

CONTRIBUȚIUNI

LA

ISTORIA DREPTULUI BISERICESC

DE

Prof. I. MATEIU

Diplomat în Teologie
Doctor în drept

VOL. I

**EPOCA DELA 1848 - 1868
CU O REPRIVIRE CANONICĂ-ISTORICĂ**

BUCUREȘTI

**—
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI**

1922

308

Inv. H. 17.059

42174

CONTRIBUȚIUNI

LA

ISTORIA DREPTULUI BISERICESC

DE

Prof. I. MATEIU

Diplomat în Teologie
Doctor în drept

VOL. I

EPOCA DELA 1848-1868

CU O REPRIVIRE CANONICĂ-ISTORICĂ

17059

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1922

CONTROL. 1953

Biblioteca Centrală Unică "Carol I" București

Cota 42177

1956

B. C. U. "Carol I" - Bucuresti

C201902877

M 477208
469786

PREFAȚĂ

Literatura dreptului bisericesc la noi este foarte modestă. Pentru Ardeal în special, această constatare este cu atât mai surprinzătoare, cu cât aici aveam o biserică autonomă așezată pe temeliiile unei largi și avansate constituții, menită să ofere și prin caracterul ei luptător față de un Stat agresiv, cel mai prielnic teren pentru cercetări de drept bisericesc. Ele cu toate acestea lipsesc.

Dela învățatul mitropolit Andrei Șaguna, un canonic desăvârșit, care ne-a dat și sub acest raport cele d'întâi lucrări, ca «Elementele dreptului canonic» (1855), Anthorismos (1861), «Compendiu de drept canonic» (1868) și «Enhiridion» (1871), timp de 50 de ani n'au mai apărut la noi, decât articole izolate prin ziare și reviste bisericești.¹⁾

Seminariile noastre teologice s'au mulțumit cu manualul lui Șaguna, ce-i drept o carte didactică foarte bună, superioară chiar și azi manualelor similare românești, fără a încerca să ducă mai departe cu un pas această însemnată disciplină a științii și vieții bisericești.

1) Cităm între altele: *H. Pușcariu*, Reflexiuni la § 122 din Statutul organic (Telegraful Român No. 10—11 din 1873) *Ion C. Pușcariu*, Un comentariu la § 96 al St. organic (Tel. Român pe 1899); *V. Mangra*, Șaguna ca organizator constituțional (în scrierea comemorativă: Mitropolitul Andrei Șaguna. Sibiu 1909).

Abia putem menționa lucrarea D-lui I. Preda, jurisconsultul Consistorului arhidiecezan din Sibiu, scrisă cu multă bunăvoință, dar fără pretenții științifice, mărginindu-se la comentarea Statutului organic¹⁾. O broșură a pâr. I. Lupaș scrisă tot în această direcție, subliniază și ea nevoia cercetărilor de acest gen²⁾.

Și ce câmp admirabil de investigațiuni științifice este Constituția noastră bisericească, pe care știința străină a studiat-o amănunțit aducându-i critici aspre, fără ca ele să-și fi primit răspunsul din partea învățaților noștri.

Dacă ar fi existat în sânul specialiștilor din Ardeal acel înalt sentiment de iubire activă pentru știință și Biserică, care transpiră din fiecare pagină a lucrărilor canonice scrise de mitropolitul Andrei Șaguna, astăzi am avea o literatură respectabilă a Statutului organic. Ea ar fi contribuit în cea mai largă măsură atât la stabilirea justă a valorii Constituției noastre bisericești; cât și la pătrunderea sigură în rostul adevărat al dispozițiilor ei, cum și la aplicarea obiectivă a spiritului ce-o domină în cadrele vieții constituționale.

Prin aceste cercetări de ordin științific, duse și în domeniul dreptului bisericesc comparat, s'ar fi creat în sânul bisericii noastre o adevărată disciplină constituțională, care mai ales putea deveni binefăcătoare sinoadelor eparhiale și congreselor naționale, chemate să legifereze în numele Constituției și pentru desvoltarea ei unitară.

1) Ioan A. de Preda, Constituția bisericii gr. ort. române din Ungaria și Transilvania sau Statutul organic comentat și cu concluzele și normele referitoare întregit. Sibiu, 1914.

2) I. Lupaș, Interpretarea §-filor 18, 40. 88 și 150 din Statutul organic. Sibiu, 1914.

Dacă s'ar fi lucrat metodic și cu spirit critic, literatura aceasta ar fi deschis reprezentanțelor noastre legislative perspective superioare, care să le dea criterii luminoase în aprecierea instituțiilor bisericești și să le formeze o conștiință de drept, derivată nu din o schimbătoare concepție profană, ci din eternitatea instituției divine, pe care sunt chemați s'o servească în marginile dreptului uman.

O astfel de conștiință a Bisericii, ar fi realizat și o sigură și armonioasă evoluție constituțională, care să pună Statutul organic în acord cu prescripțiile canonice și cu pretențiile admisibile ale credincioșilor noștri.

O astfel de conștiință științifică ar fi avut facultatea să judece cu toată înțelegerea și marea problemă a unificării bisericești dela ordinea zilei, pe care s'o ajute spre înfăptuire din recunoașterea misiunii istorice a Bisericii ortodoxe în rolul ei covârșitor de susținătoare a unității naționale.

* * *

Iată câteva din considerațiile, care m'au îndemnat să întreprind lucrarea de față. Ea este proiectată în 3 volume, a căror apariție n'ar întârzia prea mult, dacă voi ajunge în condiții de muncă mai prielnice decât cele de astăzi.

Volumul ce iese acum are ca obiect principal opera de legiferare bisericească a mitropolitului Andrei Șaguna. În acest scop mi s'a părut indispensabilă o reprivire istorică asupra organizației noastre bisericești până la 1848. Ea este menită să arate, că am avut o organizație foarte veche, mult anterioară înființării Mitropoliilor românești din Principate, cu cari am stat spre norocul nostru, veacuri

de-a rândul în strânse legături canonice. Că la bazele acestei organizații stătea practica bisericii creștine primitive, prin care afacerile religioase și administrative se deslegau de comunitatea întreagă în sfătuiri de obște. Principiul elementului laic în rosturile vieții bisericești, constituie unul din criteriile fundamentale ale constituției noastre, și după ce se afirmă că el ar fi o importanție străină, de origine protestantă, este foarte bine să știm, că instituția laicilor în biserica ortodoxă din Ardeal exista înainte de Reformațiune. Că ea s'a menținut fără întrerupere până la elaborarea Statutului organic, fapt tăgăduit de autori tendențioși, dar dovedit de noi cu documente contemporane autentice.

În general expunerile acestei introduceri au chemarea să demonstreze, că opera constituțională a mitropolitului Șaguna n'a răsărit din pământ ca un «deus ex machina», ci ea se întemeiază în liniile principale pe vechile instituțiuni ale organizației noastre bisericești, pe care a căutat să le mențină, ca un tradiționalist ce era, aducându-le numai corecturi impuse de împrejurări și de doctrina sa privitoare la ființa Bisericii.

În scopul aprecierii cuvenite a activității legislative săvârșită de mitropolitul Șaguna, am făcut o analiză largă a concepției sale canonice privitoare la organizația bisericească. Din ea se vede nu numai adâncă lui pregătire științifică în domeniul dreptului bisericesc, ci și pătrunderea admirabilă în spiritul genuin al legislației bisericești, pe care-l interpreta cu o competență necunoscută de însuși marele canonic Milaș.

O astfel de minte luminată trebuia să producă și practic opere de mare valoare, în care să se reflec-

teze tot *spiritul creator și toată originalitatea personalității sale deschizătoare de drumuri.*

Și în adevăr această constatare se desface cu toată strălucirea și limpezimea, din cercetarea amănunțită a Proiectului său de constituție bisericească. El se prezintă ca un neîntrecut monument de arhitectură canonică, în care se distinge — ca o trăsătură genială — armonizarea fericită a organizației sale după tradiția apostolică și necesitățile moderne ale bisericii ardelenne.

Punctul unghiular al doctrinei sale canonice era, că poporul este un element constitutiv al bisericii, și de aceea el este îndreptățit să ia parte — în proporție numerică — la viața constituțională alături de cler.

Acest principiu fundamental era cuprins nu numai în Proiect, dar fusese și aplicat de Șaguna în soboarele ținute de dânsul în 1850, 1860 și 1864. Dar știind că biserica este o instituție de origină divină, Șaguna a rezervat conducerea ei exclusiv pe seama Ierarhiei, instituind Sinodul episcopesc ca suprem for legislativ, judecătoresc și administrativ.

Prin analiza Proiectului elaborat de mitropolitul Șaguna se risipește și o legendă regretabilă devenită convingere generală, că Statutul organic ar fi opera autentică a nemuritorului arhieru. Studiul comparativ al «Proiectului și Statutului ne convinge fără putință de îndoială, că măritul congres constituant din 1868, a întreprins o amputație radicală asupra «Proiectului» prezentat de Șaguna, răsturnând cu totul cele două mari principii constituționale: al ierarhiei și al sinodalității ierarhice, ca expresiuni canonice ale supremei conduceri bisericești. Prin aceasta forma de guvernare ierarhică pură a lui

Șaguna, a fost înlocuită de congresul național din 1868 cu una mixtă-laicizantă.

Restabilind acest adevăr istoric foarte important, credem că se va recunoaște eroarea ce se face de toți aceia, care în problema unificării bisericești susțin intangibilitatea Statutului organic, provocându-se la autoritatea lui Șaguna ca pretins autor al Statului organic. Vorba curentă «statut Șagunian» care circulă azi pe toate cărările, este o mare rătăcire, isvorâtă din complectă ignorare a operei mitropolitului Șaguna. Spulberarea acestei rătăciri este potrivită să apropie factorii bisericești de proiectul comisiei din București, ale cărui principii fundamentale sunt aproape identice cu cele preconizate de Șaguna în Proiectul său.

Odată stabilit adevărul cu «statutul Șagunian», se răstoarnă și toată clădirea de critici neîntemeiate aduse lui Șaguna ca închipuit creator al Statutului organic. Am cuprins pentru prima oară, în lucrarea de față, această critică spre a se vedea nu numai desorientarea autorilor străini, dar și ignoranța și patima unor scriitori români din Ardeal.

Cercetând opera de legiuire a lui Șaguna, am socotit util s'o încadrez în mișcarea generală, pornită atât în biserică tuturor provinciilor românești, cât și în a celorlalte popoare din Ardeal. Ideile anului 1848 au provocat și în domeniul bisericesc o vie reacțiune, care se manifesta în tendința democratizării constituției eclesiastice. Ingrădirea acestor lupte, cu expunerea proiectelor formulate, ne arată până la evidență, că doctrina constituțională a lui Șaguna departe de a fi protestantă, era propagată exact la fel de biserică unită cât și de cea romano-catolică.

Din toate aceste expuneri ale noastre, figura mitropolitului Șaguna, se încinge în lumina celui mai deplin canonist din câți i-a dat biserica românească, care în opera sa legislativă a dovedit, că tradiționalismul și actualismul, acordate cu principiile esențiale ale creștinismului, constituie criteriile indispensabile în crearea și dezvoltarea oricărei organizații bisericești.

Astfel cultul nostru pentru Șaguna câștigă în intensitate și profunzime, căci el se întemeiază pe-o orientare științifică a muncii sale intelectuale, făcută cu iubire și cu răbdare.

Din acest cult ca și din cunoașterea acțiunii de organizare bisericească în epoca dela 1848—1868, se desfac însă indicații prețioase pentru Biserică, de a da toată sollicitudinea cercetărilor de drept bisericesc deoparte, iar de alta de a se conduce în activitatea sa legiuitoare de un înalt simț de drept și disciplină bisericească, care să se traducă nu numai în respectul legilor, ci și în crearea spiritului de unitate sigură și binefăcătoare prin orice fapt de legiferare.

Volumul al doilea al lucrării mele, va cuprinde cercetarea rezultatului Statutului organic timp de 50 de ani în baza activității congreselor naționale și sinoadelor eparhiale.

Iar în al treilea voi examina problema unificării bisericești punându-o în perspectiva doctrinei canonice, a tradiției și a viitorului Bisericii ortodoxe din România.

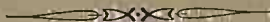
Nu știu cum vor judeca specialiștii întreprinderea mea. În tot cazul aş dori, ca ea să trezească un interes mai mare pentru dreptul bisericesc, dându-ne

o literatură vrednică de înălțimea la care trebuie să stea Biserica în chemarea istorică a neamului românesc.

De încheiere țin să mulțumesc călduros d. Octavian Goga, Ministrul Cultelor și Artelor, care prețuind utilitatea acestei publicații, a încuviințat tipărirea ei pe cheltuiala Ministerului.

I. MATEIU

Cluj, luna Noembrie 1921

CARTEA I

Organizația bisericii românești ardelenne până la 1848.

CAP. I

Condițiile de viață bisericească în epoca veche, până la constituirea Mitropoliilor din Principatele românești.

Existența neîndoielnică a Creștinismului, încă din cele dintâi veacuri, în teritoriul daco-roman dela nordul Dunării, presupune în chip firesc și existența unei vieți bisericești la populația traco-illyrică de acolo. O organizare a bisericii însă, n'a putut urma decât în vremea lui Constantin cel mare, când religia creștină devenise oficială în imperiul roman¹⁾. Organizarea aceasta s'a făcut în directă atârnare de biserica mamă, misionară, din Dacia mediterraneană, Dacia ripensis ori Moesia prima: episcopii din dreapta Dunării își întinseseră adică jurisdicția și în stânga fluviului. Această stare de lucruri ni este documentată de *Novella* XI-a a lui Justinian din 535, prin care teritoriul din nordul Dunării fu pus sub jurisdicția supremă a arhiepiscopului Primei Justiniane, care avea să ordoneze pe episcopii dela Dunărea dacică, și în ce privește stânga fluviului, poate păstora chiar direct pe credincioșii de aici²⁾. Dela Justinian până la desființarea celui dintâi stat bulgăresc prin Impăratul Vasile Bulgaroctonul (începutul veac. XI-lea) organizația bisericească slăbise în teritoriul popoului românesc, acum deplin format, căci țaratul lui Boris și a urmașilor săi, n'avea decât un episcop, a cărui stăpânire asupra noastră era tot atât de neînsemnată ca și cea politică. Ne-am ales însă din aceasta vreme cu prima

¹⁾ N. Iorga *Istoria Bisericii românești*, Vălenii-de-Munte 1908 vol. I p 7.

²⁾ V. Fărvaș, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* București 1911 p. 199.

înraurire slavonă în biserică¹⁾. Împăratul Vasile organizează Biserica din nou la 1020, în sens bizantin, înființând arhiepiscopia din *Ohrida* cu episcopii la *Silistra și Vidin*, de care atârnau și părțile noastre.²⁾ Domnia bizantină însă fu în curând răsturnată de *Asănești*, care întemeiază al doilea stat bulgăresc cu o patriarhie în *Târnova*. Ținuturile românești ajunseră acum în legătură bisericească cu acest scaun, lărgind influența slavonă.³⁾ Această legătură dăinui până la întemeierea Mitropoliilor românești.

Care era în această epocă organizația Bisericii și raporturile ei cu Statul?

Constantin cel mare împărțise imperial greco-roman, din punct de vedere politic, în patru *prefecturi*: Orientul, Iliricul, Italia și Galia. Fiecare prefectură se diviza în *diocese*, acestea în *provincii* (*ἐπαρχία*), iar provinciile în cercuri mai mici (*παρoχία*). *Dacia* era o dioceză (cu 4 provincii) a prefecturii *Iliricului*. Constantin, ca cel dintâi protector al religiei creștine, făcu să se urmeze această împărțire politică și sub raport bisericesc.⁴⁾

Astfel am avea, din punctul de vedere al organizației externe bisericești, o *mitropolie a Daciei*, căci după terminologia canonică «dioceza» înseamnă «mitropolie»⁵⁾.

Se naște însă întrebarea, dacă a existat în adevăr o astfel de Mitropolie în veacul al IV-lea? Răspunsul ni-l dau atât sinoadele ecumenice cât și cercetările istorice mai nouă. Astfel canonul 2 al sinodului ecumenic II, ținut la 381 în Constantinopol spune — vorbind de limitele jurisdicționale ale episcopilor — următoarele: «bisericile lui Dumnezeu însă, ce sunt între popoarele barbare, să se administreze după datina observată de către Părinți.»⁶⁾ Din textul canonului e limpede, că sunt vizate teritoriile din stânga Dunării, întreprinare pe care o acceptă și ca-

¹⁾ N. Iorga o. c. p. 11. Vezi și O. Auner, Câteva momente din începuturile bisericii române. Blaj 1902 p. 110.

²⁾ N. Iorga o. c. p. 12 I. Lupas, Istoria bisericească a Românilor ardeleni, Sibiu, 1918 p. 11.

³⁾ N. Iorga, o. c. p. 13.

⁴⁾ Beveregius, Synodicon, sive Pandectae Canonum. Oxonii. 1762 p. 93. Vezi Milas, Drept Bisericesc. București 1915. p. 244 nota 8; A. Briand, La separation des Eglises et de l'Etat Paris 1905 p. 5.

⁵⁾ A. Saguna, Compendiu de drept bisericesc Sibiu 1868 pag. 105 nota.

⁶⁾ Mitropolitul Veniamin, Pidalion, M-stirea Neamț. 1844 pag. 100

noniștii de seamă.¹⁾ Pe când la celelalte «dioceze» se vorbește de guvernarea lor prin *episcopii*, bisericile dela Dunăre sunt numai administrate după datina Părinților. Cu alte cuvinte «între popoarele barbare» *nu era episcopi*. Iar canonul citat mai prevede și dispoziția, că toate afacerile Mitropoliei le va iconomisi sinodul eparhiei. *Pidalionul* interpretează astfel situația bisericilor dela Dunăre: «Aceste biserici se cuvine a se iconomisi după obiceiul Părinților cel ce au apucat a se ținea. Adecă se cuvine *episcopii cei cu apropiere de loc* și mai vrednici de cuvânt să meargă la dânsule, pentru ca să plinească lipsele sinodului celui de loc. Care, deși este afară de canoane lucrul, însă pentru nevoie l'au iertat sinodul».²⁾

Prin urmare, teritoriile creștine din nordul Dunării neavând episcopi cu reședința în mijlocul lor, se administrează de episcopii învecinați, având autorizație sobornicească să rezolve toate afacerile bisericesti, fără sinod.

Pe de altă parte istoriografia modernă a constatat în temeiul unor cercetări confirmate și de epigrafie, că nu există nici o dovadă, care să confirme vr'un scaun episcopesc în Dacia Traiană.³⁾ Acest fapt se explică de altfel prin numărul mare de episcopi în teritoriile mici ale Moesiei superioare și Daciei aureliane, provincii învecinate, cari au și missionat Dacia noastră și deci din aceste îndoite motive o și puteau administra cu ușurință fără a se simți nevoia unor noi episcopii, greu de menținut în fața migrațiunii popoarelor aziatice.

Astfel episcopii veacului IV, *Ieofil, Ulfila și sf. Nicetas*, pomeniți de toți scriitorii bisericesti n'au avut reședința în părțile noastre, ci fără îndoială în orașele din dreapta Dunării, de unde ei treceau fluviul spre a vesti Evangelia și în Dacia traiană.⁴⁾

Această stare de lucruri a dăinuit veacuri de arândul, astfel încât urmele ei au trebuit să se resimtă și în *organizația* bisericii, care în Dacia nu putea să fie decât

¹⁾ A. Șaguna Enchiridion Sibiu 1871 pag 56

²⁾ *Pidalion* p. 101.

³⁾ V. Pârvan. o. c. p. 200

⁴⁾ Pârvan o. c. pag. 149 și urm. N. Iorga o. c. p. 8 Episcopul arian de origine latină *Auxentius*, pomenit prin veacul IV-lea în părțile Dunării, era cu scaunul în Silistra.

primitivă și fragilă. Episcopii—administratori se vor fi nevoit să aplice și aici hotărârile sinoadelor ecumenice și obiceiurile vechi ale tradiției apostolice în privința orânduirii și asezării bisericilor.

Strămoșii noștri răsfirați prin munți și păduri, ascunși de avalanșa varvarilor rășboinici, de sigur că nu prea aveau putința să cunoască și să urneze întocmai aceste rânduieli canonicești menite pentru întărirea bisericii și paza credinții. Abia din gura preoților, cari se întâmplă cumva să ajungă pentru hirotonie la episcopiile canonice de peste Dunăre, dacă mai puteam auzi câte ceva din învățăturile părinților sobornicești. Viața religioasă a satelor se țesea simplă în forme rudimentare, creștinii închinându-se împreună sub bolta albastră a cerului și sfātuindu-se laolaltă asupra nevoilor lor bisericești. Insuși doctrina lui Hristos ca și exemplul bisericii din epoca apostolică stabilise principiul frățietății și al comunității în toate manifestările vieții lor creștine.

Evident, că în astfel de împrejurări constituirea *ierarhiei* nu se putea face aici după normele strict canonice. Lipsa orașelor la nordul Dunării, într'o regiune acoperită de mlaștini și păduri¹⁾, nu putea ispiti episcopi, cari să păstorească așezările risipite ale strămoșilor noștri.

Pe de altă parte primejdia drumurilor neumblate și depărtarea scaunelor episcopești din dreapta Dunării, nu erau condiții care să înlesnească celor «aleși» obținerea hirotoniei de preoți dela aceste orașe ierarhice. Astfel nevoia făcu, ca «darul hirotoniei, punerii mânilor» asupra preoților și darul sfințirii lăcașurilor sfinte să-l exercite pe atunci preoți mai bătrâni și singurateci călugări vestiți pentru evlavia lor²⁾. Prin urmare acești preoți săvârșeau funcțiuni episcopale, de sigur necanonice, însă indispensabile pentru menținerea Bisericii și mângâierea creștinilor. De altfel situația aceasta o găsim până târziu în evul mediu, deși împrejurările se schimbaseră mult în favoarea aplicării dispozițiilor canonice relativ la constituirea ierarhiei.

Cărmuitorii și slujitorii bisericești din acest timp se așezau cu învoirea obștei, cum de altfel era și obiceiul creș-

¹⁾ N. Iorga, o. c. p. 12

²⁾ N. Iorga o. c. p. 7.

tinismului primitiv. Sf. Ioan Gură-de-aur subliniază adeseori acest mod de instituire, care corespundea în totul practicii apostolești.¹⁾ Chiar adevărații episcopi se alegeau de ierarhie împreună cu cetățenii orașelor. Modul de guvernare al episcopilor din aceste vremi, mai ales la Dunăre, îl cunoaștem într'o anumită măsură din viața *sf. Severin*, episcop în Panonia prin veacul V-lea. El are grija orașului, care e în adevăr *al său* supt toate raporturile (căci imperiul nu avea organe politice suficiente pe aici); chiamă poporul, îl judecă, îl pedepsește, îi dă sfaturi politice; scrie către regele barbar vecin, îl spovedește, îl lecuiește, îl face să respecte legea creștină, în care acesta nu crede; dar mai ales pe lângă atâtea dovezi de înțelepciune, face minuni și împarte preziceri pentru toți și pentru toate.²⁾

* * *

Pentru ulterioara dezvoltare a Bisericii e necesar să cercetăm starea ei de drept public, adică relațiile cu Statul în epoca bizantină.

Când creștinismul a biruit, înălțându-se la rangul unei religii de Stat, viața politică și socială a imperiului era stăpânită tot de concepțiile lumii antice. E știut, că societatea veche păgână fusese constituită de către o religie străveche, a cărei dogmă principală era, că fiecare zeu protegează exclusiv o familie, o cetate și nu există decât pentru ea. Toate relațiile dintre oameni erau fixate de această religie și nicidecum de alte considerațiuni. Religii, drept și guvernământ se confundau și nu erau decât unul și același lucru sub trei aspecte diferite. În adevăr, Statul era o comunitate religioasă, regele un pontifex, magistratul un preot iar legea o formulă sfântă.³⁾

Creștinismul firește modifica radical această stare de lucruri. El trage o linie de demarcație distinctă între lucrurile divine și cele terestre. Cuvintele Mântuitorului: «Dați Cesarului ce este al Cesarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu», constituiau o doctrină revoluțio-

¹⁾ *Sf. Ioan Gură-de-aur*. Despre preoție, traducere de Iosif Barac. Sibiu 1865 p. 76. *Pidation* pag. 289 tâlcul can. 13 Laodicea; *E. Melik*, Condițiunea juridică a Papei în dreptul internațional. București. 1905 p. 19.

²⁾ *N. Iorga* o. c pag. 9.

³⁾ *Fustel de Coulanges*, *La cité antique*. Paris. Hachette, 1919, pag. 457.

nară, pe care mentalitatea societății de atunci n'o putea concepe și deci nici realiza cu ușurință. Căci Cesarul era încă marele arhiereu, șeful și organul principal al religiei romane. El era păzitorul și interpretul credințelor, el ținea în mâinile sale cultul și dogmele. Însăși persoana sa era sacrosanctă și divină: ¹⁾ Hristos combate și răstoarnă această concepție; ea însă nu dispăre deodată, ci abia treptat rămânând totuș tendința de suprematizare sau cel puțin de protecțiune a bisericii de către împărați până în zilele noastre.

Cu atât mai puțin putea renunța la vechile atribuțiuni imperiale de caracter religios Constantin cel mare, care le exercitase în cea mai mare parte a domniei sale, până la creștinarea sa. El, căruia-i revenise chemarea de-a asigura libertatea creștinismului, făcând din Biserica lui Hristos o instituțiune legală de Stat, nu se putea gândi să nu-și rezerve un rol hotărâtor în îndrumarea ei, mai ales înțelegând valoarea politică a creștinismului și urmările lui considerabile asupra existenței și dezvoltării Imperiului.

Prin urmare el se va considera și în noua lume, «ca un reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ, căutând să reliefeze în toate lucrurile caracterul sfânt al suveranului, și stăruind cu orice preț să facă din regalitatea terestră un fel de imagine a regalității divine». ²⁾ Astfel Constantin ridică creștinismul la treapta unei religii de Stat, îi dă imunități și privilegii, o apără contra ereziilor, făcându-se protectorul lui în calitate de episcop comun (*κοινός ἐπίσκοπος*), de colaborator al șefilor lui duhovnicești. ³⁾

Constantin dă astfel un nou caracter autorității imperiale. «Șezând printre episcopi, ca și cum ar fi fost unul din ei, constituindu-se în apărător îndrituit al dogmei și disciplinei, intervenind în toate afacerile bisericii, legiferând și judecând pentru ea, convocând și prezidând sinoadele, dictând formulele de credință, Constantin ca și succesorii lui ortodocși, regulată după acelaș principiu *raporturile Statului și ale Bisericii*». ⁴⁾

¹⁾ *Fustel de Coulanges*, o, c. p. 461.

²⁾ *Ch. Diehl*, *Histoire de l'empire byzantin*, Paris (A. Picard) 1919, p. 3.

³⁾ *A. Bouché-Leclercq*, *L'intolérance religieuse et la politique*, Paris (E. Flammarion) 1917, pag. 331.

⁴⁾ *Ch. Diehl*, o. c., p. 3. Autorul califică această autoritate despotică a im-

Fără îndoială, că această atitudine a împăratului Constantin se găsea în contradicție cu învățătura creștină și cu hotărârile canonice de până atunci. Ierarhia bisericească însă era nevoită să o tolereze din motivul, că biserica avea nevoie de protecția și sprijinul Împăratului spre a consolida religia creștină și a ajuta răspândirea ei. În adevăr biserica se născuse în Statul roman, ceea ce însemna pentru ea o condiție de fapt anterioară ei. Prin urmare trebuia să se acomodeze Statului, față de care biserica să simțea subordonată măcar din punct de vedere temporal. ¹⁾

Dar cum am spus, această subordonare era dictată de interesele de viață ale Bisericii, și pe măsură ce situația ei devenea tot mai tare, căuta să se desfacă de tutela și înmixțiunea prea adâncă a Statului în afacerile sale interne. Nici chiar ținuta lui Constantin, redată de marele bizantinolog francez nu trebuie interpretată în sens peioristic, căci Împăratul căuta să exercite funcțiunile amintite în cel mai bun acord cu episcopii creștini. Că el ar fi intervenit activ și absolutistic în chestiuni de ordin intern legiferând, judecând și stabilind articolele de credință, nu pare a fi pe deaîntregul exact. Insuși Beveregius ne dă un exemplu chiar relativ la Împăratul Constantin, care la cererea preoților de-a deslega o contraversă dintre ei a răspuns: «Dumnezeu v'a pus pe voi de preoți și v'a dat putere ca să ne judecați pe noi și pe voi; iar voi nu puteți fi judecați de oameni, pentru că numai lui Dumnezeu i-e dat să judece despre voi și faptele voastre.» ²⁾

Iar în chestiunile dogmatice, hotărârea era exclusiv la sfinții părinți întruniți în sinod ecumenic sau local, după cum o dovedește modul subscrierii actelor. Căci episcopii foloseau formula «*hotărând am iscălit (definiens subscripsi)*,

păratului asupra bisericii cu numele «*cezăr papism*», lăsând să se înțeleagă, că în biserica apuseană el nu există. Acolo însă întâlnim curentul contrar «*papocezarist*», de supremație asupra Statelor. Dar însuși cezăr papismul s'a manifestat și în Apus, cum ne-o dovedesc atâtea izvoare. Lămuriri bune ne dă lucrarea recentă a d-lui N. Iorga, *Papi și Împărați*. București 1921.

¹⁾ M. Legendre et J. Chevalier, *Le catholicisme et la société*, Paris (Collection des doctrines politiques) Paris 1907, p. XVI préface.

²⁾ *Sinodion* vol II, p. 110 apud. A. Șaguna, *Compendiu de drept canonic*, pag. 17.

pe când Impărații participanți ziceau: «*consimțind și primind tot ce s'a hotărât, subscriu*». ¹⁾

Tot așa și în chestiunea *prezidării* sinoadelor ecumenice, doctrina dreptului bisericesc oriental susține, că ea era în mâna episcopilor și anume celui dintâi Patriarh după ordine, dată prin alegere de către Sinod. De câte ori se întâmpla însă, să fie de față și Impăratul, sfinții Părinți îi acordau președinția *de onoare*, ca unuia care iscălise convocarea sinodului, suportând marile cheltuieli împreunate cu ținerea lui, asigurând libertatea debaterilor și garantând executarea hotărârilor aduse. ²⁾ Biserica apuseană numără de altfel și ea o serie de sinoade, presidate de Impărați, fără ca din acest fapt să se fi făcut deducțiuni de ordin *cezarpapist* cum se încearcă față de Biserica orientală. ³⁾ În rezumat, relațiunile de drept între Biserică și Stat erau cât se poate de strânse în tot cursul epocii bizantine. Impărații participau la lucrările importante ale Bisericii, întăreau alegerile de ierarhi, legiferau în chestiunile externe bisericești asigurând prin bogate donațiuni scaunele arhieresti, mănăstirile, bisericile și numeroase instituțiuni puse sub conducerea bisericii creștine. Libertatea *internă* a bisericii însă n'a fost stânjenită. Ea putea să-și definească credința, să combată ereziile, să-și constituie ierarhia, să-și întocmească normele de organizație, justiție și administrație fără a întâmpina dificultăți apreciabile din partea Statului. Dovada ne-o dau activitatea bogată a sinoadelor ecumenice și canoanele votate de sfinții părinți. Deasemenea sinoadele locale au avut facultatea de-a contribui în largă măsură la dezvoltarea așezămintelor bisericești, stabilind chiar norme deosebite reclamate de nevoile speciale ale bisericilor particulare. Ele priveau firește disciplina, fără a atinge principiile fundamentale de credință, în cari se manifesta *unitatea* bisericii lui Hristos. Astfel s'a putut naște încă din veacurile

¹⁾ *Milas*, o. c. pag. 241 vezi și *I. Mihălcescu*, Modificarea legii sinodale, București 1909, pag. 37.

²⁾ *Saguna*. Compendiu pag. 329, vezi și *V. Pocitan*, Compendiu de drept bisericesc, București 1898, pag. 137.

³⁾ *Saguna* Compendiu p. 329 notele, *Iorga*, *Papi și Impărați* passim, special p. 301 și urm. cu prezidarea conciliului din Constanța prin împăratul Sigismund.

prime un drept bisericesc al bisericilor particulare, izvorât din viața creștină influențată de împrejurările politice, culturale și economice deosebite ale popoarelor. Această evoluție canonică a urmat o linie ascendentă de-alungul veacurilor, așa încât în unele țări ea s'a cristalizat în forme de organizație bisericească cari diferă esențial de acelea ale bisericii generale, fără însă a fi părăsit tradiția primitivă creștină.

Biserica românească din Ardeal va fi unul din exemplele acestei evoluțiuni, cum o vor arăta expunerile următoare.

* * *

În epoca Așăneștilor rosturile bisericești ale Românilor se mențin încă tot în cadrele vechi de atârnare către episcopiile dela Dunăre. Unii scriitori cred, că între acestea Români ar fi avut prin veacul XI și XII, chiar un episcopat propriu firește dependent de arhiepiscopia Ohridei. ¹⁾ Acum însă se ivese evenimente noi, cari ating deadreptul viața noastră, mai ales sub raport bisericesc. Deoparte avem asaltul catolicismului cuceritor înăugurat de Papi cu ajutorul regilor Ungariei, iar de alta politica de colonizare a Sașilor în Ardeal. Însemnătatea lor pentru noi o dă împrejurarea, că documentele privitoare la ele cuprind cele diutâi mărturii scrise asupra Românilor, mărturii din cari putem culege informații de caracter bisericesc.

Politica propagandei catolice susținută cu atâta energie de regii arpadieni desfăcuți de biserica Constantinopolului, trezise interesul prozelitistic față de Români rămași în ortodoxia veche. ²⁾ Izolarea și liniștea în care trăiră prin așezările lor retrase se tulbură acum deodată, silindu-i să intre în cadrele istoriei universale prin lupta de apărare, dusă împotriva nouilor agresori religioși.

Scrisoarea Papei Grigorie al IX, din 1234, către regele Bela IV-lea, înfățișează un interes deosebit pentru noi, fiindcă ne dă puțința să întrezărim — prin «elementul de

¹⁾ N. Dobrescu, Fragmente privitoare la istoria bisericii române, Budapesta 1905, pag. 7.

²⁾ Pentru această propagandă, vezi pe lângă documentele Hurmuzachi, mai ales lucrările d lui Iorga și mai recent Dr. Ioan Frenț, Istoria catolicismului în Moldova (Cultura Creștină din 1920).

divinație istorică¹⁾, măcar o parte din viața și organizația veche a bisericii românești.

Documentul susține, că Românii cari se găsesec în teritoriului episcopiei Cumanilor (Muntenia, Moldova și Ardealul de azi) nu vor să primească tainele dela episcopul latin, ci dela anumiți *pseudoepiscopi* de legea grecească. Ba ce e mai mult, chiar Unguri, Teutoni și alți oameni de credința catolică trec la ei, formând cu Românii un popor spre scandalizarea catolicilor și în paguba religiei creștine. Papa îndeamnă deci pe regele Ungariei să procedeze cu toată energia la cucerirea Românilor pe seama bisericii latine²⁾.

Acest prețios document ne arată, că Românii aveau o organizație bisericească proprie, ale cărei amănunte, ce-i drept, nu sunt fixate de Papa, însă le putem bănuî din organizarea generată a bisericii orientale. S'a văzut, că atârnam de patriarhia din Târnova Asăneștilor. Scaunul acesta însă eră prea departe, spre a putea purtă grija bisericii Românilor și mai ales a conduce acum lupta de apărare contra catolicismului. Românii erau fatal avizați la puterile proprii. Astfel, cei mai îndrăzneți dintre preoți, cari trăiau în așezări mai puternice, cari se ridicau peste alții în ochii poporului, prin credința și curățenia vieții, ori prin vestirea Evangheliei, cari poate se întâmplase să vadă scaunele episcopoești dela Dunăre, își luară atribuțiile *horoeπισcopilor*. Preoții și poporul din văi erau bucu-roși să simtă că au un păstor, la care să se îndrepte în nevoile lor. Când astfel de păstori se distingeau de cei-

1) N. Iorga, Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria, București, 1915, vol. I, pag. 6.

2) In Cumanorum Episcopatu, sicut accepimus quidam populi, qui Vvalachi (Vvalachi) vocantur, existunt, qui Avi censeantur nomine Cristiano sub una tamen fide varios ritus habentes et mores, illa committunt quae huic sunt nomini inamica. Nam Rom. Ecclesiam contemntes, non a venerabili fratre nostro Episcopo Cumanorum, qui loci Diocesanus existit sed a quibusdam pseudoepiscopis Graecorum ritum tenentibus universa recipiunt Ecclesiae sacramenta, et non nulli de regno Hungariae, tam Ungarii, quam Theutonici et alii ortodoxi morandi causa cum ipsis transeunt ad eosdem et sic cum eis quasi populus unus factus, cum eisdem Vvalachis, eo contempto, praemissa, recipiunt sacramenta in grave orthodoxorum scandalum et derogationem non modicam fidei Christianae. Petru Maior, Istoria Bisericii Românilor atât acestor din-oace, precum și a celor dincolo de Dunăre. Buda. 1813, pag. 63, notă. Vezi și Zimmermann-Werner., Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen. Sibiu. 1892, vol. I, p. 60, Magazin istoric pentru Dacia. București, 1846, vol. III, pag. 119.

lalți și prin *călugăria* ce o acceptau de bunăvoie, valoarea lor se ridică așa de mult, încât ei ajungeau să îndeplinească chiar funcțiuni *episcopale*, hirotonind preoți și sfințind biserici, necanonice probabil, dar necesare pentru susținerea creștinismului la un popor, care comunică așa de greu cu episcopiile canonice.

* Ei erau deci acei *vlădici de schituri*, ridicați dintre Români, pe cari îi întâlnim în Ardeal până la apariția celor dintâi episcopi canonici din veac. XV-lea, aduși de Voevozii Principatelor românești ¹⁾.

Acești vlădici vor fi avut prin anumite locuri încredințării lor, și poate chiar prin sate să fi existat anumite forme de organizare bisericească, de sigur primitive, dar parte inspirate de organizația politică a voevodatului și cnezatului, cari dăinuiau de mult. Altfel nu ne-am putea explica, afirmațiile lui Grigore al IX-lea, că Românii cuceresc pentru credința lor pe Unguri, Teutoni și alte popoare, săvârșind deadreptul o operă de *asimilare* politică.

Un alt element de orientare în viața bisericească de atunci ni-l oferă și isvoarele colonizării săsești. Adevărat, că ele privesc mai mult rosturile politice ale «oaspeților «regali» (hospites regii) dela Rin, însă după ce ele ating în acest sens și poporul nostru, putem face — prin construcție istorică — oarecari concluziuni și asupra relațiilor bisericești ²⁾.

Când citim deci în diploma andreiană din 1224, că regele recunoaște Sașilor dreptul de a-și alege liber preoții, de a le da decimă și de a urma în toate afacerile bisericești, după vechea lor datină, în chip firesc ne gândim, că Românii vedeau această organizație, că ea le putea servi ca exemplu, cum înșiși Sașii au împrumutat forme politice dela dâșșii ³⁾.

¹⁾ N. Iorga, Ist. Bis. rom., vol. I, 14. Afirmația lui Petru Maior (op. c., p. 120 și a altor scriitori, că Românii ar fi avut episcopi încă din veacul I al creștinismului, n'are nici un temei documentar. O scrisoare papală din 1205 către episcopul din Caloccea, tot pentru convertirea schismaticilor la Bunea. Discursuri Ac., p. 292.

²⁾ N. Iorga, Istoria Rom. din Ardeal și Ungaria, vol. I, p. 33 și urm.

³⁾ Sacerdotes vero suos libere eligant et electos repraesentent et ipsis decimas persolvant et de omni jure ecclesiastica secundum antiquam consuetudinem et respondeant. Zimmermann-Werner, op. c., vol. I. Vezi și Cipariu, Arhiv pentru filologie și istorie. Blaj, 1867, pag. 353.

Dealtfel, sistemul de alegere al căpeteniilor bisericesti prin obște trebuia să existe ca o urmare a tradiției apostolești și corespundeă însuș felului de viață al poporului nostru manifestată — documentăm — în așezămintele lui vechi politice ¹⁾.

Când diploma lui Andrei III-lea din 1291 către magistratul Ugrinus din Făgăraș, constată, că în dieta ținută la Alba-Iulia, Români iau parte ca factor politic alături de Nobili, Săcui și Sași, e logic să presupunem, că acest factor organizat politicește trebuia să aibă și o organizație *bisericească*, fiindcă pentru el Biserica însemnă de mult cea mai prețioasă mângâiere sufletească.

Anumite înrâuriri săsești sub raportul organizației bisericesti («Gociman», «tată de familie», etc.), le găsim până târziu în veac. XVI—XVIII-lea, când dealtfel Români intervin *direct* și în afacerile bisericii săsești, cum se va vedea mai la vale ²⁾.

¹⁾ «Cum nos universis Nobilibus, Saxonibus, Siculis et Valachis apud Albam-Iuliam pro reformatione status eorum congregationem cum iisdem fecissemus». cf. Zimmermann-Werner, o. c., vol. I, p. 177, *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. III, p. 130. Documentul mai întâi în Fejér, *Codex diplomaticus*, VI, I, 118. Vezi și N. Iorga, o. c., pag. 64

²⁾ N. Iorga, *Ist. Rom. din Ardeal*, I, p. 52,

CAPIT. II.

Desvoltarea organizației bisericești dela întemeierea Mitropoliilor până la unirea religioasă din Ardeal

În vremea aceasta voevodatele românești se constituiesc definitiv și luptele înverșunate pentru independență ale lui Alexandru Basarab contra regilor angevini din Ungaria, îndrumă privirile lui din nou spre Bizanțul împăratului Ioan al V-lea. El nu mai voia să se înfățișeze ca un voevod ciobănesc într'un fund de munte, ci ca un stăpânitor statornic și legitim, dominând o țară cu hotare în stilul bizantin pe care-l putea admira la vecinii săi de peste Dunăre ¹⁾. Între mijloacele cari îi puteau servi această tendință eră și dobândirea unui cap bisericesc, mai ales că aceasta implică și recunoașterea neatârării politice a țării ²⁾.

Astfel episcopul *Iachint* de Vicina, localitate la gurile Dunării, fu cerut de Alexandru și de boieri ca Mitropolit. Patriarhul din Constantinopol îl numi la început *exarh* al său pentru toată «Ungrovlachia», până când în Mai 1359 el fu recunoscut adevărat Mitropolit, cu condiția însă ca urmașii lui să fie ceruți totdeauna dela Constantinopol și Domnii să se ferească de rătăcirile latine ³⁾.

Astfel se întemeiază cea dintâi Mitropolie canonică românească, căreia îi urmează la 1401 Mitropolia Moldovei, obținută după lungi efortări de Alexandru-cel-Bun. Și aici episcopul *Iosif* dela Cetatea-Albă fu numit Mitropolit de Suceava la cererea Domnului și a boierilor ⁴⁾.

¹⁾ *N. Iorga*, Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veac. XIV—XV. București, 1913, An. Ac. Rom., tom. XXXV, pag. 2.

²⁾ *N. Iorga*, Ist. bis. rom., I, p. 37.

³⁾ *Idem*, ibidem, p. 22—23. Vezi și *N. Dobrescu*, Intemeierea Mitropoliilor. București, 1906.

⁴⁾ *N. Iorga*, Ist. Bis. Rom., I, p. 49 și urm. și *acelaș*, Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat Bis. românești.

Fiind amândoi Mitropolii de ierarhie bizantină, organizația bisericească, care avea să ia de acum forme mai sigure, se orientă în chip firesc după rânduielile sinoadelor ecumenice și locale din Răsărit. Prin urmare «părțile barbare» de odinioară, deci și Ardealul nostru, dependente de patriarhia din Târnova și episcopiile dela Dunăre, ajung acum în atârnare canonică de nouile Mitropolii românești. *Codin Curoplatul* ne spune apriat, că în veac. XIV, actele patriarhale dau Mitropolitului Ungrovlahiei titlul de «exarh al toatei Ungarii și al Laturilor»¹⁾.

Această legătură canonică a bisericii ardelene cu Mitropoliile românești din Principate, se menține neîntrerupt, recunoscută de înșiși principii Ardealului, până la unirea religioasă din 1700. Chiar și dela această dată înainte, când Mitropolia din Alba-Iulia fusese înăbușită, Mitropolii din București refuzând să recunoască legalitatea actului săvârșit de Habsburgi, își luau ei titlul de Mitropolii ai Ardealului²⁾.

Insemnătatea acestei legături pentru biserica ardeleană, se vedește în următoarea admirabilă caracterizare a D-lui *Iorga*: «In sfârșit, ceea ce contribuie să dea o valoare culturală vlefii Românilor din Ardeal, este faptul că, timp de patru veacuri cel puțin dela 1400 la 1700, de aici dela noi au pornit acele așezăminte comune românești, cari le-au dat o *organizare bisericească*, și această organizare bisericească formează de fapt pentru dânșii o viață tot așa de prețioasă în urmări — pentru toți membrii popoului românesc — cât ar fi fost o viață politică în adevăratul înțeles al cuvântului. Un popor care simte nevoia unei vieți politice poate să trăiască în afară de formele politice. Poporul românesc din Ardeal, care eră căpabil de o viață politică, pe care a trăit-o de multeori în formă străină — și noi suntem datori să urmărim forma străină sub care se ascunda viața noastră națională — care a trăit viața militară numai sub steagul regilor Ungariei secole întregi — și de aici a răsărit un Ioan Corvinul — *poporul*

¹⁾ *Biserica Ortodoxă română* pe 1880, pag. 135 și urm.

²⁾ *Ghenadie Bănăceanu*, Mitropolia Ungrovlahiei (în *Bis. Ortodoxă* pe 1880, pag. 147), unde vedem că Teodosie se iscălește astfel în 1702: «Din mila lui D-zeu Arhiepiscop al Bucureștilor și Mitropolit al Transilvaniei».

acesta și-a trăit pe urmă, alături de partea de viață pe care a dat-o străinului, viața sa proprie în formele religioase prin cari în locul Voevodului a răsărit Vlădica, în locul cneasului sau judeului protopopul, în locul ostașului preotul.

Astfel la dâșii viața aceasta bisericească este nesfârșit superioară ca valoare vieții bisericești dela noi, fiindcă în singura formă pe care ei o aveau la îndemână au concentrat toate necesitățile lor de manifestare pe toate terenurile. E ca un copac rămas singur dintr'o pădure tăiată. Toate forțele pământului, care trebuiau să se răspândească în arborii tăiați, se adună într'ânsul, și atunci este o splendoare de desăvârșire în ramurile lui, o putere de viață în fiecare frunză, ce nu se întâlnesc la nici uuul din cei mai zdraveni copaci în împrejurările obicinuite.¹⁾

Soarta bisericii din Ardeal e deci strâns legată de a celei din Principate, de unde ea va primi ocrotirea, îndrumarea și organizarea. De-acum drumul e mai scurt la Târgoviște și Suceava, pentru cei ce aveau să primească taina preoției, și de sigur că mulți din ei căutau să aibă hirotonirea din mâinile canoice ale nouilor Mitropoliți de-un sânge cu dâșii. Totuși *Vlădici de schituri* mai persistă încă, împinși de necesități locale pentru ținuturi depărtate, exercitând și acum drepturi episcopale. Ei nu dispar decât în momentul, când biserica ardeleană începe să primească episcopi proprii din dărnicia Voevozilor, stăpânitori de feude ungurești.

Pentru veac XIV avem deja mărturii documentare, cari ne dau indicații prețioase relativ la organizația noastră bisericească.

Astfel într'un document autentic dela 1360, unde se vorbește de o adunare generală a cnejilor români din districtul Hațegului, convocată la ordinul voevodului Transilvaniei pentru regularea drepturilor cnejilor, sunt pomeniți între cei 12 jurați asesori și cinci preoți. Anume *protopopul Petru* din Ostrov, preoții Zampa din Clopotiva, Balc din Porsana, Dalc din Dâmsuș și Dragomir din Tuștea.²⁾

¹⁾ N. Jorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, pag. 13.

²⁾ *A hunyadmegyei történeti és régészeti társulat évkönyve*, Budapest 1882, p. 60 și urm. (•Petrus Archydiaconus de Ortro, Zampa de Clăpatina, Balk de

Prin acest document să confirmă existența neîndolnică a funcțiunii *protopopești*, ca parte esențială a organizației noastre bisericești. Când ea se constată într'un act public, evident că nu putuse răsări atunci, ci trebuia să aibă un trecut mai vechiu spre a fi cunoscută așa de bine într'o cancelarie domnescă.

Pe de altă parte trebuie să recunoaștem, că ființa protopopului presupune o organizație bisericească mai dezvoltată, care deci nu poate fi de un împrumut recent, ci e rezultatul unei evoluți îndelungate. Numele lor îl vom găsi de aci înainte neconținut, decâteori viața noastră vine în atingere cu privilegiul ¹⁾ în veac. XIV și XV, iar din veac XVI documentele și actele publice îi consideră ca o instituție fundamentală bisericească.

Astfel la 1411 avem pe protopopul *Dobrotă* din Râul-Bărbat ²⁾ la 1456 pe protopopul *Petru* din Socet și tot pe atunci un alt protopop la Sebești în părțile Beiuăului. ³⁾

Se pare în adevăr, că există o oarecare legătură între instituția protopopilor și în general a organizației ecleziastice cu vechile instituții a voevodatului și a cnezatului. Fiind deplin dovedit ⁴⁾, că aceste alcătuirii politice sunt de origine specific românească, că ele dădeau vieții înaintașilor noștri cadre juridice solide, în cari ideea de organizare și necesitatea ei se înfățișau tot mai evident, n'ar fi fost decât logic, să se aprecieze valoarea organizării și în ordinea bisericească și deci să se caute înfăptuirea ei ori unde era cu putință. Iar când însemnătatea politică a voevodatului și cnezatului începuse se scădea, Românii fiind împinși la iobăgie prin ivirea punctului de vedere național în politica ungurească încă din a

Possana, Dalk de Domsus et Dragomyr de Tusta, ecclesiarum sacerdotes Vlachales») vezi și Dr. *Karácsonyi Lajos*, Magyarország egyháztörténete több vónásaiban 970—1900—19. Nagyvárad 1906, pag. 87. l. *Lupaș*. Ist. bis. a Rom. ardeleni, pag. 23 și S. *Dragomir* cei mai vechi protopopi români (în Revista teologică pe 1911, pag. 331) care dă documentul în traducere românească.

¹⁾ *N. Iorga* Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria I, p. 76.

²⁾ «Dabrota presbyter Volachorium et arhydiaconus eorundem, plebanus perpetuus ecclesiae sancti Nicolai de Burbaduiry». *Hunyadmegyei tört. és rég. társulat Evkönyve* vol. II, Arad 1884, p. 24 și urm. cf. și *Dragomir* l. c. *Lupaș* o. c. Dr. *Karácsonyi*, o. c. p. 87.

³⁾ *N. Iorga*, Studii și documente vol. XII, București 1906, p. LX.

⁴⁾ Vezi *I. Bogdan*, Originea voevodatului la Români 1902 și despre cneji români 1903 în An. Academiei Române (Memoriile secției istorice) vezi și *Ci Giurescu* Despre boieri, București 1920 pag. 89 și urm.

doua jumătate a veac XV-lea,¹⁾ era natural ca ei să-și caute întărirea celeilalte instituții străvechi ajungându-se astfel la transpunerea organizației politice în domeniul bisericesc, cu rolul schimbat al dregătorilor, cum spune dl. Iorga.

Tot pentru veacul al XIV-lea avem un al doilea izvor important, numit să ne dea informații cu privire la viața și organizația bisericii. E vorba de scrisoarea patriarhului Antonie din Constantinopol cu data de 14 August 1391 prin care mănăstirea din *Peri* în Maramurăș este făcută *stavropighie* în urma cererii voevozilor Balita și Dragu.²⁾ Pahomie egumenul mănăstirii capătă jurisdicție asupra ținuturilor din Sălaj, Arva, Ugocea, Bereg, Ciceu, Unguraș și Bistra. Restul țării Ardealului rămânea sub autoritatea mitropolitului din Țara Românească, ca exarh al plaiurilor.³⁾ Pe cum să vede stăpânirea lui Balc era foarte întinsă, căci ea trecea departe peste Maramurăș asupra unor teritorii cu populație românească. Probabil că puternicul voevod căuta să le dea și o organizație bisericească unitară.⁴⁾

Igumenul stavropighiei, atârând direct de scaunul constantinopolitan, era un exarh patriarhal, ceea ce înseamnă că el exercita funcțiuni episcopoești. Să susține deci, că lui îi aparținea pregătirea preoților, hirotonirea lor, judecarea lor, cercetarea parochiilor și sfințirea bisericilor.⁵⁾ Actul patriarhului adevărat că nu specifică toate aceste atribuțiuni, însă e verosimil să le fi avut când ne gândim că astfel de drepturi și le însușiau și așa numiții vlădici de schituri cari erau lipsiți de hârtii patriarhicești. Astfel ar fi cu neputință să ne imaginăm o viață bisericească cu preoți și călugări, cu biserici și mănăstiri, fiind sigur că nu existau aici episcopi canonici, la cari să se fi îndreptat, iar cei din principate fiind prea departe spre a primi hirotonia din mâinile lor.⁶⁾

¹⁾ N. Iorga Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria I p. 109

²⁾ Petru Maior, Istoria Bisericii p. 142 și urm. Magazin istoric pentru Dacia vol. III p. 173. Dr. I. Mikaly. Diplome maramurășene p. 109.

³⁾ N. Iorga, Studii și Documente vol XII p. XL.

⁴⁾ N. Iorga, Ist. Românilor din Ardeal și Ungaria I. p. 73.

⁵⁾ Idem, Studii și Documente vol. XII p. XXXIX. Actul patriarhului Antonie reprodus și la Șaguna. Istoria bis. ort. Sibiu 1860 vol. II p. 90 și în Anhang zur Promemoria etc. Sibiu 1850 p. 7—11.

⁶⁾ Cipariu, Acte și Fragmente Blaj 1855 p. 178.

Un igumen cu jurisdicția lui Pahomie și cu autoritatea pe care i o împrumută strălucirea unui voevod așa de puternic cum era Balc, nu va fi ezitat să se considere ca un adevărat episcop în toate nevoile sufletești ale credincioșilor așa de numeroși, puși supt ascultarea sa de însuși marele patriarh. Dar ceea ce ne interesează de-a dreptul în acest document, este indicația importantă cu privire la modul constituirii igumenului. Patriarhul spune anume: «și dacă s'ar întâmpla să moară igumenul (precum toți suntem muritori), atunci toți frații duhovnici și Baliță și Dragu Meșter, *cu toți oamenii mici și mari* din numitele pertinente ale Mănăstirii să se adune, și așa adunați să aleagă un igumen cu autoritatea și binecuvântarea noastră».¹⁾

Așadară se stabilește întâi de către suprema autoritate bisericească, că slujba de igumen se dobândește prin *alegere*. În al doilea rând să specifică cine sunt *alegătorii*: frații duhovnici deci călugării și preoții, apoi Baliță și Dragu în calitate de cititori ai mănăstirii, și în sfârșit *toți oamenii mari și mici* din teritoriile aparținătoare jurisdicției mănăstirești. Avem deci în fața noastră, ceea ce numim azi sistemul *votului universal*. Și ceea ce-i de-o extremă însemnătate e, că în acest sistem intră cu drepturi egale atât *clerul* cât și *laicii*.

Prin urmare vedem cum însuși scaunul din Constantinopol decide, că exarhul patriarhal din Veri, înzestrat cu drepturi episcopicești, se constituie prin alegere cu participarea efectivă a clerului și poporului întreg din «dieceză».

Se naște acum întrebarea, de unde a luat Patriarhul Antonie acest mod de constituire?

Știm, că în Biserica primitivă el era practicat pretutindeni. Cu timpul însă, mai ales de prin veacul al IV-lea, el începuse să fie părăsit, rezervând sinoadele ecumenice dreptul *alegerii* episcopilor, numai pe seama clerului cu excluderea laicilor. Ele nu se mai întimpină decât izolat prin câte-o biserică particulară, ca să dispară cu totul pe la începutul evului mediu. În biserica din Constantinopol e sigur, că prin veacul al XIV-lea, alegerile arhieriești se făceau exclusiv după prescripțiunile canonice cu *participarea episcopilor*.

¹⁾ *Săguna*, Ist. Bis. ort. vol. II p. 92.

Cu atât mai puțin poate fi vorba de-o influență a bisericii apusene, pe care ori care patriarh oriental trebuia s'o refuze din capul locului.

Nu rămâne decât să presupunem, că Antonie a găsit sistemul acesta în biserica românească. Probabil că voevodul Baliță în drumul său la Constantinopol va fi pus în cunoștință pe Patriarh asupra *obiceiului local* al Românilor din Maramurăs, care fiind înrădăcinat în viața bisericească, nu putea fi înlăturat. Adevărat că acest obicei nu poate fi dovedit prin documente anterioare, nici prin vr'o lege scrisă. Ceea ce însă nu ne împiedecă de loc, să credem în existența și legalitatea lui. Căci însăși *Pravila de Târgoviște* spune că acolo «unde nu iaste lege scrisă trebuiește să păzim obiceiul locului, iar de nu ieste obicei facem întrebare și dacă nu aflăm răspuns, să socotească *bătrânii* cum vor putea tocmi. Grăiește Armenopolul că obiceiul vechiu în loc de lege se socotește și se ține»¹⁾. Și cum noi aveam din vechime, supt raport politic, așa numitul «*ius valachicum*» sau obiceiul pământului care nu era scris nicăiri, tot așa trebuie să admitem că era și un *ius ecclesiasticum* format de înaintașii noștri din felul special de viață bisericească al poporului românesc din Ardeal. Tradiția lui trăia în conștiința obștei, poate ca o amintire a vremurilor apostolești și când voevodul Baliță reușește să-l vadă fixat actul patriarhial, îl va fi susținut cu faptul predicării lui de către *Românii maramurășeni*.

Această ipoteză este confirmată și de d-l *Iorga*, care în temeiul cunoașterii depline a rosturilor noastre bisericești și a unei vaste orientări în lucrurile bizantine, interpretând diploma regală din 1494 relativ la mănăstirea noastră spune: «*stareții vor fi aleși de preoți și locuitori la un loc, cum se obicinuia a se face astfel de alegeri prin vechile noastre biserici și mănăstiri de peste munți*». ²⁾

Dealtfel acest obicei nu era mărginit la Ardeal, ci el se găsește și în Principatele românești, cum se vede

¹⁾ *Indreptarea Legii* (Pravila) Târgoviște 1652, Glava-IV (în ediția dela București pag. 18) - vezi și *Petru Maior*, Protopapadichia § 11, (publicată în *Sionul românesc* pe 1865)

²⁾ *N. Iorga*, Studii și documente vol. XII p. XLIII.

dintr'o interpretare a actului de fondarea mănăstirii din Rădăuți prin Alexandru cel Bun ¹⁾ dar și noi am văzut mai sus, că cel dintâi Mitropolit al Țării Românești fusese cerut în 1359 de Domnul împreună cu boieri săi, ceea-ce cu alte cuvinte însemnează că cererea fu precedată de un fel de alegere restrânsă la fruntași țării, cari însă erau *laici*.

Pentru scopul lucrării noastre este însă important să constatăm, că în actul patriarhului dela 1391 se concretizează temelia canonică a organizației bisericii românești din Ardeal. Exprimând în terme legale scrise o veche tradiție de drept bisericesc, actul acesta va servi ca istoric sigur și autentic pentru ulterioara dezvoltare a organismului bisericesc, până la cuprinderea lui în legiuirea largă și democratică a mitropolitului *Andrei Șaguna*.

În adevăr și vedem susținându-se, că, dela această mănăstire cu un igumen care se putea socoti episcop și căruia lumea îi și zicea vlădică, s'a luat obiceiul organizării în Ardeal a episcopilor de mănăstire cum a fost a Vadului, a Geoagiului și a Sibiașului. ²⁾

Veacul următor, al XV-lea, de fapt ne și dă cele dintâi episcopii canonice românești.

Ele iusă nu par a fi o creațiune a bisericii însăși, așa de prigonită în Ardeal, ci vin ca niște daruri binecuvântate ale voevozilor de peste munți. Ele apar la cele două extremități ale Ardealului, acolo unde în urma raporturilor de vasalitate personală, Domnii noștri primesc dela regii Ungariei ținuturi întregi de retragere și adăpost în zile de primejdii. Vom întâlni astfel în ținutul *Făgărașului*, pe care îl aveau încă din veacul trecut Vladislav și Mircea cel Bătrân, cea dintâi fundație de episcopie românească la *Galați*. E probabil ca o mănăstire să fi fost ridicată aici chiar de către unul din cei 2 domni, iar primul episcop *Macarie* pomenit pe la 1469, va fi fost așezat de Vlad Țepeș ³⁾. *Macarie* pare un episcop în sensul unirii din *Florența* căci deși călugăr din mănăstirea sf. Ciprian dela Constantinopol este sfințit de Papa Calist III-lea. ⁴⁾

¹⁾ *idem*, *idem* p. XL.

²⁾ *N Iorga Studii și documente* vol. XII p. XI.

³⁾ *Idem*, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria* p. 92.

⁴⁾ *N. A. Bunea Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria*. Blaj 1904 pag. 301.

Cam în acelaș timp, pela 1456, apare în Huniedoara episcopul *Ioan de Caffa* (Crimeea) grec și el spre a vesti unirea dela 1439, dar ortodoxia din părțile acestea îl siliră să revină, ceea ce îi atrage arestarea din partea călugărului Capistrano și trimiterea lui pentru pocăință la Roma ¹⁾.

Exact pe atunci vedem pe grecul *Marcu* așezându-se episcop la *Feleac* lângă Cluj, ai cărui urmași se pomenesc și la 1538. ²⁾ Acest scaun era cunoscut atât Munteniei, căci găsim la 1488 pe *Daniil* arhiepiscop de Severin ca ctitor al bisericei, cât și Moldovei al cărei domn Ștefan cel mare, trimite în 1496 Mitropolitului din Feleac, prin vistierul Isac o minunată Evanghelie legată în argint.

Dar mai importantă decât aceste episcopii izolate, a căror activitate nu se cunoaște în deajuns, se înfățișează *Episcopia dela Vad*.

Ștefan cel mare obținând la 1475 dela Regele Matei Corvinul *Cetatea de baltă* și *Ciceiul* cu 60 de sate împrejur, socoti necesară ființa unui arhieru atât pentru sine cât poate și pentru întărirea bisericii românești din aceste părți atârătoare de mitropolia lui din Suceava. Astfel fondă el în mănăstirea Vadului de lângă Dej, o episcopie ortodoxă chemată să joace un rol de seamă în viața noastră religioasă. ³⁾

Tot prin Domnii principatelor se înființează în *veacurile următoare* și celelalte episcopii românești cum eră episcopia *Geoagiului de sus* ⁴⁾ pe la începutul veacului al XVI-lea unde avea feude Radu cel mare și urmași săi, apoi episcopia *Prislopului* ⁵⁾ a cărei mănăstire fusese restaurată prin anii 1530—1550 de Zamfira fata lui Moise Vodă al Munteniei, așezând acolo pe cel dintâi episcop ⁶⁾.

Astfel vedem, că cele dintâi scaune episcopești din

¹⁾ *N. Iorga* Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria p. 107, *idem* Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ca intemeietori ai Bisericii Românilor din Ardeal, București 1904 p. 10 *A. Bunea*, vechile episcopii românești. Blaj 1902 p. 6.

²⁾ *N. Iorga* Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria, p. 118, *T. Cișaria* Arhiv. p. 775. *A. Bunea*, vechile episcopii p. 10.

³⁾ *N. Iorga*, Ștefan cel mare și Mihai Viteazul, p. 15 *idem* Ist. Rom. din Ardeal p. 120. *Bunea*. Vechile episcopii p. 15 și urm.

⁴⁾ *N. Iorga* Ist. Bis. rom. I. p. 136 *idem* Ist. Rom. din Ardeal p. 123. *Bunea*, Vechile episcopii p. 18.

⁵⁾ *N. Iorga*, Ist. bis I. p. 139, *idem* Ist. Rom. p. *Bunea*, o. c. 45.

⁶⁾ *A. Bunea*, o. c. p. 50, *idem*, Ierarhia Românilor p. 26

cuprinsul Ardealului sunt fundațiuni făcute de Domnii Țărilor românești, cari le-au ocrotit, le-au ajutat și le-au întărit în toate împrejurările servind prin această întărirea și dezvoltare bisericii, singura instituție ce putea apăra un popor prigonit. Această atitudine protectoare s'a menținut și în veacurile următoare, manifestată în exemplul lui Mihai Viteazul cu noua strălucire împrumutată mitropoliei din Alba Iulia, în interesul larg al lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin vodă Brâncoveanul.

Vom încerca să reconstituim acum situația-bisericească supț raportul organizației, în cursul celor trei veacuri de neîntrerupte legături cu Mitropoliile de peste Carpați.

Mai întâi constatăm, că noile episcopii înființate de voievozi, erau firește, în raport de subordonare față de scaunele Mitropolitane de dincolo. Prin urmare hirotonia lor se întâmpla acolo ¹⁾. Excepție fac grecii rătăcitori din veacul al XV-lea, cari apar hirotoniți, unii episcopi calvinizanți din veac. XVI-lea și episcopul otodocs din Prislop *Eftime* dela 1571, care se duce pentru politica și la dorința lui sf. Bathory în Ipec, unde-l hirotonește patriarhul sârb Macarie. ²⁾ Din cauza aceasta însă, se crede, el trebui să părăsească scaunul în curând, căci în 27 Februarie 1574 se prezintă în Ardeal un Vlădică din Muntenia însoțit de un sol moldovean, spre a destitui pe Eftimie ³⁾.

Episcopii se duceau pentru sfințire, atât la Suceava cât și la Târgoviște, după depărtarea scaunului și cu considerare la Domnul care-l numise ori îl recomandase.

Abia în urma tratatului încheiat la 25 Ianuarie 1595 de Mihai Viteazul cu principele Sigismund se supun toate bisericile din Ardeal Mitropolitului muntean și astfel dela această dată viitorii mitropoliți merg numai la Târgoviște și mai târziu la București unde se mutase capitala Țării ⁴⁾.

Modul constituirii episcopilor Ardeleni nu era uniform.

¹⁾ *N. Iorga* Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul p. 18, *Bunea*, Ierarhia Romanilor p. 38. În 1553 se scrie lui Mircea Vodă, pentru sfințirea episcopului Ioan din Peșteana plecat în acest scop la Târgoviște *Hurmuzachi* vd. XVI p. 495 și Lupaș Ist. bis. p. 30.

²⁾ *N. Iorga* Ist. Bis. I, p. 179, *idem* Ist. Rom. din Ardeal p. 277.

³⁾ *Hurmuzachi*, Documente vol. XI. p. 811, *Luper* o. c. p. 31 care dă aceasta interpretare.

⁴⁾ *N. Iorga* Ist. p. 181, *Hurmuzachi*, o. c. vol. III i. p. 22.

Pe cei aduși de Voevozi în ctitoriile lor, se pare că-i alegeau la scaunul domnesc unde li se făcea și sfințirea.

Lucrul acesta e sigur pentru veacul al XIV-lea.

Dar avem dovezi și pentru veacurile următoare. Astfel în scrisoarea sa dela 19 Iulie 1546 adresată Bistrițenilor, Petru Rareș recomandă pe noul episcop de Vad cu numele *Tarasie*, ales la Suceava dintre egumenii moldoveni. ¹⁾

Alții sunt numiți de Principi la cererea credincioșilor, cum procedase regina Izabela în 1557 cu episcopul *Cristofor* dela Geoagiu. ²⁾

Către sfârșitul veacului al XVII-lea constatăm o procedură cu totul nouă, anume mitropolii din Alba Iulia se aleg a doua oară în București de către sinodul mitropolitan, fapt care se explică prin nerecunoașterea procedurii ilegale aplicate de Apaffy în scoaterea lui Sava Brancovici. ³⁾

Se întâmpină apoi numiri directe, fără alegere, cu recomandarea exclusivă a superintendentului calvin.

În general însă, să respectă la instituirea vlădicilor, principiul *alegerii*, cum o dovedesc dealtfel aproape toate actele privitoare la confirmarea lor. ⁴⁾

Ne vom ocupa în rândurile următoare mai amănunțit de stările bisericești din veacul al XVI și XVII-lea, fiindcă ele prezintă o extremă importanță sub aspectul *organizației*.

*

Dacă veacul al XIV lea prin documentele privitoare la mănăstirea din Peri, ne descoperă izvorul organizației canonice a bisericii din Ardeal, veacul al XV-lea ne dă cele dintâi episcopii canonice prin voevozii principatelor

¹⁾ „*Elegimus hunc episcopum nostrum, nomine Tharasi, ad episcopatum wadiensem, in pertinentiis vestris ubique fuerint presbyteri Walcorum ex mandato dominationis vestrae qualiter fuit et antea.*“ *N. Iorga*. Documentele Bistriții. București 1902. p. XIII. *idem*. Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria p. 153. *Bunca* Vechile episcopii p. 24.

²⁾ *Petru Maior* Istoria Bisericii p. 164 (ad supplicationem nonnullorum fidelium).

³⁾ *N. Iorga* Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria p. 272, *idem*. Istoria Bis. rom. I. p. 369.

⁴⁾ Vezi actele la *Cișariu*, Arhiv, *Bunca*, Vechile episcopii *Maior* Ist. Bis și *Cișariu* în Acte și Fragmente.

românești, veacul al XVI codifică, pentru întâia dată, în legile țării dreptul bisericii de a-și *alege* pe arhereii săi, iar din veacul al XVII-lea ne-a rămas cea dintâiu legiferare proprie de organizare bisericească, cuprinsă în celebrul «*Zaconic*» ¹⁾

Dar mai este încă un fapt deosebit care trebuie subliniat. Documente noi vin să confirme existența mitropoliei din Alba Iulia încă din veacul XVI-lea. E mărturia iezuitului contemporan *Antonio Possevino*, care în Ardeal scrie la 1584, că Românii au un episcop care locuiește în Alba Iulia ca *Mitropolit*; el a fundat mai toate bisericile lor, pe care acum le au în stăpânirea Ardealului.

Tododată indică existența altor 2 episcopii: una în ținutul Dejului și alta la *Șimleu*. ²⁾

Astfel se modifică teoria, care pretindea, că mitropolia ardeleană datează numai dela Mihaiu Viteazul și se înlătură cu totul alta și mai exagerată, care se încăpățina s'o tăgăduiască cu totul punând începutul ei tocmai la 1853³⁾.

Ba unul din scriitorii istorici, aderenți ai mitropoliei numai dela 1600, a încercat în timpul din urmă să susțină, că mitropolia ar exista din veacul al XV-lea, întru cât cuvintele faimoase «*archiepiscopo vero de Transilvania*» din diploma regelui Vladislav de la 1494, înțeleg pe vlădica românesc din Vad și nici decum pe cel de peste munți ⁴⁾. Ori cum mărturia lui Possevino e foarte prețioasă, și dacă ea nu-i destul de precisă, documente ulterioare, cari poate se vor descoperi, vor fi chemate să stabilească cu mai multă siguranță vechimea mitropoliei ardelene.

Pentru scopul ce-l urmărim noi, e nevoie să pomenim de marea acțiune calvină, care timp de 150 de ani, a în-

¹⁾ *Cipariu* Acte și fragmente p. 257.

²⁾ „Hanno costoro uno, il quale fa residenza in Alba Giulia, come Mitropolita, il quale ha fundato quasi tutte le loro chiese, ie quali hora hanno nel dominio di Transilvania. Questa dignità li vien confermata dal principe purch'egli apporti lettere da qualsivoglia Patriarca o vescovo, per le quali si renda testimonio ch'egli sia vescovo Un altro vescovo di costoro è nel tratto deesense. Il ferso e in Somlyo! *A. Veress*, *Fontes Rerum Transilvanicarum* vol. III Budapest. 1913 p. 64. vezi și *Iorga* Ist. Rom. p. 179 *Lupaș* o. c. p. 30, *S. Dragomir* în Transilvania pe 1914 p. 99 și tot acolo pag. 506 *Lupaș* constată episcopia Șimleului și la 1685.

³⁾ *Bunea*, *Ierarhia Românilor* p. 13 *M. Teodorian-Carada*, *Din frământările tecutului*. București 1920, p. 236.

⁴⁾ *Păclișanu* în *Unirea din Blaj* No. 2 pe 1915, vezi și *Iorga* Ist. Rom. p. 118.

tervenit energic — cu mici întreruperi — în viața noastră bisericească. Asupra urmelor sale în organizația noastră ecleziastică vom reveni în curând. Aici ținem numai să subliniem literatura bogată scrisă la noi asupra chestiunii, din care se deslușește stăruința neobișnuită a unor scriitori, de-a dovedi, că înrâurirea calvină intrase adânc în viața religioasă a poporului românesc din Ardeal, schimbând cu totul rosturile legii vechi.¹⁾ Problema a fost reluată de curând din partea celui mai mare istoric al nostru, care tratând-o după noii metode de cercetare și punând-o în legătură strânsă cu toate faptele istorice contemporane, ajunge la rezultate cu totul contrare. D-l *Iorga* constată, că în adevăr a existat în Ardeal o politică religioasă calvină, care însă era îndreptată exclusiv contra Românilor și nu a altora.

Aceasta din motivul, că principii Ardealului au simțit prin instinct și nu în baza unor concepții politice clare, că de pela 1550 legăturile Românilor din Ardeal cu cei de dincolo sunt prea multe, că sunt prea dese vizitele voievozilor, ale misiunilor și negustorilor de acolo. Că în urma unor astfel de fapte, cari nu pot trece fără urmări, țaranii noștri ar putea ajunge la o cunoștință mai limpede a rostului lor în mijlocul națiilor politice străine. „Și atunci, fără ca ideea aceasta să aibă claritatea ideilor politice de acum, s'a gândit Ion Sigismund, că dacă legea veche ar fi părăsită de Români, aceasta ar fi un avantaj pentru închiderea Ardealului în granițele sale proprii și împiedicarea oricărei influențe ce ar veni de dincolo de plaiuri. Și de aceea a sprijinit el atâția ani propaganda calvină în mijlocul Românilor.“²⁾ Avem de-a face deci cu o problemă pur politică și nici decum cu una de ordin strict religios. De fapt calvinismul fu primit numai de acei Români cari aveau „o atingere cu clasa nobiliară“. Unde biserica însăși, cu preoții și poporul ei era strămtorată cu noii episcopi calvini impuși de principe, ea căuta să înjghebeze o organizație separată după vechia

¹⁾ Vezi în special lucrările regretaților *Dr. A. Bunea* (Vechile episcopii, Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria, Mitropolitul Sava Brancovici) și *Al. Grama* (Instituțiile calvinești în bis. rom. din Ardeal, *Chestiuni* din dreptul și istoria bis. rom. unite) aceasta din urmă în colaborare cu *A. Bunea*.

²⁾ *N. Iorga* Ist. Românilor din Ardeal și Ungaria p. 164.

tradiție¹⁾. De câte ori urcau tronul Ardealului principi catolici, sau interveneau pentru biserică voievozii de dincolo, exploatând legăturile politice ce le încheiau foarte des, propaganda oficială își pierdea ascuțișul.

Mai violent și mai consecvent s'a manifestat ea în veacul al XVII-lea, prin Rakoczy și Apaffy, cum ne dovedesc condițiile grele impuse mitropoliților Simion Ștefan, Sava Brancovici și Iosif Budai. Deși cel dintâiu rupe legăturile ierarhice cu țara Românească nehirotonindu-se, Sava Brancovici le restabilește din nou sfințindu-se la Târgoviște atât el²⁾ cât și toți urmașii săi. Dacă mitropoliții primeau punctele așa de gravaminoase ale calvinismului, cum le vedem în diplomele lor de confirmare, nu urmează să deducem numai decât că ele deveneau o *realitate*. Căci atitudinea aceasta trebuie interpretată — zice d. Iorga — „tot ca o politică de fereală dinaintea primejdiei, de înșelare dibace a celor ce porunceau și amenințau, care intrase acum în tradițiile acestei biete biserici românești.“³⁾ Un diplomat așa de iscusit ca Sava Brancovici înțelegea foarte bine, că unele sunt instrucțiile ce i se dedeau și alte lucrurile pe cari le îndeplinea.⁴⁾ Vedem apoi cum Iosif Budai, ales din nou la București de către sinodul mitropolitan, face cu prilejul sfințirii sale la 23 August 1680 o mărturisire de credință strict ortodoxă, juruindu-se să se ferească de sminteala calvină. „Nimic, declară d. Iorga, nu arată mai bine zădărnicia încercărilor de convertire și desnaționalizare, de convertire pentru desnaționalizare și tăria legăturilor ce uniau neamul întreg, decât acest incident.“⁵⁾ Astfel marele istoric *ajunge la concluzia, că mult discutata calvinire a bisericii românești din Ardeal a fost numai aparentă.*⁶⁾

*

Spuneam mai sus, că veacul al XVI-lea prezintă un interes deosebit sub raportul organizației noastre bisericești, întru cât întâlnim cea dintâi legiferare politică rela-

¹⁾ *idem*, ibidem pag. 247.

²⁾ *Engel*, Geschichte von Serwien p. 481 citat de Iorga o. c. p. 255.

³⁾ *N. Iorga*, ibidem pag. 268

⁴⁾ *N. Iorga*, Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria pag. 265

⁵⁾ *idem*, ibidem, pag. 274.

⁶⁾ *idem*, ibidem, pag. 280.

tiv la dânsa. Anume dieta din Turda ținută la 21 Octombrie 1579 hotărăște în art. 3: „*Popii românești să-și aleagă episcop românesc pe cine vor voi, după ce episcopul lor de până aci a murit. Și Domnitorul să întărească pe cel ce vor fi ales ei dintre sine*“¹⁾).

Prin aceasta se recunoaște oficial din partea țării dreptul Bisericii românești de a-și alege ea însăși pe episcopii săi fără nici o înrăurire străină. Rămâne numai, ca principele să confirme pe cel ales.

Unii scriitori erau de părerea, că nici nu poate fi vorba de alegerea episcopului *ortodox*, ci de a celui calvinizant și în consecință nici de un drept fundamental al Bisericii noastre. Această părere însă nu poate fi acceptată, deoarece cu 2 ani înainte dieta țării stabilise dreptul de alegere în mod distinct și pentru românii calvinizați.

Anume în art. 7 al dietei din 21 Aprilie 1577 ținută tot în Turda se spune: „Deoarece și între Români sunt de aceia, cari luminați de D-zeu au părăsit religiunea grecească și ascultă cuvântul lui D-zeu și superintendentul lor a murit; ei să-și poată alege alt superintendent“²⁾ Termenul „episcop“ de acolo, și cel de „superintendent“ de aici, arată până la evidență, că dieta făcea deosebirea cuvenită între episcopul românesc de legea veche și între cel nou trecut la religia stăpânitorilor³⁾).

Dar îndoiala este risipită cu desăvârșire de faimoasa colecție de legi a *Approbatæ*-lor din veacul al XVI-lea, care în partea întâi, titlul al optălea, articolul prim, vorbind de națiunea română *tolerată*, deci nu de cea *calvină privilegiată*) zice: „Episcop să ceară dela Principe însă o astfel de persoană, pe care preoții români, cu învoire deopotrivă, o găsesc corespunzătoare. Pe care dacă și Principii o consideră potrivită, să o confirme în condițiile și modalitățile privitoare la credință către Principii, către binele țării și către alte lucruri necesare⁴⁾).

Clarificând această întrebare fundamentală, se ivește

¹⁾ *Cipariu*, Arhiv p. 302, *Bunca* Vechile episcopii p. 58.

²⁾ *Cipariu*, Arhiv p. 301, *V. Popp*, Disertație despre tipografiile românești, Sibiu 1838 p. 10 nota.

³⁾ *I. M. Moldovanu*, Acte sinodali Blaj 1869 vol 1 p. 168.

⁴⁾ *Approbatæ Constitutiones* etc. Varadini 1653 p. 14 (această ediție rară se găsește și în proprietatea mea)

alta și anume: cine alegea episcopii și care era procedura electorală?

În ce privește pe cei dintâi episcopi canonici din veacul al XV-lea e sigur, că ei nu erau aleși în Ardeal, ci la scaunul voevozilor Români, cari întemeiară episcopiiile. Documentele, din cari să vedem cum s'au săvârșit alegerile, lipsesc pentru veacul al XV-lea. Tot așa lipsesc și pentru veacul următor aceste amănunte. Avem însă acum câteva, din cari reese clar constituirea lor prin alegere. Astfel e scrisoarea lui Petru Rareș din 19 Iulie 1546, pomenită mai sus, adresată Bistrițenilor, în care spune, că el domnul *a ales* ('elegimus) pe noul episcop al Vadului *Tarasie*, recomandându-l spre primire cum s'a făcut și înainte.

Tot așa Ilie Rareș recomandă acelorași Bistrițeni în 5 Ianuarie 1550 pe episcopul *George*, urmașul lui *Tarasie*, pe care-l trimite (misimus) spre a-i da autoritate și scrisori către locuitorii încredințați păstoriei lui. Aducă Rareș, că o cere aceasta din considerație față de sine sau către buna vecinătate cu el ¹⁾. Mai târziu însă astfel de alegeri făcute dincolo, nu mai întâlnim decât excepțional către sfârșitul veacului al XVII-lea. Totuș un mare număr de episcopi ardeleni, vin din mănăstirile de peste munți recomandați sau susținuți înaintea Principilor de către Voevozii noștri.

Nu încapе Indoială, că la alegerile făcute de voievozi pentru Ardeal, se urma obiceiul constatat încă la înființarea mitropoliilor românești, când întărirea mitropoliților e cerută dela Patriarh de domn și boieri. Acum însă, când aceste mitropolii aveau și sutraganți, e sigur, că în sfatul domnesc participau și arhieriei țării, căci documentele de mai târziu cari atribuie alegerile de episcopi divanului, vorbesc de acest obicei ca de unul ab antiquo ²⁾.

Merită să ne oprim și la instituirea lui *Cristofor* dela Geoagiu, întâmplată la 1557 deci înainte de a se statoinici pe seama bisericii dreptul alegerii de episcop. În diploma reginei Izabela citim „quod nos cum ad supplicationem

¹⁾ N. Iorga, Documentele Bistriții p. XXXIII.

²⁾ N. Dobrescu, Studii de istoria bisericii române contemporane, București 1905, p. 9.

nonnullorum Fidelium per eos pro parte Reverendi ac Religiosi viri Cristophori Majestati Nostrae factam etc.¹⁾). E aici cazul unei alegeri sau simple numiri? Fraza „la cererea unor credincioși“ ar putea fi interpretată în sensul unei alegeri în baza căreia să fi urmat cererea de numire către regina. Din textul diplomei rezultă însă că Cristofor era un om învățat în științele grecești, ceea ce înseamnă că el nu era ardelean ci de sigur din vr'o mă-năstire de peste munți. Cercetând relațiile politice ale Domnilor cu Ardealul, ne convigem că tocmai la data aceasta ele erau din cele mai bune, prin faptul că ambii voievozi Alexandru Lăpușneanu și Petrașcu Vodă vin în Ardeal spre a asigura tronul Izabelei²⁾. Drept recunoștință Isabela a numit ca episcop ortodox pe Cristofor. În acest caz „*fideli*“ de care pomeneste pot fi identificați ușor cu domnii români.

Iar probabilitatea alegerii lui Cristofor la reședința domnească ne-o indică exemplul lui Tarasie de Vad, citat mai sus.

Dar să revenim la alegerile efectuate în Ardeal, după votarea legii electorale din 1579. Mai întâiu este evident, că alegerea se săvârșea în sobor, că se mărginea asupra unei singure persoane pe care apoi Principele o confirma în baza unei diplome.

Diploma cuprindea teritorul eparhiei, drepturile și datorințele episcopului, plus de-atâtea ori condițiunile grele de calvinizare.

Legea electorală vorbind numai despre preoții românești, ar urma că în alegerile de episcop dreptul de participare activă îl au numai dânsii. Exact la fel stabilește dieta și cu privire la alegerea episcopilor calvini numiți superintendenți. Să vedem, dacă în adevăr corespunde intenției legii această presupunere.

Când dieta s'a apucat să legifereze în materie bisericească, ea nu putea să procedeze altfel decât ținând cont de stările de fapt, cum procedează de altfel orice legiuitor din orice timp. Românii aveau o tradiție bisericească veche, cum s'a văzut din rândurile anterioare, existau

¹⁾ P. Maior, o. c. p. 164.

²⁾ N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal și Ungaria p. 151 și 180.

obiceiuri de cârmuire și de organizare, pe cari biserica le păstră cu grijă. Poporul, ca orice nație ce se găsește la începutul consolidării sale, trăia în condiții de strânsă comunitate sub toate raporturile vieții sale simple. Neevoile sale de interes comun se aduceau înaintea obștei, unde toți își spuneau cuvântul, ca hotărîrea să se iă cu înțelegerea și învoirea tuturoră.

Aceasta e caracteristica vieții popoarelor în epocile primitive și ea se remarcă și în istoria poporului nostru. De aceea o și vedem confirmată documentar în scrisoarea patriarhului Antonie dela 1391, care stabilește că alegerea igumenului, ca exarh patriarhal : e va face de obșteă întreagă a bisericii, clerici și popor deopotrivă. Tot așa avem alt document din 1523, care ne spune că preoții Mateiu, Șandru și Petru împreună cu cnejii din Valea Rodnei, cer magistratului bistrițean concesiune pentru zidirea unei noi mănăstiri, în locul celei ruinate de pe apa Birchișului. Împreună cu ei lucrează și vlădica Ilarion, un vlădică deosebit de cel dela Vad ¹⁾. Și aici deci episcopul, preoții și laicii se întâlnesc împreună, rezolvind afaceri bisericești de însemnătate generală.

Legislația politică a Ardealului nu putea pierde din vedere aceste tradiții, cari fiind din domeniul religios, cel mai prețuit de popor, ușor ar fi putut duce la nemulțumiri și tulburări. Se pare în adevăr, că aceste considerațiuni de ordin psihologic-juridic și-au găsit aprecierea cuvenită la Principii Ardealului. Căci examinând diplomele de numire ale vlădicilor noștri din veacul al XVI-lea, deci imediat după votarea art. 3 din 1579, aflăm subliniat principiul tradiției în rosturile bisericești. Astfel în diploma de numire a lui *Spiridon* din 6 Februarie 1585 se spune chiar dela început «quoniam prisca vetustate et consensu indigenarum huius regni invaluit...²⁾», care frază să repetă aidoma și în diploma din acelaș an a lui *Ioan* dela Prislop ³⁾ și se întâlnește cu variațiuni și în altele de mai târziu. Deci actul o spune limpede, că instituirea fețelor

¹⁾ N. Iorga, Documentele Bistriții, vol. I, p. XVI. Bunea, Vechile episcopii, p. 22. Iorga, Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria, p. 145

²⁾ A. Bunea, Vechile episcopii, pag. 57.

³⁾ *Idem*, ibidem, pag. 60.

bisericești se întâmplă în urma unui obicei vechiu și cu învoirea locuitorilor.

Tot în diploma lui Spiridon citim că el a ajuns episcop «cum consensu earum Ecclesiarum (sc. Valachalium)» iar relativ la Ioan de Prislop se zice și mai precis «consensu omnium Ecclesiarum valachicarum ad munus episcopale electum».

Așa dar, pe când articolul dietei din 1579 indică numai pe preoți ca alegători, diplomele de întărire afirmă, că alegerea se face cu învoirea *tuturor bisericilor* românești. Cine erau deci alegătorii? Preoții singuri este exclus din simplul motiv, că în Biserică existau și *protopopii* cu un trecut vechiu și cu un rol mare; cu toate acestea, în diplomele citate ei nu sunt pomeniți. Abia în diplomele din veacul al XVII-lea sunt înșirați cu numele. Probabil că acum ei să fie identificați cu preoții într'o numire generală. Dar atunci ce înțeles are expresia «cu învoirea tuturor bisericilor?» Poate fi confundată «biserica» așa cum se întrebuintează cuvântul în diplomă, cu noțiunea de «preot» ori «protopop»? Noi credem că nu se poate admite această confundare, întâi pentru că dacă în adevăr ar fi avut numai preoții dreptul de alegere, atunci *ei* trebuiau să fie pomeniți în diplomele de confirmare și nu Bisericile.

Așa însă spunându-se că alegerea se face cu învoirea Bisericilor, suntem nevoiți să conchidem la un cerc mai larg decât al preoților, cu atât mai vârtos când luăm în socotință și provocarea Principilor la vechiul obicei. Chiar și sensul calvin al cuvântului «biserica» ne îndrumă către această interpretare, de oarece calvinii nu fac distincția noastră între ierarhie și popor, ci ambele elemente reprezintă biserica.

Firește n'avem dovezi sigure, că în afară de preoți și protopopi, ar mai fi participat la alegeri și alți factori, neapartenători clerului, căci nu cunoaștem până acum nici un document care să ne dea o descriere amănunțită a alegerilor de episcopi. Noi însă ne provocăm la dovada documentară dela 1391, care confirmă și intervenția elementului laic, cum și la întreg felul de viață al neamului nostru, care în izolarea lui politică și bisericească și-a înfiripat forme de guvernare populară. Tradiția unor astfel

de instituțiuni nu se uită și nici nu se desființează ușor. Dovadă, că pentru veacurile următoare, isvoarele istorice ne arată în mod neîndoelnic participarea poporului la alegerea preoților, protopopilor și chiar a episcopilor, cum se va vedea mai târziu. Nu ne poate scăpa din vedere nici faptul, că pentru cele 4 religii recepte dietele au fixat și modul de alegere al episcopilor, anume în adunările lor ordinare ¹⁾. Iar aceste adunări erau alcătuite din clerici și laici ²⁾. Amănuntul acesta nu este precizat în «*Approbatæ*» și față de biserica românească, probabil din motivul că aici obiceiul eră vechiu și nu prezintă o inovație ca în biserica celor patru religii recepte.

Dar mai este o împrejurare, care ne îndeamnă să credem în probabilitatea părerii noastre. Adunări bisericești cu participarea laicilor întâlnim chiar în Principatele românești și tocmai în veacul de care ne ocupăm ³⁾. Date fiind relațiile ierarhice așa de puternice ale Ardealului cu țările de peste munți, n'ar fi nici o mirare sau anomalie să vedem și la noi soboare bisericești constituite la fel cu cele din Mitropolia protectoare.

Pentru toate aceste motive, noi credem că în veacul al XVI-lea alegerile arhieresti se îndeplineau cu concursul clerului și al poporului, în adunări sau soboare bisericești.

Procedura electorală cu privire la trimiterea celor îndreptățiți să voteze, cum și la însuș actul alegerii, nu poate fi indicată aici din lipsă de informații sigure. Bănuim însă, că cei ce puteau lua parte la acest act însemnat, săvârșeau alegerea prin învoire comună — după expresia menționatului articol de lege din 1579 — deci prin aclamațiune, cum i-am spune în terminologia de azi. O astfel de alegere eră socotită apoi ca una făcută cu consimțirea Bisericii întregi (cum consensu omnium Ecclesiarum) urmând confirmarea legală din partea Principelui și în sfârșit hirotonirea celui ales, la unul din cele două scaune mitropolitane de peste munți. Abia după sfințire — pe care o dovedea cu acte și scrisori de recomandare — își putea începe funcțiunea episcopescă.

¹⁾ *Approbatæ Constitutiones*, Pars, I, tit. I, art. IX.

²⁾ *Ibidem*, Pars, I, tit. I, art. III.

³⁾ *N. Iorga*, Ist. Bis. rom., vol I, pag. 118.

Dar veacul al XVII-lea ne imbie informații mai bogate asupra organizației bisericești¹⁾. Ele sunt de mai multe categorii. Mai întâi avem isvoarele oficiale, deci de marcă calvină, din cari este evidentă tendința de a impune bisericii ortodoxe forme străine menite s'o desființeze sub aspectul ei vechiu.

E necesar s'o spunem și aici, că acțiunea oficială calvină nu eră determinată de motive prozelitistice, adică de a întări credința protestantă. Ea eră numai un mijloc, prin atâtea altele, de a servi o politică de Stat a Principilor maghiari, aceea de a face din Ardeal o țară ungurească. Astfel persecuția religioasă îndreptată contra Bisericii românești, aveà rezorturi strict politice²⁾. Dacă s'ar fi găsit la curtea Principilor un diplomat iscusit, cu spirit fin și pătrunzător, cunoscător al vieții sufletești a țărănimii noastre, ar fi putut preconiza o acțiune cu mai mulți sorți de isbândă. Inșă pornirea brutală și violentă a lui Rakoczy tatăl și fiul, cum și a Apafyștilor, inspirată de niște superintendenți bățoși, incapabili să se ridice la o soluționare fericită a unei astfel de chestiuni, trebuia fatalmente să producă o reacțiune menită să scadă rezultatele reale, râvnite cu atâta înfrigurare. Dar ceeace contribuise în măsură hotărîtoare la zădărnicierea acestei sălbatece acțiuni religioase, a fost intervenția Principatelor românești. Când Gavriil Bethlen, care visă de o Dacie protestantă³⁾, cereà ajutorul patriarhului calvinizant *Chiril Lucaris* în opera de cucerire a Românilor, acesta îi răspunse neted, că sub nici un motiv nu poate sprijini o astfel de desertiune. Dar el îi spune și mai limpede că spre a izbuti în această întreprindere, *«ar trebui înainte de toate să se rupă legăturile de sânge și de iubire, cari deși, într'ascuns, dar în felul cel mai strâns leagă pe Românii din Ardeal*

1) Una din lucrările, cari tratează pe larg organizația bisericii românești în epoca aceasta e cartea răposatului *Dr. Al. Grama*: *Instituțiile calvinești în biserica românească din Ardeal*, Blaj. 1895. Grama a strâns aproape tot materialul privitor la această chestiune, dându-i o desvoltare amănunțită. Dânsul însă a pornit dintr'un punct de vedere așa de subiectiv și tendentios, încât concluziile lul trebuiesc apreciate cu cea mai mare rezervă. Dealtfel, cercetările bisericești mai nouă, răstoarnă cu totul aceste concluziuni.

2) *N. Iorga*, *Ist. Românilor din Ardeal și Ungaria*, pag. 239.

3) *A. Bunca*, *Vechile episcopii*, pag. 84.

cu locuitorii Țării-Românești și Moldovei¹⁾». Și aceste constatări le făcea un patriarh, care cunoștea perfect împrejurările religioase din Țara-Românească și Ardeal²⁾. Bethlen va fi înțeles semnificația părerilor lui Chiril, și ca om de cultură mai înaltă, nici n'a susținut propaganda calvină cu brutalitatea succesorilor săi. Dovadă că episcopii din vremea lui, Spiridon și Dosofteiu întrețin legături cu Moldova și nimic nu pune la îndoială ortodocsia lor³⁾. Când însă raporturile politice ale Ardealului cu Principatele se strică, propaganda se ridică din nou și se manifestă îndârjită ca în actul de numire dela 1643 al mitropolitului Simion Ștefan⁴⁾. Cu toate cele 15 puncte grele de calvinizare pe cari le iscălise, Simion ca și antecesorul său Iorest, rămase probabil la legea veche⁵⁾, căci altfel nu s'ar putea explica dania satului *Merişani* la 1650 făcută de Matei-Vodă Mitropoliei din Alba-Iulia⁶⁾.

Iar Sava Brancovici, isbutise prin talentul său, prin serviciile politice aduse Principelui, să scape de condițiile umilitoare ale înaintașilor. Un ierarh ca dânsul, care luase contact personal — prin călătoriile sale — cu ortodocsia moscovită⁷⁾, nu se putea angaja din convingere la distrugerea credinții sale. Altfel cum s'ar putea înțelege mânia lui Șerban-Vodă Cantacuzino, pentru scoaterea lui Sava, căreia îi și dă expresiune în actul de hirotonire al mitropolitului Iosif Budai din 23 August 1680 și mai ales în scrisoarea-protest adresată direct lui Apaffy la 4 Septembrie acelaș an⁸⁾. Ba D-l Iorga susține categoric, că depunerea lui Sava Brancovici, constituie un act de ostilitate politică îndreptat direct contra lui Șerban-Vodă de către principele Apaffy⁹⁾, care îl urmăreă nu numai pe el, ci cu ură mult mai înverșunată și pe Românii din Ardeal, despre cari susține, că vor desnaționaliza — prin spor-

¹⁾ N. Iorga, Ist. Rom. din Ardeal, pag. 232; *idem*, Sate și preoți, pag. 335.

²⁾ N. Iorga, Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria, pag. 232.

³⁾ N. Iorga, *ibidem*, pag. 226—7.

⁴⁾ Petru Maior, Ist. Bisericii, pag. 74; Cipariu, Arhiv, pag. 628.

⁵⁾ N. Iorga, *ibidem*, pag. 250 și 253.

⁶⁾ *Idem*, *ibidem*, pag. 254.

⁷⁾ S. Dragomir, Relațiile bisericii românești cu Rusia în veac. XVII. București, 1912.

⁸⁾ N. Iorga, Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria, pag. 273; Sate și preoți, pag. 77.

⁹⁾ *Idem*, *ibidem*, pag. 269.

nicia lor — pe Unguri. De aceea ordonă — aidoma ca la 1917 — ca Ungurii să nu vândă nici un petec de pământ spre a-l feri de mânilor Românilor¹⁾.

Tocmai în urma acestor atitudini de vădită dușmănie, rezultate și pe urma relațiilor politice încordate cu Țara Românească, Șerban Catacuzino refuză să mai recunoască dreptul Principelui și al țării sale în privința bisericească, inaugurând o fază cu totul nouă în dreptul bisericesc al Românilor ardeleni, asupra căreia vom reveni îndată.

Acestă digresiune a fost necesară, spre a putea cântări valoarea *reală* a instituțiilor calvinești, pe cari le forțau prin diplome de numire Principii și superintendentii, în Biserica noastră de-alungul veacului al XVII-lea.

Aceste instituțiuni au fost creațiuni artificiale de suprafață, cari n'au putut suprima credința poporului nostru în vechile altare, cu icoanele lor, cu slujba lor, cu sfeștaniile, botezurile, cununiile și înmormântările așa cum le moșteniseră dela înaintașii lor. Dacă ele vor fi lăsat anumite urme în domeniul *organizației* bisericești, încetățenirea lor nu se putea întâmpla decât în măsura în care corespundeau tradiției noastre și trebuințelor nouă dictate de evoluția vremilor. Se va vedea îndată, că și în privința aceasta ajutorul și îndrumările veneau tot dela scaunul mitropolitan din București, nu numai în sensul atârnării noastre de el, ci și în temeiul acelei ocrotiri frățești puternice, cu care se simțeau datori voevozii noștri de acelaș sânge cu asupriții Ardealului. De aceea, cunoscând în lumina ultimilor cercetări istorice rolul hotărâtor al acestor voevozi în dezvoltarea vieții noastre bisericești, trebuie să mărturisim fără sfială adevărul, înlăturând o teorie preconcepută, că dacă propaganda calvină s'a prăbușit fără a putea prinde biserica ardeleană prin desnaționalizare, meritul covârșitor este al principatelor românești²⁾.

* * *

Pentru urmărirea organizației bisericești din veacul al XVII-lea avem trei serii de izvoare documentare: a) ofi-

¹⁾ *Idem*, ibidem, pag. 270.

²⁾ Acest adevăr se desprinde clar și sigur din fiecare pagină a strălucitei istorii închinată de d-l N. Iorga Românilor din Ardeal și Ungaria.

ciale calvine, b) interne românești și c) ale mitropoliei din București.

Isvoarele oficiale calvine se concentrează în diploma de numire dela 10 Octomvrie 1643 a mitropolitului Simion Ștefan și a mitropolitului Iosif Budai de Pișchinți din 28 Decemvrie 1680.

Din cuprinsul lor se desfac următoarele fapte 1) Mitropolia ardelenă avea un *sinod general*.

Se pare, că acest sinod se compunea din protopopi și preoți în două cazuri, anume când se alegea sau se judeca un Mitropolit, deoarece-ce în amândouă diplomele ei sunt pomeniți separat. Pe când în sinodul general anual participanții sunt indicați numai simplu sub numele de preoți (pastores), de unde ar urma, că membrii sinoadelor obicinuite an de an erau numai preoții. Ceea ce nu ni se pare verosimil, fiindcă tot în diplomele acestea citim fraza «venind vorba între toți acei *preoți* despre alegerea» (lui Simion Ștefan și Iosif Budai), deși se vede limpede, că în aceste sinoade erau de față și protopopii. Prin urmare trebuie să concludem, că în orice categorie de sinod general, fie anual, electoral ori de judecată, luau parte atât protopopi cât și preoți.

2. Mitropolia ardeleană avea un *Consistor*, căci în amândouă diplomele figurează expres uinea „*eorundem Consistorii consuetudine*“.

Nu putem preciza felul de alcătuire al acestui consistor; dar din punctul 13 al ambelor diplome, e probabil că membrii lui erau mai mulți protopopi, deși textul să referă la judecarea chestiunilor apelate. Firește, nu ne putem imagina pe aceste vremi un consistor cum sunt cele de azi, cu stabilitate și membri salariați, ci o adunare ad hoc, care se întrunește din caz în caz.

3. Mitropolia ardeleană avea oficii *protopopești*, căci în diplomele amintite sunt indicați sub numele «seniores» (arhidiacones sive Protopopas), titularii acestor oficii.

Atribuțiunile acestor organe erau următoarele: Sinodul general săvârșea alegerea de mitropolit, probabil cu vot unanim, căci ambele diplome spun numai atâta, că preoții toți au cerut Principelui să se dea vlădicia. Pe când judecarea lui Iorest și Sava Brancovici se spune că s'a făcut

«unanimi voto et suffragio eorundem pastorum». Sinodul general se ocupă de chestiunile religioase.

Consistorul avea chemarea să aleagă pe protopopi «cu vot și sufragiu unanim». Tot el îi și destituia, însă nu prin mituire sau alte proceduri ilegale, ci «justo iuris processu». Alegerea însă se va face și cu învoirea preoților din dieceză, district ori comitat.

Protopopii erau îndreptățiți să ia parte la alegerea și judecarea Mitropolitului, să decidă cauzele grele împreună cu Vlădica, din prilejul vizitațiilor canonice ale acestuia, și tot așa hotărau în cauzele apelate la scarnul de judecată din Alba-Iulia.

Mitropolitul, conform punctului 15 din diploma lui Simion Ștefan, capătă putere deplină a împlini drept și legitim toate câte se vor socoti a se ține de slujba lui, de a cărmui bisericile, de a hotări cauzele matrimoniale, de a îndreptă greșelile preoților, de a păzi doctrina bisericească, de a primi persoanele corespunzătoare și a refuză pe cele nevrednice și de a-și încasă veniturile obișnuite.

Prin condiția XIX însă impusă lui Iosif Budai, Mitropolitul ardelean și sinodul general, cu un cuvânt biserica întregă a fost cu desăvârșire subordonată superintendentului calvin. În senzul acestei subordonări Vlădica nu poate face nici o sfințire de preot ori protopop, nici o depunere sau reducere de pedeapsă a acestora, nici o vizitație canonică generală ori vre-o revizuire a chestiunilor bisericești mai grele. Ci în toate acestea, cum și în convocarea și direcționarea sinodului general el atârna de episcopul calvin, la al cărui sinod se va înfățișa cu câțiva pe lângă el, după închiderea sinodului său, ca hotărârile luate să se supună aici unei revizuirii mature, spre a fi instruiți în lucrurile adevăratei religii și în procesele bisericești¹⁾.

La izvoarele *interne românești* aparțin: soborul lui Dosofteiu din 1627, cele două soboare din 1675 ținute de Sava Brancovici, două dalterii dela Dosofteiu și Teofil, și în sfârșit fragmentul de drept bisericesc numit, *Zaconic* din 1680²⁾.

¹⁾ Vezi diplomele din chestiune la *Maior*, Ist. Bisericii, pag. 72; *Cipariu*, Acte și Fragmente, pag. 60 și 198, *Arhiv*, pag. 628.

²⁾ Toate actele acestea descoperite de *Petru Maior* sunt publicate de *Cipariu* în Acte și Fragmente p. 145 — 153 și 253 — 263. Dalteriile lui Dosofteiu și Teofil sunt publicate și de d. Iorga în Studii și documente vol. XII p. 281-2.

În temeiul acestor izvoare biserica avea următoarea organizație : a, *Soborul mare*, b, *Soborul mic*, c, *Notarul soborului mare*, d. *titori*, e. *jurații mitropoliei*, f. *jurații protopopiatului (eparfiei)*, g. *titorii (gocimani)* și *bătrânii satului*.

După *Zaconic*, soborul mare era alcătuit din : toți *protopopii*, asta e sigur. Alături de ei se face pomenire și de *preoți*, fără însă a li se fixa numărul. În punctul acesta s'ar părea că în *Zaconic* este o contradicție din lipsă de precizie. Căci pe când în *introducere*, vorbind de alegerea lui *Iosif Budai*, spune că au fost toți *protopopii*, pe atunci în capitolul „despre alegerea vlădicăi“ afirmă „când va fi lipsă să se strângă toți *protopopii și încă și dintre ceilalți preoți și din voia a tot soborul*, unindu-se toți la un cuvânt așa să-l aleagă.“ Iar în actele privitoare la cele două soboare ținute de *Sava Brancovici* în 1675 se amintesc iarăși numai *protopopii* ca participanți.

De unde ar rezultă, că în soboarele electorale luau parte toți *protopopii* și un anumit număr de *preoți*, iar în cele ordinare anuale numai *protopopii* ¹⁾.

Dar tot *Zaconicul* înșiră, în legătură cu alegerea lui *Iosif Budai*, și pe *protopopii Ioan din Vinț*, *George din Daia*, *Văsiu din Bălgrad*, *Oprea din Armeni* cum și pe nobilul *Havasali Suciu Paul* ca „*titori bisericii și jurații scaunului și mitropoliei Bălgradului*,” de unde trebuie să facem deducțiunea, că și *titorii și jurații* luau parte la soborul mare. La aceasta ne îndreptățește rolul extraordinar de important ce-l aveau *titorii* în biserică, după cum rezultă dintr'un document dela 1667, pe care-l vom analiza îndată. Că *jurații* erau în adevăr membrii ai soborului mare, ne-o dovedește mai presus de orice îndoială unul din soboarele dela 1675 unde citim textual; „*Părintele mitropolit Sava cu jurații scaunului*, cu *protopopii* în săbor în *Belgrad*“ ²⁾.

¹⁾ *Bunea* afirmă că la alegerile de mitropolit ar fi luat parte și deputați din *Maramureș* (*Vechile episcopii* p. 79) Părerea aceasta însă se razimă pe o interpretare greșită a documentului din 1641, căci e vorba de o intervenție în cauza episcopului din *Maramureș* (vezi documentele la *Al. Cziplé*, Documente privitoare la episcopia din *Maramureș* (An. Academiei Române) București 1916 p. 46.

²⁾ *Cipariu* Acte și Fragmente p. 145.

Asupra *soborului mic*, documentele citate nu ne dau informațiuni mai ample. Autorul Zaconicului a fixat în tratatul său numai acest titlu „de soboarele mici ale eparfiilor“ fără să ni se fi păstrat dezvoltarea subiectului. Nu putem deci stabili cu siguranță cine erau membrii lui. Din analogia soborului mare însă am putea bănui, că ei erau toți preoții protopopiatului (eparfiei) și jurații protopopești. O indicație mai sigură ne dă — dalteria miropolitului Teofil din 1697, în care autorizează pe ispravnicul (administratorul) protopopesc popa Ion din Hunedoara cu lucrurile necuvioase, ce s'ar ivi între creștini, să le îndrepteze împreună „*cu molitvele noastre*.“ Sub această denumire Teofil înțelege — cum rezultă din rândurile introductive — pe preoți și *boierii* din eparfie dela Hunedoara și pe *orășeni*¹⁾. Am conchide deci, că din soborul mic făceau parte preoții, boierii și orășenii, deci un mare număr de *laici*, fapt foarte important, care ni se confirmă cu toată siguranța din alte izvoare interne, cum se va vedea mai la vale.

În sfârșit existența *notarului* soborului mare, a *titorilor* și *juraților* ne-o certifică tot Zaconicul. De-acolo deducem, că notarul se recruta dintre cei mai destoinici protopopi cu o cultură mai înaltă (cazul protopopului Ioan din Vinț). *Titorii* deasemenea, însă jumătate erau clerici și jumătate *laici*. Numărul lor era de patru, atât la 1667 cât și la 1680. *Jurații* firește încă trebuiau să fie dintre elementele de seamă ale bisericii.

Numărul lor cum și proporția mirenilor, nu-l putem stabili în mod sigur, de oarece Zaconicul nici în punctul acesta nu e precis.

Rămâne însă faptul, că sub titlul comun de „*titori și jurați*“ Zaconicul însiră cu numele atât clerici cât și *laici*.

Trecând acum asupra atribuțiunilor ce le aveau aceste instituții și organe bisericesti aflăm, că:

1) *Soborul mare* alegea pe: a). mitropolit b). notar c). protopopi, d). titori și e). jurați. Modul alegerii mitro-

¹⁾ *idem*, ibidem p. 254; documentul e dat și de d. Iorga în Scrisori și inscripții ardelenene și maramurășene. București 1903 I. p. 282. unde se fixează data de 9 Aprilie 1696.

politului se întâmplă — cum spune partea întâi a Zaconicului — „cu voia a tot soborul unindu-se toți la un cuvânt“ ceea ce vrea să zică cu aclamație. A titorilor și juraților — tot după expresia Zaconicului — „cu voia și cu sfatul a toții protopopii.“ Notarul la fel, iar protopopii se vor așeza de sobor „cum va fi mai bine“ — zice Teofil în dalteria sa. Se va vedea însă îndată, că protopopii se alegeau mai întâiu de „eparfie“ așa că alegerea făcută de soborul mare era mai mult o confirmare a actului electoral săvârșit jos de către soborul protopopesec

Soborul mare *legiferează*, sau aduce canoane, în toate chestiunile generale privitoare la biserică, cum sunt cele strict religioase, disciplinare, economice și de organizare, ceace se vede din actele soboarelor dela 1627, 1675 și 1679.

Soborul mic alege pe protopop cum se constată și dintr'un act al episcopului calvin Ștefan Vespremi relativ la instituirea preotului Ioan din Hunedoara pomenită mai sus¹⁾. Asemenea alegea — din analogia soborului mare — și pe jurații relatați în Dalteria lui Ghenadie dela 1627. Soborul mic se ocupă apoi și de lucrurile necuvioase (abateri, certe) ce se iviau între creștinii din protopopiat.

Notarul soborului mare, după indicația numelui, purta de sigur condeiu în redactarea tuturor protocoalelor sobornicești și a hârtiilor cari se lucrau și ieșeau dela scaunul mitropoliei.

Titorii și jurații, constituiau sfatul mitropolitului așa numitul *Consistor*, însă cu drepturi foarte extinse și neobișnuite.

Mai întâiu ei aveau dreptul de legiferare cum ne asigură Zaconicul în introducere unde citim: „și alte legi care se fac, fără de soborul mare de vlădica cu titorii și cu jurații.“ Din felul cum scrie autorul Zaconicului introducerea la soborul din 6 Iulie 1679, se pare că acest sobor a fost convocat de *titori* — la porunca Craiului — spre a lua în seamă dela Sava Brancovici averea bisericii.

Dar un izvor calvin, anume ordinul lui Apaffy d'n 24

¹⁾ Căpăriu Acte și Ftagmente p 255.

Mai 1667 adresat *titorilor* Ioan Zoba, Toma Topai (ambii protopopi), logofătul Dumitru și George Chira (laici) ne arată, că fără știrea lor, Sava Brancovici nu putea face nici o vizitație canonică și nici preoți nu putea sfinți decât pe cei ce erau găsiți vrednici de aceia¹⁾. Cunoscând însă personalitatea lui Sava Brancovici, e foarte îndoelnic ca el să fi acceptat această subordonare. Ordinul lui Apafy însă ne îndreptățește să bănuim, că titorii aveau cuvânt și în adunările soborului mare, mai ales dacă punem în legătură acest ordin cu soborul din 1679, în care titorii primesc dela Sava averea mitropoliei.

Tot din aceste izvoare se constată, că *preoții* se alegeau de către popor sub conducerea protopopului. Căci Zaonicul are un capitol intitulat: «despre *alegerea* diaconilor pre popie», iar canonul 10 al soborului din 1675 spune: «nici un popă în popor, *fară știrea protopopului* să nu se tocmească. Iară carele se va tocmi fără știre, să fie oprit din popie». ²⁾ Pe când la 1627 vlădica Dosofteiu ordonă că preoții numai cu învoirea lui pot ocupa un post de păstor, Sava Brancovici trece acest drept, în soborul din 1675, asupra protopopilor, când zice prin canonul 9: «tot protopopul să nu primească nici un preot în popor până nu va aduce carte dela protopopia unde au fost înainte cum s'au purtat». ³⁾

Prin urmare în ambele locuri, e vorba de preoții cari voiau să schimbe parohia, adecă să se transfereze.

Trecând acum la izvoarele Mitropoliei din București privitoare la organizația noastră bisericească, constatăm deosebiri esențiale în raport cu ceea ce ne-au dat documentele anterioare.

Mai întâi avem actul de sfințire din 23 August 1680 al lui Iosif Budai ⁴⁾ Din cuprinsul lui să vede, că soborul care l-a ales, era compus din sfatul țării, din protopopi și *laici*, căci mitropolitul *Teodosie* al Ungro-Vlahiei spune textual: «și alegând de acolo Craiul cu tot sfatul țării și

¹⁾ *Mon. Com. Reg. Trans.* vol. XIV p. 267 citat și de *Bunca*, Sava Brancovici p. 71.

²⁾ *Cipariu* Acte și Fragmente p. 150.

³⁾ *Idem*, ibidem. pag. 152 și 150.

⁴⁾ *Cipariu*. Acte și Fragmente p. 234, vezi și *Condica Sfântă* în Biserica ortodoxă pe 1883. p. 403-7.

cu voia protopopilor și creștinilor pravoslavnici care sunt acolo locuitori pre Chir Iosif ieromonahul, a fi mitropolit în scaunul acesta ce este mai sus zis».

Mitropolitul astfel ales merge pentru hirotonie la București, însoțit de 2 protopopi ca martori.¹⁾

După hirotonie Iosif Budai face jurământ în care recunoaște autoritatea canonică și dependența ierarhică de scaunul mitropolitan din București, prin cuvintele: «ci cu totul să urmez și să mă plec învățăturilor celor bune ale preasfințitului meu stăpân și biruitorul a toată țara Ungro-Vlachiei chir *Teodosie*».

Dar mai importantă decât această declarație de atâr-nare, care exista din vechime și pe care o recunoșteau și Principii Ardealului, este obligamentul pe care și-l ia vlădica Iosif — într'o epocă de calvinism agresiv — sub raportul organizației bisericești zicând: «*încă mai mărturisesc și de câte tocmele ce are scaunul Ungro-Vlachiei să le păzesc neschimbat întru toată eparhia mea*».

«Tocmeli» însemnează legi, așezăminte. Deci biserica din Ardeal urmă să aibă aceleași legi, aceleași canoane, fie de credință, disciplinare ori de organizație pe cari le avea mitropolia Ungro-Vlachiei. Era tendința așezării vieții bisericești a tuturor Românilor pe o temelie unitară, aceea a Țării românești, spre a derută, evident, ofensivele propagandei calvine.

Dar interesul deosebit de mare al voevodului Șerban Cantacuzino față de biserica ardeleană susținut cu aceeași căldură și de mitropolitul său Teodosie Veștemeanul, crează o nouă situație în organizarea bisericească.²⁾ Neputându-se împacă cu depunerea lui Sava Brancovici, cum rezultă din actul de sfințire al lui Iosif Budai (nepotind judecată de aiurea cum și din o scrisoare către Apaffy, în care-i spune acestuia destul de categoric, că judecata trebuia să se facă la scaunul exarhal al Țării lui, el admite sfințirea lui Iosif numai de nevoie, ca să nu rămână creștinii fără păstor. De unde se vede, că Șerban Vodă nu

1) Mitropolitul Teofil duce ca martori pe protopopul Oprea și *papa* Sicu din Brașov. cf. *Stinghe* Istoria Bisericii Scheilor. Brașov 1899 pag. 20.

2) Vezi *N. Iorga* Ist. Românilor din Ardeal și Ungaria p. 268 și urm. și *Șt. Meș,* Șerban Vodă Cantacuzino și biserica românească din Ardeal. Vălenii de munte 1915

voia să mai admită dreptul Craiului și al soborului de-a alege și judecă pe vlădici, fiind-că se săvârșeau astfel de abuzuri grave, cari veneau în conflict cu vechile rândueli bisericesti și amenințau însăși existența Mitropoliei din Bălgrad. În adevăr și constatăm, că deja *Ioasaf*, urmașul lui Iosif Budai, nu se mai alege de soborul ardelean, ci cu o învoire prealabilă a lui Apaffy, se duce deadreptul la mitropolia munteană, unde se supune unei alegeri formale de către episcopi. Mitropolitul Teodosie ține să sublinieze că acesta e un drept vechiu al lui «*smerenia noastră având de sus și dela început grija acelei Mitropolii de a așeza Mitropolit întru chivernisirea și mântuirea acelor creștini de acolo*» declarație care se repetă în toate actele de hirotonie până la Unire.¹⁾ După ce Ioasaf fu hirotonit, Șerban Vodă scrie cu data de 14 Aprilie 1682 lui Apaffy, rugându-l să dea voie și putere acestui vlădică asupra creștinilor pravoslavnici, să fie dirigătorul tuturor lucrurilor și așezămintelor, atârând în toate de el,²⁾

Astfel dreptul bisericesc ardelean suferă o schimbare radicală, introdusă de Șerban Cantacuzino și mitropolitul Teodosie, prin care mitropolii de Alba Iulia se alege de sinodul episcopesc al Ungro-Vlahiei cu aprobarea Domnului. După hirotonie, noul ales se întorcea în Ardeal, unde după confirmarea din partea Principelui, își ocupă scaunul de Mitropolit.

Acest drept electoral, care constituia o fază fericită în dezvoltarea noastră bisericască, pusă sub ocrotirea mai vigilentă și mai caldă a Mitropoliei Țării Românești, s'a menținut neștirbit și el n'a încetat decât deodată cu înăbușirea scaunului mitropolitan de Alba Iulia prin politica religioasă a Habsburgilor.

Se pare însă că Apaffy și protopopii noștri nu se puteau acomoda cu această nouă stare de lucruri, căci vlădica Sava din Veștem a fost ales și în Ardeal de soborul mare ținut în 24 Ianuarie 1683.³⁾ Cu toate acestea el, ca și urmașii săi, *Varlaam, Teofil și Atanasie* fură si-

¹⁾ Vezi *Cipariu*. Acte și Fragmente pag. 234 și urm. și *Condica Sfântă* în Biserica ortodoxă l. c.

²⁾ *Török Magyarokori okmánytar* 1872. p. 229 citat și la *Meleş*.

³⁾ *Mon. com. reg. Trans.* vol. XIX. p. 104.

liți să respecteze procedura stabilită de Șerban Vodă, și să se supună alegerii episcopoești în Ungro-Vlahia.

Grija lui Șerban Cantacuzino pentru biserica ardeleană și noul drept electoral fixat de dânsul, se vede limpede și dintr'o altă scrisoare a sa adresată lui Apaffy în 1 Iunie 1685, unde spune că aflând de moartea mitropolitului ardelean, și îngrijorat să nu se trimită de aici vr'un om neînvățat, nevrednic de episcopie, a aflat el pe preotul Ieremia, cunoscut și de Apaffy, care i se va părea potrivit și lui, să-l trimită lui Șerban pentru sfințire.¹⁾

Politica religioasă a lui Șerban față de Ardeal a fost continuată cu aceeaș stăruință și de urmașul său Constantin Brâncoveanu. Sub domnia luminată a acestuia se iau întinse măsuri nu numai pentru păzirea credinții, dar și pentru întărirea organizației bisericești. Din acest punct de vedere prezintă un mare interes hotărârile *sinodului arhieresc* din București, date mitropolitului *Atanasie* cu prilejul sfințirii sale în ziua de 22 Ianuarie 1698.²⁾ Pe lângă dispozițiile de ordin dogmatic, ritual, sacramental și disciplinar, Atanasie primește porunci și cu privire la organizația bisericească. Astfel în can. 20 i se atrage luarea aminte asupra apostolilor mincinoși, demandându-i-se «*să strângi într'un an de două ori sobor de aleși și înțelepți și cinstiți preoți, sau măcar într'un an odată, la care sobor, după învățătura sf. Scripturi, și după canoanele sf. soboare și după tocmirea sf. Părinți, să cercetezi, să iscodești, ca să risipești mahnirile și zătignirile și să tai îndoirile și așa să aduci pacea bisericii*». Iar dacă n'ar fi în stare să deslege aceste îndoiri, să se adreseze mitropolitului Ungro-Vlahiei, care «*cu soborul său și cu cei ce se vor afla aici sfinți arhieriei și dascăli și înțelepți*», va împrăstia nedumeririle. Intru cât nici acesta n'ar putea limpezi adevărul, se va adresa Patriarhului din Constantinopol, care va face lumină cu ajutorul soborului său, trimitându-i răspunsul prin mijlocirea mitropolitului din București. Rezumându-se, Dositeiu Patriarhul Ierusalimului, fixează cu soborul ordinea bisericească astfel: «Când se va întâmplă vre-o îndoire, să se

¹⁾ *Mon. com. Trans.* vol. XVIII. pag. 355.

²⁾ *Cipariu. Acte și Fragmente* pag. 240—251.

caute la *soborul eparhiei*, iar de nu se va face deslegare întâiu la *soborul eparhiei*, să se caute la *exarhul oblăduitor*, precum este spre *oblăduirea eparhiei tale exarh mitropolitul Ungro-Vlahiei*; iar de nu se va face deslegare nici la *exarhul oblăduitor*, să aibă a se deslega îndoirile mai pe urmă la *patriarhul Țarigradului*».

Canonul acesta are o mare însemnătate sub raportul organizației bisericești. Mai întâi el repetă din nou dependența ierarhică a mitropoliei ardelenе de scaunul Țării-Românești. În al doilea rând fixează legătura canonică a bisericii noastre cu Patriarhia constantinopolitană. *Și în sfârșit să recunoaște Mitropoliei de Alba-Iulia dreptul de a ține un sinod de preoți sub denumirea de sinod eparhial, și a hotărâ în chestiunile de credință.*

Să nu uităm, că acest canon este votat de sinodul episcopesc al Mitropoliei Țării-Românești, va să zică de un organ competent, canonic și ortodox. Sinodul arhieresc justifică această hotărâre cu provocare la canoanele 9 și 17 ale sinodului ecumenic al IV-lea ținut la Calcedon, cari în orice controversă justițiară sau de organizare bisericească prevăd ca foruri canonice sinodul mitropolitan, exarhul Mitropoliei și scaunul patriarhal¹⁾. Sinodul mitropolitan se compune din toți episcopii mitropoliei. Cum însă în Ardeal biserica românească în veacul al XVII-lea avea un singur arhieru în persoana Mitropolitului din Bălgrad, eră evident, că sinodul ei nu se putea constitui după normele generale canonice. Dar «necesitatea frânge legea», și astfel sinodul episcopesc din București institue pentru Ardeal un sinod de «eparhie» (ceea ce cum s'a văzut înseamnă «mitropolie») deci mitropolitan, alcătuit în lipsă de episcopi, *din cei mai distinși preoți*, care aveă să se întrunească sub conducerea Mitropolitului de Alba-Iulia.

Astfel constituirea sinodului bisericesc numai din preoți și denumirea lui de sinod mitropolitan, derivând dela o autoritate canonică strict ortodoxă, trebuie cu totul înlăturată teoria greșită și tendențioasă care-i atribuie o origine curat calvină.

Tot atât de neștiințifică și deci neacceptabilă este și stăruința de-a susține, că în soboarele bisericii românești

¹⁾ Șaguna, Enchiridon p. 73 și 78 vezi și tâlcul lor.

din Ardeal cum și în alte instituțiuni — cu excepția tito-
rilor — n'ar fi luat parte *elementul laic*. Argumentul su-
prem pentru dovedirea acestei afirmațiuni este *Pravila*,
care exclude pe laici din conducerea bisericească, iar
subsidiar se citează documentele veacului XVI și XVII,
cari nicăiri n'ar face pomenire de laici. În acelaș timp se
caută provocare și la Mitropoliile românești din Princi-
pate, cari iarăș n'ar ști nimic de intervenția laicilor.

Autoritatea *Pravilei* firește că nu poate fi contestată,
și dispozițiile ei au valoare generală, întrucât cuprind
vechea legiuire bisericească. Dar nu-i mai puțin adevărat,
că pe lângă canoanele bisericii răsăritene, s'a dezvoltat
în cursul timpului și un drept bisericesc special, elaborat
de bisericile particulare începând cu primele veacuri ale
creștinismului. Canoanele aduse de aceste biserici întrucât
nu alterau dogma, ci aveau în vedere exclusiv celelalte
aspecte ale vieții bisericești, au fost recunoscute de sinoa-
dele ecumenice. Imprejurări cu totul speciale au silit bise-
ricile particulare la altă viață decât aceia din epoca sinoa-
delor ecumenice, și nu eră decât firesc ca și formele
organizației și administrației să se acomodeze acestor îm-
prejurări, dacă eră vorba să fie salvată religia creștină și
să se poată asigura existența Bisericii.

Trecutul sbuciumat al poporului românesc e un motiv
convingător pentru oricine, că și biserica sa, mai mult
decât altele, n'a fost în situația de-a putea păstră intacte
canoanele sinoadelor ecumenice, ci le-a modificat după
nevoile ei speciale, sau ar trebui să spunem invers, că
aceste nevoi au creat obiceiuri și rândueli bisericești, cari
nu se găseau în nici o *Pravilă*, dar cari prin îndelungata
lor practică, au căpătat *putere de lege*.

De aceia s'a și putut vedeà din expunerile anterioare,
că în Biserica românească s'au creiat «obiceiuri și toc-
mele», cari nu se întâlnesc în Biserica orientală sau mai
corect în canoanele soboarelor ecumenice, tocmai precum
și în domeniul politic, poporul românesc a adus la viață
instituțiuni particulare, cari nu se găsesc la popoarele
învecinate.

Pravila nu putea să declare desființate aceste obiceiuri
și așezăminte vechi, fără să zguduie însăși biserica în

viața ei normală. Dimpotrivă am văzut, că însăși Pravila în glava IV, ridică obiceiul la valoare de lege, iar *Pătru Maior* interpretează această chestiune în următoarele cuvinte: «obiceiul nu mai puțină virtute are decât canonul sau legea. Drepturile și privilegioanele cele bisericesti, cari osebit sunt unora în biserică date, mai cu seamă *obiceiul*, nu legea sau canonul le-a dat. Și cu toate acestea Sf. Părinți tocmai ca și când s'ar fi dat acelea prin lege sau canon, așa au voit ca țapene să rămâie și neclătite să se țină¹⁾.

În ce privește documentele românești am arătat mai sus, că cercetarea lor critică ne duce la concluzia participării laicilor în viața bisericească, cum ne-a dovedit și compunerea sinodului mitropolitan numai cu *preoți*, în opoziție cu Pravila și încă la o dată posteroară apariției ei.

Dar vom mai aduce câteva dovezi noi, cari ne arată mai presus de orice îndoială, că din soboarele românești au făcut parte în toate vremile și credincioșii *laici*.

Și fiind-că se afirmă cu tărie, că tocmai Biserica Țării românești, de care atârna mitropolia ardeleană, nu admite pe laici în conducerea ecleziastică, vom cita câteva exemple chiar din viața acestei biserici.

Astfel însuși *Nifon*, fostul patriarh al Constantinopolului, deci cunoscător al canoanelor ecumenice, însărcinat de Radu cel Mare cu organizarea bisericii muntene, convoacă prin 1502—3 un sobor, alcătuit «din toți egumenii dela toate mănăstirile Ungro-Vlachiei și tot clirosul bisericii, cu Domnul și cu toți boierii, cu preoții și cu mireni». Cu ei toți împreună — zice N. Iorga — dădu el astfel așezământul statornic pentru Mitropolia Țării²⁾. De unde să fi luat Nifon acest mod de constituire al soborului tocmai pentru chestiunea atât de importantă a organizării bisericii? Dela calvini? Dar ei nici nu existau în vremea aceasta! Dela Constantinopol? Nu, căci acolo se părăsise de mult obiceiul primitiv creștin de-a colabora cu laicii în afaceri bisericesti. Evident atunci, că Nifon a uzat de un *obicei* al locului, obicei pe care și-l dase biserica

¹⁾ Cf. *Protopapadichia*, § 11.

²⁾ N. Iorga, *Istoria Bis. rom.* vol. I. p. 118, N. Dobrescu, *Lămuriri canonice-istorice asupra sinodului și asupra organizației bisericesti din Biserica ortodoxă București 1909* p. 30

însăși în acord deplin cu Domnii Țării. S'a văzut de altfel, că cei dintâi Mitropoliți au fost aleși și ceruți spre confirmare dela Constantinopol de Domn și boieri. Să știe, că alegerea Mitropoliților se făcea de Domn și boieri, obiceiul unic, care s'a păstrat statornic dincolo cu modificarea, că mai târziu se alegea de Divan, apoi de adunările obștești în epoca Regulamentului organic, ca în sfârșit să treacă asupra Marelui colegiu electoral, alcătuit în majoritate covârșitoare din laici. Modul acesta de-a alege pe Mitropoliți cu participarea efectivă a *laicilor* chiar dela organizarea Mitropoliilor românești, este o creațiune specială caracteristică poporului românesc.

S'a văzut, că Românii de dincoace, îl aveau din vechime și actul patriarhului *Antonie* dela 1391 i-a dat numai o confirmare canonică.

În 15 Aprilie 1679 se adună iarăș un alt sobor bisericesc, la care participă episcopii Ungro-Vlachiei, alți arhieriei aflători în țară, Șerban Cantacuzino și *boierii țării*, sobor care judecă pe Varlaam și restituie în scaunul mitropolitan pe *Teodosie*¹⁾.

Mateiu Basarab ține în 6 Ianuarie 1634 un sobor la București, compus din Mitropolitul Grigorie, toți episcopii, toți egumenii și toți *boierii*, așezând pe Meletie Macedonianul egumen la Govora, căruia îi dăruiește tot atunci și satul cu acelaș nume.²⁾

Abia cu câțiva ani înainte, convocă și Leon Vodă Tomșa un mare sobor de obște, la care participară Mitropolitul Grigore cu episcopii de Râmnic și Buzău, *boierii* mari și mici, roșii și mazilii și toți slujitorii, în care s'au luat hotărâri importante relativ la păstrarea drepturilor bisericii românești, între cari trebuie menționat acesta: «pre cine va alege *țara și sfatul*, vlădică sau egumen, acela să fie, ci numai să trimiță la Patriarhul să dea blagoslovenie cum au fost de veac»³⁾.

E deci cu totul lipsită de temei afirmația unor scriitori, că biserica din Principate nu admite colaborarea laicilor.

¹⁾ *Condica Sfântă* în Bis. ort. română, anul 1884. p. 397 și urm.

²⁾ *V. Popp*, Disertație despre tipografiile românești p. 52.

³⁾ *N. Iorga* Ist. Bis. rom. vol. I p. 281.

Iar participarea acestora în rosturile bisericii ardelenе, o confirmă însuși Mitropolitul Teodosie Veștemeanul, care în actul de hirotonie al lui Iosif Budai, spune, că el a fost ales «și cu voia creștinilor pravoslavnici care sunt acolo locuitori.»¹⁾ Cine erau acești creștini, cum erau trimiși la soborul electoral și în ce număr, sunt întrebări la cari nu putem răspunde cu precizie din lipsa documentelor. Am susținut, că printre ei au trebuit să fie și jurații scaunului mitropolitan în temeiul rolului de seamă ce-l îndeplineau în biserică. Evident, că toți creștinii din Ardeal nu se puteau înfățișa la alegere, ci cuvintele lui Teodosie trebuie interpretate astfel, că în numele poporului se trimeteau un număr de reprezentanți. Un istoric presupune, că în majoritatea cazurilor poporul se reprezenta prin preoții săi, singurii oameni cu oare care știință de carte și cu cunoștința lucrurilor bisericești. Aceasta o face spre a putea interpreta norma electorală din Zaconic, unde se zice că pe lângă protopopi, cari participau din oficiu, mai veneau și «din ceilalți preoți».²⁾ Interpretarea aceasta mi se pare justă, deși sunt dispus să cred, că între reprezentanții poporului se găseau și *laici*, recrutați dintre dascăli (cântăreți) și *nobilii* români rămași credincioși legii vechi. La așa ceva mă îndreptățește nu numai cuvântul expres al lui Teodosie, tradiția electorală antică preconizată în actul dela 1391, exemplele bisericii de peste munți citate mai sus, ci și analogia cu *soborul mic* (protopopesc) în care protopopul și alți slujitori bisericești se *alegeau* cu concursul de drept și real al *laicilor*. Faptul acesta a fost tăgăduit până acum cu multă încăpăținare, susținându se de scriitori interesați, că nu există nici o dovadă despre *laici* în *soborul mic*³⁾. Noi vom aduce documente din cari se va vedea limpede, că protopopii noștri se alegeau în sobor de către *preoți și popor*. Cele mai bogate dovezi ni le dau isvoarele privitoare la biserica din Brașov. Astfel citim, că în 1659 «sculatu-s'au creștinii de aici și au adus din Zăr-

¹⁾ Cipariu Acte și Fragmente p. 234.

²⁾ I. Crișian, Beitrag sur Geschichte der kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen unter Leopold I Sibiu 1882, p. 15—17.

³⁾ Vezi Grama Instituțiile calvinești și Cestiuni din istoria și dreptul bisericii unite Blaj 1893.

nești pre popa Smadul la această sfântă besearică cu voia cinstitului sfat și cu voia sătenilor de acolo, de fu protopop¹⁾.

Dar protopopul Smadul pristăvindu-se de ciumă tot într'acest an scris mai sus (1659) au rămas popa Văsii protopop cu voia domnilor anume: Mihai Herman vel județ și Mihai Golănid star sud (județ bătrân) și cu voia a tot cinstitul sfat al Brașovului și cu voia a tot orașul²⁾. Inșă prin 1673 popa Vălcul, umblând după protopopie, pleacă la Bălgrad unde se ținea sobor mare, și ridică pără împotriva protopopului Văsii, că n'ar asculta de vlădica Sava și de sobor, și că ar fi fugit în Țara muntească. Sava instituie ca protopop pe Vălcul, dar sfatul orașului nu-l admite și când el arată din nou pe Văsii, sfatul îl pune la închisoare. Cu prilejul sfințirii bisericii din Vlădeni, mitropolitul Sava îi citează pe amândoi și convingându-se de starea lucrurilor, confirmă pe protopopul Văsii.

Dar în 1675 Vălcul iar ridică acuze împotriva protopopului Văsii, pe cari le trimite în scris soborului adunat la Bălgrad.

Scrisoarea ajunge în mâna lui Văsii, dar Vlădica i le-a luat cu sila «și mult val au făcut protopopului împreună cu soborul». Căci vestește sfatul, că a scos pe Văsii, așezând pe Vălcul. Sfatul refuză. Atunci Sava vine la Brașov tot în 1675 și văzând că Sfatul orașului nu admite nicidecum depunerea lui Văsii din protopopie, «se duse de aici scârbit»³⁾.

Protopopul Văsii muri în curând și strângându-se sobor de preoți, împreună cu tot orașul, aleseră protopop pe Vălcul, în nădejdea că astfel se va restabili pacea. Vălcul însă nu-și părăsi năravurile și astfel preoții, cu tot poporul, îl provocară să se îndrepteze ori să-și dea demisia. Vălcul refuză și atunci cerură sfatului judecată, care îl și destituî. Vălcul vreă să apeleze la Craiu, dar sfatul îl îndrumă la Vlădica și la sobor. Aceștia «aleseră cum au ales și sfatul», deci fû destituit. Vălcul apelă atunci la Craiu, care «au

¹⁾ Dr. Sterie Stinghe, Istoria Bisericii Scheilor Brașovului. Brașov 1899 p. 8.

²⁾ Idem, ibidem p. 9

³⁾ Idem, ibidem, pag. 15.

trimis diaci aici în Braşov şi au jurat tot oraşul şi dintr'acelea dovedind Craiul, că graiurile lui sunt deşarte, l-au lipsit de tot». Cu voia a tot oraşul se aşeză protopot Staicu !).

Ba se întâmplă că astfel de soboare electorale sunt presidate chiar de Mitropolit, căci citim cum în Octomvrie 1692 «viind vlădica *Teofil* pe aici, au rânduit împreună cu tot oraşul pe popa Siicu să fie protopot»²⁾.

Această procedură electorală se urmează şi în cursul veacului al XVIII-lea, cum se va vedeă în capitolul următor.

Preoţii deasemenea erau aleşi de popor, cum ne arată cazul dascălului *Vasii* dela 1659, pe care oraşul, cu mic cu mare, îl roagă să se preotească. Tot atunci Ion, feciorul lui Florea Corbea, încearcă să se facă preot fără voia orăşenilor şi a protopopului Smadul, dar nu reuşeşte să obţină hirotonia nici în Ţara-Românească, nici la Bălgrad³⁾.

Juraţii bisericii, ţârcovnicii şi dascălii nu numai că se aleg de sobor, dar şi certele lor se judecă tot de acesta⁴⁾.

În general, vedem afirmându-se principiul *elecţiunii* în obţinerea tuturor oficiilor bisericeşti, dela cele mai mici până la cele mai mari. Alegerea se făcea de obicei prin obşte, un fel de sufragiu universal, cecece corespundeă naturii creştinismului, şi modului de viaţă al poporului nostru, iar slujba să dădea pe viaţă.

Constatând deci, că în biserica din Ardeal ţârcovnicii, dascălii, juraţii, gocimanii (titorii), preoţii şi protopopii se constituiau prin alegere, la care participă deopotrivă clerul şi poporul, e cu neputinţă să admitem că acest sistem electoral eră exclus tocmai la constituirea Mitropolitului. Nimic nu ne poate îndreptăţi să credem în această teorie, mai ales când anumite documente pe cari se sprijină nu numai că nu sunt de loc explicite, dar pot fi interpretate în senz contrar dacă le punem în legătură strânsă cu izvoarele noi şi cu întreaga noastră viaţă bisericească. Dacă mitropolifi principatelor româneşti erau aleşi cu in-

1) *Idem*, ibidem, pag. 17.

2) *Idem*, ibidem, pag. 21.

3) *Dr. St. Slingshe*, o. c., pag. 8.

4) *Idem*, ibidem, pag. 17—18.

tervenția *laicilor*, dacă tot în aceste Principate am văzut soboare bisericești, cu rost foarte însemnat, alcătuite în mare parte din *laici*, dacă soboarele protopopești din Ardeal se tormau din cler și *popor*, toate acestea sunt motive puternice cari ne îndeamnă să conchidem, că și în *soborul mare* al mitropoliei de Alba-Iulia eră reprezentat poporul credincios, cum dealtfel ne-o dovedește prezența *titorilor laici* acolo și actul de sfințire al mitropolitului Iosif Budai.

Dovezi sigure despre elementul *laic* în organizația bisericească, ne oferă și episcopia din Maramurăș. Aici vedem ceceace astăzi numim principiul bisericii de Stat, deplin înfăptuit, începând cu alegerea episcopului și până la cele mai mici chestiuni bisericești.

Deși se pare că episcopii se alegeau în soborul bisericesc, totuș actul alegerii trebuia supus aprobării comitatului¹⁾. Acest lucru se repeta chiar în cazurile, când episcopul eră numit de către Principii ardeleni, cum s'a întâmplat cu Sava Brancovici²⁾. Ba mai târziu vedem, că aceste alegeri se fac de sobor și comitat împreună, cum e cazul lui Serafin Petrovay³⁾. Avem deci și aici o dovadă despre participarea elementului *laic*, fapt pe care îl confirmă și învățatul iezuit *Hevenessi*, susținătorul Unirii, când într'un raport către primatul din Strigoniu Christian August, vorbind despre intențiile lui Serafin de a trece la unire, zice despre el: «hic episcopus est electus a *plebe* et sacerdotibus graecis»⁴⁾.

Vasile Tarasovici e primit episcop de comitat și sobor într'o adunare comună⁵⁾. Dealtfel, toată viața și organizația bisericească este strâns legată de organizația politică a comitatului. Episcopul nu poate ținea sobor decât cu voia comitatului⁶⁾, judecățile asemenea se fac cu asesorii soborului și ai varmeghii⁷⁾, vizitațiile tot așa⁸⁾. In

¹⁾ *Alex. Cziplé*, Documente privitoare la episcopia din Maramurăș, București, 1916, passim.

²⁾ *Idem*, ibidem, pag. 56.

³⁾ *Ibidem*, pag. 92.

⁴⁾ *N. Iorga*, Studii și documente, vol. XII, pag. 284.

⁵⁾ *Cziplé*, o. c. pag. 44.

⁶⁾ *Idem*, ibidem, pag. 46.

⁷⁾ *Idem*, ibidem, pag. 66.

⁸⁾ *Idem*, ibidem, pag. 42.

sobor au să fie de față și oficialii comitatului⁹⁾. Instituirea preoților se face după dispozițiile comitatului și voia sătenilor¹⁰⁾. Protopopii se numesc an de an la reședința comitatului de către episcop, în prezența oficialilor și asesorilor comitatului¹¹⁾. Se țin și soboare parțiale în erașuri¹²⁾.

Dealtfel, intervenția mirenilor în viața bisericească și în sinoadele ei, este un fenomen general în istoria tuturor confesiunilor din Ardeal. El nu a rezultat din inițiativa proprie a acestor confesiuni, ci în temeiul *dreptului bisericesc de Stat*, creat de legislația politică a țării. Urmărind istoria dietelor ardeleno din veacul al XVI-lea și XVII-lea, ne convingem, că cele dintâi probleme asupra cărora se deliberă, votându-se articole de legi, erau cele religioase, fie de credință sau de organizație, și numai în urmă să treacă la chestiunile de altă natură¹³⁾.

Calvinismul căută pe orice cale cucerirea populațiilor din Ardeal, și evident când urcâră scaunul crăiesc Principi calvini, puterea politică își aservise diferitele biserici prin asumarea dreptului de a legiferă asupra vieții lor interne și externe.

Astfel vedem din *Approbatæ*, cum dieta regulează organizația bisericească a tuturor *religiunilor recepte* (calvină, luterană, catolică și unitară) prin articolul III unde spune, că toate afacerile ecleziastice se rezolvă în *adunările generale ordinare* a e lor. Și anume chestiunile în *minoribus*, cari privesc numai pe cler se vor desbata de acesta cu dreptul de a aduce concluziuni și de a face legi (constitutio), însă în adunare generală ordinară. Celelalte probleme de interes mai larg, cari privesc biserica întregă, se vor trată tot în adunări generale ordinare, însă cu *participarea laicilor* (funcționari înalți și patroni¹⁴⁾.

Bisericile vizate s'au și conformat acestei legiuri; ba ce i mai neobișnuit, biserica romano-catolică, lipsită în

⁹⁾ Idem, ibidem, pag. 64.

¹⁰⁾ Idem, ibidem, pag. 64.

¹¹⁾ Idem, ibidem, pag. 57.

¹²⁾ Idem, ibidem, pag. 63 și 69.

¹³⁾ Legiferarea bisericească a dietelor a rezumat-o I. M. Moldovan, sub titlul: «Libertatea conștiinței în Transilvania», publicată în *Arhivul lui Cipariu*; vezi și *Zsilinsky Mihaly*, *Erdélyi vallásügyi törvények*.

¹⁴⁾ *Approbatæ*, Constitutiones, pag. 2.

această vreme de episcop, a dus la o astfel de dezvoltare instituția *laicilor*, cum ea nu se găsește în nici o biserică latină, diametral contrară dreptului bisericesc apusean.

Biserica românească n'a trebuit să aștepte această instituție dela dieta calvină, cum de fapt nici nu găsim în hotărârile ei astfel de dispozițiuni, fiindcă ea există — cum s'a văzut — încă din cele mai vechi timpuri. Iar formele de organizație calvină, impuse de Principi cu prilejul confirmării vlădicilor, n'au putut prinde rădăcini nici din motivul că mitropoliții noștri le acceptau de silă, dar nici mai ales din cauză, că poporul nostru obișnuit cu disprețul celor patru națiuni și cu izolarea sa deplină, refuză să primească în cuprinsul vieții sale religioase tot ceea ce-i putea trezi o bănuială de înstrăinare dela rosturile sfinte bătrânești. Procesul unificării de azi ne poate servi o analogie instructivă de ceea ce înseamnă rezistența psihologiei populare față de încercări forțate de a-l desface de instituțiuni și organizații cu cari a trăit veacuri de rând, chiar când ele nu sunt de proveniență românească.

Ofensiva calvină nu se putuse manifesta în toată libertatea spre a obține succese remarcabile, căci totdeauna s'a izbit de inerția populară, cum și de contra-acțiunea statornică a Principatelor românești, care susțineă cu căldură ortodoxia și așezămintele ei aici în Ardeal.

Incheiem acest capitol cu o particularitate interesantă din istoria organizației noastre bisericești, anume participarea credincioșilor noștri la viața bisericească a popoului sășesc.

Veacul al XVII-lea ne dă o serie de exemple asupra dispariției sașilor din satele unde ei trăiau laolaltă cu Românii, fenomen care de altfel se menține și în zilele noastre. După dreptul bisericii luterane, preotul sas se alege — cum ne învață și diploma andreiană — de către popor. În comunele unde populația saxonă eră aproape pe sfârșite, actul alegerii nu se mai putea executa, nefiind alegători. Atunci, ca totuș să se respecte legea, magistrații sași, sub a căror conducere se îndeplinea actul, chiamă la vot pe Români. Așa vedem, că pe la sfârșitul veacului al XVII-lea, preoții sași din comunele *Apold* și *Topârcea*.

(jud. Sibiiu), sunt aleși de locuitorii români¹⁾. Desigur că acești Români numai luterani nu puteau fi.

CAPITOLUL III.

Urmările Unirii asupra organizației bisericii românești până la 1848.

Situația politică detestabilă în care-i ferecase pe Români articoliile *Approbatae*-lor și *Compilatae*-lor, îndemnă pe mitropolitul *Atanasie* să îmbrățișese, împreună cu o parte a clerului său, unirea religioasă cu biserica Romei²⁾. În urma acestui act, situația de drept a bisericii românești din Ardeal suferă schimbări radicale. Vechea *mitropolie* se desființează și din ruinele ei se ridică o modestă *episcopie* pe seama noii confesiuni greco-catolice, creată de primatul *Kollonics*³⁾, în vreme ce păstrătorii ortodoxiei rămân fără ierarhie bisericească.

Atanasie se duce în Martie 1701 la Viena, unde *Kollonics* asistat de episcopii maghiari din Raab și Nytra, îl rehirotonește după ritul latin într-o capelă iezuită, «întâi diacon, apoi pater și vlădică papistaș cum se exprimă cronica brașoveană⁴⁾. După aceasta *Atanasie* primește în 7 Aprilie, condițiunile grele cuprinse de împăratul Leopold în *diploma sa din 19 Martie 1701*. Diploma are un Statut din 15 articole sau condițiuni, cari fixează poziția bisericii unite. În temeiul lor noul episcop se obligă sub jurământ: să primească legea catolică după hotărârile conciliului din Trento și să se înțeleagă astfel Unirea; să pomenească la slujbe pe Papa și nu pe patriarhul din Constantinopol, să oblige pe preoți la o nouă hirotonire după exemplul său; să tipărească catehismul catolic. Să primească lângă el un *teleog latin*

¹⁾ *Georg Müller*, Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Sibienbürger Sach- enlande. Sibiiu, 1912, pag. 140.

²⁾ Asupra Unirii vezi expunerile luminoase ale d-lui *Iorga* în Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria I, p. 314 și urm. *idem* Ist. Bis. rom. II, p. 12 și urm. și *Silviu Dragomir*, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în veac. XVIII-Sibiu 1929.

³⁾ *Iorga* Ist. Bis. rom. vol. II p. 36

⁴⁾ *Eud. Hurmuzachi*, Fragmente zur Geschichte der Rumänen. București 1881, ed. II, p. 56, *S. Dragomir* o. c. p. 27. *N. Iorga*, Ist. Rom. din Ardeal p. 538.

(causarum generalis auditor), pe care-l va numi împăratul sau arhiepiscopul din Strigoniu ca sfetnic și îndrumător canonic. Fără acest teolog nu se poate face nici sobor, nici vizitație, nici despărțenie sau afurisanie, nici gloabă, nici numire sau mutare de preot, nici alegere sau scoatere de protopop, într'un cuvânt nici un lucru bisericesc¹⁾.

Episcopul cu tot clerul său se subordonează primatului din Strigoniu (Gran), la care se vor înainta toate jalbele prin mijlocirea teologului. Atanasie se lapadă de orice corespondență și legătură cu voevodul și Mitropolitul Ungrovlachiei; dacă totuș ar fi nevoie să scrie acestora în afaceri private și nu bisericești ori naționale, scrisoarea o va arăta mai întâi teologului.

Numirea episcopului unit se rezervă pe seama Împăratului, căruia i se vor prezenta 3 candidați, după care cancelaria aulică ardeleană va îndeplini restul formalităților ca și la oficiile bisericești mai înalte; cu executarea dispozițiilor de față se încredințează episcopul și teologul²⁾.

Din examinarea acestui *Statut*, care reglementează starea de drept a episcopiei unite, vedem că Viena, în schimbul privilegiilor fictive ce le oferia, desființează ori ce urmă de *autonomie bisericească*, reducând pe Românii uniți la o simplă dieceză catolică și aceasta cu un caracter de filie bisericească, iar pe episcop degradându-l la rolul de *vicar* al teologului, cum conchide Hurmuzachi³⁾.

Dar intențiile de contopire deplină a bisericii unite în biserica latină, urmărite de noii stăpâni catolici, se văd și mai lămurit din felul cum a fost numit în 1748 episcopul unit *Meletie Covaciu* dela Oradia mare. Hotarele eparhiei sale nu se stabilesc, ci i se dă titlul de Teya (Turcia) și se pune sub autoritatea episcopului latin Paul Forgách. Exact ca și Atanasie el nu poate ținea soboare, nici vizitații canonice fără știrea stăpânului său: preoții nu pot fi numiți, nici judecați decât cu știrea vicarului latin.

Și mai clar se reliefează rolul infim al lui Meletie

¹⁾ N. Jorga Ist. Rom. din Ardeal p. 338, *idem*, Ist. Bis. rom. II. p. 27.

²⁾ E. Hurmuzachi o. c. p. 53 Cuprinsul diplomei leopoldine îl dă și I. M. Moldovanu. Acte sinodali. Blaj. 1869 vol. I. p. 178.

³⁾ Fragmente zur Geschichte der Rumänen II. p. 55—56.

dintr'o circulară a episcopului Forgách către protopopi, în care se spun următoarele: «Înțelegând că și tu crezi, că în cele duhovnicești atârni de dumnealui episcopul Meletie, voiu să te asigur că nu domnul Meletie este aici episcop, ci noi, căci dumnealui este sfințit pentru Teya; ci aflându-se aceia supt stăpânirea păgânilor, nu poate merge acolo și de aceia l'am luat lângă noi de ajutor și să ne fie săvârșitor la deosebite funcții episcopale pe care noi nu le putem săvârși după ritul grecesc. Deci trebuie să știi, că dumnealui episcopul Meletie n'are acuma mai mare putere ori stăpânire decât pe vremea când era archidiacon, căci nici poate hirotoni pe preoți, nici sfinți biserici ori clopote, nici vizita pe preoți ori alte asemenea funcțiuni episcopale a îndeplini, decât atunci când noi, ori în lipsa noastră vicariul nostru general, dumnealui episcopul Fabri, îl imputernicim pentru așa ceva. Fără hotărârea noastră ori a vicariului poate face numai lucruri mai mici, ca și pe vremea când era arhidiacon»¹⁾.

Comparând condițiile iscălite de Atanansie și Meletie cu cele impuse Mitropoliților în era calvină, ne surprinde indentitatea lor și ne duce la concluzia, că acceptarea Unirii n'a adus nici o îmbunătățire în ce privește demnitatea și independența bisericii. Dimpotrivă condițiile catolice par mult mai jicnitoare decât cele calvine, când ne gândim la rolul covârșitor al teologului și al vicariului impus lui Meletie, scoborât la calitatea unui simplu protopop.

De drept aceasta era situația bisericii unite. Dacă ea nu s'a tradus în realitate pe deaîntregul, motivul trebuie căutat în atitudinea bărbătească și conștientă a episcopilor de mai târziu, ca Inochentie Micu și Grigorie Maior, cari au luptat cu o stăruință neodihnită pentru emanciparea bisericii de subt povara acestor condiții rușinoase.

Tutela auditorului-teolog a scuturat-o abia episcopul Grigorie Maior²⁾, pe când atârnarea de primatul din Strigoniu urmează numai în 1853, când se înființează Mitropolia unită³⁾.

Organizația bisericească din această epocă se poate

¹⁾ St. Tășiedan, Icoane din viața poporului român din Bihor, (Cultura Creștină Nr. 1—5 pe 1913), vezi și N. Iorga, Ist. Rom. din Ardeal p. 410.

²⁾ P. Maior, Istoria Bisericii, pag. 231.

³⁾ I. M. Moldovan, Acte Sinodali, vol. I, pag. 176.

urmări pe baza canoanelor votate de soboarele mari, cari s'au ținut destul de des și ale căror desbateri ni s'au păstrat în lucrarea prețioasă a lui I. M. Moldovanu, sub titlul *Acte sinodali*. Alături de ele, avem informațiile bogate în operele lui Petru Maior, cari prezintă o valoare importantă prin faptul, că derivă dela un contemporan bine orientat.

Cea mai însemnată schimbare provocată de actul Unirii în organizația bisericească a fost desființarea scaunului mitropolitan. În strânsă legătură cu aceasta eră și modul constituirii capului bisericesc, care în trecut se întâmplă prin *alegere*, săvârșită de soborul mare în persoana unui *singur* candidat.

Diploma leopoldină, citată mai sus, casează dreptul de alegere, instituindu-se în schimb *candidarea* a lor trei persoane din partea sinodului, rezervându-se dreptul de alegere și de numire, dintre cei trei candidați, pe seama Impăratului¹⁾. Evident că formula candidării nu poate fi egală cu dreptul de alegere, cum se exercita el din cele mai vechi timpuri, căci prin aceasta totdeauna scaunul episcopesc poate fi ocupat de cineva care nu reprezintă voința bisericii. De aceea și vedem, că s'a cerut neconținut revenirea la alegere liberă, dorință exprimată cu însuflețire și în adunarca națională din 3/15 Mai 1848, cum și după aceea până în zilele noastre²⁾. Ea fusese formulată ca o pretențiune încă în epoca negocierilor de Unire, dar autoritatea protopopilor se vede că eră prea neînsemnată, iar scopurile lui Kollonics cu mult mai subțiri, ca o astfel de condiție să fie acceptată.

Petru Maior vorbind despre alegerea episcopului spune următoarele: «adunându-se toți protopopii din tot marele Prințipat al Ardealului, fieștecarele câte cu doi preoți din săborul său la scaunul vlădicesc în Blaj și fiind față

1) «Alegerile» de episcopi dela Unire și până la 1868 sunt înșirate de I. Moldovanu în *Acte sinodale*, I, pag. 173—176.

2) Asupra dreptului de alegere a scris *I. Moldovanu* în o. c., pag. 168 și urm., apoi *Bunea*, în *Discursuri*, autonomia, diverse. Acesta riscă o serie de contra-ziceri, rezultate din teza de a dovedi că Unirea n'a adus decât mântuire sub toate raporturile. Astfel *Bunea* pretinde, că înainte de Unire, România *propuneau* un singur candidat, pe când după Unire există un drept de *alegere* (p. 226), ca după câteva pagini să scrie, că clerul unit n'are drept de *alegere* adevărată *ca înainte de Unire* (p. 253). Vezi și *Grana*, în *Chestiuni*, pag. 255 și *Instituțiile calvinești*, pag. 357, unde se susțin cele mai eronate lucruri.

doi comisari împărătești dintre consilierii crăiescului Guvernium cu un secretariu de același pentru paza liniștei și a rândului bun; în biserică șezând la masă laudații consilieri cu secretariul și cu unul din cler rânduiri, fieștecarele protopop și preoții cei din săborul lui, osebit dau voia sa înscris pre carele voiesc ca să fie vlădică, scriind numele aceluia pre carele aleg, iară al său nume nime nu-l scrie, și fieștecarele cu mâna sa bagă hârtiuța aceasta îndoită laolaltă în săculețul carele un consiliar îl ține deschis spre aceea treabă. Această hârtiuță, în carea e scrisă fără voie o chiamă vocsu sau votum. Așa din fiește care protopopiat se dau trei voturi». După executarea scrutinului, cei trei cari au obținut mai multe voturi «prin crăiescul Guvernium se trimit la Impăratul; și Impăratul e volnic dintre acești trei să aleagă și să-l numească pre care va vrea fără privire la mai marele număr al voturilor; și acesta apoi se hirotonește Arhiereu.»¹⁾ Singura greșală ce-o face Maior e când spune, că acest mod de alegere «e un obicei *prea vechiu* întărit și de împăratul Leopold»,²⁾ de oarece am văzut că articolul dietei dela 1579 recunoaște dreptul de liberă *alegere*, restrânsă la un singur candidat, principele având numai dreptul de confirmare ori refuzare, și nici decum de alegere, cum se întâmplă după Unire.

În legătură cu modul de constituire al episcopului, vom examina și așezarea celorlalte organe bisericesti. Izvoarele calvine și românești din veacurile trecute ne-au arătat, că *protopopii* se instituiau prin *alegere* în soborul mic și se confirmau de soborul mare. Se pare, că această procedură s'a păstrat și după Unire, deși actele soboarelor nu ne dau lămuriri precise. Abia în soborul din 1833 ținut sub episcopul Ioan Lemenyi, vedem la punctul 16 *numindu-se* protopopi, pe lângă cei 6 de mai înainte, încă 12 preoți, cărora li se dă brău roșu și titlul de «consistoriali asesori». ³⁾ Nu rezultă însă de nicăiri, că ei ar fi fost aleși mai întâi de soborul mic. *Petru Maior* însă susține,

¹⁾ *Petru Maior*, Istoria Bisericii pag. 324.

²⁾ *Idem*, *Protopapădichia*, § 41, unde caută să justifice candidatura alor 3 persoane cu analogii din biserică imperiului bizantin.

³⁾ *I. M. Moldovanu*, Acte sinodale vol. II, pag. 66—7.

că «tôtdeauna au fost obiceiul într-o această țară, ca protopopul nu numai cu voia *sinodului*, ci și cu voia *preoților* celor din acel tract, unde se făcea protopop, să se aleagă». Că de l'ar alege numai arhiereul, s'ar da prilej de bănuieți, de sminteli și de înstrăinarea inimilor. «Că dacă aicea — continuă Maior, nici fătul, nici cântărețul, nici preotul nu se face fără de alegerea poporului aceleuia, unde va să poarte aceea funcțiune, cum poate protopopul să se facă fără de alegerea acelui protopopiat, unde este să protopopească? Toate adecă funcțiunile bisericești în Ardealul nostru, togma și episcopia, prin *alegere se dau*. Eară că protopopii fără împreună voința sinodului mare nu se pot face, cauza este, că protopopii sunt în locul episcopilor și episcopii, după canoanele cele vechi nu se pot face fără de sinodul țării.»¹⁾

Comparând cuvintele lui Maior cu hotărârea soborului din 1833, citată mai sus, ar reeși că alegerea în soborul mic (de eparhie) s'a cassat și protopopul se *numia* de soborul mare. Tot asemenea remarcăm o altă schimbare în compoziția soborului mic anume lipsa elementului *laic*, pe care-l văzusem mai înainte de Unire. De altfel s'au operat și alte schimbări în viața și organizația bisericească, pe cari Maior le atribuie *teologului* necunosător de Pravilă și de așezămintele bisericii răsăritene deoparte, de alta tendinței de-a introduce instituțiuni apusene. „Pentru acea nu e de a se mira—zice Maior—că teologii aceia s'au ispitit a schimba tocmelele Românilor și ale face latinești.”²⁾

Preoții se așezau tot prin *alegere* săvârșită de popor. Anume protopopul se prezenta în sat, unde sub conducerea lui adunându-se poporul, alegea pe cel care-l voia. Protopopul examina viața și purtarea alesului, pe care dacă n'o găsea mulțumitoare, îndruma poporul la o nouă alegere. Aflând vrednic pe cel ales, protopopul întâria alegerea, apoi cu scrisoare de recomandare îl trimitea la arhiereu pentru hirotonie³⁾. Unii, provocându-se

¹⁾ Petru Maior, Protopapadichia § 50 (carte anterioară Istoriei Bisericii; conform acest op pag. 278, deci informațiile privesc stările din veacul al XVIII-lea).

²⁾ Petru Maior Istoria bisericii p. 102.

³⁾ Petru Maior Istoria Bisericii p. 316 și Protopapadichia §. 34.

la canonul al 2-lea al soborului din 14 Septemvrie 1700 unde se zice „și popor să-i caute protopopul,” ar vrea să vadă constituirea preotului prin numire de către protopop. Această părere e combătută de Petru Maior care dă canonului menționat următoarea interpretare: „se înțelege dară, că după ce se va hirotoni diacul preot, protopopul să-i dea poporul pre carele s'au hirotonit a mână, adecă, cum grăim acum, să-l vestească paroh și să-l bage în parohie“¹⁾).

Mai târziu însă acest mod de constituire s'a schimbat. Anume soborul mare din 16 Septemvrie 1821 (care-și zice „sobor diecezan“²⁾) hotărăște, ca protopopul „să refereliască la scaun (cel episcopesc) pentru așezarea altui preot în loc;“ care așa se va face, că dacă răposatul preot nu ar avea fiu și nici din alte părți n'ar găsi protopopul, atunci va cere cleric dela scaunul episcopesc, „care de se va învoi cu sătenii bine va fi.“ Invoirea aceasta este un fel de candidare, pe care soborul o fixează astfel: „De nu se va căpăta clerici, candidația să se facă așa: protopopul după instrucția sie-și dată, numai pe aceia să-i puie înainte, care fiind sănătoși la trup știu celea de lipsă adică, ceti bine, cânta, scrie și catechismul, așa dară mai vârtos pre cei ce au învățat câtva la școală, dela care nu s'au lăpădat, ci ei pentru ale sale pricini s'au lăsat. Cu prilejul *candidației* când nu să pleacă norodul tot într'o parte, nu ascultă protopopul de doi de trei, cari vreau să fie gura satului, ci deosebi iaie voturi dela poporeni și trimită candidația la scaune cu opinia sa, ca aicea să se aleagă dintr'înșii; iară la scaun să se numiască vre-o câteva fețe, care din datorie să fie la examenul și alegerea candidaților, de nu va putea episcopul singur sta la această treabă“³⁾).

Așadar dreptul de alegere se reduce acum la o simplă candidare din partea poporului, iar *alegerea* adevărată este trecută asupra episcopului sau în caz de împiedecare a acestuia, asupra unei corporațiuni bisericesti, numită lângă scaunul episcopesc. De altfel se vede tendința de uniformizare, după acelaș criteriu, în constituirea orga-

¹⁾ *Maior*, Istoria Bisericii pag. 317, *Protopopadichia* 535.

²⁾ *M. Moldoveanu*, Acte sinodali vol. II. pag. 72—73.

nelor bisericești, căci atât episcopul, cât și protopopul și preotul obțin scaunul prin o procedură aproape identică, în care principiul elecțiunii exercitat de cler și popor își pierde însemnătatea și se înlocuiește cu candidarea. Această tendință corespunde, evident, doctrinei bisericii latine și ea dovedește înc'odată convingerea exprimată de *Petru Maior*, că biserica unită se îndepărtă tot mai mult în organizația sa de vechile instituțiuni ale creștinismului oriental și de ceace creiase biserica ardeleană în cursul atâtor veacuri de viață sbuciumată.

Vorbind de principiul elecțiunii trebuie să facem pomenire și de *curatori*, cari se aleg de popor în număr de doi pentru fiecare comună și se rânduiesc în slujbă de către protopop¹⁾. Tot așa învățătorul să așează prin protopopul cu împreună înțelegerea poporenilor, după cum citim în actele soborului mare din 1833²⁾.

Trecând la instituțiunile sinodale, justițiare și administrative ale acestei epoci, găsim că ele s'au menținut, în parte, cum erau înainte de unire, dar aducându-li-se modificări și creindu-se altele noi.

Astfel *soborul mare* a rămas ca reprezentanță a întregii biserici. Convocarea o face episcopul cu titorii jurați cum a fost cel din 1700, mai târziu în acord cu teologul, a cărui prezență eră obligatorie. Membrii soborului sunt protopopii cu câte doi preoți bătrâni din tract, după cum atestă canonul 1 din 1700. Cu vremea însă numărul crește. Astfel în soborul electoral din 1782 iau parte, pe lângă protopopi cu cei 2 preoți bătrâni, și vicariul, prepozitul mănăstirii din Blaj, asesorii consistoriali și profesorii seminariali, apoi 4 *decani* (instituție nouă latină) cu câte 2 deputați preoți, 3 *inspectori* (tot instituție nouă latină) cu câte 2 deputați preoți, 3 *notari* cu câte 2 preoți deputați, 2 *jurați* cu alți deputați preoți și un preot din Blaj³⁾.

Dar mai vedem un fenomen interesant: membrii soborului se pot substitui în caz de absență prin delegații lor. Astfel la soborul din 1742 citim, că «pentru Tarța au fost juratul, iar pentru Covășanul au fost feciorul».⁴⁾

¹⁾ *Petru Maior*, Protopapadichia § 33.

²⁾ I. M. *Moldovanu*, Acte sinodali vol. II, p. 65.

³⁾ I. M. *Moldovanu*, Acte sinodali vol. I, p. 129.

⁴⁾ *Idem*, ibidem pag 146.

Laicii dispar aproape cu totul din soborul mare. Li întâlnim în soborul mare din 1700, când se face proclamarea solemnă a Unirii. În acest scop fură chemați câte trei *deputați laici* din fiecare sat, zice Moldovănușiu ¹⁾. Apoi e sinodul din 1744, la care Inochentie Micu, pe lângă protopopi și preoți, aduce și nobili și țărani spre a lua atitudine categorică împotriva neacordării privilegiilor făgăduite prin actul Unirii ²⁾.

Abia în veacul al XIX-lea începe o propagandă însuflețită pentru reintroducerea laicilor în soboarele bisericesti, cum se va vedea din expunerile noastre.

E interesant să subliniem și existența unui alt sobor mare numit «*sobor național*». N'avem deocamdată știri dacă el s'a ținut, în ce compoziție și cu ce fel de atribuțiuni. Mențiunea lui o găsim în soborul din 1821, unde în can. 1 despre Consistorii se zice «până ce se va hotărî în soborul național ce praxis fori spiritualis să se așeze, ție-să cea până acum obicinuită». În introducerea canoanelor soborul spune, că s'a hotărât răspunsul la întrebările primatului din Strigoniu, care răspuns «să se aștearnă și în sf. sobor național». Și îndată se face distincția între acest sobor național și soborul nostru diecezan (cel de față) ale cărui canoane se aduc «deosebi pentru diecezul nostru» ³⁾. Având în vedere atributul caracteristic și neobicinuit de «*național*», nu-i exclus să bănuim că între membrii lui erau proiectați și *mireni*, mai ales că în soborul din 1833 întâlnim pe *Timoteiu Cipariu*, ⁴⁾ marele luptător de mai târziu pentru participarea *mirenilor* în sinoade. Soborul acesta național avea de sigur să reprezinte toată biserica unită în opoziție cu cel diecezan, reprezentare care s'a dat după constituirea mitropoliei așa numitului *conciliu provincial*, însă cu totul după alte principii decât cele dorite de Cipariu și de intelectualii vremii sale, cari țineau la vechile instituțiuni ale poporului românesc.

¹⁾ *Idem*, ibidem vol. II, p. 118. Grama spre a tăgădui existența laicilor în soboare, afirmă că acesta n'a fost sobor, ci o simplă conferință, fără putere obligatorie pentru biserică. Cu alte cuvinte în tendința de-aș sustinea teza, merge până la contestarea Unirii proclamate solemn în soborul din 5 Septembrie 1700 (cf. Cestiuni din dreptul și istoria bis. rom. unite. Blaj 1893, pag. 145 și 154).

²⁾ N. Iorga, Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I, pag. 396.

³⁾ I. M. Moldovanu, Acte sinodali vol II. p. 68

⁴⁾ *Idem* ibidem pag. 66

Soborul mic se menține și după unire ca reprezentanță a protopopiatului. El figurează și sub titlul de «sobor de eparhie». Îl vedem amintit în canonul 19 al soborului din 1700 unde se zice: «care protopopi vor face sobor de eparhie și care popă nu va veni la sobor, protopopul cu cei doi popi bătrâni și cu soborul să-i birșiguiască 6 florinți, fără numai când s'ar întâmpla să fie betegi»¹⁾ În scrisoarea prin care episcopul Ioan Patachi împărtășește protopopului Miclăușiu din Voila socotelele soborului mare din 1725, îl îndrumă pe acesta ca «de grabă să strângă sobor deplin» pentru a le comunica hotărârile soborului.²⁾ Sinodul ținut în 15 Noembrie 1728 la Mănăsturul Clujului supt conducerea rectorului iezuit hotărăște în ședința primă sub punctul 5: «R. R. domini arhidiaconi singillatim in suis Hyparchiis intra brevioris temporis spatium convocabunt ad *particulares synodos* omnes suos popas.»³⁾ În actele soborului mare din 1742 se face mențiune în mai multe locuri de soborul mic sau de eparhie.⁴⁾

Membrii soborului mic sunt acum numai *preoții* din protopopiat, căci nicăiri nu sunt pomeniți și alții. În punctul acesta deci iarăși înregistrăm o schimbare esențială rezultată pe urma unirii, anume înlăturarea mirenilor. Ce-i drept compoziția aceasta o găsim și în soboarele neuniților, însă acolo întâlnim și soboare mixte de preoți și *laici*.

În fine putem înșira și *soborul sătesc*, care sub numele acesta, firește, nu e amintit documentar, însă e sigur că credincioșii țineau adunări în diteritele treburi bisericești fie pentru alegerea preoților și a altor slujbași fie pentru nevoile materiale sau aplanarea conflictelor, cum s'a văzut la biserica din Brașov.

Organele *justifiare și administrative* ale bisericii cum le cunoaștem din epoca anterioară Unirii, rămân în ființă și după aceasta, însă și aici constatăm corecturi aduse de noua situație religioasă.

Judecățile atât disciplinare cât și matrimoniale și de altă natură se făceau în scaunul protopopesesc și cel episco-

¹⁾ *Petru Maior* Istoria Bisericii pag. 358

²⁾ *I. M. Moldovanu* Acte sinodali vol II p. 108

³⁾ *Idem*, *Ibidem* pag. 102

⁴⁾ *Idem*, *ibidem* vol I p. 147, 148, 150 și 154

pesc. La protopopiat forul judecătoresc era alcătuit din protopop și doi preoți.¹⁾ Sentința adusă de acest for trebuia însă să fie aprobată și de soborul mic, deși soborul mare din 1700 încercase să treacă asupra sa dreptul de judecată în procesele matrimoniale. Totuș s'a rezervat aprobarea sentințelor pe seama episcopului²⁾. Se vede însă, că preoțimea nu se mulțumea cu hotărârile forului protopopesc, ci alerga în toate afacerile la episcopie, căci sinodul din 1742 decide, că toate cauzele mici și chiar și dintre cele mari să se retrimită la protopopi spre a nu împovăra peste măsură scaunul arhieresc³⁾. Dealtfel tocmai acest sinod a judecat o serie de procese, a căror puțină însemnătate justifică luarea măsurii de sus.

Dar greutatea convocării soborului mare pentru desbaterăa tuturor chestiunilor chiar când ele n'aveau o importanță generală, a determinat sinodul din 1732 să instituie lângă scaunul arhieresc un organ alcătuit din 12 protopopi distinși numiți asesori consistoriali (assistens consistorialis).⁴⁾ Aceștia se adunau de câte ori era lipsă și «sfătuiau cu Vlădica în locul soborului mare»—zice Petru Maior.⁵⁾ Ei sunt însă amintiți și în sinodul dela 1728, ceea ce dovedește că existența lor e mai veche.⁶⁾ După înființarea mănăstirii din Blaj, locul lor îl iau călugării, cari vor fi cei dintâi membrii ai capitlului. Numai o singură dată mai întâlnim alegerea celor 12 asesori în sinodul din 1792 «după ce au fost mai pierit pomenirea lor» observă Maior. Dar tot el ne asigură, că episcopul Bobb nu i-a chemat niciodată la sfat.⁷⁾

Cea mai puternică instituție administrativă și justițiară în biserică însă, este tot *organul protopopesc*. El cârmuește, judecă și pedepsește cu o autoritate impunătoare, care nu se lasă îngrădită și scăzută nici de sobor, nici de vlădică și nici de autoritățile civile. Lupta pentru păstrarea acestei autorități, cu drepturi episcopești în multe

1) I. M. Moldovanu Acte sinodali vol. II p. 122

2) Idem, ibidem p. 123

3) Idem, ibidem vol. I p. 150

4) I. M. Moldovanu, Acte sinodali, vol II, p. 96.

5) Petru Maior, Istoria Bisericii, p. 229.

6) I. M. Moldovanu, o. c., p. 101.

7) Petru Maior, o. c., p. 230.

privinți, era purtată de protopopi cu multă tenacitate și ea s'a manifestat mai ales spre sfârșitul veacului al XVIII-lea.

În fruntea luptătorilor stătea chiar Petru Maior, el însuși protopop, care a căutat să susțină prerogativele vechi cu două tratate largi și documentate. Unul este „Protopapadichia“ celălalt este încadrat în Istoria bisericească¹⁾. Maior enumerând drepturile protopopilor, pe cari le numește „cădințe“ sau „privilegii“, caută să le dovedească cu argumente din instituțiile vechi ale bisericii orientale și ale bisericii din Ardeal.

Maior găsește nu mai puțin de 31 privilegii pe seama protopopilor. Ele sunt următoarele: 1) a cerceta bisericile (vizitațiile canonice). 2) a cerceta popoarele. 3) a cerceta preoții. 4) a cerceta viața și petrecerea preoților. 5) a pedepsi pe preoți.

„Protopopii judecă cu soborul său, fac hotărâri, și pedepsesc ori cu oprirea dela slujba cea preotească după canoane, ori cu gloaba de bani după obiceiul dării, ori uneori și cu arest și închisoare, nefăcând nimica știre arhierelui său nici înanite nici după pedepsire.“ Însă nemulțumiții pot apela la scaunul episcopesc, în care caz i se extradează sentința care nu se execută decât în cazuri grave. De aceea, Maior conchide, că puterea judecătorească a protopopului deși este împrumutată dela arhieriu, totuș îndelungatul obicei a făcut-o de nepomenită vreme cum se zice *ordinară* și nu delegată, 6) a judeca cauzele căsătoriei. 7) a da carte de cununie. 8) a face iertare în vestirile cununiei. 9) a face iertare întru împiedicările căsătoriei. 10) a rândui economi la biserică. 11) a fi apărători (ai fețelor bisericesti) înaintea ori cărui for. 12) a da canon în fața bisericii și acelaș a-l ierta. 13) a rândui ceteti și ipodiaconi, dar fără hirotonie. 14) a pune curatori pe la biserică. 15) a da, celor ce vor să se hirotonească, carte de recomandare. 16) a băga la popor pe cel de curând hirotonit, 17) a da preoților popoare (a-i transfera). 18) a sfinți biserică. 19) a predica prin bisericile ținutului. 20) a griji de săraci. 21) a da carte preo-

¹⁾ Privilegiile le cităm după *Protopapadichia*; în Istoria Bisericii se găsesc la pag. 277 — 344.

ților când merg undeva. 22) a alege episcop. 23) a judeca cu episcopul și a sfătui pentru lucrurile clerului în sinodul mare. 24) a vesti așezământurile sinodului mare. 25) a judeca pe episcop. 26) să fie cel dintâi în cler după episcop. 27) să servească cu osebită onoare (când slujește cu episcopul urmează îndată după el). 28) să se cheme „preaonorați domni.“ 29) preoții să-i pomenească la sf. liturgie. 30) să li se dea dajde dela preoți, (protopopii luau decimă, în bani ori naturalii dela preoți și cantori). 31) să nu se poate pune jos, fără judecata soborului mare pentru canonicască vină.

Maior afirmă, că aceste cădinte nu le au protopopii dela Vlădici, ci ele derivă din tocmelele legii grecești; deci nu pot fi micșorate ori schimbate, căci așa ceva ar fi și contra pactului Unirii. Iar de-ar îndrăzni Vlădica, protopopii au dreptul să strige și să dea plânsoare la Impăratul și la Roma). Tot așa susține Maior, că „protopopia nu e deregătorie vremelnică, precum sunt la popistași Vicarii, ci vecuitoare până la moarte,“ astfel că protopopii nu pot fi scoși după „zburdarea Vlădicului“ ci numai cu judecata soborului mare²⁾. Pentru dovedirea acestei afirmațiuni, Maior citează cazul alor 2 protopopi. Unul e *Chiril Țopa* vicariul Hațegului, de al cărui proces — în urma căruia fu amovat—, „sau încrucit Țara Ungurească toată.“

Țopa apelând sentința de amovare la primatul catolic din Strigoniu, acesta îl restituie în toate drepturile avute³⁾. Protopopul *Farcaș* din Odorheiu fusese înlăturat din post de către episcopul Ioan Bobb pentru „boala picioarelor.“ *Farcaș* apelează, în urma căruia este reșezat în slujbă de către „Crăescul Gubernium“⁴⁾.

E necesar să amintim printre organele bisericesti, create tot în urma Unirii, pe „*procuratorul*“ cerut de sinodul din 1725 și de cel din 1742 (care-i zice „*procu-*

¹⁾ *Istoria bisericii* p. 304. O altă părere a lui Maior: „De unde să fi luat de aiurea soborul mare să judece pre Vlădica său și să-l lapede din Vlădicie, nu știu; fără de acolo poate că soborul acesta al Vlădiciei Ardealului e sobor de țară, cum zic Latinii provinciale, și după sfintele canoane cele vechi, episcopii ba și mitroplitii se judeca în soboarele cele de țară“ (p. 324-25)

²⁾ *idem*, *ibidem* pag. 343.

³⁾ *Petru Maior*, *Istoria Biserici* pag 232

⁴⁾ *idem* *ibidem* pag. 314.

rator)“ chemat să servească preoțimea și biserica în afacerile juridice¹⁾. Apoi decanii, vice-protopopii, inspectorii, administratorii și notarii, cari iarăși se prezintă ca inovațiuni după 1700. Maior și observă „titule sunt acestea neauzite în biserica grecească, nici în biserica Românilor nu s'au auzit până în veacul nostru²⁾).

Mai adaugăm slujba de cântăreț, făt (țârcovnic, crâșnic), curator, titor³⁾. În fine instituția bătrânilor *jurați* la comuna bisericească, cum ne arată canoanele soborului mare din 1821⁴⁾.

Așa se prezintă în linii mari organizația bisericii unite, ca un amestec de elemente orientale și latine, cu dependență canonică de scaunul primațial din Strigoniu și cu o tendință pronunțată spre acceptarea instituțiilor din biserica apuseană.

* * *

În acelaș timp însă, biserica ortodoxă ardeleană ajunsese într'o situație desperată, pe care am putea-o caracteriza cu numirea de *ex lex*.

Prin actul unirii, Curtea din Viena considera trecut la noua lege întreg poporul românesc și astfel de-o biserică ortodoxă a legii vechi ne mai putând fi vorba, ea era privită ca desființată cu toată organizația ce-o avusesse până atunci. Sau mai bine, această organizație se credea a fi păstrată, însă de către noua biserică unită pusă sub ocrotirea scaunului din Roma.

Că această credință a Curții din Viena eră o simplă iluzie, ne-o dovedesc cercetările istorice mai nouă, cari arată în chip sigur, că din momentul încheierii unirii, aceasta a fost protestată de ținuturile cele mai conștiente ale Ardealului. Iar luptele înverșunate, duse până la sânge, cari s'au desfășurat în prima jumătate a veacului al XVIII-lea contra Unirii, constituie cea mai categorică dovadă, că ortodocsia nu s'a lăsat sugrumată, că ea trăia cu puteri nouă în conștiința mistică a poporului nostru⁵⁾. De altfel

¹⁾ I. M. Moldovanu, Acte sinodali vol. I. 150 și vol. II. p. 108.

²⁾ Petru Maior, o. c. p. 344.

³⁾ În canoanele soboarelor mari din 1700 și 1821 (Acte sinodali).

⁴⁾ I. M. Moldovanu, o. c. vol. II. p. 70.

⁵⁾ Vezi lucrările d-lui N. Iorga : Istoria Bisericii românești, Sate și preoți, Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria vol. I, apoi Hurmuzaki, Fragmente

înșiși scriitorii uniți țin să ne asigure, că în 1700, unirea n'a fost primită decât de cei ce au fost prezenți, că hotărârile luate atunci n'au avut putere obligatorie asupra poporului întreg, fiindcă sinodul din 5 Septembrie 1700 n'a fost un sinod canonic, ci o simplă conferință. Iată în ce cuvinte exprimă această convingere canonicul dela Blaj: «*O atare consultare sau conferință a fost p. ex. adunarea cea mare din 1700, în care fu primită unirea. Decisiunile ei n'au avut putere obligatoare de lege decât pentru participanți și pentru cei ce au voit să le primească, și încă și pentru aceștia numai până când au voit*»¹⁾. Atunci se pune întrebarea, cum trebuie privită din punctul de vedere al dreptului bisericesc problema scaunului mitropolitan de Alba-Iulia, ca supremul vârf al organizației noastre bisericești?

Din instrucția sobornicească dată mitropolitului Atanasie, cu prilejul hirotoniei sale la București, s'a văzut, că autoritățile canonice ale scaunului din Alba-Iulia erau mitropolia Ungrovlahiei și Patriarhia din Constantinopol. Prin urmare, orice schimbare în situația scaunului bălgrădean, nu se putea face în mod legal, decât cu aprobarea acestor autorități canonice, recunoscute de altfel până aci și de către Principii Ardealului. În judecarea chestiunii noi desfacem instituția mitropoliei de persoana lui Atanasie. Acesta a și fost condamnat pentru părăsirea credinței și călcarea jurământului, de către un sobor episcopesc, alcătuit din 11 arhieriei în frunte cu Calinic patriarhul Constantinopolului²⁾.

Putut-a Atanasie să treacă, din proprie putere, și instituția mitropolitană la biserica unită? Evident, că nu, de

zur Geschichte der kumaenen vol. II, Dr. St. Stinghe, Istoria Bisericii Scheilor și mai ales Silviu Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII-lea, care tratează chestiunea în toate amănunțele.

¹⁾ Dr. Al. Grama, Cestiuni din dreptul și istoria bis rom unite p. 145.

²⁾ Soborul ținut în 5 August 1701 i-a adus următoarea sentință: «Drept aceia scriem și adevărim sobornicește împreună cu cei ce de față s'au aflat preasfințiți arhieriei și preacinstiți întru Duhul Sfânt iubiții noștri frați și împreună slujitori că acel rău gânditor și amăgitor rău Atanasie, sau mai vartos a zice Satanasiu, caterisit să fie și dezgolit de toată arhieriasca slujbă și orânduială și scăpat și scos din arhierescul cin și lipsit de dumnezeescul dar, neavând nici o voie de a se îmbrăca cu arhieriasca podoabă și arhieriască slujbă a săvârși ca un caterisit și fără de preotie și ca unul din cei proști cunosându-se și de către toți lepădat și gonit». Cf. Dr. St. Stinghe, Istoria bisericii Scheilor Brașovului, p. 39.

oarece pentru așa ceva erà lipsă de aprobarea autorităților sale bisericești. Dar acest act putea fi decretat în mod unilateral de către Impărat; atunci însă actul n'ar fi avut nici o valoare canonică. Cu toate acestea vedem, că Atanasie și după acceptarea unirii se considerà mitropolit, deși el fusese rehirotonit numai ca simplu episcop. Până și Petru Maior susține, firește contrar faptelor, că arhiepiscopia fu pierdută în zilele lui Ioan Patachi ¹⁾. Noi afirmăm, că de drept, vechiul scaun mitropolitan nu putea fi desființat prin Unire. El exista până când se mai găseau credincioși ce-i aparțineau; și știm, că astfel de credincioși se aflau în masse considerabile chiar în deceniile sau anii imediat următori Unirii.

De altfel iată cum se exprimă învățatul canonist, care a fost Mitropolitul Andrei Șaguna: «Dacă însă a existat vr'odată o mitropolie în Alba-Iulia — ceeace nu se poate contesta din nici o parte — atunci aceasta nu putea fi decât greco-orientală. Și dacă erà, ceeace iarăși trebuie admis, o asemenea mitropolie, căci altfel nu putea existà în vremea aceea o alta, atunci nici un timp și nici o putere nu-i poate luà bisericii un drept, pe care nu l'a cedat de bună voie și tocmai de ceea îl posedase totdeauna, chiar dacă nu-l putuse exercită neîntrerupt. Cu atât mai puțin se poate violà un drept atât de vechiu și imprescriptibil prin așa numita Unire sau prin aceea, că o parte a credincioșilor în frunte cu arhiepiscopul lor, căzând dela vechea credință, trecuse la o altă religiuine. *Arhiepiscopul și toți cari au trecut cu el, procedară în numele lor, și nu din însărcinarea, cu învoirea ori aprobarea Bisericii*; căci din momentul, în care Arhiepiscopul părăsise ca sperjur credința părinților săi, el se găsià în afară de Biserică, pierzând ca credincios toată puterea ce o avea în această calitate. *Pe cât de puțin posibil este în biserica romano-catolică, ca un episcop, căzând dela credință, să ducă cu sine în altă biserică postul, demnitatea și drepturile eparhiei, tot așa de puțin admisibil e așa ceva în biserica greco-orientală, până când mai existà pe pământ un drept dumnezeesc și omeneșc* ²⁾. Și în acord cu

¹⁾ Petru Maior, Istoria Bisericii pag. 389.

²⁾ Memoriiu celebru către Impărat din 1 Decembrie 1855 (publicat în *II. Pușcariu*, Mitropolia, Sibiu, 1900. pag. 149 (documentele).

Alexandru Grama; mitropolitul Șaguna își întemeiază această părere pe convingerea, că sinodul din 1700 nu reprezintă o legalitate canonică¹⁾. Ea a fost susținută și exprimată de întreaga biserică în soborul din 1860, care ocupându-se cu problema restaurării Mitropoliei ortodoxe, enunță sub punctul 7, «că el privește vechea mitropolie ca *existentă*, și numai prin măsuri politico-administrative anticanonice împiedecată»²⁾.

Doctrina aceasta corespunde dispozițiilor canonice și principiilor fundamentale de drept bisericesc. De aceea vom considera și noi ca existentă vechea Mitropolie, însă lipsită în realitate de posibilitatea de-ași alege și așeza în scaun pe mitropolitul său.

Prin urmare Români ortodocși rămân fără ierarh, ca după cuvântul bibliei să se risipească turma și astfel să dispară însăși Biserica prin contopirea ei în noua biserică unită cu Roma.

Cu toată tendința cărmuirii politice de a șterge existența scaunului mitropolitan, Biserica chiar de atunci căutase pe lângă protestele făcute să mențină ființa lui și să lupte cu îndârjire în tot cursul veacului al XVIII-lea pentru complectarea lui³⁾ Mitropolia Ungrovlahiei, ca autoritate canonică a bisericii ardeleni, înțelegând toată gravitatea situației și dându-și seamă de răspunderea legală ce-o are față de acest scaun, a cărui continuitate nu putea fi înlăturată, se hotărâse să-i mențină existența prin intervenția sa energetică. Astfel văzurăm, cum marele mitropolit *Teodosie* iscălește în 1702 „din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Bucureștilor și *Mitropolit al Transilvaniei*“⁴⁾ susținând nu numai un drept al bisericii ortodoxe, ci apărând în mod canonic și existența legală a vechei mitropolii ardeleni. Toți preoții legii vechi, în special din ținutul Brașovului și Făgărașului, vor asculta de acuma înainte de Mitropolitul din București, care le dă hirotot-

¹⁾ A. Șaguna, *Antorismos*, Sibiu, 1861, pag. 112.

²⁾ A. Șaguna, *Actele soboarelor Bisericii din 1850 și 1860*, pag. 60, vezi și pag. 62, 105, 115 și 122.

³⁾ Vezi lucrarea mea: *Vacanșele mitropoliei ardeleni în veacul al XVIII-lea* (editia Academiei Române).

⁴⁾ Gh. Enăceanu, *Mitropolia Ungrovlahiei* (Bis. ort., pe 1880 p. 44.

nia și îndrumările de păstorire duhovnicească ¹⁾. Dar însuș poporul luptă pentru dobândirea unui cap bisericesc. Astfel faimosul apărător al ortodocsiei Gavriil Nagyszegi, în adausul memoriului său din 9 Noemvrie 1701 cere împăratului un arhiereu, însă cu considerare la cele iutâmplăte în legătură cu actul Unirii, e de părerea ca el să nu fie ales din sânul preoților, ci al laicilor ²⁾. Firește dorința lui Nagyszegi nu s'a îndeplinit dar merită să reținem ideea îndrăsneată aruncată de el, de-a se recruta vlădiciei din rândul mirenilor. Legăturile strănse, ce se înjghebară, mai ales după Unire, între Brașoveni și mitropolia din București, îndemnă curtea din Viena să ia măsuri foarte severe împotriva preoțimii. Totuși ele nu dădură rezultate. Ocuparea Olteniei prin imperiali însă, fu un prilej binevenit ca ortodocșii ardeleni să fie puși supt jurisdicția episcopului de Râmnic, care, la rândul său nu mai atârna de mitropolitul Ungrovlahiei ci de patriarhul sârbesc din Carloviț ³⁾. Eliberarea Olteniei nu i readuce la exarhul Plaiurilor, ci ei sunt siliți să asculte în cele duhovnicești și mai departe tot de Carloviț. Așa se explică faptul, că la congresele naționale ilirice din 1744 și 1749 participă și câte doi deputați ai orașului Brașov ⁴⁾. Dar propaganda lui Visarion și în special acțiunea energetică a lui Sifronie siliră Curtea din Viena să recunoască în sfârșit, că ortodocșii de cinci ori mai numeroși decât uniții, nu pot fi suprimați și astfel prin rescriptul din 13 Iulie 1759 li se pune în vedere un arhipăstor în persoana episcopului Dionisie Novacovici, care la 1761 se și instalează în Brașov ⁵⁾.

El însă nu fu numit decât simplu *administrator* al Românilor ardeleni ⁶⁾. Cu toate acestea biserica începuse să se reculeagă în paguba Unirii, ceea ce determină Curtea, ca

¹⁾ *Stinghe*, Istoria Bisericii Scheilor Brașovului p. 44.

²⁾ *S. Dragonir*, Istoria desrobirii religioase p. 12 (documentele).

³⁾ *Stinghe*, Ist. Bis. Scheilor p. 82

⁴⁾ *Ivëcek*, Actenmässige Darstellung der verhältnisse der gr. n. u. Hierarchie in Österreich dann der illirischen Național Congresse und Verhandlungs-Synoden. Wien 1861 p. 6-7, 27 și 55.

⁵⁾ *Ivëcek*, o. c. p. 7.

⁶⁾ *Dr. I. Lupas*, Istoria bisericească pag. 123. Interesant că *Bartenstein* propusese Curții numirea unui *mitropolit* autonom, ceea ce ar fi însemnat reinvierea Mitropoliei ardeleni. Iar popa Ion din Aciliu în petițiile sale, susține a tradiția veche de atârnae către mitropolitul din București (cf. *Iorga Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria I. p. 419*).

după moartea lui Dionsie, să numească, în 7 Septemvrie 1768, pe episcopul Vârșetului *Ioan Georgevici* de administrator însă cu obligația ca să nu se ducă în Ardeal, decât din când în când, mai ales în lunile de vară ¹⁾. Georgevici n'ajunge în Ardeal, căci este ales mitropolit la Carloviț și astfel în locul lui vine în 1771 episcopul de Buda *Sofronie Chirilovici*. Iavinuit că lucrează împotriva Unirii, Sofronie se întoarce după 2 ani la Buda ²⁾. Timp de 10 ani Românii sunt iarăși lăsați fără păstor. Curtea vieneză le dă un *vicar* în persoana protopopului Ioan Popovici din Ardeal, cu gândul de-a ușura întărirea Unirii ³⁾. E cel dintâi caz, că întâlnim în organizația noastră bisericească instituția *vicariatului*, deși vedem, că și Sofronie își zicea vicariu al sfântului sobor din Carloviț ⁴⁾. În urma călătoriei sale prin Ardeal, Impăratul Iosif II-lea incredințându-se că Românii ortodocși nu mai pot fi lăsați fără cap bisericesc statornic, numește episcop pe *Ghedeon Nichitici* prin decretul său din 6 Noemvrie 1783 ⁵⁾. Nichitici se și instalează la Sibiu în ziua de 1 Iulie 1784 ⁶⁾. Astfel după 83 de ani, Ardealul ortodox își are iarăși arhiereul său, însă nu în calitate de mitropolit, ci numai de episcop. Iosif al II-lea în urmărirea planurilor sale de *centralizare* politică și bisericească, modificase cu totul vechile norme canonice, stabilind un *drept bisericesc de stat*, în baza căreia Biserica avea să-și primească organizația sa din partea puterii politice, căreia-i fu aservită cu totul. El ia mai întâi Bisericii dreptul străvechiu de a-și *alege* liber păstorul, și-l înlocuește cu *numirea* rezervată sie-și. În al doilea rând neadmițând amestecul unei autorități bisericești din afară, cum era mitropolia Ungrovlahiei, el supune pe episcopul Ardealului mitropolitului din Carloviț. Acest act se întâmplă prin hotărârile din 30 Septemvrie 1783 No. 1701 și din 9 Octomvrie 1783 No. 2253, cari cuprind

¹⁾ *Dr. I. Pușcariu*, Documente pentru limbă și istorie. Sibiu. 1889, vol. I, pag. 246.

²⁾ *Dr. I. Lușas*, Ist. Bis. a Românilor ardeleni p. 124.

³⁾ *idem* ibidem p. 124.

⁴⁾ *N. Iorza* Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria vol I p. 422.

⁵⁾ *I. Lușas* Contribuțiuni la Istoria Românilor sub Iosif al II-lea, București, vezi și *M. Voileanu*, Momente din viața bisericească. Sibiu, 1902, p. 25.

⁶⁾ *idem* ibidem pag. 26.

și episcopia Bucovinei ¹⁾. În înțelesul lor amândoi episcopii sunt atârănători de Carloviț în toate afacerile spirituale și dogmatice, cu obligația de a lua parte la sinodul episcopesc, însă fără a se bucura ei și biserica lor de privilegiile națiunii ilirice. Acest raport de dependență se cuprindea în următoarele : a) Mitropolitul sârbesc avea dreptul să comunice Împăratului în caz de vacanță numele persoanelor potrivite de a ocupa această demnitate, fără îndreptățirea însă de-a putea face recomandări sau prezentări formale; b) Mitropolitul avea dreptul să hirotonească pe noii episcopi; c) să numească pe arhimandriții de mănăstiri din Bucovina; d) Mitropolitul era a 2-a instanță în cauzele apelate; e) episcopii din Ardeal și Bucovina participau la sinodul mitropolitan, iar în caz de împiedecare se suplineau prin un arhimandrit, protopop sau vicar; f) participau cu drept de vot la alegerea Mitropolitului ²⁾. Îi și vedem în congresele electorale sârbești din 1790, 1837, 1842 și 1852. La cel din 1852 însă, Mitropolitul le-a contestat dreptul de vot, susținând, că numai așa îl pot exercita, dacă se va stabili, că și ei vor avea să fie aleși de sinodul episcopesc ca și ceilalți arhieri sârbi. Cererea aceasta fu refuzată prin rezoluția împărătească din Martie 1853, dar în urma hotărârilor din 1858 și 1859 cei doi episcopi de fapt nu mai participă la alegerile sârbești ³⁾.

După moartea lui Iosif al II-lea, Curtea revine iarăș la vechea politică religioasă urmată pe vremea Mariei Terezia. Existența unui episcop ortodox în Ardeal slăbia Unirea și de aceea când Gherasim Adamovici se stinge în 1796, nu se mai numește alt episcop, ci eparhia Ardealului este încredințată iarăș protopopului Ioan Popovici din Hondol, iar după moartea acestuia în 1805 protopopului Nicolae Huțovici, cu titlul de vicar ⁴⁾. Acțiunea energetică a clerului și poporului ortodox, izbuteste în sfârșit, după ani de luptă stăruitoare, să câștige o mare biruință bisericească. Anume prin decretul împărătesc din 16 Maiu

¹⁾ *J. Irecek*, Actenmässige Darstellung, p. 8 și *Dr. I. II, Schwicker*, Politische Geschichte der Serben in Ungarn-Budapest. 1880, p. 355.

²⁾ *idem*, ibidem, p. 9—10.

³⁾ *J. Irecek*, Actenmässige Darstellung, p. 11—12.

⁴⁾ *Dr. I. Lupăș Ist. Bis.* p. 130—1

1809, li se restituie vechiul drept de *alegere*. Dar o biruință tot atât de mare a fost și excluderea *străinilor* din candidație, urmând ca episcopul să fie ales numai din fiii eparhiei Ardealului, deci un *român*¹⁾. Conform aceluiași decret membrii sinodului electoral erau toți protopopii, ceea ce constituia o abatere dela practica veche a mitropoliei ardeleni. Fu ales preotul Vasile Moga din Sebeșul săsesc, căruia îi urmă în 1847 Andrei Șaguna.

Rezumând situația scaunului arhieresc dela Unire încoace, rămâne să vedem cum s'a menținut organizația bisericească în cursul celor aproape 150 de ani de persecuțiuni și zbuciumări grele.

În lipsa capului bisericesc, care era mitropolitul din Alba-Iulia, viața religioasă și administrativă își pierde punctul fix, ceea ce provocă în chip logic slăbirea organizației bisericești. Cum însă poporul nu era aplicat să renunțe la credința veche, se produce succesiv curentul de reacțiune ortodoxă, care firește îmbrățișa și formele de organizație, în cari se desvoltase biserica strămoșească. Locul mitropolitului îl iau acum *protopopii*, cari prin autoritatea scaunului lor, caută să păstreze intactă nu numai credința religioasă a poporului, ci să mențină neștirbite și așezămintele canonice ale bisericii ortodoxe.

De-un *sobor general* nu mai putea fi vorba acum, când biserica era despoiată de mitropolitul ei. Cu toate acestea amintirea lui trăiește, și vom întâlni încercări serioase pentru reînvierea lui nu numai în timpul sedisvacanței mitropolitane, ci chiar în anii cei dintâi după încuviințarea unui episcop pe seama Românilor ortodocși din Ardeal.

Astfel vedem, cum vestitul călugăr *Sofronie* conducătorul luptei pentru ortodoxie, convoacă, prin circulara sa din 25 Iulie 1760, un sobor general în comuna *Zlagna* pe ziua de 30 Iulie acelaș an. Hotărârea s'a luat în urma unei constătuiri cu mai mulți preoți și laici ținută în Abrud. La sobor sunt chemați preoții fiecărui sat și câte 2—3 țărani mai de seamă aleși de popor²⁾. Soborul evident avea să discute situația celor rămași în legea veche și

¹⁾ A. Șaguna, Istoria Bisericii ortodoxe Sibiu 1860 vol II p. 191.

²⁾ Dr. Silviu Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII-lea vol. I documentele pag. 199.

măsurile, cari urmau să se ia pentru apărarea poporului contra agresiunilor violente ale stăpânirii. În lipsa documentelor nu cunoaştem hotărârile, ce se vor fi luat. În schimb însă, ştim că *Sofronie* a ținut un al doilea *sobor general* de astădată în *Alba-Iulia*, vechiul scaun de reședință vlădicească, ceea ce constituia de sigur o îndrăzneală semnificație a luptei sale. Soborul se ținu în casa preotului *Rusan* în zilele de 14, 15, 16, 17 și 18 Februarie 1761, va să zică în proporțiile sinoadelor bisericesti din zilele noastre. Hotărârile aduse aici ni s'au păstrat; ele priveau nu numai chestiunile curente de apărare religioasă, ci și întrebări de ordin administrativ și de disciplină bisericească¹⁾.

Venirea episcopului *Dionisie Novacovici* în 1761 ca Administrator al eparhiei Ardealului trezise în Români speranța, că biserica va fi de acum înainte cruțată de prigonirile înscenate și i se va da posibilitatea de consolidare. Poporul și preoțimea știa din trecut, că întrebările și chestiunile mai grele să desleagă în *soborul mare* prezidat de vlădica. Astfel vedem poporul din comuna Velchier îndreptându-se cu cerere către episcopul *Dionisie* contra preotului *Vasile*, ca să se facă cercetare, «vălătaș pe sobor mare»²⁾. Altădată protopopul *Simeon Stoica* din Bălgrad scrie învățatului *Dimitrie Eustatievici*: «Foarte ar fi bine se mai adune *Măria Sa* sobor mare, ca să arătăm ce ni se întâmplă la noi și la alți frați ai noștri dela cei uniți»³⁾. Bogata corespondență a lui *Novacovici* nu ne arată, dacă în adevăr s'au ținut aceste soboare generale și în ce alcătuire. Ajunge însă să constatăm, că necesitatea lor se simțea ca instituție fundamentală a organizației bisericesti. Dar un act al acestei corespondențe ne vorbește de un *sinod episcopesc* alcătuit din preoții *Moga* din Săliște, *Stan* din Glâmbocă, protopopul *Dan* din Tilișca și *Ioan* din Săcădate⁴⁾. Compoziția acestui sinod ar corespunde Instrucției dată mitropolitului *Atanasie* în 1698 de către sinodul arhieresc din București.

¹⁾ Idem, ibidem, documentele, pag. 222—224.

²⁾ *N. Iorga*, «crisori și inscripții ardelenne și maramurășene Buc. 1906 vol. II, p. 261.

³⁾ Idem, ibidem, p. 264.

⁴⁾ Idem, ibidem, pag. 262.

Cel dintăi episcop ortodox statornic în Ardeal după actul Unirii, Ghedeon Nichitici, convoacă un *sobor general* la Sibiu în 1785, pe *Duminica Tomii*. La el aveau să participe toți protopopii și vice-protopopii din Ardeal, ceea ce însemna iarăș o abatere dela tradiția veche, cum se practicase și supt Sofronie de a chema și laicii la sobor. O explicație cred c'o putem găsi în împrejurarea, că Nichitici venia dela Sârbi, unde soboarele — cu excepția celui electoral mitropolitan — se compunea numai din arhieriei fără accesul laicilor. Probabil și din acest motiv, Nichitici nu-î dă numirea de sobor, ci în circulara sa îi zice simplu «adunare». Cauza convocării soborului o delușește episcopul Nichitici prin obligațiunea ce o are de a-și implini chemarea sa și de a da «cuvinișoasă ascultare prea înaltelor porunci ale chesaro crăescii mării». Pentru incuviințarea soborului Nichitici făcuse «reprezentare» la scaunul împărătesc, de unde-i și veni «milostivă îngăduință»¹⁾. E de remarcat fixarea soborului pe *Duminica Tomii*, căci vedem mai târziu cum mitropolitul *Saguna* stabilește și el în proiectul său tot ziua aceasta pentru deschiderea sinoadelor eparhiale, ca o dovadă, că și în cele mai neînsemnate chestiuni de organizație bisericească știa să fie un tradiționalist, legând prezentul cu trecutul.

Tot în veacul al XVIII-lea, se agită convocarea unui nou sobor general în legătură cu încercarea de reunire bisericească dela 1798²⁾. Ea pornea dela consistorul neunit din Sibiu și cu toate acestea avea să fie favorabilă uniților, căci proiectul de reunire fusese alcătuit de secretarul consistorului Aron Budai, un unit după cum se știe.

După proiect, Românii urma să-și zică sub raport religios: „*creștini ai bisericii răsăritene de ritul grecesc ortodox adecă catolic.*“ Să se constituie două Consistorii, unul în *Sibiu* și celălalt în *Cluj* cu președinți și asesori recrutați din ambele confesiuni. Consistoriile să aibă — după pravilă — deplină putere la toate așezământurile bisericesti. După moartea lui *Bobb* să se aleagă episcop nou

¹⁾ Mateiu Voileanu. Momente din viața bisericească etc. p. 44.

²⁾ Dr. I. Lupas, O încercare de reunire a bisericilor Române din Ardeal la anul 1798. Arad. 1913.

care însă să nu locuiască în Ardeal, ci în altă parte și numai la 4-5 ani să vie aici în vizitații canonice. În cerearea, pe care Consistoriul din Sibiu o înaintează Împăratului cu expunerea planului de reunire, să ceară admiterea unui *congres al națiunii Române*, care să se ocupe de alegerea episcopului.

Dar părându-i-se, că un astfel de congres mare ar putea inspira Curții îngrijorări, Consistorul se mulțumește și cu un congres al *clerului*, compus din protopopi cu câte 3 preoți din fiecare tract ¹⁾. Aceasta era iarăș o abatere, care nu putea veni decât dela biserica unită, unde soboarele mixte nu mai existau.

Planul acesta, fiind lipsit de-o concepție reală, nu s'a putut realiza spre marea pagubă a bisericii și poporului românesc.

Reținem însă și din acest document numirea de „congres,” care de sigur e o influență a bisericii sârbești și o vedem adoptată în „Statutul organic” de către membrii constituantei bisericești din 1868.

Soborul general nu-l mai întâlnim până la 48, decât în 1810 și 1848, cu prilejul alegerilor de episcopi. Dar constituirea lui se făcuse de către Curte și după alte norme decât cele vechi. Anume elementul laic fusese cu totul înlăturat, având drept de participare numai *protopopii* ²⁾. Se va vedea însă că acest fapt produsese o reacțiune, care se slârși cu biruința mirenilor.

Dacă soboarele generale nu se putură afirma ca în epoca anterioară Unirii, în schimb *soboarele mici* sau de eparhie sunt foarte dese și devin cele mai importante adunări pentru desfășurarea vieții și organizației bisericești. În corespondența lui Novacovici găsim o serie de acte, cari ne vorbesc de astfel de soboare ținute sub conducerea protopopilor ³⁾. Rostul principal al soboarelor mici era aducerea de judecată în certele și procesele preoților și mirenilor, pedepsirea delictelor săvârșite de cler și afaceri de despărțenie. Judecățile se făceau după Pra-

¹⁾ *Lupaș*, o, c. pag. 16.

²⁾ *A. Șaguna*, Istoria Bisericii ortodoxe vol. II. p. 193 și 203.

³⁾ *N. Iorga*, Scrisori și înscricțiuni ardelenene și maramurășene, vol. II. p. 235 și urm.

vilă, după rânduiala țării și legile împărătești. Totuș vedem afirmându-se și *dreptul consuetudinar*, ca în cazul poporenilor din Orăștie contra protopopului. În cererea lor către episcopul Novacovici spun: «Pentru tocmla ce pururea am avut obiciai dela strămoșii noștri, pentru că *obiciaiul vechiu*, în care nu se atleă eresu, *se poate socoti și a se ținea în loc de lege*»¹⁾. Pedepsele aplicate preoților vinovoți sunt: oprire dela biserică, lipsire de patrafir, legarea în lanț, toiege («pentru aceia mi au dat bătulu în mână că eu sunt judecata» — zice protopopul Orăștiei²⁾.³⁾ În procesele mirenilor, protopopul sorocoște, cu un vâlătaș de cercetare apoi se convoacă soborul la care se prezintă părțile. Depozițiile se fac adeseori cu forța și se întăresc cu jurământ. Amânarea judecării se admite contra unei taxe. Apel la scaunul vlădicesc contra sentinței soborului se încuviiințează, însă numai pe lângă o taxă de 40 bani⁴⁾.

Mai târziu, subt păstorirea episcopului Ghedeon Nichitici, procedura judecătorească suferă anumite modificări. Procesele nu se mai judecă în fața soborului, ci înaintea scaunului protopopesc, numit acum cu un termen nou «consistoriu», introdus de cărmuirea lui Iosif II-lea. Din o circulară a lui Nichitici adresată protopopilor cu data de 18 Septemvrie 1784, aflăm că în pricinile dintre preoți și mireni, protopopul locului convoacă „consistorul său“ alcătuit din 2-3 preoți, care judecă pâra. Găsind vinovat pe preot, consistorul pronunță sentința, care însă nu poate da bătaie, amendă în bani sau oprire de patrafir, ci numai pedeapsă cu mătânii, cu citirea Psaltirei ori Evangheliei sau cu ducerea lui la biserică protopopului, unde va servi o săptămână ori mai mult după vinovăția lui. În caz de delict grav însă, consistorul protopopesc n'are voie să judece, ci trimite părțile cu arătarea cauzei la scaunul arhieresc. Aici episcopul convoacă consistorul său, care va face judecată, îndreptare și indes-

¹⁾ *idem*, ibidem, p. 251, *Sate și preoți*, p. 294.

²⁾ *idem*, *Scrisori și inscripții ardeleni și maram*, p. 251.

³⁾ *idem*, ibidem, p. 244, 247, 257, *Sate și preoți*, p. 295-6 x. vezi pentru soboare și *Iorga*, *Studii și documente*, vol. IV. p. 94 și urm.

⁴⁾ *N. Iorga*, *Sate și preoți*, p. 296.

tulare după sfânta Pravilă și după puterea înaltelor orânduiale¹⁾.

Alături de soborul protopopesesc găsim și în această epocă *soborul sătesc* menținut — documentar — mai ales de Brașoveni, cari după Unire și-au eluptat o situație de drept mai privilegiată, punându-se sub scutul scaunelor arhieresti din Râmnic și mai apoi din Carloviț, până la dobândirea unui episcop ardelean²⁾.

Cel mai însemnat organ bisericesc parohial este *instituția bătrânilor*.

Documentar o găsim mai ales în părțile sudice ale Ardealului, ea însă probabil că exista și în alte ținuturi întru-cât noi credem că este o continuare a vechei instituțiuni politice a Românilor, numită «*bătrânii satului*» (a falu batrinijai) firește cu atribuțiuni schimbate după desființarea organizațiilor politice vechi.

Cea mai frumoasă desoltare a luat-o această instituție în biserica din Brașov.

Ni s'au păstrat documente de valoare, cari vorbesc pe larg despre modul de constituire și atribuțiunile «bătrânilor»; în temeiul lor, bătrânii aveau titlul de «representanți» și erau în număr de 12. Constituirea lor se făcea prin *alegere* de către obștea parohială³⁾.

În 1843 se votează un regulament nou, numit «*Instrucție*» aprobată și de Guvernul țării, care stabilește până în amănunte rolul instituției bătrânilor⁴⁾. Din ea fac parte acum și *preoții*, alături de cei 12 membrii *mireni* subț denumirea de «representanța sf. biserici cei mari românești neunite din Bolgarseg». Ea se ocupă de afacerile bisericești, școlare și financiare ale parohiei. Din sânul reprezentanței se aleg 3 curatori. Posturile vacante de membrii, se întregesc prin alegere în baza unei candidări de trei prezentată obștei de către reprezentanță⁵⁾.

Atribuțiunile organelor bisericești sunt tot cele cunos.

¹⁾ M. Voicanu, Momente, etc., pag. 34.

²⁾ Dr. Sterie Stinghe, Ist. Bis. Scheilor Brașovului passim.

³⁾ Stinghe, Documente privitoare la trecutul Românilor din Șchei, vol. III. p. 79.

⁴⁾ *idem*, ibidem p. 274 vezi și p. 27, 67 și 263.

⁵⁾ Instituția bătrânilor merită o lucrare specială, în baza acestor bogate documente. Ea ar fi un interesant capitol de drept bisericesc ardelean.

cute înainte de Unire. Cea mai mare autoritate o au *protopopii*, cari însă adeseori trec peste sfera lor de drept, săvârșind acte de un adevărat absolutism, cum ne arată corespondența lui Novacovici. Episcopul însuși era silit să cedeze din puterea sa, căci protopopii nu-i urmau ordinile ¹⁾.

Și oficiile politice își dădeau seama de poziția autoritativă a protopopilor, cum ne arată cazul unor preoți, cari cerând judecată dela judele din Abiud, acesta le răspunse: «Nu mă amestec în legea voastră, este protopop, mergeți la el» ²⁾.

Preoții, după confirmarea lor, făceau jurământ episcopului că vor păzi și mângâia turma, afară de instrucție nu va eși, de gloabe și birșaguri se va păzi ³⁾. Afacerile administrative bisericesti le poartă împreună cu organele locale și nicidecum singur.

Gocimanii îi găsim și acum în viața bisericească supt diferite numiri, ca «jurați», «ctitori», «curatori» ⁴⁾. Atribuțiunile lor ni le lămurește un document din 1795, în care se vorbește de așezarea (instituirea) *gocimanului* și *ctitorului* Nicolaé Tănăsie din Bungard. El va mătura biserica, o va curăți de praf și păianjini, va aprinde candelile și lumânările, purtând grije de toate ce se află în biserică, ca să nu se fure sau înstrăineze ceva, să poarte grija tragerii clopotului la utrenie, vecernie și liturgie, să aducă foc, apă și vin; să asculte de preoți neputându-li-se împotriva. «Fîind lipsă a se deschide cutia singur să nu îndrăznească, ci dând știre protopopului locului, preoților și ctitorilor celor bătrâni, să deschiză cutia și să se numere banii și cât se va afla să se însemneze în catastif și cât și pe ce s'au chiełtuit și să dea sama de toate cele mai sus scrise *gocimanul* și la cutia bisericii să fie două chiełi, una la preoție și alta la judele satului, sau alta să fie la judele satului sau alta la bătrâni». Iscălește preoții și bătrânii satului în prezența protopopului Sibiului Sava Popovici ⁵⁾.

¹⁾ N. Iorga, Sate și preoți, p. 283.

²⁾ *idem*, *ibidem*, p. 283.

³⁾ *idem*, *ibidem*, p. 289.

⁴⁾ *idem*, Scrisori și inscripții ard. și maram, p. 251, 255, 257. Dr. S. Stinghe Documente, etc, vol. I, p. 286—89.

⁵⁾ N. Iorga, Scrisori și inscripții, vol. I, p. 294.

Numirea de gociman încetul cu încetul dispare, și rămâne cea de «ctitor» (titor) la ortodoxi și «curator» la uniți.

Lângă titori funcționează și «dascălu», care e și ludi-magister cum și crâznicul numit în documente «fătul bisericii»¹⁾.

Modul de constituire al acestor organe bisericești este tot *alegera*, după tradiția veche. Protopopul se alege în soborul mic de către cler și popor²⁾. Crâznicul, dascălu, titorii și preoții de către adunarea satului³⁾. Alegerea preotului și a protopopului o confirmă episcopul, iar a celorlalte organe locale o întărește protopopul, după cum rezultă din corespondența episcopului Novacovici.

Dar în cursul veacului al XVIII-lea, organizația noastră primește o instituție nouă, care va deveni permanentă și de o deosebită însemnătate în dezvoltarea dreptului nostru bisericesc. Este *Consistorul episcopesc*.

Intr'o formă neprecisă el există ce-i drept și înainte de Unire în instituția *juraților* dela scaunul vlădicesc din Bălgrad. În biserica unită, după cum am văzut, el se cristalizează mai bine, ca sfat episcopesc, compus din 12 protopopi numiți *asesori*. Biserica ortodoxă însă, rămânând fără mitropolit, nu putea înființa o astfel de instituție, care să aibă atribuțiuni generale. Chiar și după obținerea unui arhiepiscop, acesta rămâne fără un organ sfătuitor legal, mărginindu-se la consultarea incidentală a preoților din locul reședinței sale, iar în chestiuni mai grele la soborul protopopilor.

Instituția Consistorului episcopesc, a răsărit din politica bisericească a Impăratului Iosif al II-lea. El își formula concepția sa față de nunțiul papal în 1781 astfel: «Domnitorul are dreptul exclusiv de a porunci în Stat; totul ce se află în Stat este supus lui, prin urmare și Biserica. Și în biserică Impăratul poate dispune toate cele, ce nu sunt de origine divină, ci umană⁴⁾». Potrivit acestei con-

¹⁾ *Idem*, ibidem, vol. II. p. 265 și *Sate și preoți*, p. 290.

²⁾ *Iorga*, *Sate și preoți*, pag. 283.

³⁾ *idem*, *Scrisori și inscripții*, II. p. 252, 255, 263; *Stinghe*, *Documente*. vol. I, p. 44, 39, 282, *idem*, *Istoria Bisericii Șcheilor*, p. 60, 137, 151, 164; *M. Voicam*, I-c, p. 34.

⁴⁾ *Schulte*, *Geschichte den Quellen und Litteratur des Kanonischen Rechts*, II, p. 111, apud *R. Căndea*, *Concordate*, Cernăuți, 1921, p. 96.

ceptii politice se creiază, sau mai bine, se desăvârșește acel *drept bisericesc de stat* (Staatskirchenrecht) care luându-i bisericii orice libertate, îi impune o organizație străină de firea și evoluția ei istorică. Astfel încă la 1779 se elaborează de către faimosul consilier aulic *I. Izdenczy Declaratoriul Iliric*, care avea să fie legea fundamentală a bisericii sârbești din Ungaria, Croația, Slavonia și teritoriul sârbesc bănățean¹⁾. Această lege fu complectată în 1782 cu *Sistema consistorială* lucrată tot de consilierul Izdenczy²⁾. Deși consistoriile eparhiale se pomenesc la Sârbi încă de pe la 1747, legalmente au fost instituite numai prin Declaratoriul din 1779, iar prin *Sistemă* li s'a precizat definitiv rostul și atribuțiunile. În senzul ei Consistoriul se compunea din: episcop, 2 călugări, 2 proto-popi, 2 preoți, 1 notar, 1 jurisconsult și 1 interpret. Membrii se alegeau de către plenul consistorial în baza unei candidări ternare a episcopului. Pe notar și jurisconsult îi numea direct episcopul. Consistorul era unic. Toți membrii au vot decisiv. Hotărârile se iau cu majoritate de voturi. În caz de paritate, decide partea la care s'a alăturat dela început episcopul³⁾. Pentru luarea de hotărâri valabile, trebuie să fie de față 3 membrii afară de președinte și notar. Votarea o începe cel mai tânăr și o încheie episcopul⁴⁾. La desbateri unde sunt interesați, membrii nu iau parte (gradul 3-lea de sânge și al 2-lea de cuscrie). Episcopul se înlocuește cu suplinitorul său, iar membrii cu supleanți. Hotărârile se iscălesc de președinte și de toți membrii prezenți. Ele se aduc pe baza: 1) Sfintei scripturi; 2) a canoanelor apostolice; 3) a canoanelor ecumenice, locale și ale sfinților părinți; 4) după *Cormcaia Cniga*; 5) după dispozițiile bisericești și civile în vigoare. Jurisconsultul apără tainele (fiscalis

¹⁾ *Iireck*, Actensmässige Darstellung, p. 48 și 57.

²⁾ *Emilian Radic*, Die ort. orient. Partikularkirchen in den Ländern der Ungarischen Krone. Budapest 1886, p. 42, 77.

³⁾ Praeses pluralitati votorum accedere debet et pro casu quo per votum ipsius vota eficerentur paria secundum ea vota, quibus praeses accesserit, qua votum conclusivum habens. causa decidetur, II, 11; cf. *Emilian Radic*, die Verfassung der ort. serbischen und ort. rumänischen Partikularkirchen in Oesterreich-Ungarn, Serbien und Rumaenien, Ersters Buch Prag. 1889, p. 118. și urm.

⁴⁾ Praeses vota prium a presbyteris, tandem a proto presbyteris post hos denique a hegumenis et archimandrytis colliget, *idem*, *ibidem*.

rem praeprimis sacramenti defendet). În fiecare săptămână se ține o ședință; la nevoie însă, președintele le poate convoca mai des. Membrii fac jurământ și nu pot fi înlăturați din post decât în baza unui proces în regulă. Ei n'au leafă, cu excepția notarului și jurisconsultului. Mandatul membrilor e pe viață (ad dies vitae). Protocoalele ședințelor consistoriale trebuiau trimise Guvernului tot la 3 luni pentru orientare.

Consistorul avea firește și atribuții judecătorești. Conform sistemii, acuzatorul trebuia să înainteze pâra în scris episcopului, cuprinzând neapărat *expositio*, *applicatio ad leges* și *petitio*. Episcopul prezentă acuza în prima ședință, fixând acuzatului un termen spre a se înfățișa la Consistor unde se desbătea procesul¹⁾.

Sistema consistorială deși creată pentru Sârbi, totuși fu impusă și bisericii românești din Ardeal, cum rezultă dintr'o scrisoare a mitropolitului Șaguna către I. Ranicher²⁾. Dar dovada cea mai bună pentru aceasta este însăși *înființarea* Consistorului pe lângă scaunul episcopesc din Sibiu chiar înaintea publicării Sistemii, adică la anul 1779, când se elaborase Declaratoriul Illyric, în care era prevăzut Consistorul. Acest fapt ni-l atestază documentele contemporane ale bisericii din Brașov, unde aflăm o adresă cu data de 5 Septembrie 1779, a vicariului Ioan Popovici, în care spune, că «*înțelegându-ne cu Consistoriumul nostru*» a așezat pe Radu Tempea protopop deplin³⁾. Iar dela venirea episcopului Ghedeon Nichitici instituția Consistorului o vedem funcționând neîntrerupt, în cadrele Sistemii, până la marea reformă constituțională din epoca lui Șaguna.

Un fapt tot atât de important din punctul de vedere al dreptului bisericesc român, este și înființarea *consistorului din Oradea mare* la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Cel din urmă episcop al Orăzii pare a fi fost Petru Hristofor dela 1710—1713⁴⁾. Scaunul rămâne vacant, de

1) *Emilian Radic*, Die Verfassung etc. p. 118 și urm. Autorul afirmă, că Izdenczy nu cunoștea dreptul canonic oriental de oarece vorbește în sistemă de despărțirea de pat și masă, ceea ce-i luat din biserica r. catolică (p. 123, nota 2). Vezi cuprinsul Sistemii și la Șaguna, *Ist. Bis. ort.*, II, pag. 290.

2) *Mitropolitul Andrei Șaguna*, scriere comemorativă, Sibiu, 1909, p. 507.

3) *Stinghe*, Documente vol. I, p. 290.

4) *I. Lușas*, *Isroria bisericească a Românilor ardeleni*, p. 183.

sigur tot în urma politicii de cucerire religioasă a Curții din Viena. Grija de poporul din Bihor trece asupra episcopilor din Arad, care numai cu mari greutate ajung să-și implinească datoria duhovnicească. Episcopul Sinesie Jivanovici izbuteste în sfârșit să așeze, pe la 1755, în Oradea un *vicar* ca locțiitor al său¹⁾. După multe stăruinți Paul Avacumovici obține dela Curte în 1793 înființarea unui consistor în Oradea²⁾. Rezoluția prea înaltă motivează înființarea cu administrarea mai ușoară a districtului orădean (pro faciliore administratione negotiorum diocesis in districtu M. Varadiensis). Asesorii sunt numiți prin rezoluția împărătească, iar 2 dintre ei sunt aleși prin voturile poporului din părțile Beiușului. Primul asesor Teodor Arsici protopopul Orășii este numit președinte substituit al Consistorului în absența Episcopului din Arad, care este președintele ordinar și natural³⁾.

Pe lângă asesori mai era un notar și un fiscal.

Rezoluția obligă consistorul să se conducă în activitatea sa de Rescriptul Declaratoriu din 1779 și de Sistema consistorială din 1782.

Cosistorul din Oradea a funcționat în aceste condiții până în 1868, când prin art. 142 al Statului organic este supus și el tuturor dispozițiilor noiei constituții privitoare la consistoarele *eparhiale*.

Cu privire la relațiunile diutre Biserica și Stat în epoca aceasta găsim câteva informații prețioase în umilitoarea instrucție impusă de guvern episcopului Vasile Moga⁴⁾. În înțelesul ei episcopul era obligat să înainteze adresele sale în chestiuni dogmatice Mitropolitului din Carloviț și anume nu direct, ci prin guvernul țării. Era dator să admită apelații în afaceri matrimoniale judecate de forul episcopesc însă nu la vr'o autoritate bisericească, ci la guvernul regesc. Episcopul se îndatorează, ca în fiecare lună să trimită protocoalele ședințelor consistoriale la guvernul țării pentru controlare.

¹⁾ *idem*, *ibidem*, p. 136.

²⁾ *Il. Pușcariu*, Documente pentru limbă și istorie, Sibiu, 1889, I, p. 225.

³⁾ «In absentia ordinarii et naturalis hujus Consistorii Praesidis Illustrissimi Domini Diocesani Epipi Aradinensis pro supplente Praeside denominatus est».

Pușcariu, o. c., p. 226.

⁴⁾ A. Șaguna, *Ist. Bis. ort.*, vol. II, p. 177.

E interesant să știm, cum s'a instituit vicarul episcopesc după moartea lui Vasile Moga.

Anume guvernul a lăsat în funcțiune consistorul așa cum era compus de răposatul episcop, însă a propus Împăratului 3 protopopi eparhiali, spre a numi dintr'înșii pe locțiitorul de episcop. La intervenția Mitropolitului din Carloviț, Împăratul nu ținu seama de candidația guvernului, ci numi în 27 Iunie 1846 pe Andrei Șaguna, pe atunci arhimandrit la mănăstirea Covil din eparhia Neoplantei¹⁾.

E necesar, din punctul de vedere al lucrării noastre să urmărim și pentru această epocă participarea *mirenilor* la viața bisericească și modul lor de reprezentare în diferitele instituțiuni ale organizației noastre bisericești.

Încă din timpul încheierii unirii ni s'au păstrat acte, cari ne dovedesc, că *mirenii* aveau o puternică conștiință a rostului lor în rezolvirea chesțiunilor bisericești.

Astfel în cunoscuta sa scrisoare din 1701 către mitropolitul *Atanasie*, luptătorul pentru ortodocsie *Pater Ianoș* spune: Las că *mireanii* nici unul nu poștește, măcară de-i va țărălui Împăratul. Și apoi socotește că mai mulți-s mireani decât popi... Iară legea au rea avem, au bună, nemica nu vom mișca, nici avem a primi mai mult până nu va fi cu voia și a tuturor mireanilor, nu numai a popilor²⁾.

Din aceste rânduri categorice rezultă limpede, că *mirenii* se considerau elementul hotărîtor în biserică, fără de a cărui învoire nu admiteau să se decidă nici o problemă serioasă. Această conștiință le-o da, de sigur, amintirea practicei bisericești vechi, cu intervenția statornică a laicilor în lucrurile ecclesiastice. Valoarea lor și-o considerau atât de mare, încât *Gavriil Nagysregi* crezuse — în revolta lui contra apostasiei lui *Atanasie* — necesar, ca în adausul celebrului său *Memoriu* din 1701, să ceară ridicarea unui *laic* în scaunul de mitropolit și nu a unuia

²⁾ *idem*, ibidem, pag. 202, Șaguna, face imputări protopopilor, preoților și fruntașilor eparhiei, că nu s'au întrunit spre a propune ei numirea vicarului și a cere prin o adresă către împărat întregirea scaunului episcopesc (ibidem nota).

¹⁾ *Al. Lepădatu*: *Pater Ianoș în Prinos Sturdza*, București, 1903, pag. 308.

din cler (non ex sorte poparum, sed sit saecularis homo)¹⁾.

De altfel prezența mirenilor o și constatăm în toate instituțiile bisericești. Așa îi vedem figurând în *sfarul bătrânilor* ca reprezentanți ai comunei parohiale, apoi în organizația *titorilor* (gocimani, curatori) ca administratori ai averilor bisericești. Iar în adunarea obștei (sobor parohial) ei constituiau deadreptul majoritatea.

De asemenea îi întâlnim și în *soboarele mici* (protopopești), lucrând împreună cu clerul în chestiunile privitoare la soarta tractului.

Correspondența lui Novacovici ne servește o dovadă strălucită în acest punct, când ne arată, că *mirenii* participau cu drept de vot, alături de preoți, la *alegera* protopopului («*kvuiates non uniti tam ecclesiastici quam plebei*»²⁾). O serie de exemple ne oferă Brașovul, cum ne arată documentele contimporane³⁾.

Lipsește însă din *consistorul* episcopesc, cu toate că și aici postul de fiscal și notar e ținut adeseori de câte un mirean, cum ne arată și cazul lui *Aron Budai*, secretarul consistorului din Sibiu. De altfel Curtea vieneză proiectase prin Regulamentul Illyric din 1779, introducerea a lor 2 *laici* în Consistor, cari av-au să fie numiți de Guvern; însă în urma unui protest energic al episcopatului sârbesc, a renunțat la acest plan⁴⁾.

În schimb însă, îi găsim pe mireni în *soboarele mari*, cum s'a văzut mai sus din exemplul soboarelor convocate de călugărul *Sofronie*. Mai târziu, cu venirea episcopilor sârbi în Ardeal, cari aduceau cu ei tradiția soboarelor sârbesti fără laici, elementul mirean este înlăturat, și la soboarele mari nu mai sunt chemați decât protopopii și viceprotopopii, cum am constatat și din cazul soborului convocat de episcopul Nichitici în anul 1785.

Ba Curtea din Viena, restituind în 1809, după îndelungate lupte, dreptul bisericii de-ași *alege* pe episcopul său, exclude pe mireni și din sinodul electoral. Astfel atât

¹⁾ S. Dragonar: Istoria desrobirii religioase, p. 12. (Documentele).

²⁾ N. Iorga: Sate și preoți, pag. 2-3.

³⁾ Stinche: Ist. Bis. Scheilor, p. 45, 151, 164.

⁴⁾ Emilian Radic: Die Verfassung, etc, pag. 114.

Vasile Moga, în 1810, cât și Andrei Șaguna, în 1847, au foat aleși numai cu participarea protopopilor.

Această inovație produse o vie nemulțumire în sânul mirenilor, cari se vedeau astfel lipsiți de un drept cardinal al lor, exercitat veacuri de arândul. Ei vor aștepta deci cel dintâi prilej, spre a porni reacțiunea contra acestei confiscări lipsite de orice îndreptățire. El se și ivi prin decedarea episcopului Vasile Moga. Acțiunea o încep mirenii din *Rășinari* la cari se asociază un mare număr de mireni din toate părțile Transilvaniei. La câteva luni după moartea episcopului, ei trimit Împăratului în primăvara anului 1846, o mare petiție, prin care cer să se îngăduie cât mai repede întregirea scaunului episcopesc pe bază de *alegere* din sânul clerului eparhial.

De încheiere ei stăruie la Împărat, ca în sinodul electoral să fie admiși cu drept de vot și *mirenii*. Iată cuvintele în cari se motivează această cerere importantă: «Dacă totuși noi mirenii, supuși credincioși ai M. Voastre din această eparhie, am mai avea în punctul acesta a adaoge o rugăminte, aceea ar fi ca M. Voastră Sacratissimă să vă îndurați a porunci ca în viitor *împreună cu clerul să ieie în proporție și mirenii parte la alegerea de episcop al lor*.

«Nouă cel puțin ni se pare, că acest punct din prea umilita noastră cerere, n'ar putea vătâma întru nimica pe clerul nostru. atât pentru că:

a) mirenii cu aceasta nu cer micșorarea alegătorilor din cler, ci numai adaogerea numărului cu câțiva mireni, cât și pentru că:

b) mirenii sunt aceia cari prin plătirea de tacsă sidoc-sială, fac leafa episcopului, directorului, unor dascăli și manipulanți consistoriali și prin aceasta s'ar socoti nu fără temei a avea drept la votisare. Apoi:

c) asemenea analogie este chiar sub sceptrul M. Voastre în părțile Banatului, unde tocmai mitropolitul se alege și de mireni. În sfârșit:

d) episcopul e arhipăstor nu numai pentru preoți, ci tocmai întru aceea măsură și doară mai mare pentru mireni. Deci socotim, că dacă din fiecare protopopiat s'ar trimite câte unul sau doi deputați mireni, aceasta ar sta

numai în armonie cu temeiurile mai sus arătate. Cu acel deputat alegător mirean, nu s'ar cauza nici un fel de învâluială, dacă s'ar determina, că: curatorii primari din fiecare parohie să se adune la protopopul respectiv, cum se adună și preoții și acolo să-și aleagă pe unul dintre dânsii ca deputat la alegere de episcop»¹⁾).

Curtea nu le satisfăcu această cerere, în care se puneau cu atâta hotărâre principiul elementului laic în viața bisericească.

Dar el fu înțeles în toată însemnătatea lui religioasă și națională de spiritul larg al mitropolitului *Șaguna*, care isbuti să-l realizeze pe deplin în marea sa operă de legiferare bisericească, cum vom vedea-o în capitolul următor.

¹⁾ T. V. *Păcățianu*: Cartea de aur, Sibiu, 1904, vol. I, p. 165.

CARTEA II.

Anul 1848 și înrăurirea lui asupra vieții și organizației bisericești

CAPITOLUL I

Lupta pentru introducerea laicilor în instituțiile Bisericii.

Marea mișcare revoluționară pornită din Apus, încinge în flacăra ideilor de libertate întreagă Europa, provocând o răsturnare radicală în ordinea politică și socială a statelor. Constituțiile aristocratice feudale, pe cari erau clădite organizațiile statelor polițiale se prăbușesc, ca din ruinele lor odioase să se înalțe biruitoare noua concepție a *libertății și democrației naționale*.

Nu era decât firesc, ca acest uriaș curent de transformare politică, să pătrundă și în domeniul vieții bisericești, determinând în sânul divinei instituții, aceiași tendință de emancipare din vechile alcătuiți și de adaptare la noile împrejurări, chemate să-i îndrume în alte forme viața și activitatea binefăcătoare.

E cunoscut, că Biserica românească, întocmai ca bisericile tuturor popoarelor din imperiul Habsburgilor, era cu desăvârșire aservită puterii politice. *Iozefinismul* vechiului al XVIII-lea, înțelegea să facă și din Biserică un instrument pentru servirea *ideii politice* de centralizare și uniformizare a statelor și națiilor din cuprinsul întinsei împărății. De aceea diplomația vieneză a creat acel *drept bisericesc de stat*, în baza căruia doctrina canonică se înălătura cu totul, și se preconiză dreptul statului și al Soveranului de a hotărî în problemele de viață ale Bisericii.

Astfel Biserica nu numai că-și pierde independența în afacerile sale, dar e silită să accepte și *organizarea in-*

stituțiilor în forme, cari nu corespundeau legislației sale ci purtau în chip evident criteriile organizațiilor *politice* din epoca absolutismului. Declaratoriul ilyric și sistema consistorială, aveau o serie de elemente din sfera de idei a sistemului *feudalist*.

Când vântul furtunos al revoluției făcu să se năruie acest sistem politic, el trebuia să aibă repercursiuni și pe teren bisericesc.

În adevăr și vedem, că toate Bisericile din monarhie se pun în mișcare, deoparte cu scopul de a scutura jugul statului și a-și elupta neatârănarea, iar de alta cu hotărârea de a reorganiza instituțiile lor potrivit cu noua ideologie creată de revoluție.

Nota dominantă a acestei mișcări de renaștere o dă stăruința *democratizării* Bisericii, prin introducerea elementului *laic* în guvernarea și administrația bisericească.

E foarte important să subliniem acest fapt, mai ales pentru Biserica ortodoxă ardeleană, căci vom vedea mai târziu cum o anumită critică tendențioasă, încearcă să califice participarea laicilor la viața bisericească, drept un împrumut de marcă *protestantă*.

În realitate ea nu este decât un rezultat al evoluției istorice, căreia ideile anului 1848 i-au dat posibilitatea să se cristalizeze definitiv în forme constituționale sigure și moderne.

Dar cea mai bună dovadă, că acest curent de largă democratizare bisericească, nu-i de proveniență ori de împrumut protestant, ci un efect natural și impetuos al revoluției politice, este cu deosebire lupta bisericii *romano-catolice* și *greco-catolice* pentru înfăptuirea aceleiași democrații în cuprinsul organizației lor.

Această luptă n'a fost arătată obiectiv până acum de cei ce au rezumat istoria autonomiei bisericești, fiindcă nu servia punctul lor de vedere, deși însemnătatea ei pentru dreptul bisericesc este absolut covârșitoare.

E o datorie pentru noi s'o facem, căci prin aceasta se lămurește, nu se poate mai bine, un capitol de seamă al constituției bisericii românești, deschizând perspective clare în cercetarea și aprecierea desvoltării dreptului bisericesc din Ardeal.

Iată cum se prezintă, documentar, această luptă, în

A. BISERICA ROMANEASCĂ

a) ortodoxă din Ardeal.

Adunarea națională din Blaj, ținută pe Câmpul Libertății în 3 Maiu 1848, socoti că ea n'are numai o chemare curat politică, ci una integrală românească în care trebuie să intre și problema *Bisericii* ca instituție națională de veacuri a poporului nostru.

Astfel din însuflețirea unanimă a națiunii întregi, rezultă hotărârea celebră, cu privire la Biserică, cuprinsă în următoarele cuvinte:

«Națiunea română pretinde, ca Biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă dela oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. *Ea cere restabilirea Mitropoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept, în care Sinod să fie deputați bisericesti și mirenești.* În acelaș sinod să se aleagă și episcopii românești, liber prin majoritatea voturilor, fără candidațiune. La aducerea aminte despre vechiul drept al Românilor, de a avea Mitropolie și Sinod general anual, s'a proclamat de popor mitropolia română transilvană cu aplaus unanim. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe viitor scaun în dietă, ca reprezentanți ai bisericilor lor; dacă capitlurile lor vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii și capitlurile lor »¹⁾.

Examiând această hotărâre, trebuie să remarcăm ideia importantă a *reunirii* Bisericilor românești, un corolar al dorinței exprimate de luptătorii anului 48 pentru unirea *politică* a tuturor Românilor din împărăția Habsburgilor²⁾.

¹⁾ N. Popca, Memorialul mitropolitului A. Șaguna, Sibiu, 1889, vol. I, p. 59. Vezi și N. Iorga, Ist. Bis. vol. II, p. 293, G. Bariliiu, Părți alese din istoria Transilvaniei, Sibiu, 1890, vol. II, p. 121. A. Pașiu Ilarian, Istoria Românilor din Dacia superioară. Viena, 1852, vol. II, p. 246 și 295.

²⁾ Adevărul acestei interpretări a fost contestat din partea bisericii gr. catolice (mai nou Dr. Iacob Radu în «Patria» din Cluj, No. 67—1921). Noi credem însă, că fără temei, de oarece avem câteva mărturii autentice pentru teza reunirii. Astfel când Bărnuțiu făcea apologia uniunii politice în faimosul său discurs, adunarea îl intrerupe cu aceste cuvinte: «Dar să ne unim, să nu mai fie uniți și neuniți între Români». (Cf. Popca o. c. p. 125). Indată

Dar ceea ce ne interesează pe noi din această hotărâre, este dorința restabilirii *sinodalității* cu deputați din cler și mireni. În formularea ei, fruntașii neamului se întemeiază pe tradiția istorică, reclamând «după *vechiul drept*» sinodul general anual, în care să se aleagă și episcopii fără candidație, cum se practicase până la 1700.

N'avem nici un motiv să ne îndoim de veracitatea argumentării acestei cereri, fiindcă cei ce o susțineau, erau bărbați luminați, cunoscători autorizați ai trecutului nostru cum era Șaguna, Baritiu, Popazu, Laurian, Papiu Ilarian și T. Cipariu «cel mai mare cu mintea între Uniți» cum îl caracterizează d. N. Iorga (Ist. Bis. II, p. 293).

Afirmațiunea, că cererea pentru restituirea sinodului general cu deputați bisericești și mireni după *vechiul drept*, ar fi bazată pe o eroare fiindcă în trecut biserica românească n'ar fi avut sinoade *mixte*¹⁾, nu poate fi acceptată, câtă vreme în adunarea dela Blaj. susținătorii «vechiului drept» erau cei mai de seamă reprezentanți ai științei istorice, cari în nici un caz nu puteau risca enunțiațiuni de-al căror adevăr să nu fie convinși științificește.

Pe de altă parte noi înșine am căutat să dovedim în capitolele anterioare, că în biserica românească întâlnim *sinodalitatea mixtă* din cele mai vechi timpuri, că ea s'a afirmat și în sinoadele generale din epoca tristă a Calvi-

după adunare, se și înaintează Impăratului o petiție cu data de 17 Maiu iscălită de ambii episcopi, vicepreședinții și secretarii adunării. În ea se repetă cererea de restabilire a Mitropoliei române. Cel puțin de Șaguna trebuie să presupunem, că înțelegea vechia mitropolie unică dinainte de 1700. Petiția din 25 Februar 1849 iscălită deopotrivă de ortodocși și uniți, cere deodată cu unirea politică a tuturor Românilor și un Mitropolit căruia să-i fie supuși *toți* episcopii naționali (cf. *Die Romanen der österreichischen Monarchie*, Viena, 1851, vol. III, p. 5). Într'o scrisoare din 28 Martie 1850 adresată lui A. T. Laurian, Gavriil Munleanu, vorbind de sinodul din Sibiu, zice: «După cum stăm astăzi, după pașii fraților Blăjeni și a tendinții unora din frații uniți (aduți aminte de cuvîntul canonicului Sălăgeanul rostit cu ocaziunea instalației arhiepiscopului de Strigon, în care acela îl numește mitropolitul nostru) pricepi, că cererea Sinodului nu e în înțelesul petițiunei adunării cei dela Blaj din Maiu 1848 spre a dohândi un Mitropolit preste *toți* Românii». (Cf. T. Mavorescu, Scrisori din 1850, în Convorbiri Literare pe 1889, p. 636). D-nul Iorga încă dă această interpretare (Ist. Bis., II, p. 293). Chiar numai episcopul Lemeni făcuse notă disonantă în circulara sa din 14 Iunie 1848, deși iscălise petițiile pentru o Mitropolie (cf. *Popca* o. c. p. 78).

¹⁾ Vezi Dr. Al. Grama, Instituțiile calvinești p. 55 și urm.

Idem, Cestiuni din dreptul și istoria bis. rom. unite. Blaj 1893 vol. I, p. 137 și urm. Dr. A. Bunca, Discursuri, Autonomia bisericească. Diverse. Blaj 1903, p. 373 și urm.

nismului până la încheierea Unirii religioase, care a suprimat-o. În schimb însă am arătat cu documente, că și după această dată sinodalitatea mixtă a fost menținută de biserica ortodoxă, atât în sinoadele generale cât și în cele protopopești. Adevărat, că n'am putut-o constata pretutindeni și ca o instituție organică permanentă, din lipsa documentelor. Aceasta însă nu răstoarnă de loc adevărul tezei cu «vechiul drept» relativ la sinoadele mixte, ci ne dă convingerea, că ori cât de puține ar fi mărturiile documentare, sinodalitatea mixtă a existat în biserica noastră, și ea nu este nici decum o invenție a anului 48 ori o copie a constituțiilor protestante.

Un argument plausibil supt acest raport ni-l oferă petiția Românilor ortodocși așternută Împăratului în 1846, prin care cer admiterea *laicilor* în sinodul general chemat să aleagă pe urmașul episcopului Vasile Moga. În această cerere de sigur se manifestă conștiința unui drept exercitat odinioară, care în ciuda suprimării lui de către stăpânirea politică, totuș s'a păstrat în tradiția populară.

Reînvierea aceluia drept avea s'o îndeplinească mitropolitul A. Șaguna, cu atât mai vărtos, că realizarea lui era acum hotărîtă și de marea adunare națională dela Blaj.

Deja la 2 luni după această adunare, Șaguna ține o consultare la Pesta în ziua de 27 Iulie 1848 cu protopopii Iosif Ighian și Nicolae Popovici, cu avocații Ioan Onițiu, Petru Dobra și Dimitrie Moldovanu în scopul convocării unui *sinod-mixt*. Ținerea lui se fixase pe 19 Septembrie în comuna Rășinari. Numărul membrilor era stabilit la 100, dintre cari 44 protopopi și 56 mireni. Protopopii se considerau ca membri de drept, iar mireniile aveau să fie *aleși*. Alegerea acestora urma să se facă după următoarea modalitate: «Fieștecare parohie să trimită la protopopul locului câte 2 alegători, adecă câți preoți actuali se află într'un loc de două ori câte atâția alegători să se trimită la protopopul, unde adunați fiind aceștia cu toții sa aleagă 1, 2 sau 3 deputați (după mărimea protopopiatului) și pe aleșii săi, dându-le mai întâi pleniputență, cu care se vor legitima înaintea sinodului, să-i trimită pe ziua numită la locul hôtărît.»²⁾

²⁾ I. Lupas, Șaguna și Eötvös. Arad, 1913. Vezi și *acelaș*, Mitropolitul Andrei Șaguna, Sibiu, 1911, ediția II, pag 96.

Aşa dară Şaguna conformându-se hotărîrii dela Blaj, proiectează convocarea unui sinod eparhial cu participarea *mirenilor*, şi încă într'un număr mai mare decât clericii.

A împrumutat Şaguna de undeva acest mod de constituire al sinodului, mai ales în ce priveşte pe *laici*, ori este o concepţie originală? Nici una, nici alta. Şaguna a desgropat numai o practică veche, o instituţie de drept a organizaţiei noastre bisericesti din trecut. Căci iată ce se spune în protocolul consfătuirii din 27 Iulie: «De vreme ce neapărata trebuinţă de a se ţinea sinod este peste tot simţită, Măria sa Domnul Episcop să nu-şi pregete a mijloci la Măritul Ministeriu slobozire spre ţinerea lui *după dreptul şi chipul cu care l-au ţinut strămoşii noştri*¹⁾».

În adevăr din reprivirea noastră istorică, am văzut, că în trecut la soboarele generale şi locale (de eparfie) protopopii participau ca membrii de drept, iar alături de ei veneau şi laicii, fără a putea preciza — din lipsa amănuntelor — numărul şi modul lor de constituire.

În cererea sa din 14 August 1848 adresată Ministrului de Culte Eötvös, Şaguna expunând planul său, roagă să i se dea voie pentru convocarea sinodului, nu însă la Răşinari, ci în Sibiu.

Cunoscând legăturile de prietenie dintre aceşti doi bărbaţi, e sigur că sinodul ar fi fost încuviinţat. Dar nouile mişcări revoluţionare nu mai îngăduiră convocarea lui. Şaguna însă nu renunţă la gândul său, şi când zarile se limpezesc el izbuteste să-l înlăptuiască în 1850. În acelaş timp se mişcă şi Românii din Banat şi Ungaria. Conduşi de Eftimie Murgu şi Damaschin Bojinca, bănăţenii refuzând să participe la congresul sârbesc din Carlovit, hotărâsc în adunarea lor din 3 Maiu 1848, să trimită o deputaţie de 16 persoane, care să anunţe guvernului unguresc că vor separarea de Sârbi şi admiterea unui congres curat românesc. După o consfătuire ținută în Pesta la 21 Maiu 1848, decid să înainteze guvernului o declaraţie în care cer: 1) un guvern bisericesc, cu totul neatârnat de patriarhul sârbesc, *ales* de Români, care să conducă afacerile *mitropoliei* până la convocarea *congresului* chemat să alcătuiască legea de organizare defi-

¹⁾ Cf. I. Lupas, Şaguna şi Eötvös p. 12.

nitivă. Acest guvern ar avea în fruntea sa un locțiitor de mitropolit cu 2 secretari unul cleric și celălalt laic; 2) *sinod* bisericesc independent cu deputați de naționalitate română.

Congresul cerut se și încuviințează pe ziua de 15 Iunie 1848 în orașul Timișoara, având să participe pe lângă cler și deputați mireni aleși de comune. Sârbii dându-și seama de primejdia ce-i amenință, izbutiră să zădărnicească ținerea congresului pe lângă toate protestele Românilor ¹⁾. Ori cât au stărunit Bănățenii și de aci înainte în lupta lor, nu putură realiza nimic din aspirațiile lor, de oarece le lipsea un conducător bisericesc și duceau o acțiune izolată de Ardeleni. Chiar și prin anii 1860, ei luptă tot singuri, dorind cu orice preț o mitropolie a lor. Astfel Emanuil Gojdu era hotărât să prezinte dietei ungurești din 1861 un proiect de lege, în care cerea mitropolie autonomă cu reședința în Timișoara și patru episcopii sufragane în Vârșeț, Caransebeș, Arad și Oradea. Asemenea cere un congres mixt, compus în număr egal dintr'o sută de membri clerici și mireni, aleși după cercuri electorale. Congresul ar avea dreptul să aleagă cu majoritate de voturi atât pe mitropolit cât și pe episcopi ²⁾. A fost nevoie de tactul și autoritatea lui Șaguna, ca să se împiedece acest gând, iar Bănățenii să se alătore la acțiunea marelui Arhiereu pentru reînființarea vechei mitropolii de Alba Iulia.

Paralel cu Bănățenii caută să se organizeze și Români din eparhia Aradului.

Guvernul din Pesta profitând de antagonismul dintre Sârbi și Români, caută să-i atragă pe aceștia în sfera politiceii sale; el trimite la Arad pe deputatul *Ioan Dragoș* în calitate de comisar guvernial, care să anunțe Românilor încuviințarea unui sinod bisericesc în locul congresului zădărnicit dela Timișoara. Dragoș invită pe episcop să facă oficial convocarea sinodului pe ziua de 29 Martie n. 1849 în orașelul Chișineu. Membrii sinodului aveau să fie a) deputații aleși pentru congresul din Timișoara, b) toți

¹⁾ Cf. *Il. Pușcariu*, Mitropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Sibiu 1900, p. 92 și urm.

²⁾ *Il. Pușcariu*, Documente pentru limbă și istorie I, p. 354.

protopopii, c) câte un reprezentant al institutului clerical din Arad, al preparandiei din Arad, al mănăstirii Hodoş-Bodrog şi în fine d) câte un deputat mirean ales din fiecare protopopiat¹⁾.

Sinodul se şi deschide la ziua fixată prin episcopul Gh. Raţiu, care, pe motiv de boală, îl şi părăseşte imediat.

Deşi preocuparea de căpetenie a Bisericii româneşti era pe atunci emanciparea de Sârbi şi reînfiinţarea Mitropoliei, totuşi Sinodul nu se ocupă de ele, decât întâmplător fiind-că nu intrau în vederile guvernului unguresc. În schimb se alege un vicar episcopesc cu majoritate de voturi în persoana protopopului Ioan Chirilescu care să conducă eparhia în timpul sedisvacanţei. Într'o altă şedinţă se aleg consistoarele din Arad şi Oradea mare cu 6 membri ordinari, dintre cari 4 sunt clerici şi 2 *mireni*²⁾.

Dar ceea ce ne interesează foarte de aproape din punctul nostru de vedere, este votarea unui *regulament* asupra sinodului şi consistorului eparhial³⁾.

Analizarea lui este cu atât mai necesară cu cât ne vom convinge, că o serie din principiile fundamentale depuse în acest regulament intră definitiv în conştiinţa Bisericii şi trec în însăşi constituţia noastră din 1868.

Chiar dela început să anunţă că *sinodul* eparhial este adunarea preoţimii şi a poporului; deci să recunoaşte «poporul» ca factor constitutiv al Bisericii. Potrivit acestei doctrine principiare, se va alcătui şi sinodul în proporţia numerică a celor două elemente, stabilindu-se că, reprezentanţii clerului vor forma $\frac{1}{3}$, iar ai mirenilor $\frac{2}{3}$ din totalul membrilor sinodali. În afară de aceştia trimite deosebit câte-un reprezentant — recrutat prin alegere — mănăstirea Hodoşului, institutul teologic şi cel pedagogic. Directorul şcolilor primare se convoacă totdeauna din oficiu. Episcopul e membru natural al sinodului.

Se stabileşte, că atât preoţimea cât şi poporul îşi aleg reprezentanţii *separat*.

Cercurile electorale sunt formate astfel, că pentru cler

1) *Idem*, Mitropolia p. 95 şi urm. Convocatorul publicat tot aici în *Acte* p. 33.

2) *Il. Puşcariu* Mitropolia pag. 98. Se pare însă, că, în privinţa mirenilor e o eroare la mijloc, deoarece Regulamentul votat de sinod nu-i cunoaşte, căci vorbeşte numai de alegere a lor 2 preoţi de *mir*.

3) Vezi *Regulamentul* publicat în „Anexele” noastre.

ele cuprind 50 de parochii, cari aleg un deputat, iar laicii constituiți în cercuri de câte 18.000 suflete aleg deasemenea câte un deputat mirean. Clerul alege *direct*, iar poporul prin *delegați*, trimitând fiecare comună un alegător în localitatea desemnată pentru săvârșirea actului electoral.

Alegerea deputaților sinodali se face pe 3 ani, iar sesiunile se vor ținea în fiecare an la 1 Maiu, și anume de 2 ori în Arad iar odată în Oradea mare.

Sinodul se convoacă și se deschide de către episcop ori vicar. După invocarea Duhului sfânt se procedează la constituirea biroului, alegându-se 2 președinți unul cleric și altul *mirean* cum și 2 secretari în acelaș fel. Aici găsim deci un *novum* absolut contrar principiilor canonice, care nu recunoaște pe episcop ca președinte de drept al sinodului bisericesc, ba ce este mai grav îi dă și un al 2-lea președinte *laic*. E probabil să fie o influență a bisericii protestante sau r. catolice, care elaborându-și constituțiile în acel timp, aveau în cuprinsul lor astfel de dispoziții.

Sfera de drept a sinodului eparhial este foarte largă. El își atribuie dreptul de legiferare în toate chestiunile bisericești școlare și fundamentale. Asemenea se constituie și în supremă autoritate disciplinară. Apoi își rezervă dreptul *alegerii* funcționarilor bisericești pe o scară foarte întinsă; anume a episcopului, vicarului, președintelui, arhimandritului și a oricărui funcționar mănăstiresc dela protodiacon în sus. Mai departe alegerea protepopilor, a membrilor interni ai consistorului, a directorului școlar districtual și a tuturor profesorilor.

Intre datorințele sale sinodul fixează înaintarea alegerii episcopului, vicarului și directorului școlar districtual, guvernului ungușesc spre întărire.

Incolo datoria principală o vede în grija de averile bisericești și în aplicarea sancțiunilor față de administratorii vinovați.

Trecând la dispozițiile asupra *consistorului eparhial*, vedem că el are atribuții justițiare, administrative și executive. Se compune din episcop sau vicar ca președinte, 6 asesori dintre cari 2 din preoțimea de mir, și câte 1

notar și 1 jurisconsult, aceștia doi din urmă cu vot consultativ.

Se menține și consistorul din *Oradea* pe lângă cel din Arad, cu caracter independent. Sinodul declară consistorul de *judecătorie* bisericească, care hotărăște asupra chestiunilor sacramentale, bisericești și religioase.

Apoi îi stabilește foarte amănunțit procedura justițiară în deșbaterea proceselor. Ea e un amestec de dipoziii canonice și civile cu imprumuturi evidente din legislații bisericești străine. Ca lor *apelativ*, până la înființarea Mitropoliei române, se institue *Ministerul de Culte*, unde va funcționa o secție românească, dipozitie care exista și în trecut față de biserica ortodocșă cu deosebirea că apelul să înainta cancelariei împărătești, cum ne arată condițiile impuse episcopului Vasile Moga.

Consistorul are dreptul de suspendare preventivă din oficiu a funcționarilor bisericești, rămânând amovarea lor din post în sarcina sinodului. Îndeplinește provizor vacanțele posturilor a căror întregire se ține de competența sinodului eparhial. Execută hotărârile sinodului și supraveghează de aproape administrarea averilor bisericești.

Alegerea preoților o face consistorul în urma unei candidări ternare îndeplinită prin votare de către comuna bisericească din rândul concurenților.

Cele mai grave dipoziii se cuprind însă în regulament cu privire la *situația Episcopului*. Anume se fixează, că Episcopul e dator să hirotonească în termen de 14 zile pe candidații aleși de sinod ori luați în protocol spre acest scop de către consistorul eparhial. Iar dacă n'ar face-o ori și-ar neglija datorințele arhieresti în paguba preoțimii, consistorul este în drept și dator să prezinte sinodului raport însoțit de actele necesare și totodată, pentru mai multă siguranță, să pună sub sechestrul salarului Episcopului.

Această dipozitie constituie confiscarea totală a puterii arhieresti și răsturnarea desăvârșită a principiului ierarhic ca temelie a constituțiunii bisericești.

În fixarea ei sinodul s'a condus de sigur de doctrina responsabilității organului cârmuitor în ordinea politică,

scoasă la suprafață de constituționalismul unguresc al anului 1848.

Acest regulament, căruia i-am putea spune constituție bisericească, fiind că are criteriile ei, urma să fie aprobat de Guvern prin intervenția deputatului *Dragoș*, fără ca aplicarea lui să fie suspendată până la obținerea aprobării. Evenimentele politice însă l'au făcut să rămână fără această clauză, iar un an în urmă să fie înlocuit cu alt regulament elaborat de către un sinod eparhial legiuit al aceleiași eparhii.

*

Cu ajutorul lui *Șaguna*, episcopul Gherăsim Rațiu, care își reocupă scaunul părăsit prin forța împrejurărilor, cere și obține voie dela guvernul din Viena pentru ținerea unui sinod eparhial. Guvernul prin rescriptul său din 18 Aprilie 1850, decretează, că la sinod vor participa ca membrii toți *protopopii*, iar dintre mireni $\frac{1}{2}$ din numărul reprezentanților clericali. Admite însă ca protopopii neputincioși să fie supliți în sinod de alte persoane bisericești chemate de Episcop din rândul asesorialilor consistoriali, a profesorilor de teologie și a preoților mai distinși.

Sinodul acesta fu pregătit de episcopul Rațiu în acord cu *Șaguna* și după modelul sinodului ardelean ținut în Sibiu la 12 Martie 1850. Dacă nu tratăm întâi pe acesta — cum ar cere ordinea cronologică — o facem din motivul ca să-l punem în legătură directă cu celelalte sinoade ardeleni din 1860, 64 și 68.

Sinodul se întrunește la Arad în ziua de 23 Iulie 1850 sub presiunea episcopului.

Se prezintă 26 deputați dintre cari 17 clerici și 9 mireni. După cuminecare, sinodul se constituie sub conducerea episcopului, alegându-și 2 notari, un cleric și un mirean.

Din desbaterile sinodului au rezultat 2 fapte importante: a., înaintarea unei petiții mari către împărat cuprinzând gravaminele Bisericii și b., un regulament de organizare.¹⁾

În petiție să cere: *neatârarea* Bisericii românești și

¹⁾ Protocolul desbaterilor acestui important sinod eparhial s'a tipărit în *Foia pentru minte, inimă și literatură* pe 1850. pag. 129 și urm. De aici facem și noi citatele.

garantarea ei prin lege, conform principiilor depuse în constituția din 4 Mart 1849. În acelaș timp i se va recunoaște și caracterul *național*. Biserica să nu mai fie numită negativ «greco-neunită», ci să i se zică prin lege «biserica răsăriteană.» Să se decreteze, că jurisdicția bisericească e cu totul separată de cea politică, urmând ca biserica să se conducă exclusiv după dogmele și canoanele sale. Până la ținerea unui sinod general, Maiestatea Sa să admită *organizarea consistorului* astfel, ca el să aibă cel puțin 6 asesori actuali, notar, fiscal și ajutorul de lipsă. Apoi cer textual «ca principiului bisericii acesteia potrivit, dela oblăduirea lucrurilor bisericești *poporul* să nu se excludă, între sus atinșii 6 consistoriali asesori doi pe deapurarea să fie *mireni*» ¹⁾.

Sinodul afirmând, că înapoierea culturală a poporului românesc este pricinuită de încetarea fostei mitropolii din Transilvania, cer voie pentru ținerea unui *sinod general*, compus din toți episcopii și reprezentanții clerului și poporului românesc de pe teritorul imperiului habsburgic. Acest sinod ar avea chemarea să aleagă un Mitropolit. Cererea aceasta o susține cu canonul 12 al sinod. IV. ecumenic și 34 Apost. zicând în concluzia comentariului «de unde firește urmează, cum că capul episcopilor români trebuie să fie român, și acela prin tr'inșii ales» ²⁾. Celelalte deziderate n'au importanță pentru lucrarea noastră, decât cel din punctul ultim, unde se preconizează, *convocarea sinodului eparhiâl în fiecare an cu membrii din cler și mireni în număr egal*.

Din expunerea aceasta vedem, că sinodul eparhiei Aradului a căutat să se pună în armonie cu acțiunea bisericii întregi reprezentată prin Șaguna, revendicând *autonomia Bisericii* și *reînființarea* vechei mitropolii românești de Alba Iulia. În acelaș timp socotește indispensabilă democratizarea organizației bisericești prin introducerea constituțională a mirenilor în instituțiile ecleziastice. El merge chiar mai departe decât sinodul din 1849, cerând introducerea *laicilor* și în consistorul eparhiâl. Probabil că inovația aceasta este imitată depă Sârbi, cari în 1848

¹⁾ *Foana* pag. 138.

²⁾ Motivarea e luată din actele soborului sibiian dela 1850.

încearcă să vâre mireni atât în consistor cât și în apelator, cum vom arăta mai târziu. Sinodul din Sibiu, nu le putea oferi un astfel de exemplu din simplul motiv, că acolo nu s'a alcătuit nici un regulament de organizare bisericească.

Dar în privința raportului numeric al deputaților mireni, sinodul crezu că nu e admisibilă proporția de $\frac{2}{3}$ față de cler cu $\frac{1}{3}$ cum hotărâse sinodul din 49, ci stabili o *egalitate* deplină, cum proiectase și Șaguna cu sinodul aceluiaș an. E de reținut și aici faptul, că Biserica recunoaște, în formă legală, îndreptățirea laicilor la viața sinodală și aceasta n'o face în urma curentului de idei provocat de anul politic 48, ci în temeiul unei tradiții, ridicată la valoare de *principiu* pe care-l și subliniază — în legătură cu laicii din consistorii — zicând, că *poporul* nu era exclus în trecut dela conducerea afacerilor bisericești. Va să zică se manifestă și aici aceeaș conștiință a vechei noastre organizații bisericești, pe care am descoperit-o și la Ardeleni în consultarea lor din Pesta pentru convocarea unui sinod în 1848. Deosebirea e, că în urma ideologiei revoluționare și a rolului însemnat jucat de mireni în acele zile, proporția participării lor la viața bisericească a fost interpretată față de trecut *in melius*.

A doua lucrare remarcabilă a sinodului din Arad este alcătuirea unui *regulament* cu privire la organizarea și activitatea sinodală.¹⁾

El se deosebește de cel slaborat de către sinodul din 1849 prin aceea, că nu tratează și despre consistor, ci se mărginește numai la sinod. Incolo ambele regulamente au multe dispoziții identice, dar și deosebiri esențiale.

Astfel din capul locului să recunoaște deplin, — ca o satisfacție pentru episcopul Gherasim jignit în 1849 — principiul ierarhic, când se spune în introducere, că sinodul diecezan este adunarea clerului și a poporului sub președinția *episcopului* sau a vicarului episcopesc.

Sinodul se compune din deputați clerici și mireni aleși în număr *egal*, și anume tot la 20000 suflete un cleric și un mirean.

¹⁾ Publicat la Anexe, după *Foaia* etc. 1850 d. 146—7

Procedura electorală se normează astfel, că eparhia se împarte prin consistor în districte, iar alegerile se fac *separat* atât pentru cler cât și pentru mireni. Consistorul numește un comisar mirean pentru fiecare district, care va presida alegerile deputaților mireni. La actul alegerii participă câte-un mirean din fiecare comună bisericească a districtului, votând liber, fără restricțiuni. Numărul districtelor pentru cler se stabilește tot de consistor în raport cu numărul alegătorilor, cari sunt *protopopii și parohii* sau administratorii acelora. De unde ar urma, că toți clericii cari sunt în alte funcțiuni bisericești (asesori, igumeni, diaconi etc.) decât cea de protopop sau paroh, ar fi lipsiți de dreptul electoral activ și pasiv. Faptul exact, din lipsă de informații, nu-l putem verifica. Existența lui ar fi cu atât mai curioasă, cu cât directorul școlilor ia parte la sinod ca membru de *drept*, având însă vot numai în chestiunile școlare.

Mandatul deputaților e de 3 ani, iar sesiunile sinodale se țin în fiecare an la începutul lunii Maiu. Se prevăd și sesiuni extraordinare. Verificarea deputaților se face în baza unui extras al protocolului electoral, pe care-l aduce fiecare deputat.

Convocarea sinodului se face cu 30 zile înainte de către Episcop sau președintele consistorului din Oradea. De aici urmează, că președintele consistorului din Oradea este totodată și vicar episcopesc, care suplinește pe episcopul eparhiei. Președintele consistorului din Arad, funcție separată de a Episcopului, n'are această atribuție de locțiitor decât în cazul că lipsește vicarul.

Sinodul se deschide de Episcop, vicar sau președintele consistorului din Arad și se constituie alegându-și 2 notari, un cleric și un mirean. Tot în al 3-lea an sinodul se va întruni în Oradea mare «spre mângâierea fiilor duhovnicești din părțile comitatului Bihariei.»

Atribuțiunile de drept ale sinodului sunt legislative, electorale, disciplinare și de control. Astfel el va întocmi legi și regulamente cu privire la administrația bisericească, la organizarea consistoriilor cum și a facultăților (!) institutelor și școalelor triviale. Sinodul alege pe Episcop, pe vicar, pe președintele consistorial, pe arhimandrit, pe

toți funcționarii mănăstirești dela protodiacon în sus și întreg personalul consistorial. Asemenea alege pe directorul districtual de școli, pe profesorii institutului teologic și pedagogic cum și dela alte școli mai înalte din dieceză. Față de director și profesori, are dreptul de amovare din post. Controlează administrarea averilor eparhiei, iar pe ale comunelor bisericești numai în caz de arătări, luând sancțiuni penale față de acei ce vor fi prinși în «iscusită necredință.» Deputații votează socotelile cu înscrierea numelui în protocol, ca în caz de pagube să se poată stabili nominal răspunderea materială.

Tot sinodul are datoria să înainteze împăratului — prin Mitropolie — actele alegerii Episcopului, vicarului și directorului districtual ca să fie prevăzute cu întărirea prea înaltă.

Sinodul hotărăște, că protocolul întreg împreună cu Regulamentul analizat să fie prezentat de către episcopul diecezan atât conferinței episcopoești convocată la Viena, cât și Impăratului spre aprobare și sancționare.

*

Cu patru luni înainte de acest sinod, Șaguna folosindu se de un prilej bine venit, isbuti în 1850 să obțină dela guvernatorul Wohlgemuth admiterea unui sobor eparhial, deși Ardealul eră în stare de asediu ¹⁾. Anunțând acest eveniment important printr'o circulară către popor, Șaguna spune, că membrii soborului vor fi, de astădată, 25 protopopi, 2 profesori de teologie și 30 *mireni*. El proiectase recrutarea lor prin alegere, însă din pricina asediului lu nevoit să renunțe la aceasta și să i numească însuș ²⁾. Tot din motivul acesta trebui să reducă foarte simțitor și numărul deputaților față de cel de 100, plănuit pentru soborul din 1848.

Soborul se deschide la Sibiu în ziua de 12 Martie 1850, în prezența celor 44 deputați, printre cari se găseă și eroul *Avram Iancu*. În cuvântarea frumoasă, care expune «vechimea clasică» a bisericii ortodoxe, Șaguna arătând în-

¹⁾ N. Popca, «Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna». Sibiu, 1879, pag 70 și urm.

²⁾ Numai la Brașov s'a făcut alegere (*Stinghe*. «Documente», vol. IV, p. 67).

semnătatea acestei adunări pentru hotărârile ce se vor lua în conferența episcopoească dela Viena, indică între obiectele soborului: *a)* starea Bisericii ardeleni din prezent și viitor și *b)* relațiunea Bisericii cu Statul.

Hotărârile luate de sobor sunt identice cu cele pomenite la sinodul din Arad, căci acesta lucrase în mână cu protocolul sinodului din Sibiu.

Prin urmare, soborul cere Impăratului, ca în Constituția Ardealului să se introducă un articol, care garantează libertatea și egala îndreptățire a Bisericii ortodoxe. Adică *libertate* față de Stat și egalizare cu celelalte Biserici recepte. La stăruința mirenilor, sinodul cere — deși caracterul bisericesc al lui nu admitea — să se garanteze tot prin Constituție existența *politică* a naționalității române¹⁾. Asemenea să cere introducerea numirii de «biserica răsăriteană» în locul celei negative «greco-neunite». Dar dorința pentru emancipare de sub tutela Statului și reșezarea Bisericii în dreptul de *autonomie* o cuprinde soborul în această cerere categorică: «Pentru lucrurile dogmatice, pentru economia și disciplina bisericească, pentru tainele Bisericii, precum și pentru toate lucrurile acelea cari de aici purced, Biserica să fie înzestrată cu jurisdicțiunea ei cuvenită; așijderea și modul judecătoriilor în cele bisericești și de Taine fiitoare strâns să se păzească după canoanele bisericii noastre răsăritene, precum și apelațiunile să se facă după instituțiile canonice»²⁾.

Aceasta înseamnă, înlăturarea dreptului bisericesc de *Stat* creat de Curtea vieneză, prin care Statul aservise biserica impunându-i dispozițiile sale și în afaceri interne, și restituirea ordinii *canonice* în toată organizația ecleziastică.

Soborul repetă din nou marele deziderat, ca să se permită un sinod al tuturor eparhiilor române cu reprezentanți preoți și mireni, cari să procedeze la consolidarea *Mitropoliei* și la alegerea Mitropolitului, Episcopilor și a celorlalți dignitari bisericești.

¹⁾ N. Iorga, «Histoire des Roumains de Transylvanie et Hongrie». Bucarest, 1916. vol. II, pag. 323.

²⁾ Cf. *Actele soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din 1850 și 1860*. Sibiu, pag. 37.

În sobor s'a adus vorba și de alcătuirea unei Constituții bisericești, mai ales de către deputații veniți dela Viena, cari aduseseră cu dânsii proiectul de Constituție al învățatului *A. T. Laurian*¹⁾. Probabil că lui *Șagună* nu i convenise proiectul, de aceea soborul decide: «Constituirea soborului diecezan după niște principii corespunzătoare dorinței Eparhiei și spiritului timpului, se amână până la restaurarea Mitropoliei, iar până atunci se va întocmi Eparhia noastră întocmai după sfintele *Canoane* ale Bisericii răsăritene»²⁾.

E util să știm, că acest sobor a înființat cea dintâi *epitropie eparhială*, ca instituție permanentă. Cu acest prilej s'a fixat și principiul proporționalității dintre cler și mireni, devenit hotărîtor mai târziu în Constituția bisericească, de $\frac{1}{3}$ clerici și $\frac{2}{3}$ mireni. Astfel s'au ales în epitropie 6 membri actuali și tot atâția onorari, dintre cari câte 2 clerici și 4 mireni. Episcopul este președintele epitropiei; ea e responsabilă sinodului, căruia trebuie să-i dea socoteală în fiecare an despre administrarea fondurilor și averii eparhiale³⁾. În lipsa sinodului raportează consistorului eparhial. Cu privire la administrarea averilor *parohiale*, luarea dispozițiilor se lasă în grija episcopului.

Este extrem de interesant, ca, în legătură cu problemele acestui sinod și mai ales în privința organizării constituționale a Bisericii, să ne oprim o clipă asupra părerilor temeinice formulate de biserica din Brașov.

Ele au fost cuprinse într'o instrucție, pe care au dat-o deputatului lor *Ioan Jița* spre a le susține în soborul din 1850⁴⁾.

Comunitatea bisericească din Șchei obligă pe deputatul Jița să aibă înaintea ochilor hotărîrea marelui adunări din Blaj 1848 și în consecință să stăruască la sobor: a) pentru restaurarea mitropoliei românești din Ardeal după dreptul vechiu; b) ca încă la acest sobor să se facă alegerea Mitropolitului după dreptul religiunii noastre; c) să se consfințească, tot pe baza aceluși drept, independența Bi-

¹⁾ Cf. *V. Pârvan*, După 1848-9 în «Convorbiri Literare» pe 1903, pag. 178.

²⁾ *Actele Soboarelor*, pag. 43.

³⁾ *Actele Soboarelor*, pag. 48 și urm.

⁴⁾ *Dr. Sterie Stinghe*, «Documente privitoare la trecutul Românilor din Șchei». Erașov, 1903, vol. IV, pag. 76-78.

sericii, spre a se putea organiza și administra liber și ne-
atârnat în toate trebile sale religioase.

Biserica din Brașov, aducându-și aminte de tradiția practică mai ales de ea, dar care în deceniile din urmă fusese suprimată, cere «să se facă de către sinod un *Statut*, ca în proporțiunea membrilor sf. sinod să ia parte și *mireni* la alegerea protopopilor». Deputatul Jipa «va avea datoria a stăruii cu tot dinadinsul, ca acest sf. sinod să se constituie după *vechiul drept* al religiei noastre, de-
fingându-se numărul membrilor cel puțin în 210, din cari una parte *preoți*, iar două părți *mireni*, cari afară de protopopi, toți ceilalți se vor *alege* de către respectivele comunități».

Sinodul se va decretă *anual*, având să fie convocat pe ziua ce se va stabili acum de către Mitropolit sau în sedisvacanță de episcop, cu 6 săptămâni mai de vreme.

În sfârșit se mai cere, ca sinodul să organizeze o *administrație centrală*, care să se îngrijească de starea clerului și a Eparhiei.

Examinând părerile Brașovenilor sub raportul dreptului bisericesc, ne încredințăm, că ele stau în armonie deplină cu concepția națiunii întregi exprimată în hotărârile dela Blaj. Că această concepție se bază pe conștiința unui drept istoric, după care Biserica românească își avea organizația sa proprie cu instituțiuni, create potrivit canoanelor și împrejurărilor speciale ale poporului românesc. Că în conducerea și dezvoltarea acestor instituțiuni bisericești, *poporul* luă parte activă alături de *cler*, devenind un factor pozitiv constituțional. Am văzut din capitolele anterioare, că nicăiri nu s'a respectat mai mult acest principiu al mirenilor ca tocmai în biserica din Brașov. De aceea nu-i decât firesc, să constatăm că și acum la cel dintâi sinod eparhial, Brașovenii sunt cei mai călduroși susținători ai elementului *mirean* în organizația bisericească și încă într'o proporție de $\frac{2}{3}$ față de *cler*. În privința aceasta ei au avut succes deplin, căci sinodul deși nu s'a ocupat cu elaborarea unei constituții, totuși la înființarea epitropiei eparhiale a acceptat această proporție, ridicând-o la valoarea unui principiu constituțional.

Poate fi vorba aici de un împrumut protestant? Credem

că nu, de oarece este cunoscut, că Brașovenii s'au afirmat totdeauna ca cei mai înflăcărați păstrători ai ortodoxiei și ai instituțiilor ei. Când exact aceeaș concepție o vedem susținută în sinodul eparhiei Aradului dela 1849, un centru atât de depărtat, dar tot așa de ireductibil ortodox ca Brașovul, nu poate încăpea nici o îndoială, că apărarea instituției mirenilor izvorăște din conștiința comună a aceleas tradiții de veche organizație bisericească.

În lupta neobosită purtată de Andrei Șaguna pentru restaurarea vechei Mitropolii, el reușește după 10 ani să convoace un nou sinod eparhial. Chemarea sinodului eră să-si spună cuvântul în chestiunea despărțirii ierarhice de Sârbi și a reînnoirii scaunului mitropolitan, pusă în vedere abia în 1860 de către Impărat.

Șaguna chiamă sinodul la Sibiu pe zilele de 24, 25 și 26 Octombrie 1860. Membrii lui, clerici și mireni, aveau să fie *aleși*, ceeace nu s'a putut face din cauza situației anormale în care se găsiă Biserica tocmai ca pe vremea sinodului din 1850. Astfel, Șaguna se văzù silit să-i desemneze el și anume din cler toți protopopii, iar dintre mireni câte unul de fiecare protopopiat ¹⁾.

Sinodul constituindu-se prin alegerea alor 4 secretari (2 clerici și 2 mireni) ascultă rapoartele despre acțiunea largă a lui Șaguna în chestiunea restaurării Mitropoliei.

Apoi intrând în desbateri formale, declară cu unanimitate «că el privește Mitropolia ortodoxă a Românilor din *monarhia austriacă* de existentă și numai prin măsuri politico-administrative anticanonice împiedecată» ²⁾. Pentru înlăturarea acestor piedeci se hotărăște trimiterea unui «*recurs*» adresat Impăratului.

Față de afirmațiunea cuprinsă în rescriptul ministerial, că legătura ierarhică cu Mitropolia din Carloviț, ordonată de Iosif al II-lea în 1783, nu s'ar putea desface decât pe calea unui sinod episcopesc regulat cu participarea episcopului Ardealului, sinodul declară, că această legătură n'a fost recunoscută canonică niciodată. Hotărăște deci să comunice sinodului mitropolitan din Carloviț că susține *legalitatea* restaurării Mitropoliei noastre, invitând episcopatul

¹⁾ *Actele soboarelor*, pag. 69 și 73.

²⁾ *Actele soboarelor*, pag. 60.

sărbesc să contribuie și el la realizarea acestui deziderat. Pentru unitatea acțiunii, hotărârile soborului se trimit și episcopului Eugen Hacman din Bucovina, care la rândul său să le aducă la cunoștința soborului de acolo.

Membrii sinodului roagă pe episcop să-i întrunească din nou, în cazul că nu urmează rezoluția dorită în obiectul restaurării Mitropoliei, spre a se sfătui asupra măsurilor de luat.

Între lucrările așa de importante ale acestui sinod privitoare la Mitropolia românească *unică*, trebuie să menționăm votarea unui *regulament electoral*. Șaguna declarând, că nu mai este aplicat să octroieze compunerea sinodului, roagă să se voteze un «statut provizor» privitor la alegerea deputaților.

Soborul hotărăște, după o dezbaterie serioasă și pe temeiul canoanelor bisericești, compunerea «Statutului» și aplicarea lui la viitoarele alegeri.

«Statutul» e scurt, cuprinzând 4 articole și 3 formulare de procură (plenipotență¹⁾). În articolul I se enunță, că președintele soborului este Arhiereul legiuit al locului. Articolul II vorbește despre membrii sinodului, stabilind două categorii: de *drept și aleși*. Șaguna probabil își da seama, că lipsa de experiență și de cultură a poporului, ar putea da greș în alegerea deputaților, și de aceea socoti că e mai prudent deocamdată, tocmai în vederea luptelor grele pentru emanciparea Bisericii, să asigure intrarea în sinod a celor mai de valoare elemente cari să-i înțeleagă gândurile și să-i dea tot concursul lor prețios. Pe de altă parte trebuia să țină cont și de practica veche bisericească, în temeiul căreia *protopopii* nu erau supuși alegerii, ci făceau parte de drept din soboare.

Astfel se hotărăște, că membrii de drept ai sinodului sunt:

- a) toți dignitarii bisericești, anume: arhimandriții, protosincelii, igumenii și protopopii;
- b) toți amployații împărătești, politici, justițiar, militari, financiari până la clasa IX-a de dietă (salar);
- c) doctorii de facultăți și avocații;

¹⁾ *Actele soboarelor*, pag. 127 și urm.

d) directorii și profesorii de teologie, gimnaziu și pedagogie.

În articolul III se fixează numărul membrilor *aleși*, cum și procedura electorală.

Fiecare protopopiat constituie un cerc electoral, care va alege câte doi deputați sinodali, unul cleric și celalt mirean. Atât clerul, cât și mirenii, își aleg deputații separat.

Ambele alegeri sunt prezidate de protopopul locului. În ce privește alegerea deputatului din cler, protopopul fixează ziua și invită prin o circulară pe toți parohii și administratorii parohiali să se prezinte la scaunul protopopesc. După liturghie și invocarea Duhului Sfânt se deschide adunarea și se procedează la alegerea unui deputat «din mijlocul lor», distins prin știință și fapte bune. Celui ales i se dă o plenipotență iscălită de toți alegătorii spre a se justifica la sinod.

Constatăm deci, că drept electoral *activ* au numai parohii și administratorii parohiali, iar cel *pasiv* este restrâns la parohii și administratorii din protopopiatul respectiv. Ceeace înseamnă, că nu poate fi ales cineva din *alt* protopopiat.

Alegerea deputaților mireni e ceva mai complicată, întrucât ea este indirectă. Anume, toate orașele, cetățile și satele se întrunesc — la ziua fixată de protopop — în adunare parohială, unde sub prezidenția parohului, aleg 1, 2 sau 3 *reprezentanți* (până la 500 suflete 1, până la 1500 suflete 2 și de aici în sus 3 reprezentanți). Alesul primește o plenipotență iscălită de toți membrii adunării.

Drept electoral *activ* au: învățătorii, ctitorii, epitropii, cântăreții și eclesierii în urma funcției lor; apoi dintre creștini toți aceia, cari au vârsta de 24 ani, sunt capi de familie și au nume bun sub raport bisericesc și politic.

Dreptul electoral *pasiv* îl are oricare creștin din parohie, cunoscut prin fapte bune față de biserică și școală.

Acești reprezentanți ai comunelor bisericești se întrunesc la scaunul protopopesc, unde după liturghie și chemarea Duhului Sfânt se constituie, sub prezidiul protopopului în adunare electorală și fac alegerea deputatului sinodal «după mulțimea glasurilor (voturilor), așa, că cei rămași

în minoritate să se dea pe partea majorității». Cel ales primește o plenipotență iscălită de toți alegătorii prezenți. Dreptul electoral pasiv este condiționat de cel activ și restrâns la alegătorii aceluia cerc. Dar și dintre aceștia numai acela poate fi ales, care e cunoscut ca unul din cei mai de frunte bărbați cu știință, cu fapte bune de milostenii și cu vază înaintea tuturor.

Articolul IV stabilește o abatere dela procedura electorală generală pentru comunele bisericesti din Sibiiu și Brașov. Anume lor li se acordă privilegiul de a-și alege *direct*, din sânul lor, câte un deputat sinodal. Această favorizare o justifică «Statutul» prin împrejurarea, că Sibiiul este orașul reședinței episcopesti și comunitatea bisericească de aici se distinge prin o purtare morală și religioasă de tot corespunzătoare sfințelor Canoane. Iar Brașovenii merită acest privilegiu pentru motivul, că au înființat cu jertfe mari gimnaziul confesional național, iar Brașovencele au pus bază celei dintâi Reuniuni de femei pentru sprijinirea tinerimii sărace și orfane.

Acesta e cuprinsul regulamentului electoral.

El nu realizează *integral* principiul elecțiunii, cum o făcuseră în bună parte sinoadele din eparhia Aradului, sau cum plănuse însuș Șaguna, constituirea soborului din 1848, fără membrii de drept dintre mireni.

Șaguna simțea, că aceasta înseamnă o atingere a libertății poporului, de aceea, probabil și din alte motive, el obține dela Sinod votarea *provizorie* a Statutului, urmând ca în momentul potrivit să-l modifice. Aceasta s'a și întâmplat în *Proiectul* său original de *Constituție* bisericească, cum vom vedea mai târziu, dar Sinodul din 1864 n'a acceptat această modificare, ci a decretat menținerea definitivă a Statutului provizor din 1860.

Potrivit hotărârii sinodale No. 12 din 1860, Șaguna convoacă, pe 8 Mai 1861, un nou sinod bisericesc, dar din cauza unor dificultăți fu silit să-l revoace. El trebui să aștepte ocazia potrivită aproape trei ani, când în sfârșit are norocul să-l convoace la Sibiiu 1864 pe ziua de 22 Martie ¹⁾.

¹⁾ Vezi *Actele Sinodului Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anul 1864*. Sibiiu, 1864.

Recrutarea deputaților se făcù în baza «Statutului provizoriu». Se prezentară din cler 82, iar dintre mireni 78 deputați, în total 160. Din cler 42 erau membrii de drept, iar 40 aleși; dintre mireni 38 membrii de drept, iar 40 aleși.

Între membrii de drept clerici găsim și administratori protopopești, ba chiar și *delegați* în locul protopopilor, cari nu putură participa la sinod.

Acest fenomen îl întâlnim și la sinodul din 1860.

Însă cu ocazia verificărilor discutându-se această chestiune, sinodul decide că în viitor nu mai admite substituirile, ci deputații sunt datori să se prezinte în persoană ¹⁾.

Și de astădată clerul și poporul eră reprezentat în sinod după principiul *parității*.

După verificările mandatelor, sinodul se constituie alegându-și 6 secretari (2 clerici și 4 mireni), ca apoi să treacă în desbaterea ordinei de zi, care cuprindea două chestiuni capitale: restaurarea Mitropoliei și votarea Constituției bisericești. La cea dintâi ascultă rapoartele prezentate de Episcopul Șaguna, din cari se deslușesc toate fazele acțiunii, îndreptată spre o Mitropolie *unică* pentru toți Românii ortodocși din statele Austriei ²⁾.

Curtea vieneză cereă să i se răspundă, înainte de a hotări Împăratul extensiunea teritorială a Mitropoliei, unde are să fie reședința ei, câți episcopi sufragani să i se dea, cu ce teritor și cu ce reședință, care-i modalitatea separării ierarhice de către Sârbi? Șaguna comunică Sinodului cu-prinsul lămuririlor bogate date de el la aceste întrebări, după ce luase înțelegere cu câțiva frunțași din cler și popor.

Sinodul iă cu aprobare la cunoștință aceste răspunsuri pe cari le consideră ca ale sale, declarând că, în ce privește fixarea reședinței mitropolitane, dreptul de a decide îl are numai sinodul mitropolitan.

În sfârșit hotărăște, să se înainteze o nouă petiție majestatică, în care se solicită rezolvirea *urgentă* a adreselor colective din 1860 și 1862 pentru reînființarea Mitropoliei

¹⁾ Actele Sinodului, pag. 5.

²⁾ Actele Sinodului, pag. 13.

unice a tuturor Românilor ortodocși din monarhia Habsburgilor ¹⁾.

Sinodul în urmă trece la dezbaterile *Proiectului* de regulament pentru organizarea trebilor bisericești, școlare și fundamentale române ortodoxe în *Statele austriace*, prezentate de Șaguna. După discuții amănunțite, în cursul cărora se făcură mai multe modificări, Proiectul se votează și astfel Biserica primește cea dintâi Constituție modernă. Dată fiind importanța epocală a acestei Constituțiuni, rămâne s'o tratăm pe larg într'un capitol următor, fiindcă ea formează și punctul *central* al lucrării noastre.

6) Biserica ortodoxă din Bucovina

În acelaș timp cu evenimentele bisericești din Ardeal, se produce și în Bucovina o mișcare puternică pentru independența Bisericii și organizarea ei democratică. Ea eră inspirată de aceleași idei și urmărea acelaș scop final de a înfiptui o singură Mitropolie pentru toți Români din monarhie. Bineînțeles, că la această *unitate* de acțiune se ajunsese în urma acordului stabilit între conducătorii celor două provincii românești, și ideea *unității* bisericești se prezentă ca o consecință a dezideratului de unificare *politică* a Românilor de sub stăpânirea Habsburgilor, exprimată în petiția majestatică dela 25 Februarie 1849 ²⁾.

Opoziția națională, în trunte cu *Doxache Hurmuzachi*, ține la stăruința acestuia o adunare națională în Martie 1848 la Cernăuți. Această adunare, în care se găseau peste 200 de preoți, după un protest energetic contra schimbării situației bisericești din momentul răpirii Bucovinei, ceru: 1° adunare bisericească de clerici și *mireni*, care să aleagă pe episcopi după vechiul drept din Moldova; 2° administrarea fondului religiosar de către Consistor; 3° înființarea unei Mitropolii pentru toți Români ortodocși din monarhie. Pentru susținerea acestor dorințe se alese un *Comitet duhovnicesc* ³⁾.

¹⁾ *Actele Sinodului*, pag. 19.

²⁾ A. T. Laurian, «Die Rumänen der österreichischen Monarchie». Viena, 1851, vol. III, pag. 5.

³⁾ I. Nistor, «Istoria Bisericii din Bucovina». București, 1916, pag. 66, un prețios izvor de informație pentru epoca dela 1848—1864, este studiul d-lui

În fața acestei mișcări, episcopul *Eugeniu Hacman*, care era un reacționar absolutist și contrar al colaborării elementului laic în biserică, se văzu nevoit să cedeze și să se alătore noului curent punându-se chiar în fruntea lui. Încă în Iunie 1848, Românii bucovineni înaintează Împăratului o adresă numită «*Petițiunea Țării*», cuprinzând postulatele lor în 12 puncte, dintre cari trei privitoare la Biserică: a) alegerea episcopului de un congres compus din clerici și mireni; b) regularea afacerilor bisericesti potrivit cu spiritul timpului; c) administrarea fondului religios de către un comitet de Români ortodocși din toate stările, sub controlul Dietei provinciale ¹⁾.

În urma recunoașterii *independenței* Bisericilor prin Constituția din 4 Martie 1849, Mitropolitul sârbesc *Iosif Raiciaci* cere episcopilor ortodocși părerea lor privitoare la înființarea unei Mitropolii române. Episcopul *Eugeniu Hacman* răspunde cu adresa din 6 Iulie 1849, că înființarea acestei Mitropolii *unice* este justificată din motive istorice și naționale. Tot aici declară, că Mitropolitul urmează să fie ales de un sinod la care să participe în număr egal și *laicii*, iar ambele mitropolii, română și sârbă, să se întrunească într'un sinod comun, cu un număr egal de membrii *laici* alături de cler, cari să aleagă un locțiitor de *patriarh* austriac, confirmat de Împărat ²⁾.

Partidul național aprobă în principiu acest punct de vedere, dar el insistă și pentru postulatele din «*Petițiunea Țării*», cerând instituirea unui *Congres bisericesc* al Bucovinei, compus din clerici și laici, care să aleagă pe episcop și să controleze administrarea fondului religios. Deodată pretindea și separarea de Sârbi și supunerea Bucovinei Mitropoliei ce avea să iă fiintă la Sibiiu ³⁾.

Când în conferința episcopescă din 1850 ținută la Viena, episcopul Șaguna aduce în discuție chestiunea Mi-

G. Bogdan-Duică: Autonomia bisericii ortodoxe orientale din Bucovina (in «Gazeta Bucovinei» pe 1894, No. 3—25). Dealtfel toată literatura chestiunii este citată de d. Nistor în Istoria sa.

¹⁾ Nistor; ibidem, pag. 70 și G. Bogdan-Duică, «Bucovina». Sibiiu, 1895, pag. 228.

²⁾ A. Șaguna, «Anthonismos», pag. 96.

³⁾ Nistor, «Istoria Bisericii», pag. 72.

tropoliei românești, Eugeniu Hacman susține cu căldură îndreptățirea ei ¹⁾.

Dar după desființarea Constituției și cu introducerea absolutismului în 1851, episcopul Hacman părăsi revendicările Bucoveninilor și în general ale Românilor, revenind la vechea-i atitudine care se concentra în dobândirea unei Mitropolii separate pe seama lui și în respingerea mirenilor din afacerile bisericesti ²⁾. Timp aproape de 10 ani nu îndrăzniră Bucoveninii să mai întreprindă vr'o acțiune publică în scopul realizării idealului lor. Abia în 1860, când se convocă la Viena Parlamentul imperial, prezentarea deputații bucovineni o moțiune, în care cereau înființarea Mitropoliei *unice* și admiterea unui Congres bisericesc eparhial cu clerici și mireni. Această nouă mișcare făcută în comun cu Ardelenii, determină pe Împărat să ordoneze ținerea unui sinod episcopesc în 1860, care să decădă asupra organizării Bisericii ortodoxe. Prealabil episcopii fură invitați să-și consulte credincioșii spre a le afla părerile în această problemă mare. Șaguna țină acest sinod cu clerici și laici, Hacman însă nu admise la sinodul convocat pe 29 Februarie 1861 în Cernăuți decât reprezentanți de ai *clerului*. Acest sinod hotărî înființarea unei mitropolii *separate* pentru Bucovina cu doi episcopi sufragani, crearea unui sinod mixt eparhial care să aleagă pe Mitropolit *candidând* trei persoane, dintre cari avea Împăratul să numească una, înființarea unui sinod anual la Viena prezidat de un Arhieru și un comisar împărătesc ³⁾.

Gh. Hurmuzachi, într'o scrișoare către Șaguna, declară că preoțimea a fost terorizată să iscălească aceste hotăriri nefericite la cari nu consimțea, că încercarea lor de a inyită și mireni la sinod rămăsese zadarnică din cauza împotrivirii lui Hacman, că singura lor nădejde este Șaguna ⁴⁾. În răspunsul său episcopul din Sibiiu, atribuie acest rezultat educației nenorocite, străină de instituțiile bisericii noastre, a clerului bucovinean.

¹⁾ H. Pușcariu, «Documente pentru limbă și istorie», II, pag. 293.

²⁾ Nistor, op. cit., pag. 76.

³⁾ *Idem*, ibidem, pag. 79 și Pușcariu, «Mitropolia», pag. 182 (Actele). Hotărârile acestui sinod sunt cuprinse în broșura: *Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina*, Cernăuți, 1861.

⁴⁾ Pușcariu, «Mitropolia», pag. 183.

Totdeodată îi îndeamnă să facă un protest adresat lui Hacman și guvernului vienez, în care să ceară admiterea unui sinod eparhial compus din cler și mireni, declarând sinodul din 1861 de anticanonic. Pentru susținerea protestului, le indică o serie de argumente canonice¹⁾. În aceeaș vreme însuș Șaguna se apucă de critica «Dorințelor», tipărint celebrul tratat canonic intitulat «*Anthorismos*».

De-acum înainte se dă o luptă înverșunată între Eugeniu Hacman și frunțașii bucovineni pe chestiunea bisericească, cei din urmă susținând cu însuflețire concepția inițială cu privire la o Mitropolie și la organizarea democratică, așa cum o realizasem Andrei Șaguna.

Hacman înaintează sinodului episcopesc, convocat în 1864 la Carloviț, un lung memoriu în care își expune părerile cu privire la organizarea Bisericii ortodoxe din Austria¹⁾. El cere constituirea celor trei Biserici particulare autonome: sârbească, română-ardeleană și bucovineană, fiecare cu Mitropolitul ei și cu episcopi sufragani; în Bucovina fără de aceștia din urmă. În afaceri dogmatice și disciplinare însă, aceste trei biserici să formeze o unitate sub presiunea patriarhului sârbesc ca Primat. Întrucât sinodul general, care ar rezidă în Viena, ar ține să aducă și canoane de ordin administrativ, acestea numai atunci să aibă valoare dacă biserica particulară le-a acceptat prin episcopul și sinodul ei. În sinodul general să ia parte din fiecare biserică particulară și câte doi preoți învățați, aleși de episcop, cari vor avea numai vot consultativ.

Fiecare biserică particulară să-și aibă sinodul ei provincial anual, în care să se desbată independent afacerile administrative. Membrii lui ar fi recrutați numai din cler prin numire, având față de episcop exclusiv vot consultativ. Mitropolitul Bucovinei să fie ales de reprezentanții clerului, nobilimii și ai poporului, urmând să fie întărit de Împărat și hirotonit de Primatul din Carloviț. Poporul însă n'ar alege deputați, ci s'ar trimite la sinod episcopii. În sfârșit purcezând dela sinoadele lui Șaguna, sinodul epis-

¹⁾ Publicat la Pușcariu, «Mitropolia». Acte, pag. 248—285.

copese va trebui să hotărască, dacă *laicii* sunt îndreptățiți ori nu să ia parte la sinoadele bisericești.

Aceste propuneri sunt motivate de Hacman foarte amănunțit cu citate canonice și istorice. În schimb însă combate cu o mentalitate condamnată întreagă acțiunea *națională* a lui Șaguna și a fruntașilor bucovineni, pentru crearea unei singure Mitropolii românești, total independentă de Sârbi.

Îndată ce luară cunoștință de cuprinsul acestui memoriu, credincioșii din Bucovina făcură o adresă către episcopul Eugeniu, în care condamnă toate părerile acestuia menite să introducă absolutismul bisericesc, înlăturarea laicilor și pierderea Mitropoliei unice atât de importantă din punct de vedere național. Ei pretind și acum să se convoace un sinod diecezan ales pe baza principiului reprezentativ într'un număr egal de clerici și *mireni*, care singur e chemat să decidă în marea problemă a organizării bisericii din Bucovina ¹⁾.

Însă Hacman nu dădu nici o ascultare acestei cereri. Din potrivă, când Bucovinenii votară în Camera provincială din 15 Februarie 1866 o nouă moțiune pentru admiterea unui sinod mixt, Hacman interveni la guvern pentru respingerea definitivă a cererilor de Constituție bisericească ²⁾.

Dar Hurmuzăchiștii nu se dau învinși. După promulgarea unei Constituții austriace în Decembrie 1867, ei cer din nou convocarea soborului mixt, dar nu sub prezidiul lui Hacman, în care nu mai aveau nici o încredere, ci sub conducerea unui comisar împărătesc. Guvernul nu admite decât o consfătuire prezidată de Hacman, la care să fie chemați și mireni. Nemulțumiți de cele hotărâte aici, Românii elaborează înșiși un *proiect de statut*, pentru convocarea Congresului bisericesc și-l prezintă Parlamentului austriac în 1870. Din fericire căzând guvernul, se formează unul nou autonomist în care intră și baronul Nicolae Petrino, care obține convocarea congresului mult dorit pe ziua de 1 Decembrie 1870, compus din 18 preoți și 18 mireni, parte aleși, parte numiți de guvern. De fapt el se deschise numai în 1 Martie 1871 sub prezidiul governa-

¹⁾ Pușcariu, Mitropolia, Acte, pag. 295—305.

²⁾ Nistor, «Istoria Bisericii», pag. 91.

torului, votând un *statut provizor* cu privire la alcătuirea congresului. În sensul lui aveau să fie 48 deputați clerici și mireni în număr *egal*, deși s'a stăruit mult pentru proporția de 12 clerici și 31 mireni. Alegerea deputaților se face în patru colegii separate. Colegiul întâi mirean eră rezervat supremului patron bisericesc, Împăratului, care numea un anumit număr; al doilea eră format din patronii bisericești; în al treilea alegeau comunele bisericești urbane, iar în al patrulea cele rurale. Președintele de drept eră episcopul, iar Congresul își alegea din sânul său doi vice-președinți (unul cleric și altul mirean)¹⁾.

Statutul votat fû sancționat de împărat în 9 August 1871, dar Hacman nu voi să-l aplice²⁾, ci își găsisse bucuria în înființarea Mitropoliei separate a Bucovinei decretată prin rescriptul imperial din 23 Ianuarie 1873. Ea însă nu-i fû deplină, căci în preseara instalării sale de Mitropolit muri de o boală năpraznică³⁾.

Urmașii săi, Teofil Bendella hirotonit în catedrala din Sibiiu și Teoctist Blajevici lucrară cu tot zelul pentru deschiderea congresului bisericesc, și în 1879 se și luară măsurile de lipsă. Dar murind Teoctist tocmai acum, abia noul mitropolit *Silvestru Morariu*, avu norocul după mari stăruințe să obțină convocarea Congresului, care se și deschise la Cernăuți în ziua de 14 Iulie 1882⁴⁾.

În discursul său de deschidere mitropolitul Silvestru își desvoltă părerile sale asupra *autonomiei bisericești*, păreri cari merită să fie subliniate la acest loc⁵⁾. Dânsul declară, că «*autonomia* este îndreptățirea comunității bisericești de a-și întocmi și a-și dirige afacerile sale interioare în conformitate cu firea organismului său. Unele din afacerile comunității bisericești sunt strâns *spirituale*, adică dogmatice, liturgice și disciplinare și acestea cad în sfera de competență a sinodului episcopal și a celorlalte organe spirituale, iar altele sunt de natură *administrativă* și *economică* și la acestea cooperează *toate* elementele bisericii în Congres, adică

¹⁾ *Idem*, ibidem, pag. 104 și urm.

²⁾ *Nistor*, op. cit., pag. 111.

³⁾ *Idem*, ibidem, pag. 266.

⁴⁾ *Idem*, ibidem, pag. 148.

⁵⁾ *Biserica ortodoxă* pe anul 1882, pag. 609 și urm.

în adunarea reprezentativă a comunității bisericești în totalitatea ei».

«Pe când de una parte se susține că numai *Episcopatul*, ca reprezentantul puterii și al demnității apostolice ar fi singurul subiect al autonomiei bisericești, se vede de altă parte, mai vârtos în timpul mai nou, de când s'a deșteptat în popoare conștiința în afacerile sociale și politice și a pătruns în societate teoria, cum că purtătorii sarcinilor comune să fie părtași și drepturilor comune, — că atât presbiterul cât și inteligența și după ea *poporul* bisericesc, tind de a participa la drepturile de autonomie. După exemplul Mântuitorului, carele în toate lucrările sale privea numai cât binele comunității bisericești, lucrau și Apostolii nu în numele lor, ci numai cât în numele bisericii, și cu toate că ei după primirea Spiritului sfânt în Dumineca Rusaliiilor erau conștienți de plenitudinea Darurilor de care se făcură părtași, totuș afacerile mai însemnate ale Bisericii le tratau numai cât cu concursul presbiterilor și al *credincioșilor*. Dovadă sunt sinoadele Apostolilor în scopul alegerii celor șapte diaconi și spre aplanarea certei între creștinii din Antiohia.» Fleury scrie: «In qualibet ecclesia episcopus nihil magni momenti presbyteris, diaconis et clericorum praecipuis inconsultis faciebant. Saepius etiam, quoties id res postulare videbatur, totius populi mentem explorabant». Iar istoricul Dannenmayer zice: «Nach dem Tode der Aposteln war die Wahl der ordentliche Weg um zu einen Kirchenamte zu gelangen, und dabei betheiligte sich nicht nur der Clerus sondern auch des Volk» (Kirchengeschichte, I, pag. 190). Analizând cuvintele apostolului *Pavel* despre mădulările trupului și arătând că prin suprimarea autonomiei s'ar introduce absolutismul și indiferentismul bisericesc, Mitropolitul Silvestru conchide «că pentru biserică noastră nu e oportun de u susțineă și a practică teoria, după care numai Episcopatul fără de participarea Clerului și a comunităților bisericești, ar fi să fie subiectul autonomiei»¹⁾.

E limpede deci, că și în Bucovina tocmai ca în Ardeal,

¹⁾ Corespondentul «Bisericii ortodoxe» numește discursul mitropolitului Silvestru o capod'operă a bisericii (pag. 434).

însuș capul Bisericii susține dreptul *laicilor* la guvernarea bisericească.

Congresul votează apoi un Statut de organizare, care însă nu fû sancționat de Împărat decât aproape după 10 ani de stăruințe, în 31 Mai 1891 ¹⁾. Dar această sancționare se acordă numai pe lângă eliminarea celor mai de seamă articoli (14, 15 și 16). Anume toți trei stabileau competența Congresului bisericesc în afacerile interne, cu excluderea celor dogmatice, spirituale și disciplinare.

Aceste afaceri sunt înființarea oficiilor și institutelor bisericești, regularea parohiilor și dotarea păstorilor, delimitarea protopopiatelor, regularea patronatului, introducerea contribuțiilor, stabilirea taxelor de epitrafir, înființarea școlilor confesionale, discutarea administrării și întrebuințării fondului religionar formulând dorințe în privința aceasta ²⁾.

Cu toată sancțiunea obținută, el nu fû respectat, căci noile alegeri se făcură, la porunca guvernului tot în baza Statutului din 1871, iar Congresul se deschise în 18 Septembrie 1892. După discuții furtunoase, guvernatorul Pace dizolvă Congresul, iar Statutul din 1871 fû abrogat de Ministerul Cultelor în 5 Iulie 1899. Congresul Bucovinei rămase ajurnat fără a se mai deschide vreodată. Biserica de acolo trebui să aștepte înfăptuirea unității politice a neamului românesc, spre a-și realiza visul Congresului bisericesc. El se ținû în luna Noemvrie 1921 la Cernăuți, cu participarea reprezentanților din cler și popor în proporția stabilită de Statutul din 1882, votând cu mare însuflețire un *Statut de organizare* după modelul Constituției bisericii ardelen.

7) Biserica din vechiul Regat

Și aici, întâlnim curentul din ardeal și Bucovina pentru independența Bisericii și organizarea ei potrivit cu ideile revoluției din 1848. În epoca Regulamentului organic alegerea Mitropoliților și Episcopilor se făcea de către Adunarea legiuitoare ³⁾. În urma revoluției adunările obștești

¹⁾ Nistor, «Istoria Bisericii», pag. 149.

²⁾ G. Bogdan Duică, «Bucovina», pag. 230—31.

³⁾ N. Dobrescu, «Studii de istoria Bisericii române contemporane». București, 1905, pag. 9 și 18.

se desființează instituindu-se iarăși *Divanurile* compuse din cei mai de seamă boieri. Alegerea chiriarhilor o îndeplinește o adunare constituită din Divan, din alți boieri mari (Bani, Vornici din lăuntru, și Logofeți ai dreptății) și 12 fețe bisericesti cu drept de vot. Cel ales avea să fie întărit de Domoitor¹⁾.

Divanul ad hoc al Mo'ldovei din 1857 votează o lege de organizare bisericască după propunerile lui Melchisedec și fraților Scriban, în care se fixează și alegerea episcopilor. Ea avea să se săvârșească în adunarea obștească a țării formată din *deputați*, din sinod și din reprezentanții extraordinari ai clerului morahal și de mir din fiecare ținut al eparhiei văduvite²⁾. Cel dintâi *proiect de Constituție* al Principatelor-Unite alcătuit în 1859 de comisia centrală stabilește în art. 78, că alegerea chiriarhilor se face de Adunarea generală (Parlament), împreună cu comisia centrală, iar art. 19 fixează, că afacerile spirituale, canonice și disciplinare se vor cărmui de o singură autoritate centrală sinodală compusă în cuprinderea canoanelor apostolice. Tot aici se enunță și independența Bisericii ortodoxe față de alte Biserici, premitându-se și votarea unei legi care să normeze poziția bisericii *catolice* și a celorlalte Culte recunoscute³⁾.

Noul Domn al Principatelor-Unite, *Alexandru Cuza*, veni însă cu reforme radicale și în domeniul bisericesc. În urma loviturii de Stat din 2 Mai 1864 el cărmui țara pe baza *Statutului* plebiscitar, care îi asigură drepturi întinse, ajutat de un Consiliu de Stat. Între legile ce le făvriise acest Consiliu, se găsia și «*Decretul organic* pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile bisericii române» promulgat în 6 Decembrie 1864. Autorul proiectului eră bătrânul *A. T. Laurian*, care în formularea lui se inspirase din organizația bisericii ortodoxe ardelen⁴⁾. Decretul prevede două feluri de sinoade: eparhiale și central.

Cel dintâi se compunea: din episcop, din trei membrii

¹⁾ *Idem*, ibidem, pag. 19.

²⁾ *Idem*, ibidem, pag. 98 și urm.; *N. Iorga*, «Istoria Bisericii», II, pag. 306.

³⁾ *Artur Goroczi*, «Primul proiect de Constituție întocmit de Comisiunea centrală din 1859». Fălticeni, 1914.

⁴⁾ *N. Dobrescu*, op. cit., pag. 117.

ai clerului aleși pentru sinodul central, din rectorii Seminariilor și decanii facultăților de teologie dela București și Iași (cari încă nu existau). Intrucât decanii ar fi fost civili, însemnă că și *laicii* participă la sinodul eparhial.

Sinodul central sau general se compunea din: mitropoliți, episcopi, arhieriei titulari, din câte trei deputați de fiecare eparhie aleși dintre preoții de mir sau *laici* cu cunoștințe teologice.

Sinodul avea să trateze chestiunile *propuse* de Ministerul Cultelor. In activitatea lui intră: *a)* hirotonia mitropoliților și episcopilor; *b)* regularea parohiilor; *c)* educația Clerului; *d)* cercetarea și tipărirea cărților bisericești; *e)* autorizări de călugări; *f)* privegherea administrării eparhiilor de episcopi și mitropoliți; *g)* conflictele dintre episcopi și mitropoliți; *h)* apelul în ultima instanță în cauzele persoanelor bisericești sub raportul disciplinei.

Sinodul avea să-și mai dea părerea în toate chestiunile bisericești asupra cărora i se cereau lămuriri din partea guvernului ¹⁾.

Fără a intra în critica acestei legi, constatăm că ea consfințește dreptul laicilor de a lua parte, prin sinoade, la conducerea Bisericii.

Tot Consiliul de Stat alcătui un proiect relativ la *constituirea Mitropoliților și Episcopilor*, în care, pornind din art. 14 al *Statutului* despre numirea funcționarilor prin Domnitor, se stabilește că și Chiriarii vor fi recrutați tot așa. Cuza nu voi să aprobe acest proiect, ci îl trimise spre dezbateră Corpurilor legiuitoare. Adunarea electivă îl votează în redactarea primitivă, dar la Senatul din 1865 el provoacă discuții aprinse încă în secțiuni. Proiectul avea trei articole de următorul cuprins:

Art. I. Mitropoliții și Episcopii eparhioți ai României se numesc de Domn după o prezentare a Ministerului de Culte în urma deliberațiunii Consiliului de miniștri.

Art. II. Mitropoliții și Episcopii se numesc din clerul monahal român, având cel puțin mitropolitul vârsta de 40 ani, iar episcopii de 35 ani, cunoscuți prin pietate, învățatură și capacitate.

¹⁾ N. Dobrescu, «O influență a organizației bisericești a lui Șaguna», în *Revista teologică*, pe 1909, pag. 422.

Art. III. Mitropoliții și Episcopii sunt justițiabili pentru delikte spirituale înaintea sinodului țării, iar pentru orice alte delikte înaintea Curții de Casațiune ¹⁾).

Unele secțiuni susțineau că alegerea trebuie s'o facă Corpurile legiuitoare, pe când altele afirmau, că nu li se poate acorda acest drept de oarece chemarea lor e aceea de a «confectiona legi», pe când numirea funcționarilor publici revine Domnitorului în sensul art. 14 din Statut.

În ședința Senatului din 5 Fevruarie ia cuvântul *Scarlat Roseti*, care într'o expunere strălucită, vrednică de orice teolog luminat, dovedește necanonicitatea legii, cerând respinderea ei ²⁾. Roseti afirmă, că încercarea de a fi numiți Chiriarii de către Domnitor este protivnică atât canoanelor cât și strămoșștilor noastre obiceiuri. «Oriunde s'a luat acest drept dela Biserică — zice R. — și s'a trecut în mâinile guvernului, a produs cele mai nenorocite și pentru Biserică pot zice cele mai scandaloase rezultate». El citează apoi dovezi despre modul constituirii episcopilor, începând cu alegerea Apostolului *Matia*, explică cuvântul *χειροτονια* care înseamnă alegere de către popor prin ridicarea mâinilor în adunare, iar invocarea Duhului Sfânt cu punerea mâinilor pe capul celui ales se numește *ισπορευσηα*. Arată, că poporul își da verdictul prin răspunsul *ὕψος*, dar și împiedicând sfințiri prin strigătul *ἀνάγιος* cum fu cazul lui *Dimofil*. Chiar împăratul *Valentin* se văzu nevoit să renunțe la impunerea unui episcop pe care poporul îl declară nevrednic. De aceea scrie Leon-cel-Mare în epistola 89-a «că cel ce are să fie în fruntea tuturor se cuvine de toți să fie ales». Roseti invoacă dispozițiile canoanelor 30 Apost., 3 sin. VII ecumenic, 54 Cart. privitoare la alegerile de episcopi, ca să ne amintească, după Teodoret din Cir, cuvântul sinodului din Nicea către biserica Alexandriei «iar dacă cineva din capii bisericii ar muri într'aceea vreme, să se înainteze la cinstea răposatului cei din nou primiți, dacă se vor socoti vrednici și se vor alege și de popor, alegându-se totodată și întărindu-se și de Episcopul Alexandriei». Imediat completează cu tâlcul can. 13 Laodicea,

¹⁾ Ziarul *Concordia* din Pesta pe 1865, pag. 67.

²⁾ *Concordia*, pag. 63 urm. Alături de Rosetti a rostit o frumoasă cuvântare, tot în favorul laicilor, și C. Aricescu.

că cei mai înțelepți și mai evlavioși *mireni* se cuvine să aleagă cu Episcopii și preoții pe cel ce urmează a se hirotoni Arhiereu, dar nu și norodul cel prost și neregulat.

Roseti trece apoi la modul constituirii Episcopilor în trecutul nostru românesc, arătând cu dovezi că ei erau *aleși* de Domn, episcopi și boieri. Citează anaforaua Divanului din 1823 în care se spune: «Ne-am adunat cu toții aici la domnească Curte și cu multă osârdie sărguindu-ne cu sfat de obște am *ales* trei dintre părinții călugări cari după pliroforia ce am avut, socotim că sunt destoinici a se orânduî unul dintr'ânșii păstor la treapta Mitropoliei în locul părintelui Dionisie» ¹⁾. Dar Roseti se provoacă și la exemplul bisericii din Grecia, Rusia, Austria, ca în urmă să citeze și Ardealul zicând: «*Dacă biserica română a fraților noștri de peste Carpați strălucește de ortodoxie, aceasta este că dela protopop până la Episcop se fac toți cu alegerea poporului*». După ce combate și art. II și III, Roseti cerând respingerea legii și aducerea unui proiect nou bazat pe canoane și pe neschimbatele obiceiuri ale patriei, își încheie minunata cuvântare strigând: *Trăiască autonomia eclesiei noastre române*».

Totuș legea fu votată și pusă în aplicare de Cuza-Vodă. Dar atât aceasta, cât și Decretul organic dădură naștere unei acțiuni inverșunate în Biserică, numită *lupta pentru canonicitate*. Insuș Patriarhul din Constantinopol se ridică împotriva lor, trimițând Domnitorului o scrisoare de cea mai mare gravitate. *Cuza* răspunde Patriarhului într'o lungă adresă plină de toată frumusețea, în care caută să justifice reformele sale bisericesti cu argumente de ordin canonic și istoric ²⁾. *Cuza* declară că a primit dreptul de numire al Chiriarhilor numai ca o *excepțiune* dela regula străveche a bisericii românești, din pricina împrejurărilor politice în cari se găsește țara. Afirmația Patriarhului că alegerea episcopilor este rezervată sinodului episcopesc, nu poate avea valoare pentru Biserica *Daciei*, fiind în contradicere cu instituțiunile primitive ale Bisericii creștine, cu spiritul bineînțeles al canoanelor, precum și cu legile și cu datinele țării și ale Bisericii noastre naționale. Căci din

¹⁾ *Concordia*, pag. 71.

²⁾ Publicat întreg în *Concordia* pe 1865, pag. 318 și urm.

timpurile cele mai vechi, episcopii se alegeau la noi de soborul întrunit, adică de *tot clerul și poporul*, iar în timpurile din urmă ele se făceau de Divan și de adunările obștești extraordinare, fără ca Patriarhia să fi ridicat vreo obiecțiune împotriva acestor alegeri. Faptele Apostolilor, scrisorile Sf. Ciprian și legile împărătești confirmă pe deplin acest mod de alegere. Dreptul Domnitorului de a *convoca* sinoadele își are temeiul în practica împăraților bizantini, cum și în trecutul nostru, căci renumitul sinod dela Iași din 1642 fu convocat de *Vasile-Vodă*, iar prezidenția se oferî Patriarhului Partenie. Prezența Ministrului de Culte la sinoade nu poate fi condamnată, de oarece n'are decât vot consultativ și în general intervenția Statului în aface-urile bisericești e neasemănat mai mică de cum e în Rusia și Grecia, unde membrii sinodului sunt numiți deadreptul de guvern, fără ca Patriarhia să le fi declarat vr odată anticanonice.

«In ceea ce privește admisiunea *mirenilor în sinoade* — continuă Cuza — ași avea poate a-mi face o muștrare, însă nu e aceea ce-mi faceți preafericirea voastră. Căci suindu-mă până la instituțiunile primitive ale Bisericii și consultând tradițiile credinței ortodoxe în România și povățuindu-mă de istoria noastră, sunt silit a recunoaște, că în sinodul general n'am rezervat elementului laic un loc destul de larg. Sfântului *Ciprian* să știe că nimic nu-i plăcea a face, fără a consulta și poporul. Asemenea și la noi a fost datina Bisericii noastre române din timpuri imemorabili, ca la consultarea despre trebile bisericești să ia parte toți creștinii nu numai clericii, pentru că pe toți interesează ale Bisericii». În sprijinul acestei afirmațiuni citează sinodul mixt ținut de Patriarhul *Nifon* pe vremea lui *Radu-cel-Mare*, apoi aduce ca exemplu sinodul lui Șaguna din 1850, compus din 24 clerici și 20 laici. «Au nu dovedesc aceste exemple până la evidentă — întreabă Cuza — că atât aici, cât și dincolo de Carpați, seminția română, deși supusă înrăuririi influențelor politice foarte deosebite, totuși a rămas credincioasă spiritului neatins al instituțiunilor primitive ale bisericii? Pentru aceasta în acord cu toată țara, cler și popor, am voit ca elementul laic să fie reprezentat în sinodul general al Bisericii ortodoxe române, în con-

formitate cu instituțiunile primitive ale Bisericii, cu datinile antice ale Bisericii, cu mai multe dintre canoanele bisericești, precum și cu unele din legile împărătești».

Această expunere privitoare la mireni corespunde cercetărilor noastre din reprivirea istorică, și ne dă un nou argument spre a afirmă, că instituția laicilor e cât se poate de veche în Biserica românească și nici vorbă nu poate fi de un împrumut protestant câtă vreme o găsim în Biserica din Principate, unde n'a existat o biserică protestantă.

Luptă pentru canonicitate urmează violentă, susținută mai ales de Scribani, până la votarea legii sinodale din 1872, căreia i s'au adăogat reformele bisericești din 1909.

δ) Biserica greco-catolică

Alături de ortodocși încep și uniții o luptă viguroasă pentru neatârhnarea Bisericii și organizarea ei în sens democratic. La început acțiunea are chiar aceeași țintă de a se creia o singură Mitropolie pentru ambele biserici românești cu un sinod general anual după vechiul drept, constituit din deputați clerici și *mireni*. Această hotărîre adusă la adunarea națională din Blajul anului 1848 răspunde unui sentiment general foarte puternic și vom vedea îndată cum ea servea ca un argument de seamă în revendicarea de drepturi sinodale pentru elementul mirean. Petițiile înaintate la început de conducătorii naționali erau iscălite deopotrivă și de ortodocși și de uniți. În curând însă această frumoasă acțiune *unitară* fu părăsită, iar bisericile românești continuă lupta separat, fiecare tinzând să realizeze dezideratele coprinse în programul dela 1848 numai pentru sine. Firește că sub raport național această separațiune constituie o mare nenorocire, căci zădărnice marea idee de reunire religioasă. Însăș Curtea se înspăimântă de acest plan, a cărui înfăptuire o ajută și prezența în Ardeal a trupeilor rusești. De aceea diplomația vieneză face din nou apel la vechile mijloace de prozelitism, încercând prin felurite promisiuni să atragă chiar și pe Sașii din Transilvania la adoptarea catolicismului ¹⁾. Iar spre a nu pierde pe uniți și a câștiga și pe ortodocși, se hotă-

¹⁾ G. Baritiu, «Părți alese din istoria Transilvaniei», vol. II, pag. 736.

rește să înființeze Mitropolia cerută de Români, însă numai pe seama bisericii unite.

În acest scop se convoacă o conferință la Viena, prezidată de Arhiepiscopul Strigoniului Ioan Scitoysky cu participarea episcopului unit Vasile Erdelyi din Oradea, a Ministrului de Interne Al. Bach, a Ministrului de Culte Leo Thun, a comisarului ardelean Ed. Bach și a consilierului de secție Privitzer. Conferința își termină lucrările în 18 Noemvrie 1850, propunând înființarea unei Mitropolii cu încă două episcopii unite la Gherla și Lugoj. Iar cu privire la constituirea arhieriei se zicea: «Mai încolo unanimă părere a Conferinței se concentrează întru aceea, ca denumirea Mitropolitului, precum și a celor doi episcopi de Gherla și Lugoj, până la fiitoare cândva în viitoarele cazuri regulațiune, să atârne nemijlocit dela M. Sa Impăratul»¹⁾. Impăratul, care însuș ceruse o episcopie la Lugoj²⁾ aprobă aceste propuneri și prin hotărârea preînaltă din 12 Decemvrie 1850 decretează înființarea Mitropoliei unite, și a celor două scaune sufragane³⁾.

Acest rezultat uriaș fu o adevărată surprindere nu numai pentru ortodocși, ci chiar pentru uniți și el se explică numai prin temerile Curții indicate mai sus. De aceea și scrie *Barișiu*: «În alte timpuri normale clerul unit ar fi putut să tot ceară vreo 50 de ani mitropolie și episcopii, căci anume guvernele anterioare transilvane și cancelaria Curții mai bine și-ar fi scos ochii, decât să recomande așa ceva Monarhului, iar la Strigoniu nici un arhiepiscop primat ungar nu ar fi renunțat cu nici un preț la domnia ce-i căzuse în sân cu atâta ușurătate pe la 1700. Astădată le căzû bieților uniți mura în gură fără multă osteneală, căci adică cine eră să alerge în interesul bisericii lor până în Decemvrie 1850?»⁴⁾. Prin bula papală *Ecclesiam Christi* din 26 Noemvrie 1853 noua mitropolie fu canonizată și scoasă de sub jurisdicția primatului de Strigoniu⁵⁾.

Lupta serioasă dusă de uniți eră însă în jurul admeririi *laicilor* în sinoade și ea având interes pentru noi, o vom

¹⁾ I. M. Moldovanu, «Acte sinodale», vol. I, pag. 195.

²⁾ Barișiu, op. cit., pag. 736.

³⁾ I. M. Moldovanu, op. cit., pag. 196.

⁴⁾ Barișiu, op. cit., vol. II, pag. 736.

⁵⁾ A. Buzza, «Discursuri, Autonomia bisericească, Diverse», pag. 372.

urmări de aproape. La început ea se manifestă numai în convorbiri particulare, în adunări mărunte sau în articole de gazetă. Cel dintâi prilej binevenit pentru transpunerea ei în câmpul legalității, fu ordonarea alegerii de episcop în urma demiterii forțate a lui Leményi. Ziua alegerii se fixase pe 16 Septemvrie 1850. Deputații naționali greco-catolici aflători pe atunci în Viena adresară guvernului cu data de 5 Septemvrie 1850 o petiție temeinică, pe care o comunicaseră și sinodului electoral din Blaj.

Ea eră semnată de Cipariu, Laurian, Maiorescu și Bărnuțiu ¹⁾.

Autorul ei, învățatul canonic T. Cipariu, arată că literele convorbitoare ale vicarului capitular nu prevăd și *poporul* la actul alegerii de episcop, potrivit vechiului obicei, ci chiamă numai clerul, lipsind astfel poporul de un drept al lui. Căci după obiceiul vechiu alegerile de episcopi în Biserica unită se făceau în sinoade compuse din cler și laici, cu majoritate de voturi. Acest uz al Bisericii răsăritene se poate dovedi ușor cu sinoadele și conciliile ei, dar existența lui o confirmă și practica bisericii illirice, cum și sinoadele recente ținute de ortodocsi în eparhia Aradului și a Ardealului, la cari participară pe lângă cler și un mare număr de mireni. De aceea roagă guvernul să prevină răul ce s'ar produce pentru Biserică din o astfel de măsură, luând dispoziții înțelepte ca vechile drepturi ecleziastice să se mențină și prin aceasta să se asigure liniștea credincioșilor, ca nu cumva starea actuală a bisericii unite să fie expusă unor noi primejdii ²⁾.

¹⁾ Laurian, «Die Romänen der österreichischen Monarchie», vol. III, pag. 98 și urm.

²⁾ Ad idem Statutum id quoque spectabat desiderium, ut deinceps Episcopi sedibus vacantibus, in Synodis tam a Clero quam personis *secularibus* convocatis, juxta majoritatem votorum, secundum *veterum* hodieumque pluribus in partibus observatam *consuetudinem*, eligerentur. Hunc Ecclesiae graecae usum non solum ex antiquo modo Synodos et Concilia habendi, facile nobis esset demonstrare, sed ex recentiori ipsius non unitae Illyricae Ecclesiae in Croatia, etc., praxi satis innotescit, eundem etiamsi multis in locis interruptum aut plane oblivioni traditum, non tamen ubique apud populos hujus religionis exoluisse. Eandem vero consuetudinem viginisse etiam apud Transilvanos docent Synodorum etiam post factam unionem celebratarum acta et litterae convocatoriae. Docet vero recentissimum apud non-unitos tam Aradenses, quam Transilvanos in proxime celebratis Synodis, ubi non e Clero solum, verum etiam e *secularibus* quam plurimi convocati sunt viri, qui consultationibus universam Diocesim, cuius membra seculares quoque procul dubio sunt, attingentibus interessent». Laurian, op. cit., pag. 100-1.

Intr'aceea sinodul electoral se deschide pe ziua numită la Blaj, unde veniseră o mulțime de fruntași *mireni* în speranța admiterii lor în sinod.

După actul deschiderii deputații sinodali în număr de 207 clerici, se constituie în *Conferință* spre a discuta în special chestiunea mirenilor. «Adunarea pășind la actul constituirii sale, a aflat că nu se poate constitui după prava și datina cea veche a Bisericii răsăritene și după protocolul adunării generale a națiunii române din Transilvania, ținută la Blaj în 3/15 Mai 1848, în care s'a determinat, ca să se aleagă episcopii românești în sinod prin deputați bisericești și *mirenești*, de care concluz tot poporul român unit din Transilvania cu cel mai fierbinte zel se ține, și a cărui concluz înființare, după convingerea Clerului e cel mai potent mijloc de a susține, consolida și lăți sfânta uniune cu Biserica Romei, cu atât mai vârtos cu cât spre susținerea și apărarea acelu drept al religiunii și cu jurământ solemn s'a legat în preatinsa adunare dela 3/15 Mai 1848 pre cât poporul atât și preoțimea, care acum nu poate voi să devină *călcătoare de jurământ*. Așa dar această adunare compusă numai din preoți, fiindcă de o parte nu vrea să devină frângătoare de jurământ, prin care până și stima morală a preoțimii s'ar periclita înaintea poporului, iar de altă parte nu poate a nu împlini mai înaltele ordinațiuni, cari restrâng și prescriu modalitatea alegerii de acum a episcopului, hotărăște a se ruga prin deputațiune la măreții d-ni comisari c. r. ca pentru mântuirea conștiinței sale și pentru mulcomirea poporului diecezan să binevoiască «pentru acum» a împuternici pe *inteligenții mireni uniți*, cari se află de față aici în Blaj, spre a votiza în *numele poporului*, care rugare dacă n'ar fi împlinită să se treacă la protocol»¹⁾.

Comisarii neputând satisface această cerere, admiseră trecerea ei în protocol. Totodată adunarea luând cunoștință de adresa către Sobor a deputaților din Viena, hotărăște să ceară comisarilor cetirea ei în ședința Sinodului.

Adunarea redactează și o petiție către Impărat, în care, pe lângă asigurarea *autonomiei* și înființarea *Mitropoliei*,

¹⁾ I. M. Moldovanu, «Acte sinodale», vol. I, pag. 79; vezi și Barifiu, op. cit., vol. II, pag. 676.

mai cer ca «Biserica Românilor gr. catolici amăsurat canoanelor sale din Biserica răsăritului să aibă putere legiuită și nerestrânsă a-și țineă sinod după *vechea sa datină* în tot anul, compus și sistemizat din bărbați aleși eclesiastici și *civili* zeloși pentru organizațiunea sa internă și morală», mai ales și din motivul că neînțelegerile regretabile dintre episcop și membrii clerului și ai popului au fost pricinuite tocmai din cauza împiedecării adunărilor sinodale ¹⁾. Tot pentru înlăturarea acestor neînțelegeri, adunarea hotărăște să ceară fiitorului episcop, ca: a) să păzească și să apere Biserica în vechea ei libertate, neatârnată de toată influența și subordinațiunea altor biserici, ținându-se numai de nemijlocita atârnare dela Patriarhul Romei vechi; b) la Ssma sa Maiestate să stăruiască ca *vechiul drept* al Bisericii noastre de a se adună în tot anul din cler și *popor*, adică din întreaga Biserică, să se restatornicească ²⁾.

După verificarea deputaților, această petiție este predată comisarilor, urmând cetirea dorinței formulată de cler în conferință pentru admiterea *mirenilor* la actul electoral. Cererea nefiind de competența comisarilor, să trece la protocol. În urmă protopopul Grigorie Mihali roagă să se citească în fața sinodului adresa sosită dela deputații din Viena; comisarii resping cererea pe motiv că nu figurează între obiectele zilei ³⁾.

Alegerea se făcù numai de către reprezentanții clerului, fără ca mirenii să fi putut obține dreptul de participare ⁴⁾.

Această neizbândă însă nu descurajă pe cei cari susțineau democratizarea dietei bisericești. Ei reiau lupta din nou, căutând să susțină ideia la supratată și să câștige

¹⁾ I. M. Moldovanu, op. cit., pag. 81—83.

²⁾ *Idem*, ibidem, pag. 85.

³⁾ I. M. Moldovanu, «Acte sinodale», vol. I, pag. 97.

⁴⁾ Cu toate acestea, I. M. Moldovanu afirmă că a votat și un laic în persoana deputatului Ioan Rusu, ca reprezentant al corpului profesoral din Blaj. Rusu fu hirotonit ca lector și subdiacon abia în 25 Iunie, ca diacon în 16 Noemvrie, iar ca preot în 18 Noemvrie 1855. Deci în 1850 el nu era cleric în senzul *canonic* al cuvântului (Vezi op. cit., I, pag. 187). Față de Moldovanu scriitorul Al. Grama pretinde, că deși Rusu nu era preot, totuș se consideră *candidat* de preot și profesorii l-au ales în convingerea, că el este cleric și nu laic (Cf. Instituțiunile calvinești, pag. 302). Firește că în lipsă de dovezi e greu să cunoști, în mod neîndoielnic, adevărata intențiune a corpului profesoral din Blaj. Rămâne cert, că la sinodul din 1850 Rusu nu era hirotonit.

teren în favoare. Propaganda se face mai ales prin ziaristică, căci adunări bisericești nu se țineau. Organele de publicitate de pe atunci, în frunte cu *Gazeta* lui Barițiu, tipăresc neconținut articole în cari se pledează pentru autonomia bisericească și admiterea laicilor în instituțiunile bisericești. Această acțiune ia un caracter mai pronunțat pe vremea dietei din Sibiiu din 1863. Anume dieta votează art. I de lege, care în § 2 enunță egala îndreptățire și autonomia bisericilor ardeleni în următoarele cuvinte: «Pe lângă rezerva dreptului de supremă inspecțiune al Coroanei, determinat prin legile marelui Principat al Transilvaniei, ce i se cuvine a-l exercită în înțelesul Constituțiunii, sunt așa dară toate aceste Biserici (se înșiră toate) îndreptățite de a-și regula, administră și conduce toate afacerile lor bisericești în înțelesul așezămintelor canonice și bisericești, precum și afacerile lor școlare, fundamentale, fondurile și institutele lor, *independent* de oricare influență a vreunei alte biserici». Mitropolitul *Al. Șulufiu* convoacă la locuința sa mai mulți deputați, punându-se în discuție situația Bisericii și organizarea unui sinod cu deputați din cler și din popor ¹⁾. Aceste conferințe se reiau tot în Sibiiu pe la 1865 cu participarea unui număr însemnat de deputați mireni, cari redactează și un *Memoriu* în sensul dorințelor vechi, adresat Mitropolitului din Blaj. Totuș el fu înaintat altui for ²⁾.

Anume convocându-se în 1865 Senatul imperial la Viena, cinci români gr. catolici membri ai acestui Senat, transpun memoriul în versiune latină și cu data de 25 Martie îl prezintă *nunțului papal* ³⁾. Senatorii susțin, în memoriul lor, că atât clerul, cât și poporul daco-român eră obișnuit din cele mai vechi timpuri să trateze afacerile sale religioase și bisericești în *sinoade* și să le rezolve prin vot obștesc. La aceste sinoade erau chemați toți protopopii și câte doi parohi din fiecare tract; în chestiunile acelea însă cari priveau fondurile, contribuțiile poporului și existența școalelor, aveau cuvânt și *laicii* distinși. În felul acesta Biserica înfloria. Acum însă trista experiență ne arată, că

¹⁾ *G. Barițiu*, op. cit., vol. III, pag. 263.

²⁾ *Sionul Românesc* din Viena pe 1866, No. 12.

³⁾ *Sionul Românesc* din Viena pe 1866, No. 12.

se întâmplă tocmai contrariul, de unde urmează că indiferentismul față de religie și biserică sporește din zi în zi. Aceste rele nu se vor putea înlătura decât pe calea *sinoadelor*, cu votul comun al tuturor¹⁾.

Se afirmă, că un demnitar bisericesc al nunțiaturii, ascultând cererea senatorilor gr. catolici, le-ar fi răspuns: *jus habetis*²⁾.

Ni se pare a nu greși susținând, că autorul acestui Memoriu este *Dr. Grigorie Silași*, un teolog erudit, pe atunci prefect de studii în seminarul gr. cat. central din Viena și asesor al *consistorului arhidiecezan* dela Blaj. El înființase tocmai în 1865 *Sionul Românesc*, o revistă bisericească, literară și școlară, care avea să fie ecoul stăruințelor pentru intrarea laicilor în sinoade. Insuș Silași devine unul din cei mai însuflețiți și convinși luptători ai acestei idei mari, căutând s'o popularizeze cu toate mijloacele științei sale bogate. Ai crede, că unul din scopurile principale ale revistei eră tocmai această idee, de oarece *Silași* începe, chiar cu cel dintâi număr, publicarea unui studiu temeinic «*Despre sinoade cu privire la Românii gr. catolici*³⁾».

După dânsul *laicii* luau parte, ca membrii ai bisericii la exercițiul celor trei puteri: a magisterului, a ministerului și a cârmuirii, dar mai ales la administrarea averii eccleziastice, la chivernisirea așezămintelor și la conferirea dregătoriilor bisericești. Aceasta în epoca primitivă a creștinismului. Mai

³⁾ Clerus et populus Daco-Romanus didicerat inde ab antiquissimis temporibus res suas religiosas et ecclesiasticas, ut et medio subsistendi pro clero et individuis institutioni juventutis vacantibus medio synodorum ex voto communicare. Convocabantur autem ad synodos cuncti protopopae seu protopresbyteri, duo alii parohi ex quovis tractu; in casibus autem in quibus de mediis subsistentiis de foundationibus et proventibus a populo in emolumentum ecclesiasticum et scholarum confluentibus agebantur, etiam viri laiceae conditionis de ecclesia et institutione ebene meriti. Hoc modo zelus erga religionem ut et promptitudo in sublevandis ecclesiis et scholis fovendatur et alebatur. Iam Benedictus XIV de synodo dioeclesana libro 3, cap. 9, ait: «non prorsus ab antiquis moribus alienum esse arbitramur, ut ad synodos dioeclesanas pariter quandoque *laici* introducerentur». Hodierus tempore tristissima nostra testante experientia recte contrarium evenit. Si non defectus ex integro, indifferentismus tamen erga religionem et ecclesiam de die in diem majora capit incrementa... Și de încheiere: «liceat tamen et nobis saltem id addere. quantum periculi ex eo nasci possit, si mala haec non ex votis communibus medio synodorum tollenda aut saltem allevianda esse judicarentur».

Asupra acestei petițiuni vezi și *Barițiu*, op. cit., vol. III, pag 307.

¹⁾ *Sionul românesc* pe 1866, No 12.

²⁾ *Sionul românesc* pe 1865, No. 1—5.

târziu prin evul mediu, se țineau în Franța sinoade regești (synodi regiae) sub presidiul regelui, la care participau episcopii țării, comiții, baronii și ceilalți notabili, tratând afaceri de stat și bisericesti.

În epoca numită carolingiană întâlnim *sinoadele mixte* (regești și bisericesti în acelaș timp). Membrii lor se împărțeau în două (clerici și laici), iar uneori în trei părți: *a*) arhiepiscopii și episcopii; *b*) arhimandriții (abații) cu călugării; *c*) nobilimea.

Desbaterea problemelor se făcea separat de fiecare, iar în urmă se întâlneau în ședință plenară spre a delibera. Așa s'a ținut sub Carol-cel-Mare la Aachen în 802 și 860, iar la Mainz în 813 și 852. În precuvântarea sinodului din Mainz de la 813 se zice: «De oarece în numele Domnului începe am pertractă în comun despre starea religiei cei adevărate și deodată despre binele și cultura poporului creștin, se cuvine ca din colegiul nostru comun al preoților și laicilor să facem trei despărțăminte precum și mai înainte am făcut». Tot așa s'au ținut în apus *sinoade provinciale* cu laicii la Toledo în 633 și 653, la Libanon în 1736 și aiurea. Ba papa Benedict al XIV-lea afirmă, că și la *sinoadele diecezane* participau laicii tot după data veche, cum a fost de pildă sinodul taraconeuz din 516. Apoi Silași conchide textual: «Cugetăm, că nu vom greși dacă ne descoperim franc părerea noastră, ce o credem a nu fi nici decât în contrazicere cu spiritul învățaturii și al disciplinei bisericii catolice din toate veacurile; acea părere adică, cum că pe lângă restrângerea mai înainte lăudată, la lucrurile cele temporale sau externe ale bisericii (cum sunt: averea, fundațiunile, institutele, școalele bisericesti), interesul căroră foarte des poțtește a se face apelare și la punga mirenilor, cum că, repețim, la pertractările despre aceste lucruri și laicii noștri pot luă parte. Dacă acele pertractări s'ar ținea cumva în sinoade, dânșii au mai încolo drept a luă parte într'atâta și la acelea»¹⁾.

Iar cu privire la *originea* acestor sinoade declară: «Participarea laicilor la sinoade sau cu alt cuvânt sinoadele mestecate, nu sunt nicidecum ceva lucru neîndatinat în bi-

¹⁾ Sionul românesc No 3.

serica catolică și străin de disciplina ei. Și dacă acelea sau asemenea instituțiuni din întâmplare se mai găsesc și altundeva, apoi acele așezăminte sunt mult mai vechi în biserica creștină catolică, ba originea și leagănul lor se poate documenta numai (!?) în biserica catolică mai ales cea apuseană¹⁾.

Silăși încheie afirmând, că pentru biserica unită e de cel mai mare interes introducerea laicilor, nu numai din motivul că o cere și «spiritul domnitor al timpului», ci mai ales că prin aceasta poporul va fi legat mai puternic de biserică, întărind-o și dându-i impulsuri noi de înflorire.

Insuș *G. Baritiu* se ridică în senatul imperial din 1865, cerând ministrului de externe să mijlocească ținerea sinoadelor în biserica unită, pe care anumiți canoniști de școală ultramontană ai acestei biserici le combăteau cu multă pasiune, refuzând să admită o sinodalitate în sens *mai larg*, adică cu participarea mirenilor²⁾.

Părerile acestea se găsesc în toată presa de pe atunci. Astfel de pildă întâlnim în foaia lui *Alexandru Roman* din Pesta un articol — între cele multe — asupra diplomei leopoldine din 1699, în care autorul spune: «e de lipsă ca întregii cete *mirenești* și *preoțești* să i se dea voluntatea sa constituțională, să i se recunoască dreptul de a participa în guvernul ecleziastic prin aceea, ca în sensul Constituțiunii noastre să poată liber alege pe reprezentanții săi legali la sinoade, să se restaureze autoritatea și autonomia părților constitutive, adică a protopopiatelor prin recunoașterea drepturilor sale primitive». «Participarea mirenilor în sinoade e de mare importanță, că ei au acolo de a face aceea ce în Constituțiunea civilă nu pot face, adică de a se concerta despre mijloacele și isvoarele, cari să constituiască pe viitor fundamentul civilizării a toată ceata mirenească și preoțească». «A eschide ceata mirenească dela participarea în sinoade, însemnează a eschide Biserica însăși, însemnează a substitui în locul unei voluntăți absolute, voluntățile tiranice a mai multora, însemnează a eschide conștiința generală, a clădi un mur despărțitor între cre-

¹⁾ *Sionul românesc* No. 4. Vezi și critica acestor părerii făcută de *Gr. I. A.* în «Instituțiunile calvinești», pag. 61.

²⁾ *G. Baritiu*, op. cit., vol. III, p. 305-6.

dincioși și miniștrii săi, însemnează a ni forma noi înșine perirea și nimicirea noastră : »¹⁾).

Precum vedem participării mirenilor i se acorda o astfel de importanță, care egala cu însăși existența și viitorul bisericii unite. Dar față de acest curent atât de puternic, episcopatul gr. catolic, curtea vienează și vaticanul rămân împietriți.

Luptătorii ideii democratice trebuiră să aștepte alt moment constituțional spre a-și susține revendicările lor. El se ivi prin convocarea sinodului electoral la Blaj în 1868 pe urma morții Mitropolitului Al. Sterca Suluțiu.

După alegerea membrilor de scrutiniu, *Ioan Antoneli* vicarul Făgărașului luând cuvântul zugrăvește starea de decadență a bisericii unite, provocată de lipsa unei vieți *sinodale* și de absolutismul bisericesc, care a schimbat disciplina și instituțiile vechi pe cale anticanonică. Pentru a scăpa biserica din primejdia ce-o amenință prezintă în numele alor 22 deputați un *Proiect de condițiuni*, cu propunerea ca sinodul artiediciezan să-l primească înainte de a proceda la actul alegerii de Mitropolit, decretându-l *obligator* pentru toată Biserica, dar mai ales pentru arhieriei: Proiectul cuprinde următoarele 10 «*Condițiuni de alegere*» :²⁾ 1.) Autonomia constituțională și sinodală a bisericii gr. cat. românești este și rămâne restaurată pentru toate veacurile în înțelesul celor 8 sinoade ecumenice și a practicei acestei biserici. 2.) Uniunea cu biserica romano-catolică este și va rămânea în veac numai dogmatică în cunoscutele 4 puncte și alta nimic. 3.) Dependența ierarhiei gr. cat. de scaunul Romei este cea prevăzută în conciliul dela Florența. 4.) Toți acei membri ai bisericii, fie chiar arhieriei cari ar apela la arhieriei sau consistoare romano-catolice să fie trași în judecată sinodală. 5. «Acest sinod își reînnoește manifestarea voinței sale răsperate și în 29 Septembrie 1850, ca sinoadele alegătoare de Arhieriei să se compună în viitor atât din membri clerici cât și *mireni*, după o proporțiune care se va statori în cel mai deaproape sinod, ce se va ținea în urma hitrotoniei noului arhiepiscop și mitropolit.» 6. «Sinodul

¹⁾ Concordia din Pesta pe 1865 pag. 131.

²⁾ I, M Moldovan, Acte sinodali vol I. p 31 și urm.

acesta recunoaște totodată coreligionarilor săi *mireni* dreptul de a confătuși în sinod cu vot decisiv la toate afacerile câte se reduc la administrațiunea moșiilor, fondurilor, mobilelor bisericesti și la instrucțiunea tinerimii. Dar pentru ca acest drept al mirenilor să se poată exercita în mod cuviincios, se va conchema ad hoc o conferință amestecată, care se va compune pe jumătate din cler, jumătate din mireni. Cu elaborarea unui Regulament spre scopul acesta este însărcinată o comisiune, ce se va compune din membrii consistorului mitropolitan cum și din sânul clerului și din tot atâția membrii *mireni*, pe cari astădată îi va denumi noul Mitropolit.» 7. «La pertractarea cestiunilor strâns dogmatice și la toate celelalte câte sunt rezervate ierarhiei prin canoane, membrii mireni nu vor putea lua nici o parte.» 8. Arhierieilor li se aduce aminte obligațiunea de-a ținea sinod în fiecare an, așteptându-se în special dela viitorul Mitropolit să adune sinod bisericesc compus din clerici, care să pregătească drumul pentru executarea hotărârilor cuprinse în cele 2 puncte anterioare.» 9. Iurisdicțiunea scaunelor protopoști este restaurată și ori ce dispozițiuni arbitrare pentru desființarea lor rămân nule. 10. Membrii sinodului se obligă a respecta în orice împrejurări aceste condițiuni, fiind gata a suferi ca *Sava* Mitropolitul sau a merge pe urmele lui *Clain* și *Maior*».

După citirea acestor condițiuni se ridică *Al. Bohatiel*, comisar regal și face atenți pe cei de față că, sinodul actual nu este competent a aduce canoane de organizare, căci el are numai atribuții electorale. Dacă totuși ar face-o, el ar deveni un «conventicol» cea ce comisarii nu admit; sunt însă aplicați să înainteze cererea lor Ministerului. Protopopul *Simeon Balint* arată că propunerea a fost desbătută amănunțit într'o conferință privată a alegătorilor. Ei vreau să arate episcopului condițiunile pe lângă cari îl aleg, de acea propune sinodului ca ele să fie trecute la protocol ca deciziune a sinodului. Alegătorii *primesc* propunerea lui *Balint*. ¹⁾

Comisarii regali văzând acest rezultat «au stăruiet cu multă vehemență» să nu se treacă în protocol concluzul

¹⁾ *I. M. Moldovanu*, o. c. p. 37.

adus. După discuții îndelungate s'a convenit în sfârșit să se treacă condițiunile; dar în loc de «sinodul aprobă propunerea D. Balint» să se zică «alegătorii primesc propunerea D. Balint».

Nu-i fără interes să relatăm, că sinodul protopopesesc al *Ibașfalăului* a ales ca deputat al tractului un *laic*, în persoana lui *Iosif Sterca Șuluțiu*, președintele de mai târziu al «Asociațiunii» din Sibiu. Sinodul electoral din Blaj însă, nu l-a verificat. ¹⁾ În general sinoadele protopopești au ținut să se ocupe și de problemele mari curente, luând hotărâri cari să fie aduse la cunoștința sinodului electoral. Astfel tot la Ibașfalău s'a cerut admiterea mirenilor în sinoade, cu provocare la o serie de exemple din biserica apuseană, între cari nu lipsesc catolicii din

¹⁾ I. M. Moldovanu, Acte sinodali I, p. 23.

Moldovanu, care fusese notarul sinodului, are câteva note interesante asupra condițiunilor. El zice că ele sunt binevenite pentru Mitropolit, deoarece are mijlocul de-a cunoaște voința alegătorilor și de-a apăra biserica împotriva atacurilor ce le-ar putea da ultramontanii ori guvernul. Iar calificarea de «conventicol» o respinge susținând, că dacă sinodul în momentul votării condițiunilor ar fi fost conventicol, tot așa ar urma să se considere și în clipa actului alegerii, ceea ce ar însemna că alegerea e invalidă, lucru greu de susținut. Apoi continuă foarte semnificativ și răspicat: «Chiar așa puțin să poate nimici puterea condițiunilor prin oarecari citate de prin Corpus juris, Decretale ori Extravagante, și cine s'ar folosi de atari citate ar demonstra ori nisuința de-a surpa așezămintele bisericii noastre, ori în cazul cel mai venial o complectă neștiință de dreptul bisericii noastre care n'are a face nimic cu Corpus juris și surorile lui, ar demonstra mai încolo o necunoaștere a cuviinței și moralei după cum se judecă ele la noi» (o-c. p. 192.) *At Grama* a încercat să reducă valoarea acestor «conștiinți» pretinzând că sunt pline de ilegalități caonice și falsități istorice; deci neobligatorii pentru nimenea (cf. *Cestiuni*, partea I. p. 176 și urm.); iar în alt loc susține, că sinodul acesta a fost *curat calvinesc* (cf. *Instituțiunile calvinești* p. 71.)

Transilvania cu sinodul lor din 1867 ținut la Alba Iulia. Convinși de aceste exemple hotărâra să-și aleagă îndată un deputat mirean¹⁾. Alte sinoade înaintară proteste contra tendinții guvernului unguresc de-a confisca dreptul bisericii de a-și *alege* episcopii, calificând încercarea de-a cere părerea episcopilor cu privire la cei trei candidați de arhiepiscopi, contrară uzului *vechiu* și bazată numai pe *concordatul* din 1855. Dar ei refuză să recunoască acest concordat, care nu poate obliga biserica unită²⁾.

Dar dorințele clerului și poporului unit încep să intre în faza realizării. Noul mitropolit *Ioan Vancea*, credincios condițiunilor votate în sinodul din 1868, hotărăște convocarea unui *sinod arhidiecezan* la Blaj pe ziua de 20 Octomvrie 1869. La sinod aveau să se prezinte proto-

1.) *Idem*, ibidem I. p. 53.

2.) Cf. *I. M. Moldovany* Acte sinodali vol. I, pag. 58.

Lată d. p. hotărârea sinodului protopopesc din *Cluj*, care are și o notă de mare actualitate: «Ca să ceară înaltul Ministeriu părerea episcopilor sufragani cu privire la cei 3 candidați de arhiepiscop, e în contra uzului din vechime observat în arhidieceza noastră. Că deși pravila bisericii răsăritene zice că arhiepiscopul să se aleagă de episcopii provinciali, aceasta se înțelege numai în acele provincii, unde nu s'a îndasinat clerul a alege pe episcop respective mitropolit. Acest uz e numai în biserica latină și mai ales pe temeiul Concordatului din 1855. Acest Concordat pe noi, că pe greco *răsăriteni* catolici nu ne deobligă, biserica și clerul nostru niciodată nu l-a recunoscut, nici îl recunoaște pentru că taie în drepturile și autonomia sfintei noastre biserici gr. catolice *răsăritene*, s'a făcut cu forța de noi fără de noi, s'a făcut pe timpul cel de fier al absolutismului, când domnia numai arma. *Deci dară solemn protestăm atât în contra concordatului mai sus amintit, cât și contra altor înoințuri, ce din timp în timp s'au vârat în biserica noastră atât înainte de Concordat cât și după Concordat. Atât cu astă ocaziune, cât și de altă dată protestăm și vom protesta, că numai singur pe lângă cele patru puncte dogmatice, pe lângă cari ne-am unit cu sfânta biserică romană vom rămânea, acelea le vom crede și profesa i. e. mărturisi.»*

popii ca membrii de drept și câte un preot ales de clerul tractului. Cu toate acestea să înfățișează și Dr. Grigoriu Silași și Dr. Ioan Rațiu, cari nu erau aleși, ci chemați de Mitropolit. Sinodul îi verifică de astădată pe lângă observația să nu servească de precedență în viitor, fiind că uzul bisericii nu admite astfel de chemări. 1).

În cuvântul de deschidere Mitropolitul *Vancea* arată importanța *sinodalității* și nevoia convocării unui *congres bisecicesc autonom* care să se ocupe de toate lipsurile mari ale bisericii. Răspunzându-i din partea Clerului Dr. Grigoriu Silași, acesta susține, că sinodalitatea este cea mai veche instituțiune a bisericii universale a cărei restatornicire biserica unită o cere în mod special, fiind ea astăzi unica anghiră a mântuirii. Declară, că cele 10 puncte din sinodul anului 1868 formează după convingerea tuturor baza de reconstituire a bisericii unite. În sfârșit stăruie să se convoace *congresul* bisericesc la care să participe întreg corpul bisericii. 2).

Sinodul alege apoi diferitele comisiuni între cari comisiunea III-a compusă din 15 membri în frunte cu *Timoteiu Cipariu* ca președinte, primește însărcinarea să redacteze *legea electorală* pentru congresul mitropolitan. Proiectul ajunge la dezbateri în ședința IV și V-a. Discuții mai aprinse s'au desfășurat numai în jurul proporției *mirenilor*, susținându-se de către unii membrii principiul *parității*. Cu unele modificări neînsemnate proiectul fu votat cu însuflețire, creindu-se astfel o *lege* de cea mai mare însemnătate pentru organizarea democratică a bisericii.

Legea stabilește mai întâi, că viitorul congres are să fie *constituant*, reglementând afacerile economice bisericesti, fundamentale și școlare ale întregii provincii mitropolitane. Membrii congresului sunt de două categorii : de drept și aleși. Între cei dintâi sunt Mitropolitul și episcopii sufragani. În categoria a doua intră : a, câte 2 reprezentanți aleși cu majoritate de voturi, ai capitulelor metropolitane și decezane din Oradea, Gherla și Lugoj, b. câte 2 reprezentanți ai corpurilor profesionale din Blaj,

1) *I. M. Moldovanu*, Acte sinodali II, pag. 7.

2) *Idem*, ibidem p. 8-9.

Năsăud, Gherla, Beiuș și Oradea c., câte un reprezentant al mânăstirilor de ordul sf. Vasile din Blaj și Bicsad. d. din reprezentanții preoțimii și ai mirenilor. anume preoții formând $\frac{1}{3}$ iar mireni $\frac{2}{3}$ din numărul total al lor.

În scopul îndeplinirii alegerilor, întreaga provincie mitropolitană se împarte în cercuri de câte 22-35.000 suflete, fiecare cerc alegând 1 deputat din cler și 2 deputați mireni. Dreptul electoral *activ* îl au: a, toți preoții în funcțiune, b, toți mireni majoreni, sui juris, nepătați, domiciliați în cerc. Dreptul electoral *pasiv* i se dă oricărui *alegător*, trecut de 30 de ani cu singura restricțiune să fie fiul diecezei în care se alege. Alegerile sunt conduse de comisarii ordinariatelor. Ele sunt *directe* pentru reprezentanții din cler, și *indirecte* pentru deputații mireni. Votarea e secretă, și dacă nu s'a obținut majoritatea absolută, se face o nouă votare între acei doi candidați, cari au întrunit mai multe voturi. În ce privește alegerea deputaților mireni, fiecare parohie trimite delegați după numărul sufletelor (1 până la 500, 2 dela 500-1000, 3 dela 1000-1500, 4 dela 1500-2000) cari se adună sub presiul protopopului și îndeplinesc actul alegerii. Celor aleși li se dă credințional, iscălit de comisar, scrutători și notar. ¹⁾.

O cercetare comparativă ne încredințează, că această lege electorală este inspirată, atât în principiile cât și în amănunțele ei, de biserica *ortodoxă* ardeleană, a cărei organizare constituțională era acum înfăptuită prin votarea *Statutului organic*.

Biserica unită e'ra fericită pentru această biruință, și numai rămânea decât să se ia toate măsurile pentru convocarea congresului constituent. În teama piedicilor ce se prevedeau, deputatul I. M. Moldovanu propune, pentru cazul, că nu s'ar putea întruni curând congresul mitropolitan, să convoace Mitropolitul o adunare bisericească din cler și mireni, deci tot un congres, numai pentru arhidieceză. Sinodul primind această propunere, Mitropolitul declară, că după ce «facultatea pentru atare adunare se dă dela locurile mai înalte, va stărui cum a făcut și până acum, să obțină permisiune pentru congresul mi-

¹⁾ Vezi legea electorală în «Anexele» noastre.

tropolitan, sau măcar pentru un congres arhidiecezan ¹⁾.

Permisiunea aceasta nu s'a putut căpăta. Văzând însă mitropolitul Ioan Vancea, că biserica sa e tot mai amenințată, se hotărăi motu proprio, fără încuviințare de sus, să convoace cogsrul arhidiecezan conform concluzului luat în sinodul din 1869. Astfel se ținură chiar două congrese, în 1873 și 1875 la cari participară și *laici* alături de cler¹⁾.

Toate încercările de a vedea întrunit congresul mitropolitan autonom rămân zadarnice, căci politica guvernului urmărea desființarea autonomiei și înglobarea din nou a bisericii unite în biserica latină-ungurească.

Se ținură însă 3 concilii provinciale în 1872, 1882, și 1900, numai cu membrii clerului, cari se ocupară de situația bisericii, de autonomia și independența ei canonică față de biserica romano-catolică, și să fixă *organizația bisericeii*, în care însă nu se dădu laicilor nici o parte cum vom vedea mai târziu din studiul acestor concilii. Ideea totuș rămâne și ea este *consacrată* de canoniștii Blajului chiar cu aprobarea mitropolitului. Căci în lucrarea sa de drept bisericesc apărută la 1877, profesorul Ioan Rațiu declară: «Nu este îndoială că biserica preste tot luată stă din clerici și laici, prin urmare și *laicii* cu adevărat membrii ai bisericii *pot lua parte* la unele afaceri de natură mixtă (în așa numitele congrese mixte), ce-i atinge și pe dâșii precum sunt administrarea bunurilor bisericești și scolastice, cauzele școlare ș. a.»³⁾.

Dacă biserica blăjană n'a putut înfăptui acest deziderat al poporului credincios, cauza trebuie căutată și în lupta dusă pentru păstrarea autonomiei. Discuțiile se reiau însă din nou în 1890, dar numai teoretic și cu multă patimă fără a se încerca traducerea lor în realitate, potrivit hotărârilor frumoase din sinoadele dela 1868 și 1869⁴⁾.

¹⁾ I. M. Moldovanu, Acte sinodale II. pag. 26—27.

²⁾ A. Bunea Discursuri etc. p. 399, idem, Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa, Blaj 1880. pag. 23—24.

³⁾ Dr. Ioan Rațiu, Instituțiunile dreptului bisericesc. Blaj, 1877. pag. 279.

⁴⁾ cf. lucrările lui Bunea, Grama și Densușianu—apoi ziarul *Unirea* pe 1892. Epoca aceasta o vom trata în volumul al II-lea al lucrării noastre.

B. BISERICA ROMANO-CATOLICĂ, PROTESTANTĂ ȘI SARBEASCĂ

Pentru a avea o icoană deplină a mișcărilor de reorganizare bisericească din Ardeal, provocate de ideile anului 1848 și astfel a dovedi că, ceea ce s'a făcut sub acest raport în biserica ortodoxă nu era o acțiune izolată, ci efectul unui curent general care cuprinsese deopotrivă toate bisericile din Ardeal și Ungaria, socotim nimerit să rezumăm, astă dată mai sumar, și evenimentele din biserica latină, protestantă și sârbească.

Biserica romano-catolică din Ardeal avea o veche organizație bisericească, fundamental diferită de a tuturor bisericilor latine prin faptul, că îmbrățișa elementul *laic* ca factor constitutiv de aceeași importanță cu clerul. Cercetările mai noi arată, că laicii n'au intrat în organizația bisericească prin dispozițiile *Approbatæ*-lor cum se crede de comun, ci e mult anterioară acestei legiuiri, constatându-se existența lor foarte veche la *Săcui* în instituția autonomiei bisericești ¹⁾.

Intrarea definitivă a laicilor în organizația generală a bisericii fu consacrată de *Approbatæ* în urma unor stări de fapt create de împrejurările istorice. Anume prin desființarea episcopiei catolice ardelene întâmplată în 1556 grija de interesele bisericii latine persecutate trecu în mâna nobilimii, a așa numitelor «state catolice» cu drept de scaun în dietele ardelene, cari desfășurară o acțiune statornică și însulețită pentru salvarea credinței catolice. Prin aceasta conducerea reală a bisericii o iau *laicii* și ei imprimă un caracter nou întregii vieți bisericești, pe care legiuirile *Approbatæ*-lor numai îl confirmă dându-i valoare legală ²⁾.

În veacul al XVIII-lea, prin trecerea Ardealului sub Habsburgi, religia catolică devine privilegiată, însă i se strâmtează independența și organizația în urma politiciii iozefine, care pune biserica sub conducerea așa numitei «Comisiuni catolice».

¹⁾ *Dr. Bochkor Mihály*, Az erdelyi katolikus autonómia. Cluj 1911. p. 163 și urm. Cartea aceasta e cea mai bună monografie din literatura acestei chestiuni.

²⁾ *Bachkor*. o. c. p. 247 și urm. cf. și *Dr. Kosutány Ignac*. Egyházjog. Cluj. 1906 p. 242 și urm.

Principiile de egală îndreptăţire şi de independenţă bisericească ale anului 1848, provocară desfiinţarea «Comisiei catolice» şi inaugurarea unei mişcări generale, asemănătoare cu a celorlalte biserici din Ardeal, îndreptată spre reorganizarea bisericii catolice potrivit noilor stări de lucruri. Scopul era crearea unei organizaţiuni unitare pe temeiul principiului de autonomie. Episcopul Nicolae Kovács convoacă o adunare bisericească la Alba Iulia pe ziua de 27 August 1848, compusă din regalişti, magnaţi, magistraţi superiori, patroni, dignitari bisericeşti profesorii şcolii superioare din Cluj şi din reprezentanţii clerici şi *mireni* ai protopopiatelor, şcolilor secundare şi ai judeţului Cluj, în total 166 membri. Adunarea îşi alege 2 notari (cleric şi laic) cum şi un vicepreşedinte *laic*, iar pentru desbaterea prealabilă a chestiunilor se alege comisiuni cu un număr egal de membri clerici şi mireni. Din hotărârile multiple ale adunării, mai importantă este aceea privitoare la organizarea *unitară* a bisericii, începând cu comuna parohială şi mântuind cu adunarea mixtă bisericească, ca supremă instituţie autonomă. Toate hotărârile fură trimise ministerului unghuresc, care însă din cauza turburărilor politice nu mai putu da nici un răspuns. Cu toate acestea hotărârile privitoare la organizarea bisericească (a așa zisului «Stat catolic») au fost ridicate la valoare de lege, şi ele o au până în ziua de azi¹⁾.

Cea dintâi adunare a Statului catolic constituit în baza organizării din 1848 nu s'a putut ţine decât în 1866. Ea se ocupă cu chestiunea fondurilor, cerând cedarea administraţiei lor şi sistarea comisiei catolice reînfiinţată în epoca absolutismului. Cererea fu încuviinţată la stăruinţele ministrului Eötvös, urmând ca modalităţile de administrare să se stabilească de guvern în acord cu toţi factorii interesaţi sub rezerva aprobării regale. În acest scop ministerul cere Statului catolic să-i prezinte *propunerii*. Adunarea Statului se şi convoacă pe ziua de 5 Ianuarie 1868, ocupându-se în special de perfecţionarea organizaţiei bisericeşti prin alcătuirea unui regulament complet. Dată fiind prezenţa mai numeroasă a clerului,

¹⁾ *Bochkor* o. c. p. 396 şi urm.

s'a votat un regulament care condiționa hotărârile mai importante ale adunării de aprobarea episcopului, iar rolul laicilor îl reducea considerabil. Minoritatea a dat opinie separată, neputând admite aceste schimbări, cari reduceau adunarea Statului la rolul unei corporațiuni *consultative* pe lângă episcop¹⁾. Intr'o astfel de situație, episcopul raportează guvernului că, nefiind timpul potrivit pentru problema aceasta, să fie amânată până la deslegarea fericită a chestiunii autonomiei catolice din Ungaria, sau dacă amânarea n'r fi posibilă să se ordoneze revizuirea Regulamentului votat potrivit cu canoanele și fără restrângerea autorității episcopale.

Laicii în frunte cu vicepreședintele Statului înaintează și ei un memoriu Ministerului, în care apără dreptul laicilor ridicându-se în contra omnipotenței clerului. Ministrul lasă chestiunea deschisă. Dar văzând episcopul că autonomia catolică din Ungaria nu se rezolvă, convoacă în 12 Maiu 1873 o nouă adunare bisericească. Aici se revizuieste din nou organizația din 1866, stabilindu-se principiile 2/3 laici față de 1/3 din cler, se alege cosiliul directoral compus din 24 membrii cum și un președinte laic, și se hotărăște înaintarea unui memoriu, prin care se cere sancționarea noului regulament cum și soluționarea altor gravamine mai ales «de ordin financiar». Sancționarea se și acordă prin rezoluția ministrului Trefort din 16 Iunie 1873²⁾.

N'au fost însă tot așa de norocoși catolicii din Ungaria. Lupta lor a fost mult mai grea și piedicile atât de mari, încât ele n'au putut fi învinse. Cu prilejul dietei din Presburg ținută în 1848, o adunare de episcopi, magnați și deputați județeni hotărăște să înainteze dietei un *memoriu* cu privire la *autonomia* bisericii catolice³⁾. În adevăr cu data de 6 Aprilie 1848 el se și prezintă tocmai în legătură cu art. XX care se desbătea atunci. Inițiatorii cer garantarea prin lege a independenței bisericii față de puterea politică, admiterea sinoadelor și a-

¹⁾ *Bochkor*, o. c. p. 420 și urm.

²⁾ *Bochkor*, o. c. p. 424—7

³⁾ *Dr. Hanuy Ferenc*. Hetvenéves küzdelem az Autonomiáért. Budapesta. 1918 pag. 6 și urm. vezi și *Zsilinsky Mihaly* Az 1848 iki vallásiigy törvényuczkk története. Budapestá 1908.

dunărilor bisericești, dreptul pentru organizarea și conducerea școlilor, administrarea independentă a fondurilor, întocmai ca evanghelicii și nemții, prin o comisiune mixtă compusă din clerici și laici. În general pretind ca reprezentarea intereselor bisericii catolice să fie încredințată unui corp separat compus din clerici și laici.

Memoriul s'a și fixat spre desbatere pe ziua de 7 Aprilie 1848, dar din cauza sosirii Regelui, camera e silită să renunțe la discutarea lui. Prezentatorii țin o nouă conferință în ziua următoare, în care iau deciziuni importante. Anume hotărăsc să țină la ordinea zilei chestiunea autonomiei și să continue mișcarea în toată țara. Având apoi în vedere *indiferența* laicilor pentru cauzele bisericii lor, conferința enunță că e necesar să se dea și laicilor drepturi în rezolvirea afacerilor externe, urmând ca toate chestiunile extra spirituale să se trateze în *adunări mixte bisericești, unde să fie reprezentat și poporul catolic prin aleșii săi*. Astfel de adunări ar avea să fie în comunele parohiale *comitelele bisericești* cu atribuțiuni economice și școlare, iar la reședințele episcopoești *comisiuni centrale* sub președenția episcopului, compuse în 2/3 din laici și 1/3 clerici ¹⁾.

În anul următor ajungând ministru de culte *episcopul* din Cenad Mihail Horváth, el hotărăște convocarea unei adunări generale la Pesta pe ziua de 20 August 1849, care să se ocupe de organizarea autonomă a bisericii catolice. În acest scop a și ordonat *alegerea* deputaților de către *popor*, ceea ce s'a și întâmplat. Adunarea însă nu s'a putut ține din cauza războiului civil ²⁾.

Epoca absolutismului n'a fost prielnică unei acțiuni mai intensive, deși s'au făcut intervenții și în acest timp de către episcopat, cerându-se admiterea laicilor la administrarea averilor bisericești. Abia în 1867 cu încheierea dualismului se continuă firul început. Într'o scrisoare adresată primatului Ioan Simon, ministrul Eötvö arată, că libertatea bisericii enunțată în art. XX din 1848, nu

¹⁾ Keményfy K. Ötven év alkotmányos egyházpolitikája. Strigoniú 1898. p. 25 apud Hanuy o. c. p. 10.

²⁾ *Szemnevez. Emil*, Katholikus Autonomia. Budapesta 1897. vol. I. 21 — 22 apud Hanuy o. c. p. 11 nota

se poate apăra cu succes numai de cler, ci de poporul întreg. De aceea socotește că episcopatul va trebui să găsească formele și organizația prin cari să se asigure intervenția *laicilor* fără periclitarea autorității episcopale ¹⁾.

Încă în acelaș an Primatul convoacă pe toți episcopii la o conferență în Buda, spre a se ocupa de proiectul autonomiei catolice.

Episcopatul proiecta 3 organe: consiliul parohial, consiliul eparhial și consiliul superior general, acesta din urmă cu 174 membri clerici și *laici* în număr egal. În urma părerilor mai multor bărbați de stat romano-catolici, cărora li se împărtășise proiectul, s'a făcut de către episcopat o nouă redactare. La propunerea lui Eötvös s'a introdus în proiect și consiliul protopopesc cum și proporția de 2/3 *laici* față de 1/3 clerici în compoziția consiliului superior general, așa că numărul total al membrilor (în cari intrau și reprezentanții bisericii gr. catolice române) era de 267 dintre cari 82 clerici și 185 *laici*²⁾. Proiectul acesta fu prezentat unei conferințe mixte în 1 Octomvrie 1868. În baza propunerii făcută de *Francisc Deák* și cu aprobarea episcopatului se decide, că stabilirea organizației autonome să se încredințeze unui *congres* ales de toți catolicii, spre a se evita orice bănuială de octroare. Episcopatul să pregătească în acest scop un regulament electoral, sancționat de Rege, și să ia măsurile de lipsă pentru îndeplinirea alegerilor. Așa s'a și întâmplat. Congresul pregător se întruni în 24 Iunie 1869, votând regulamentul electoral cu 204 membri și anume: 25 arhieriei, 4 reprezentanți capitulari, 5 reprezentanți ai ordinului învățătoresc, cu totul 68 membrii din *cler*; apoi 4 reprezentanți ai patronilor și 132 deputați aleși în cercuri, total 136 membrii *laici*. La acest congres a participat și biserica gr. catolică ³⁾. În baza noului regulament, sancționat de Rege, se făcură alegerile, și cel dintâi congres constituant se deschise în 26 Octomvrie 1870, și după discuții de 5 luni votează statutul de organizare autonomă.⁴⁾

¹⁾ *Hannay*, o. c. p. 14—15.

²⁾ *Hannay* o. c. p. 17.

³⁾ *Idem*, ibidem p. 19.

⁴⁾ *Idem*, ibidem p. 20. Biserica română unită luase parte și la acest congres, dar ridică protest contra înglobării sale în autonomia catolică, cerând auto-

Statutul purta titlul: «Organizația autonomiei bisericii catolice de rit latin și grecesc din Ungaria.» El prevedea următoarele organe autonome: *adunarea generală anuală* sub președintele primatului; un *consiliu directoral* compus din 9 membri (3 clerici, 6 laici) și aleși de adunarea generală; și în fiecare eparhie câte un *consiliu eparhial* din 12 membri (4 clerici 8 laici); *consiliu proto-popesco*; *adunare parohială*: *consiliu parohial*. Sfera de drept a acestor organe se întinde asupra tuturor afacerilor de caracter laic (școlare, economice, numiri) Scaunele *episcopesci* se întregesc în urma unei candidări de 3 persoane prezentate spre numire Regelui din partea consiliului directoral, care ia și avizul episcopatului și al consiliului eparhial. *Ganonicii* sunt propuși Regelui tot prin candidare ternară făcută de consiliul directoral cu avizul episcopului și al consiliului eparhial. 1).

Regele n'a aprobat Statutul, ci l'a trimis Ministerului de culte spre a fi supus mai departe unei dezbateri constituționale. Miniștrii de Culte însă n'au făcut nimic în această chestiune. Motivele le arată ministrul A. Trefort abia în 1880 când răspunzând unei interpelări în Cameră declară, că Statutul nu poate fi aprobat de oare ce atinge adânc *drepturile Regelui* și ale corpurilor legiuitoare prin faptul că reclamă posesiunea fondurilor și tundațiilor. Până nu va fi clarificată natura de drept a fondului religios și de studii, nu poate fi vorba de sancționare. 2).

După multe frământări se convoacă în sfârșit al doilea congres constituțional pe ziua de 11 Noembrie 1897 și el ține până în 10 Martie 1902. Congresul acesta redactează un nou *Statut, care prevede acum rămânerea fondurilor în administrația Statului, biserica rezervându-și numai dreptul de control.* 3).

Statutul și de astădată se extinde asupra bisericii gr.

nomie separată. Protestul însă nu fu luat în seamă. Cf. *Bunea, Discursuri* etc., p. 386 și urm. *Gyárfás*, A román gör. kat. autonómiaja. Budapesta 1905. *Hannu* o. c. p. 20 notele.

1.) *Hannu* o. c. p. 23.

2.) *Hannu* o. c. p. 27. Răposatul *Bunea* afirmă cu multă siguranță, că acțiunea de protestare a bisericii unite ar fi zădărnicit sancționarea Statului; lucru cam greu de crezut (cf. *Discursuri* etc. pag. 398.)

3.) *Hannu* o. c. p. 32.

catolice *române*, deși reprezentanții ei protestară cu toată energia contra acestei tentative ¹⁾.

Statutul are aceleaș organe ca și cel din 1870 cu deosebirea, că alături de consiliul parohial mai crează și o «reprezentanță parohială»; în schimb suprimă *colegiul protopopesc*.

Reprezentarea *elementului laic*, care ne interesează mai de aproape, se înfățișează în chipul următor: în toate corporațiunile de sus până jos pe lângă președintele de drept *cleric* se alege și un al doilea președinte *laic*. Corporațiunile se *aleg* pe un termen de 6 ani. Numărul membrilor consiliului și reprezentanței parohiale variază după numărul sufleteilor. Membrii se aleg de adunarea parohială, dar sunt și membrii de drept (parohul, capelanul, catichetul, învățătorul, patronul). În consiliul eparhial pe lângă membri de drept, sunt aleși 8 clerici și 20 *laici*; în adunarea generală pe lângă membrii de drept clerici se aleg 68 reprezentanți clerici și 168 *laici*. În consiliul directoral, pe lângă președintele *laic* se aleg de corpul episcopesc 6 reprezentanți din sânul lor, iar adunarea generală alege 23 *reprezentanți laici*. ²⁾ Sfera de drept a organelor autonome nu ne interesează de astă dată, totuș amintim, că în linii mari ea este aproape aceaș ca cea din biserica ortodoxă. Este însă o deosebire esențială relativ la consiliile eparhiale, ale căror hotărâri devin executorii numai dacă sunt aprobate sau luate la cunoștință din partea episcopului. ³⁾

Deși Regele n'a refuzat sancționarea Statutului, totuș diferitele opinii cerute de el dela guvern și corpul episcopesc au întârziat-o sine die, așa că în 1906 contele Apponyi pregătise prezentarea unui nou proiect în Cameră, dar nu și putu îndeplini planul din cauza evenimentelor parlamentare. Dar în 1917 tot contele Apponyi prezintă Camerii din nou proiectul său de lege. El

¹⁾ *Bunca*, Discursuri etc. p. 419 și urm. Gr. catolicii își întemeiau protestele și pe rezistența poporului care poate ușor primejdui *Unirea* fiind atrași de autonomia națională a bisericii *ortodoxe* (Gyárfás o. c. p. 40.) Un scriitor ungar pretinde că protestul uniților e provocat de prezența *laicilor* în organizația bisericească (Radovics L. la Hanuy p. 40)

²⁾ *Hanuy* o. c. p. 43 și urm. unde Statutul e publicat în întregime.

³⁾ *Hanuy* o. c. p. 71.

prevedea înarticulară autonomiei catolice și măsurile pentru convocarea unui congres mixt, care să elaboreze Statutul de organizare. Din cauza războiului proiectul n'a ajuns în dezbateri, însă era problematică sancționarea lui, deoarece ce Apponyi fixase iarăși trecerea fondurilor în posesiunea bisericii, deși tocmai problema aceasta provăcase nesancționarea Statutului din 1870. ¹⁾

*

Bisericile protestante căutară și ele, sub înrăurirea curentelor din 48, să-și creeze o nouă situație cu privire la organizația lor internă și la raporturile lor cu Statul. Vom urmări mai ales evenimentele din biserică evanghelică săsească, fiind-că vom vedea cum o anumită critică încearcă să stabilească o strânsă legătură între constituția ei și organizarea bisericii ortodoxe ardelene, sau mai corect între ea și opera personală a mitropolitului Andrei Șaguna.

Biserica săsească, avea caracterul unei biserici de stat în pământul crăiesc (fundus regius), pe care i-l dăduse universitatea săsească, ca supremă instituție politică. De acea viața națională și cea bisericească se influențau foarte puternic, ba ce e mai mult organizația politică se transplantase și în rosturile interne ale bisericii. Instituțiile vechi bisericești erau *sinodul și capitlurile*, a căror întocmire cuprindea și pe *laici* potrivit normelor stabilite de Approbatae. ²⁾ Dar în veacul al XVIII-lea pezuțiunile catolice îndreptate împotriva ei, silesc pe superintendentul *G. Haner* să se gândească la o reorganizare și astfel constituie cel dintâi *consistor* evanghelic, care se și întrunește la Sibiu în 1753. Consistorul acesta crează o nouă constituție pe care o compelectează în 1766. Membrii consistorului erau recrutați din consilierii guverniali și funcționarii superiori ai națiunii săsești, toți *laici*, iar din partea clerului luau parte episcopul, decanii și reprezentanții capitlurilor de frunte.

În acelaș timp se organizează și *consistoriile locale* în

¹⁾ *Hannu o. c.* p. 36-40 și 88-91 unde se publică proiectul lui Apponyi.

²⁾ *Fr. Teutsch.* Die Kirchlichen Verhältnisse Sibenburgens. Halle. 1906 pag. 24.

orașe și sate, având ca membrii, alături de preoți, pe magistrații evanghelici și alți creștini ai comunităților. ¹⁾

Această nouă ordine nu dură mult, căci răsturnările postiozefine îi zguduiră temelia. Cea ce nimici însă constituția bisericească, fură «punctele regulative» ale cancelariei aulice, prin care se schimbă organizația politică a națiunii săsești. Curtea cere bisericii un nou plan de organizare care se și înaintă în 1800. El nu fu aprobat de cât în 1807 pe lângă modificări esențiale, prin cari împăratul își revendică dreptul de episcop suprem, consistorul se supune inspecției guvernului, iar biserica dată fără rezervă pe mâna laicilor. Conform acestui nou regulament biserica avea 3 trepte de organizare: comuna locală, domestică și generală, fie care având câte un consistor cu membrii clerici și laici. Protocoalele consistorului superior trebuiau trimise guvernului și cancelariei aulice, cari dispuneau după plac în toate afacerile interne ale bisericii. Cu alte cuvinte independența ei era sacrificată, deși alături de noua organizație mai existau încă sinodul și capitlurile vechi. ²⁾ Această situație dăinui până în 1848; când se încercă de către consistorul superior scoaterea bisericii din această rușinoasă aservire politică. Curtea din Viena însă îl împiedică de oare ce intenționa o organizare generală a bisericii evanghelice din Austria. Proiectul fu întocmit de sasul Iosif Zimmermann, care era referent în Ministerul de culte, și prezentat împăratului în 14 Decembrie 1852. Principiile fundamentale ale proiectului preconizau restituirea bisericii în vechile ei drepturi de autonomie, pe cari să se clădească noua constituție cu introducerea unui *consiliu general bisericesc* (Oberkirchenrat) la Viena, ca organ suprem al întregii biserici evanghelice. ³⁾ Época absolutismului ne fiind favorabilă admerii de adunării constituante, s'a căzut de acord asupra introducerii unor constituții *octroate*. Biserica săsească elaborează un plan, pe care împăratul îl aprobă în mod provizor în 1855 până la o nouă consultare a organelor bisericești. ⁴⁾

1.) *Teutsch* o. c. p. 26. 2.) *Idem*, ibidem p. 27. 3.) *Teutsch* o. c. p. 28.

4.) *I. Rannicher*, Die neue Verfassung der ev. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen auf Grundlage ämtlicher Quellen. Hermanstadt. 1856. p. 6. 7.

Și de astă dată Curtea introduce schimbări mari în proiectul bisericii. Anume proiectul prevedea două ogane: *sinodul și consiliul bisericesc*; celui dintâi îi revin afacerile interne, spirituale, iar consiliului i se da conducerea chestiunilor bisericești *externe*.

Consiliile acestea (parohial, cercual și general) aveau să fie totdeodată și reprezentanțele bisericii. Guvernul însă face distincție între *reprezentarea și administrarea* bisericii. Cea din urmă o lasă consiliilor, pentru cea dintâi însă instituie organe nouî anume: *adunarea parohială, cerculă și generală*. Organizația aceasta era împrumutată adeseori textual dela biserica evanghelică din Vestfalia și provinciile renane. ¹⁾

Membrii consiliilor și ai adunărilor se recrutau prin alegere. *Laicii* erau reprezentați în număr *egal* cu clerul. Consiliile («consistoriile») cercuale și cel superintendential aveau în total 6 membrii, adunarea cercuală pe toți preoții și tot atâția laici, iar adunarea generală se compunea din 36 membrii, jumătate clerici jumătate laici. Membrii *presbiteriilor* în comunele bisericești se alegeau, afară de preot, de către adunarea parohială într'un număr proporțional cu totalitatea credincioșilor (8, 13, 17, 21, ori 29 membrii.)

Dispozițiile privitoare la consistorul general și adunarea generală nu s'au pus îndată în aplicare, ci guvernul convoacă în 1860 la Sibiu o conferință de bărbați de încredere, care luând în revizuire regulamentul provizor îl întocmi cu totul după constituția presbiterială sinodală. În urma acestei lucrări guvernul publică, cu data de 4 Decembrie 1860, noua constituție sub titlul de «Hotărâri provizorii cu privire la reprezentarea și administrarea bisericii evanghelice A. B. din Ardeal»; care fu apoi acceptată de biserică în cea dintâi adunare generală ținută în Aprilie 1861 și declarată obligatorie. Ea este în vigoare și astăzi, cu o serie de modificări votate în adunarea generală din 1920. ²⁾ Elementul laic își păstrează rolul de până aci, câștigând chiar sub raportul numeric față de cler în diferitele consistorii și adunări bisericești.

¹⁾ *Idem.* ibidem p. 30 și urm. și *Teutsch* o. c. p. 32.

²⁾ *Teutsch* o. c. p. 29.

Asupra organizației însăși ne vom opri în alt capitol, unde vom face o paralelă între ea și proiectul lui Șaguna.

*

Biserica sârbească din Ungaria avea înainte de 1848 organizația veche adusă din Serbia în urma emigrărilor dela sfârșitul veacului al XVII-lea. Ea se baza pe principiul ierarhic cu toate aceasta elementului laic i se asigură un rol hotărâtor prin faptul, că intervine cu vot decisiv în alegerea *Mitropolitului*, cum constată privilegiul dela 20 August 1691. ¹⁾

Dar congresul bisericesc nu se mărginea numai la alegerea Mitropolitului, ci el da și informațiuni atât Statului cât și ierarhiei în rezolvirea afacerilor bisericești. ²⁾

Unii scriitori sârbi afirmă, că împrejurarea admitterii laicilor în congres, le-ar fi dat aceastoa impuls să lucreze cu stăruință pentru desvoltarea unui *drept național* în chestiunile bisericești, menit să înlătore exclusivismul guvernării reprezentat de ierarhie. ³⁾ Afirmația este exactă, dar ea nu datează numai dela sfârșitul veacului al XVII-lea, ci e mult mai veche, încă de prin veacul al XIV-lea. Anume împăratul Dușan socotind necesară intervenția sa și în lucrurile bisericești, potrivit tradiției împăraților bizanțini, convoacă în 1346 o adunare națională la Scopie, unde cu participarea clerului stabilește organizația bisericii. În temeiul ei alegerea patriarhului avea să fie îndeplinită de către adunarea națională, cum în adevăr se și întâmplă tocmai în anul 1346. ⁴⁾ Cu trecerea Sârbilor în Ungaria acest drept fu garantat și de Impărații Austriei, urmând ca el să fie exercitat de către congresul național.

Cârmuirea bisericească însă, se tăcea după Cormciaia Cniga, cu respectarea drepturilor canonice ale ierarhiei. Dar cum am amintit și aiurea, Curtea vieneză începu curând să se amestece în afacerile interne ale bisericii, luându-și dreptul de legiferare, prin care se urmărea pu-

¹⁾ Em. Radic, Die Verfassung etc. p. 50 și Șaguna, Ist. Bis. ort. vol. II. p. 281

²⁾ Emilian Radic o, c. p. 55.

³⁾ idem ibidem p. 54.

⁴⁾ Dr. Radoslav Radic, Die Verfassung der orthodox-Katholischen Kirche bei den Serben in Österreich-Ungarn. Vârșet. 1877. vol. I. p. 77.

nerea bisericii în serviciul Statului. ¹⁾ Astfel încă în 1770 crează un regulament național, pe care de teama opoziției îl ținu secret până în 1777, când îl trecu, fără discuție, prin sinodul episcopesc. În urma protestelor episcopatului el fu supus unei revizuirii și publicat în 16 Iulie 1779 sub numele *Benignum Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis*, complectat în 1782 cu Sistemă consistorială. Declaratoriul înlătură puterea civilă a Mitropolitului, statorește venitele lui, și casează dreptul de caducitate al Clerului față de laici. Regulează averea Mitropoliei, administrarea fondului național și conducerea mitropoliei în timpul sedisvacanței. Curtea își rezervă dreptul de-a numi pe administratorul mitropolitan și diecesan, de-a califica pe candidații la episcopie, condiționând ținerea sinoadelor episcopoești dela aprobarea guvernului cu trimiterea unui comisar împărătesc. Declaratoriul acordă Statului dreptul de-a statori și numărul episcopilor, de-a reglementa modul lor de alegere, de-a fixa numărul membrilor din congres și regulamentul cu privire la funcționarea lui. Se indică taxele la sfințiri de episcopi și preoți, precum și întreagă stola Clerului; apoi datorințele oficiale ale preoților și protopopilor. Nu lipsesc nici condițiile de intrare în cler. Declaratoriul interzice episcopilor aplicarea pedepselor canonice, fără aprobarea guvernului. ²⁾ Cum vedem, se creiase un veritabil drept bisericesc de stat, care nu mai îngăduia bisericii nici o libertate de acțiune.

Dar cece ne privește mai de aproape este tendința pentru introducerea elementului laic în instituțiunile bisericești. Statul ținea ca el să fie reprezentat nu numai în congres, ci și în organizația consistorială.

De aceea prin declaratoriul din 1779 le și asigură laicilor dreptul acesta, prevăzând participarea lor atât în consistorul eparhial cât și în apelatorul mitropolitan.

Episcopatul însă nu se putea împăca nici de cum cu

¹⁾ Vezi și *I. S. Berdnikov*, Curs de drept bisericesc trad. de Silvestru al Hușilor. București 1892 pag. 378 și urm.

²⁾ *Emilian Radic*, O. c. p. 25 și urm. vezi și *Schwicker*, Politische Geschichte der Serben in Ungarn p. 342 și urm, apoi *Şaguna* Ist. Bis. ord. vol. II. p. 286-90.

această dispoziție, pe care o califica contrară ori cărei prescripțiuni canonice.

De aceea, în frunte cu mitropolitul Vinčențiu Vidac, prezintă Curții un memoriu-protest, cerând excluderea laicilor din consistor și apelator. Pentru evitarea tulburărilor, Viena se învoi în sfârșit să abandoneze pe laici din aceste instituții. ¹⁾ Dar ideea rămâne susținută mai ales cu prezența laicilor în congresul național, până în clipa când împrejurările schimbate fac posibilă discutarea și lupta pentru înfăptuirea ei. Aceste împrejurări au fost aduse și pentru Sârbi de anul 1848. Chiar în 13 Maiu acelaș an, se întrunesc și Sârbii într'o mare adunare națională la *Carloviț* sub conducerea patriarhului *Iosif Raciaci*, în care se proclamă libertatea politică a națiunii și se iau hotărâri importante și sub raport bisericesc. ²⁾ Postulatele lor le-au cuprins în 17 puncte, dintre cari cele mai multe privesc libertatea și organizația bisericească. Astfel ei cer neatârnamul, libertatea și egalitatea religiei răsăritene cu celelalte religii ale patriei, libera întocmire și cârmuire a bisericii. Episcopiile să nu se lase vacante peste timpul canonic. Mănăstirile cu proprietățile lor să fie introduse în lege. Religia răsăriteană să fie scutită de orice înrăurire confesională străină și în special de unație, restituindu-se toate bisericile luate cu forța. Congresul național să se țină în fiecare an. De astădată să se convoace fără amânare cu 175 de membri și anume 100 din partea cetățenească, 25 din cler și 50 din granița militară dintre cari 20 să fie militari. Ședințele congresului vör fi publice. Congresul are dreptul să prezinte Majestății sale orice dorință, să-și aleagă pe inspectorul școlilor și al fondurilor, să dispună liber asupra tuturor fondurilor și fundațiilor din monarhie. Mitropoliții și episcopii să aibă scaun în dieta Ungariei, de zeciuala dată preoților rom. catolici să fie scutiți în viitor. În sfârșit cer „*la Consistoriile noastre și la apelatorie să se așeze un număr commăsurat de persoane din statul lumesc cu dreptul votizării în toate lucrurile*“ ³⁾.

¹⁾ *Emilian Radic*, o. c. p. 27 și 93 și 114.

²⁾ *Al. Stojacskovics*, Ueber die staatsrechtlichen Verhältnisse der Serben der Wojvodina und überhaupt in den Ländern der ung. Krone. Temișoara 1860. p. 33. și urm. ³⁾ *Foaia pentru minte* etc. pe 1849 pag. 36 și urm.

Dacă lupta sârbilor pentru introducerea *laicilor* în tot cuprinsul organizației bisericești nu s'a putut realiza imediat, cauza trebuie căutată în complicațiunile politice urmate după revoluție cum și în ivirea absolutismului, cari împiedecară dealtfel și pe Români în izbânda stăruințelor de emancipare și organizare bisericească.

Abia în 1860 la stăruințele lui Șaguna pentru restaurarea Mitropoliei, admite împăratul convocarea unui sinod episcopesc la Carloviț, care să se ocupe de aranjarea situației bisericii răsăritene din Austria, căutând să se satisfacă și pretențiunile juste ale Românilor. ¹⁾ Sinodul episcopesc nu se ținu decât abia în 1864, decretându-se desfacerea Românilor de Sârbi și înființarea unei Mitropolii independente românești. ²⁾, însă fără Bucovina, contrar petiției din 1862, ³⁾, deoarece în sinod episcopul Eugeniu Hacman pretinse mitropolie separată pentru Bucovina. ⁴⁾ Organizația însăși a bisericii urma să se discute acum în parte de către fiecare Mitropolie. În acest scop se convoacă în 1865 pentru Sârbi, congresul național, având să aleagă și mitropolit în scaunul vacant. ⁵⁾.

Cu deschiderea acestui congres în ziua de 5 Februarie începe marea acțiune de organizare a bisericii sârbești, în cursul căreia sau dat lupte înverșunate între episcopat și laici, terminate după 10 ani de zile cu izbânda celor din urmă. ⁶⁾.

Firește, că nici Sârbii nu rămaseră în afară de curentul general, care cuprinsese toate bisericile din Ungaria în urma revoluției din '48, ci urmând ideilor de libertate și democrație inspirate de apusul luminat, s'au simțit cuprinși de forța lor cuceritoare și în domeniul bisericesc. S'a și văzut, că încă în adunarea națională din 1848 aceste idei fuseseră formulate în o serie de

¹⁾ Actele soboarelor din 1850 și 1860 p. 68 vezi și *Al. Stojacskovics* o. c. p. 38.

²⁾ Acte oficioase privitoare la înființarea Mitropoliei greco-răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat, Sibiu 1867. p. 13.

³⁾ *A. Șaguna*, Actele soborului din 1864 pag. 167 și urm.

⁴⁾ Cf. *Memoriul său la Pușcariu* Mitropolia p. 249 (Documentele).

⁵⁾ *Pușcariu* Mitropolia p. 317 (Documentele)

⁶⁾ Cf. *Zur Lösung der Serbischen Kirchenfrage*, von einem gew. Congressmitgliede. Budapesta. 1873. Autorul dă o descriere amănunțită și vieaie a acestor lupte.

puncte categorice, cari culminau în independența bisericii și în constituirea ei cu participarea activă a mirenilor. Acum când li s'a dat puțința să se vadă întruniți în congresul național, ei și-au pus toată stăruința și însuflețirea spre a da bisericii lor o organizație durabilă, corespunzătoare concepției timpului. Congresul era compus în privința laicilor din funcționari guverniali și de județ recrutați prin numire, cari constituiră în colaborare cu *clerul* un partid conservativ compact, iar fracțiunea liberală număra numai 4 deputați, cari sfârșiră prin depunerea mandatului și părăsirea congresului. ¹⁾

Congresul n'a dat bisericii o organizație completă. Cel din 1865 s'a mărginit la organizarea comunelor bisericesti, a protopopiatelor, a consistoarelor și a consiliului bisericesc și școlar mitropolitan. Organizația eparhială s'a făcut de congresul din 1870, iar cea congressională prin congresul din 1874.

Opera de reformă bisericească a congresului din 1865 se concentrează în fixarea *principiului comunei bisericesti pe bază reprezentativă*, ²⁾ care străbate ca un fir roșu toată structura bisericii de jos până sus. ³⁾ Unii scriitori caută sâmburele acestui principiu în activitatea mitropolitului Paul Nenadovici (1749—1768), care cel dintâi instituie în parohii *sfatul bătrânilor*, chemat să se ocupe de afacerile școlare și epitropești ale comunei. ⁴⁾ Congresul din 1865 prevede pentru fiecare comună o *adunare parohială* și un *comitet parohial*, cea dintâi aleasă de toți membrii parohiei cari au împlinit vârsta de 24 ani, iar comitetul se alege de adunarea parohială în număr de 8—24 membrii cu excepția preoților, cari fac parte de drept din comitet. Alegerea ambelor organe se face pe 6 ani, urmând tot la 2 sau 3 ani să iasă $\frac{1}{3}$ prin tragere la sorți.

Președinții și vicepreședinții ambelor organe se aleg liber. *Epitropia* se alege de către comitetul parohial. În constituirea preoților, diaconilor și învățătorilor, adunarea parohială are drept de candidare, iar consistorul face

¹⁾ *Zur Lösung der Serbischen Kirchenfrage* p. 24.

²⁾ *ibidem* p. 19.

³⁾ *Em. Račić* o. c. p. 164. ⁴⁾ *idem*, *ibidem* pag. 163.

numirea. La numirea protopopilor e aceeași procedură, având să se facă candidarea de adunarea electorală compusă din preoțime și reprezentanții *laici* ai comunelor bisericesti. ¹⁾

Eparhia are ca organe: 1. adunarea eparhială cu membri clerici și *mireni*, parte de drept parte aleși și 2. consistorul eparhial cu trei ramificații: a. consistor bisericesc, b. comisie administrativă și c. comisie școlară, toate cu membri din cler și *mireni*. Consiliul bisericesc și școlar mitropolitan au deasemenea *laici* alături de cler; congresul național bisericesc are $\frac{2}{3}$ *laici*, iar comitetul congresual 5 *laici* din totalul de 9 membrii. ²⁾

Din această schițare să vede, că Sârbii din Ungaria au reușit, după frământări îndelungate, să organizeze biserica lor conform doctrinei democratice a timpului, asigurând elementului laic un rol hotărâtor întocmai ca Români din Ardeal.

Această organizație a fost combătută cu înverșunare, mai ales supt raportul laicilor, de-o seamă de clerici sârbi declarând-o cu totul anticanonică, dar susținută de guvernul unghuresc și înfățișată ca un împrumut servil dela Români ardeleni, cum vom vedea mai târziu.

Alți scriitori sârbi susțin dimpotrivă, că această organizație se găsea în forme mai primitive încă din veacul al XVII și XVIII la Sârbii din Pesta și Sf. Andrei, cum arată documentele din arhivele acestor comunități. ³⁾

¹⁾ Vezi textul organizației în colecția de legi bisericești ediția Grill Buda-
pesta 1911 pag. 94 și urm.

²⁾ Compară și *Kosutany Egyhazjog* p. 267 și urm.

³⁾ Zur Lösung der Serbischen Kirchenfrage p. 68 vezi și *Em. Radic* o. c.
p. 107 nota 1.

CARTEA III.

Opera de leginire a mitropolitului Andrei Șaguna și atitudinea Bisericii

CAPITOLUL I.

Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna cu privire la organizația bisericească.

Urmărind concepția lui Șaguna relativ la organizația bisericească, trebuie să ne dăm seama în mod preliminar de pregătirea științifică a marelui arhiereu, căci altfel s'ar putea întâmpla să vedem contestându-se, din partea oamenilor mai puțin orientați, atât competența cât și *valoarea canonică* a doctrinei sale constituționale.

Nefiind scopul nostru a da aici un capitol amănunțit despre personalitatea canonică a lui Șaguna, ținem să fixăm doar câteva linii de informație, cari să ne pună în situația de-a putea aprecia cu suficientă siguranță orientarea lui științifică și importanța sistemului său de organizare bisericească¹⁾.

Faptul, că Șaguna a urmat facultatea de drept la Budapesta și teologia la Vârșet, constituie o primă indicație asupra viitoarei lui activități în domeniul literaturii canonice. Prin chemarea sa ca profesor la teologia din Carloviț și numirea în postul de bibliotecar al Mitropoliei, i se dădu cel mai bun prilej de-a-și lărgi cunoștințele și a-și câștiga o adâncă orientare în câmpul întins al dreptului bisericesc, prilej pe care în adevăr l'a înțeles și l'a exploatat cu toată căldura interesului său științific și

¹⁾ De astfel cea mai bună sinteză a lui Șaguna, ne-a dat-o prof. univ. I. Lupuș în admirabila monografie asupra nemuritorului mitropolit, apărută în două ediții la 1909 și 1911.

bisericesc timp de 12 ani și mai bine, cât petrecuse între Sârbi. ¹⁾)

Dar cele mai prețioase lămuriri ni le dă însuș Șaguna în scrierile sale și mai ales în operele de caracter canonic. Astfel în prefața lucrării «*Elementele dreptului canonic*» (1854) Șaguna ne spune: «Fiind norocos a fi protosincol la mitropolia noastră din Carloviț și pe lângă datorințele ce le-am avut ca profesor de teologie, având ceasuri slobode le întrebuițam cu cetire adeseori și cu cetirea cărților canonice. Aceasta puteam să o fac cu înlesnire căci eram și bibliotecar al bibliotecii mitropolitane. În cărțile canonice aflam multe, care mă silea a le descrie, căci nu aveam nădejde, că voi putea și eu oarecând foliantele acelea să mi le cumpăr; apoi și aceea am gândit, că cine știe unde mă va arunca soarta dela Carloviț, putea-voi avea și acolo foliantele acelea? Am aflat acolo și Pravila noastră cea mare, și venind cu voia lui Dumnezeu în eparhia Ardealului, am cumpărat Pidalionul, care canoanele sfintelor soboare și sfinților Părinți le cuprinde în sine cu talmăciri foarte bogate și m'am îndulcit cu cartea aceasta cu atâta mai mult, căci are aprobarea scaunului patriarhicesc din Constantinopol. Și așa cu ajutorul acestor isvoare de știință am întocmit «*Elementele dreptului canonic al bisericii noastre ortodoxe*». Acum pomenitele mele însemnări le-am scos din Pravila, din Cormciaia, din Sintagma lui Beveregiu, din manuscrisul despre soboare al arhimandritului Ioan Raici și toate acestea le-am asemănat cu Pidalionul și în înțelesul acestuia le-am întocmit, pentru aceea și canoanele citate sunt după Pidalion. ¹⁾)

¹⁾ 1) *Lupaș*, Mitropolitul Andrei Șaguna. Sibiu 1911 ediția II. p. 28.

²⁾ *Vering* pretinde, că această carte este prelucrată în mare parte după *Eulhimius Ioannovics* Principia iuris ecclesiastici veteris orthodoxae orientalis ecclesiae. Neoplanta. 3 volume apărute în 1841, 1844 și 1847. Am înaintea mea cele dintâi 2 volume ale lui Ioannovics (*Vering* greșește afirmând, că volumul al 2-lea ar fi fost ars la 1848) scrise cu text paralel latin și sârb. și din studiul comparativ ce l'am făcut mărturisesc, că n'am putut verifica părerea aceasta. Adevărat că sistemul cărții e aproape acelaș, dar el să găsește în atâtea manuale de drept canonic. Chiar și în Milaș îl întâlnim cu anumite modificări. Esențială este însă concepția și tratarea; iar aici remarcăm deosebiri și capitole pe cari Ioannovics nu le are. D. p. cu privire la canoane și colecțiile lor, apoi doctrina lui Șaguna despre valoarea temporară a canoanelor disciplinare. De altfel Ioannovics tratează lucrurile aproape fragmentar, pe când Șaguna nu. Dacă ar fi adevărată afirmația lui *Vering*, nu înțelegem

În prefața cărții «*Compendiu de drept canonic*» Șaguna declară, că a scris-o «după temeiurile genuine și originale scoase din sf. Scriptură, din canoanele sinoadelor ecumenice și locale și din interpretațiunile care le-am găsit în Pidalion și din cele ale lui Balsamon, Zonara și din sintagma alfabetică a lui Blastar; iar în privința anticităților bisericesti ne-am folosit cu opurile lui Bingham și Heineciu». Din cercetarea lucrării ne convingem, că Șaguna a întrebuițat o literatură canonică și istorică destul de bogată. Astfel în șirul izvoarelor întâlnim, afară de Pravila și Pidalion, operele lui Beveregiu, Harmenopol, Harduin, Hefe, Biener, pe istoricii bisericesti Eusebiu, Socrate, Sozomen, apoi pe Ciprian, Ireneu, Ciril' Tertulian, Ignațiu ș. a. Șaguna ne spune însuși, că a lucrat ani de zile la această carte, de care a condiționat toată mângâierea vieții sale. ²⁾)

Dar deși Compendiul este socotit ca cea mai reușită lucrare canonică a lui Șaguna, calificată chiar de critica berlineză drept «un monument nepieritor», ³⁾) totuș găsim că erudiția nemuritorului mitropolit să deface cu tot atâta putere și din paginile faimosului «*Anthorismos*» sau din comentariile sigure și originale fixate în voluminosul său «*Enchiridion*». ⁴⁾)

Un spirit atât de superior, o inteligență atât de pă-

pentru ce ar fi retăcut Șaguna acest lucru, câtă vreme vedem, că el indică toate izvoarele utilizate. Noi credem, că Ș. n'a întrebuițat pe Ioannovic deoare ce era laic, iar în materie canonică își găsea alte autorități: (vezi afirmația lui Vering în *Lehrbuch des Kath. orient. und protest Kirchenrechts*, Freiburg. 1881 p. 21.)

²⁾) Despre «*Compendiu*» susține tot Vering, că e scris după principii protestante (vielfach nach protestantische Anschauungen umgestaltendes Compendium, o. c. p. 22). Vom reveni în alt capitol asupra acestei acuzații. Deocamdată menționăm, că lucrarea lui Șaguna a fost tradusă de toate bisericile ortodoxe în sârbește, grecește, rusește cum și în cea germană. (cf. I. Lupaș o. c. p. 160-61 și I. S. Berdnicov, *Curs de drept bisericesc* p. 16-17.); O dovadă și aceasta despre valoarea acuzației de protestantism.

³⁾) I. Lupaș o. c. p. 161.

⁴⁾) Aici e locul să pomenim de interesul ce l'a trezit activitatea canonică a lui Șaguna Astfel după «*Enchiridion*» apare la 2 ani o lucrare similară a protopopului din Timișoara *Meletie Dregliciu* intitulată, *Legile bisericesti*. Ea cuprinde canoanele din Pravila și Pidalion cu tălmăciri scurte făcute în uzul preoților și al mirenilor. Are însă o greșală fundamentală, că în multe interpretări urmează pe canonistul apusean *Van Espen*, ceea ce face cartea inutilizabilă din punct de vedere ortodox. Rămâne totuș însemnătatea ei sub raportul istoriei dreptului nostru bisericesc. Asemenea e de menționat lucrarea protop. *B. Baiulescu* din Brașov după modelul *Enchiridionului*, depusă în manuscris în biblioteca lui Șaguna din Sibiu.

trunzătoare înfrățită cu o uriașă putere de muncă, nu putea să rămână la opere de mediocritate nici pe teren științific, ci din bogăția culturii sale istorice, juridice și teologice avea să ne dea — în raport cu știința timpului și cu greutățile nesfârșite, ale chemării sale înoitoare, cele mai bune lucrări canonice românești din vremea sa. ¹⁾ O privire nouă a bibliotecii sale dela Sibiu m'a incredințat, că nimic din operele canonice importante apărute până la dânsul nu i-a scăpat din vedere. Un sentiment de evlavie te cuprinde purtându-ți degetele peste enormele codici grecești, sârbești, rusești și latinești cum și a prețioasei literaturi de drept bisericesc, cari împodobesc această bibliotecă, căci ele ne dau măsura neîndoioasă a încontestabilei erudițiuni semănată cu belșug de Șaguna în scrierile lui canonice. Numai cunoscând aceste lucruri, putem înțelege în toată adâncimea ei valoarea mărturisirii făcută chiar de Șaguna, în cursul unei polemici, când spune : «*am încărunit în studiul canoanelor și în asemănarea textelor grecești, române, slave și latine ale canoanelor bisericești, apoi suntem câtva versați și în Iure Romano*» ²⁾. Nu era decât firesc ca dintr'o astfel de muncă stăruitoare, determinată de-un larg și puternic interes științific, să isvorască o cultură canonică sigură și bogată, care să se exteriorizeze în opere durabile cu o competență apreciată nu numai în vremea sa, ci mărturisită și cu decenii în urmă de însuși marele canonist oriental *Nicodim Milaș*. ³⁾

De aceea nu-i nimic exagerat în liniile portretului definitiv, pe care ni le dă boigraful său la încheerea monografiei zicând : «*învățătură bisericească și profană ; cultură vastă câștigată în atâția ani lungi de călugărie harnică și trează ; spirit de jertfă, din care au răsărit spre binele neamului și bisericii noastre, roade atât de îmbelșugate ; fapte și îndrumări culturale de-o epocală importanță și idei înaintate cum la puțini dintre contemporani se vor*

¹⁾ Pentru chestiunea noastră se poate citi cu folos și *Gh-Tulbure*, Activitatea literară a mitropolitului Andrei Șaguna, Sibiu 1909 : care dă cuprinsul tuturor lucrărilor cu aprecieri personale reușite.

²⁾ *A. Șaguna*, *Authorismos* pag. 26.

³⁾ *Milaș*, *Drept bisericesc* p. 442 nota.

găsi — toate acestea într'o armonioasă îmbrățișare, constituiesc individualitatea lui Șaguna». ¹⁾)

Aceste rânduri de succintă caracterizare ne pot oferi indicații suficiente asupra culturii canonice a mitropolitului Șaguna. În lumina acestei *personalități științifice*, vom examina și noi în paginile următoare concepția canonică a lui Șaguna cu privire la organizația bisericească.

*

Din capul locului e necesar să fixăm părerea mitropolitului Șaguna cu privire la *Biserica* și la problema ei. Iată cum o stabilește: «Biserica, din punctul de vedere al dreptului canonic, este totalitatea acelor indivizi, cari s'au învoit într'un Domn Isus Hristos, într'o credință, într'un botez și ntr'un D-zeu și tată al tuturor, ca prin mărturisirea și împlinirea învățaturii și așezământului celui nou de lege al lui Hristos să se răscumpere din legea veche și să li se dea moștenirea fiiască. Iar «*problema* Bisericii este pregătirea indivizilor ei spre moștenirea împărăției lui D-zeu și spre luminarea lor prin povățuiri în înțelesul învățăturilor lui Hristos, asemenea a deștepta în creștini năzuiala pentru perfecțiunea sufletească și intelectuală, pentru îmbogățirea minții cu cunoștințele reale și pentru cultivarea inimii și a sentimentelor lor, a-i face pe ei străini pe cât se poate de ori și ce slăbiciuni și patimi.» ²⁾..Capul Bisericii este Hristos singur, de unde derivă și caracterul ei de unitate și ecumenicitate. ³⁾).

Dacă Hristos este *capul* Bisericii, nu-i decât logic adevărul, că Biserica însăși constituie *trupul* lui Hristos. Pe această învățătură fundamentală, își clădește Șaguna doctrina sa originală cu privire la **organismul Bisericii**.

Anume el se razimă pe știința d-zecască a apostolului *Pavel*, «care voind să arate existența organismului Bisericii și a părților ei organice, face asemănare într'un mod măreț a organismului trupului bisericesc și a părților lui cu organismul trupului omenesc și a părților acestuia, când învață pe Corinteni: «Trupul nu este alcătuit dintr'un singur mădular, ci este alcătuit din mai multe mădulare.

¹⁾ I. Lupas, Mitropolitul Andrei Șaguna ed. II. p. 828.

²⁾ Șaguna Compendiu de drept canonic p. 19 și 24.

³⁾ idem, ibidem p. 23. 24.

Dacă piciorul ar zice: «fiind-că nu sunt mână nu fac parte din trup» ar înceta el oare pentru aceasta să facă parte din trup? Și dacă urechea ar zice: fiind-că nu sunt ochiu nu fac parte din trup, ar înceta ea oare pentru aceasta să facă parte din trup? Dacă tot trupul ar fi ochi, unde ar fi auzul? Dacă totul ar fi auz unde ar fi mirosul? Fapt este că Dumnezeu a pus mădulele în trup și a așezat pe fiecare așa cum a voit El. Dacă toate mădulele n'ar fi decât un singur mădular, unde ar fi trupul? Fapt este că sunt mai multe mădule, dar este un singur trup. Ochiul nu poate zice mâinii: «n'am trebuință de tine», nici capul nu poate zice picioarelor: «n'am trebuință de voi». Ba mai mult, mădulele trupului cari par mai slabe, sunt de neapărată trebuință.

Dumnezeu a întocmit trupul în așa fel, ca să dea mai multă cinste, mădulelor lipsite de cinste; ca să nu fie nici o desbinare în trup, ci mădulele să îngrijească deopotrivă unele de altele. Voi faceți parte din trupul lui Hristos și fiecare în parte este unul din mădulele lui¹⁾.

Șaguna conchide din analogia corpului omenesc că și organismul Bisericii nu are viață decât dacă părțile lui componente funcționează în chip armonios.

Cari sunt aceste părți componente sau «elemente» ale organismului Bisericii?

Șaguna le găsește tot în propoveduirea luminată a apostolului Pavel, care zice: «Sunt felurite daruri dar este același Duh; sunt felurite slujbe, dar este același Domn; sunt felurite lucrări, dar este același Dumnezeu, care lucrează totul în toți. Și fiecăruia Duhul i se arată prin darul cel mai folositor pentru alții. De pildă unuia îi este dat prin Duhul darul să vorbească despre înțelepciune, altuia darul să vorbească despre cunoștință, datorită aceluiși Duh; altuia credința prin același Duh, altuia darul tămăduirilor; prin același Duh, altuia puterea să facă minuni, altuia darul să procească, altuia darul să deosebească duhurile, altuia darul să vorbească în felurite limbi, și altuia darul să tălmăcească aceste limbi. Dar toate aceste lucruri le face

¹⁾ Corinteni I. cap. XII. 14—27. (ediția Cornilescu p. 313).

unul și acelaș Duh, care dă fiecăruia în parte duhurile lui, cum voiește» ¹⁾.

Potrivit acestei învățături Șaguna dismembrează elementele organismului bisericesc în 2 categorii și anume în a) *elemente personale* și b) *elemente sociale*.

Elementele personale sunt toți creștinii, fără deosebire de naționalitatea sau situația ce-o ocupă în Biserică. Iar cele sociale sunt parohiile, mănăstirile, protopresbiteriatele eparhiile, mitropoliile și patriarhatele în cari este împărțită Biserica universală, dar totuș — zice Șaguna — fiindcă aceste părți sunt legate una de alta, pentru aceea se înfățișează armonia cea mai naturală ce este între ele. ²⁾.

Existența și vitalitatea Bisericii fiind condiționată de viabilitatea organismului său, este necesar ca toate elementele cari o compun să fie lăsate în funcțiune. Căci precum corpul omenesc nu constă numai din ochi sau din mâini, ci din mai multe părți și toate laolaltă constituie sințeza vie a ființei omenesti, tot «*așa și trupul Bisericii nu poate să conștea numai din Arhierei, sau numai din preoți sau numai din mireni, nici se poate ocârmui întru toate numai prin Arhierei, sau numai prin preoți sau numai prin creștini*, căci atunci trupul Bisericii n'ar avea mădulari, ci ar consta sau numai din Arhierei, sau numai din preoți sau numai din laici. Inșă trupul Bisericii dacă n'ar avea mădulari nu s'ar putea numi trup, căci Apostolul prea bine zice că trupul fără mădulări nu este trup și apoi ideea despre trup presupune existența a mai multor mădulări. De aceea zicem: că Biserica ca trupul lui Hristos are organismul său natural și hotărât prin însuși Mântuitorul, că organismul acesta are părțile sale personale și sociale cari sunt chemate a săvârși funcțiunile lor după canoane și înștițuțiuni față cu deosebitele cerințe ale vieții bisericești, și că este necesar ca vitalitatea acestor elemente ale Bisericii nu numai să nu se sugrume, ci încă să se cultive prin știință și cunoștințe spre exercitarea și desvoltarea cuviincioasă a puterilor sale vitale, căci astfel mlădițele viței dumnezeesti vor aduce roadă multă și ni-

¹⁾ Corinteni I. c. XII. 4—11.

²⁾ Compendiu p. 90.

mic nu va însetoşa ci toţi vor fi adăpaţi căci zice Mântuitorul, că din pântecele acelora cari vor crede întru el, vor curge râuri de apă vie»¹⁾.

Aceasta este doctrina generală a lui Şaguna despre Biserică şi organismul ei, doctrină pe care o găsim confirmată şi de canonistul Nicodem Milaş²⁾.

*

Din doctrina aceasta vedem, că Şaguna clasifică elementele personale ale Bisericii în 2 categorii: *cler* (ierarchie) şi *creştini* (mireni). Această clasificare se întemeiază şi ea pe st. Scriptură, întru cât apostolul Pavel spune: «Şi acela (adecă Hristos) a dat pe unii *apostoli*, pe alţii profeţi, pe alţii *evanghelişti*, iar pe alţii *păstori* şi *dascăli* spre săvârşirea *sfinţilor* (creştinilor), spre lucrul slujbei, spre zidirea trupului lui Hristos»³⁾. Dată fiind clasificarea aceasta urmează să urmărim situaţia ce-o au *clericii* şi *mireni* în sânul organismului, sau mai precis situaţia de drept rezervată lor în cadrele Bisericii.

Ierarhia fiind constituită prin chemarea deosebită a Duhului Sfânt pentru conducerea Bisericii în realizarea scopurilor sale fixate de Mântuitorul, cuprinde 3 grade ale harului: arhieria, preoţia şi diaconia. Toate trei se concentrează în persoana *arhierelui* (episcopului), căci—după expresia lui Şaguna—el este diacon sfinţit, el este preot sfinţit, el este şi episcop sfinţit şi taina preoţiei constă din aceste trei sfinţiri, cari nu se află în nici un alt dignitar bisericesc⁴⁾. Dar episcopul personifică şi cele trei puteri atribuite ierarhiei anume a *învăţării* (potestas magisterii), a săvârşirii *tainelor* (potestas ordinis) şi a guvernării (potestas jurisdictionis).

Intemeiat pe can. 41 apost. care zice: «poruncim ca episcopul să aibă stăpânire peste lucrurile Bisericii, că adecă sufletele cele scumpe ale oamenilor lui i s'au încredinţat» şi pe can. 38 apost. unde se enunţă: «episcopul să aibă purtarea de grijă a tuturor lucrurilor bisericesti

¹⁾ Şaguna. Compendiu p. 92.

²⁾ Drept bisericesc p. 179 şi urm.

³⁾ Efeseni, IV, 11—12.

⁴⁾ Ziarul episcopului A. Şaguna din 1857 (Puşcariu, Documente pentru limbă şi istorie I. pag. 316.

și ocârmuiască-le pe ele fiindu-i Dumnezeu cercetător¹⁾,— Șaguna conchide, că «a Episcopului este chemarea și îndatorirea a priveghea pentru toate și a aduce măsuri pentru ridicarea și prosperarea eparhiei, adecă a lucrurilor bisericesti și a sufletelor celor scumpe ale creștinilor; el singur este chemat a face început în toate adecă a aduce regulile disciplinare și instrucțiuni pastorale»²⁾.

Dar—zice Șaguna—«ar greși tot natul, carele din cuvintele canonului 38 apost. ar vrea a deduce o putere volnică sau nețârmurită a episcopului în lucrurile bisericesti»³⁾. Chiar sf. Ioan gură de aur spune, că o faptă volnică a vr'unui arhieru ar fi suficientă spre primejduirea corăbiei bisericesti⁴⁾. De aceea răspunzând în 1860 episcopului Hacman, care pretindea un cap suprem chemat să țină toată cârma bisericii ortodoxe din Austria, declară că o astfel de părere e contrară doctrinei Mântuitorului, care a făgăduit prezența sa numai *adunării* întrunită în numele Lui. Altfel Biserica nu s'ar putea numi una, sfântă, sobornicească și apostolică, căci s'ar ocârmui după chibzuiala individuală a unui muritor și prin urmare s'ar lipsi de caracterul ei cel *primitiv*»⁵⁾. «De aceea garanța cea mai sigură pentru a se susține Biserica lui Hristos, nu se poate afla în nici o individualitate trupească, de ar fi ea înzestrată cu orice titluri, ci numai și numai în *individualitatea duhovnicească*, pe carea în timpii noștri Biserica cea mare din Constantinopol o numește cârma Bisericii întregi și se află în Pidalion, dar se efectuează prin *sinoade*, la care se adună, după firea obiectelor pertractânde, sau numai Arhieriei sau și Preoții și Diaconii și cei mai aleși creștini»⁶⁾,

De aceea și constată Șaguna în alt loc, «că centrul Bisericii pe pământ nu se poate reprezenta prin nici un Arhieru, căci este spiritual, ci se poate reprezenta numai și numai prin un *sinod ecumenic* din arhieriei, preoți și laici, *supt capul cel spiritual carele este Hristos*»⁷⁾. Din acest mo-

1) Șaguna, Elementele dreptului canonic, 1855 ediția II, p. 72—84.

2) Șaguna, Anthonismos p. 54 și 104.

3) Idem, Elementele dreptului canonic, p. 83.

4) Actele soboarelor din 1850 și 1860, p. 86.

5) Pușcariu, Doc. pentru limbă și istorie I, p. 345.

6) Șaguna, Actele soboarelor, p. 86—88, Pușcariu, o. c. p. 344.

7) Șaguna, Compendiu de drept canonic p. 95.

tiv nu acordă nici *infallibilitatea* vr'unui arhiereu singuratic, ci exclusiv sinodului ecumenic:

Din toate aceste păreri ale lui Şaguna se desface concluzia, că *ierarhia* este subiectul autorităţii bisericeşti, şi că această autoritate sau putere bisericească nu se poate concentra într'o singură persoană, ci numai în *sobor*. De unde urmează în chip logic şi recunoaşterea caracterului *ierarhic-sinodal* al Bisericii ortodoxe ¹.

Cu tot caracterul acesta ierarhic, care atribuie conducerea bisericească *Clerului*, totuşi activitatea Bisericii nu este mărginită numai la dânsul, fiind-că în elementele personale alături de ierarhie intră şi *creştinii*. Dacă ei sunt priviţi de apostolul Pavel ca mădulare ale Bisericii, sortite să îndeplinească anumite funcţiuni spre a contribui la păstrarea vitalităţii trupului lui Hristos, urmează să li se recunoască şi dreptul de a fi priviţi ca factori indispensabili în atingerea scopurilor finale ale Bisericii.

Problema participării laicilor la desfăşurarea vieţii bisericeşti, constituie un punct unghiular în concepţia canonică a lui Şaguna despre organizaţia bisericească, de aceea va trebui s'o examinăm de aproape, spre a fixa cât se poate de precis autenticitatea şi originalitatea ei.

Şaguna derivă drepturile constituţionale ale *laicilor* din calitatea lor indiscutabilă de membrii ai trupului spiritual al lui Hristos, ceea ce înseamnă că ei fac parte constitutivă subiectivă în organismul Bisericii. În justificarea acestor drepturi porneşte dela cuvântul apostolului Pavel către Corinteni, că «*unde este duhul Domnului, acolo este libertatea*». «Având creştinii Duhul Domnului au să se bucure de libertate, ceea ce presupune acţiuni şi participare la afacerile biserico-economice. Prin urmare unde creştinii sunt liberi, acolo este Duhul Domnului, căci ştim că Hristos a promis, că acolo va fi, unde doi sau trei vor fi adunaţi în numele lui. Aceste cuvinte nu se pot reduce numai la Arhieriei adunaţi în numele lui Hristos, ci după împrejurări şi la creştini; căci oricând s'ar aduna numai Arhieriei în numele lui Hristos spre săvârşirea vr'unei afaceri la care au drept să ia parte şi creştinii, totdeauna s'ar vătăma Duhul Domnului, carele este

¹) *Milaş*, Drept bisericesc p. 190 şi urm.

libertate, și Hristos n'ar fi acolo. Da — zice Șaguna — este o urmare a necunoștinței grosolane despre demnitatea, de care creștinii ca atare au a se bucura, când cineva ar trage la îndoială dreptul creștinilor la alegeri de Arhierei și ierei și la afaceri bisericice-economice. Pe unul ca acesta îl îndreptăm la cuvintele apostolului, unde pe creștinii Corinteni îi numește «cartea lui Hristos, scrisă nu cu cerneală, ci cu Duhul Dumnezeuului celui viu, nu în table de peatră, ci în tablele cele trupești ale inimii». Iar între numeroasele citații luate din epistole, se provoacă și la admirabilele cuvinte către Corinteni: «iar voi neam ales, preoție împărătească, popor sfânt, poporul învierii, ca să vestiți bunătățile celui ce v'a chemat pe voi dintru întuneric la minunata sa lumină». ¹⁾

Dar mai elocvent își dezvoltă Șaguna doctrina sa cu privire la *mireni*, în *Anthorismos*. Răspunzând clerului din Bucovina, care susținea că invitarea mirenilor la soboarele ardeleni din 1850 și 1860, este lipsită de bază canonică și cu totul străină în biserică în Transilvania, așa încât practica aceasta se întemeiază numai pe aflarea de bine a Arhiereului de acolo, Șaguna ține să apere cu argumente solide îndreptățirea procedurii sale. El spune textual: ¹⁾ «noi credem și mărturisim, că n'am vătămat nici un fundament canonic, când am conchemat la soboarele Bisericii noastre din Ardeal pe lângă reprezentanții Clerului și pe reprezentanții eparhioților noștri: dacă frații bucovineni știu că fapta aceasta a noastră arhierească este lipsită de fundament canonic și știu acele fundamente canonice să aibă bunătatea a ni le spune, quia ars est longa sed vita brevis. 2. noi credem și mărturisim că am fi greșit și am fi provocat partide, precum acelea le vedem din susatinselē cuvinte ale frațiilor sale dacă la soboarele noastre ce am ținut și ce le vom ține pentru regularea trebilor bisericesti și școlare, n'am fi chemat și dacă n'am chema și în viitor și pe reprezentanții poporului eparhial, pentru că noi așa știm că de o parte astfel de manifestație nu vatămă nici in-

¹⁾ Șaguna, Compendiu de drept canonic p. 174 și urm. unde Ș. îndrumă la cartea despre Preoție a lui Ioan gură de aur, plină cu dovezi despre dreptul laicilor.

stituțiunile canonice nici interesele bisericești, nici vaza cuiva, iar de altă parte poziția bisericii noastre ardelenne și a Mitropoliei ei, în care să află dânsa până în zilele noastre și din care vrem să o scoatem, este extraordinară, căci în urma măsurilor politice devenise Biserica în starea cea mai mizerabilă și abnormă, și acum de a o scoate din această abnormitate și a o aduce la stare normală cu toate elementele și cu toți factorii ce se cuprind în Biserică, avem trebuință de împreună lucrare și de niște mijloace care de sigur să fie în stare a înnoi biserica. Pântecele de maică al unui Arhiepiscop atunci să vădește mai învederat, când clerul și poporul îl adună Episcopul împrejurul său și îl luminează și capacitează față în față. Așa dară de vreme ce suntem iubitori de cele duhovnicești, căutăm cele ce sunt spre *zidirea* Bisericii, ca să prisosim și cum că cu ajutorul lui Dumnezeu am prisosit, adeverează *unimea* părerilor și a convingerilor ce le are clerul și poporul ardelen în treaba regulării și organizării trebilor bisericești și școlare. Și fiindcă în unimea și armonia aceasta a clerului și poporului român zace acel adevăr că noi prin chemarea reprezentanților clerului și poporului bisericii noastre la soboarele din 1850 și 1860 am făcut toate cu *cuvință* și după rânduială, pentru aceea zicem că în acest adevăr avem noi fundamentul canonic al procedurii noastre arhiepiscopice. Acest adevăr toți ortodocșii îl mărturisesc afară de aceia, cari în litera ce omoară mai mult cred, decât în Duhul carele viază»¹.

Șaguna spune că acuza de anticanonicitate i s'a făcut timp de 8—9 ani, în mai multe rânduri, de către unii bărbați ai guvernului absolutistic, cărora le-a răspuns că a făcut aceasta spre a scoate biserica din starea anormală în care se găsea. «Aceasta, după convingerea noastră,—zice Șaguna—nu se poate face pe ascuns și unilateral, ci aievea la o adunare unde toate părțile constitutive ale Bisericii să fie reprezentate și dacă noi ca Arhiepiscop acest mod de reorganizare *externă* îl aflăm de bun și scopului corespunzător, atunci noi ca episcop suntem împuțerniciți a efectua convingerea noastră episcopicească, căci după can. 34 apost. Episcopul poate să facă în eparhia

¹) Șaguna Anthorismos p. 101 și urm.

sa toate acelea câte se cuvin Episcopiei sale și satelor celor de sub dânsa»¹. Și în fine ca al 3-lea argument Șaguna spune: «noi credem și mărturisim, că acea lucrare a unui Arhiereu, care produce buna înțelegere și cea de acolo urmată iubire între Arhiereu, popor și cler precum și activitatea generală în toți membrii Bisericii ce au făptuit ca astăzi în Ardeal să avem peste 600 de școale populare de religia noastră ortodoxă, *nu se poate zice a fi lipsită de fundament canonic*».

Arătând apoi scopul și rezultatele importante ale soboarele din 1850 și 1860, Șaguna susține că n'a făcut decât să urmeze pilda Apostolilor, cari împreună cu creștinii au hotărât problema împărțirii mitosteniei, intrarea păgânilor în creștinism, alegerea lui Matia ș. a. Deci se întreabă cu drept cuvânt: «oare să nu aibă soboarele noastre din Ardeal nici un fundament canonic, când și noi n'am vrut alta fără numai aceea, ca precum Apostolii prin lucrările lor sobornicești, la care au luat parte și mulți dintre credincioși, au vrut să dea trebilor celor din afară bisericești o direcție mulțumitoare pentru toți, așa și noi ne-am nevoit ca întâiu să învățăm, prin reprezentați, clerul și poporul eparhial despre toată starea bisericească, atât ierarhică cât și materială și apoi prin învățăturile noastre arhieresti luate din Sf. Scriptură, din canoane și din scrierile sf. Părinți, să dăm direcția cuviincioasă lucrurilor externe bisericești, ca așa îndulcindu-se reprezentanții de sfințenia și mântuirea religiei lui Hristos și cunoscând cugetul Arhierelui lor, să-și procure sie-și și tuturor pe care i-au reprezentat, odihna și convingerea sufletului, că religia străbună nu mai este în primejdie, ci după modul acela ce-l propuse Episcopul va avea cinstea și vaza sa. Asemenea să se convingă și despre aceea, că Episcopul știe și cunoaște, că nu el ca Episcop susține Biserica lui Hristos în *pravința materială*, ce să cere pentru ajungerea unor scopuri bisericești și școlare, ci poporul este acel izvor nedeșertat, de unde curg ajutoarele pentru ajungerea acelor scopuri externe bisericești și școlare».

¹, *Authorimos* p. 104.

«In stârșit credem și mărturisim, că am avut fundament cononic tare pentru a chiea la soboarele Bisericii noastre membrii dinstinși ai Clerului și Eparhioților noștrii, căci din tâlcul can. 13. al Laodichiei în *Pidalion* ne învățăm: *că pot cei mai înțelepți și evlavioși mireni să aleagă împreună cu Episcopii și preoții, pre cel ce urmează a se hirotonisi lor preot sau și Arhiereu*, dar nu și poporul cel prost și neregulat pentru gâlcevile ce pot urma întru alegerile lor, unii pe unul alegând și alții pe altul.» ¹⁾

* * *

Expunând aceste păreri se ivește în mod logic întrebarea, dacă Șaguna produce dovezi istorice și canonice pentru justificarea doctrinei sale privitoare la participarea laicilor în manifestarea vieții externe a Bisericii?

Spre a dovedi dreptul constituțional al mirenilor, Șaguna se îndreptează la *creștinismul primitiv*, așa cum s'a afirmat el cu deosebire în cele dintâi trei veacuri, convins că formele de viață de atunci exprimă mai autentic principiile direcționale sub raportul organizării Bisericii.

Astfel îl vom vedea susținând în calitate de istoric, că «ocârmuirea singuraticelor Biserici o alcătuia Episcopul cu presbiterii și uneori și cu întrebuintărea diaconilor și a câtorva bătrâni dintre *mireni*. Toate lucrurile mai însemnate cari se țineau de orânduirea ceremoniilor evlavioase, de împărțirea averii bisericesti la săraci și la orfani, se săvârșeau în astfel de sfat, iar alegerea preoților, înfruntarea eresurilor primejdioase și îndreptarea smintelelor mari se făceau înaintea *a toată Biserica*» ²⁾. Pentru exemplificarea acestor afirmațiuni, Șaguna înșiră în lucrarea sa canonică principală o serie de acțiuni apostolice, săvârșite cu participarea activă a creștinilor. În locul întâi pomeneste actul alegerii apostolului *Matia* îndeplinită cu in-

¹⁾ *Authorismos* p. 109—10. Iar în legătură cu afirmația Bucovinenilor, că în trecut la soboarele ardelene n'au participat mireni, dovadă și soboarele din 1700 și cel electoral din 1809, Șaguna răspunde: «Ne mirăm și trebuie să ne mirăm, că frățiile sale se silesc a aduce exmple pentru întărirea părerii lor încă și din niște împrejurări care per jûs fortioris din partea stăpânirii politice s'au introdus în Biserica noastră din Ardeal.» De aceea declară că atât soborul din 1700 cât și cel electoral din 1809 n'au nici-o *legalitate cononică*, fiind plăsmuirile unui guvern absolutistic. (*Authorismos* p. 112).

²⁾ Șaguna, Ist, Bis. art vol. I. p. 125

tervenția comunității din Ierusalim, din a cărei analiză canonică scoate concluzia, că «este clasică și dătătoare de măsură pentru toți timpii în ierarhia Bisericii lui Hristos»¹⁾. Firește Șaguna dându-și seama de adevărul, că dreptul conducerii bisericești aparține numai ierarhiei, el subliniază intervenția mirenilor în actele de natură administrativă, între cari cele mai importante sunt acelea relativ la constituirea fețelor bisericești. Așa citează alegerea celor 7 diaconi, prin care se dovedește, «că poporul a exercitat dreptul de alegere, iar Apostolii dreptul de constituire și sfințire»²⁾. Dar și urmașii nemijlociți ai Apostolilor ajung în scaunele lor tot prin colaborarea ierarhiei și a creștinilor. Astfel amintește Șaguna alegerea sf. Policarp, a sf. Corneliu îndeplinită «după testimoniul tuturor clericilor și a tot poporul» cum și a unei serii întregi de alți episcopi indicați în Viețile Sfinților³⁾. Urmând pe istoriograful Socrate, arată că alegerea sf. Ioan Chrisostom s'a făcut cu sufragiul comun al întregului cler și popor, tot așa și a episcopului Eustatius din Antiohia cum atestază istoricul Teodoret. Citând pe Bingham reproduce cuvintele lui Leon papa Romei, care în epistola 68 către Anastasiu zice: când se tratează despre alegerea Arhiereului, atunci să se propună tuturor acela, pe care consensul clerului și poporului îl va postula concordialmente»⁴⁾. Din toate exemplele acestea istorice, Șaguna deduce *egala* îndreptățire a clerului și poporului în alegerea Episcopilor, a cărui putere n'are numai caracter testimonial ci și *judicial*. Această afirmațiune o întemeiază pe celebra epistolă 68 a sf. Ciprian din Cartagina, unde se zice: «D zeu poruncește ca preotul să se constituie în fața întregii Sinagoge, va să zică D-zeu învață și arată, că hirotoniile preoțești se cuvine a se face numai sub conștiința poporului carele asistă, ca fiind poporul de față sau să se descopere păcatele celor răi sau să se vestească meritele celor buni, ca apoi să fie hirotonia dreaptă și legiuită, ca una ce s'a examinat cu sufragiul și judeciul tuturor»⁵⁾. După aceste exemple scoase din istorie, Șaguna trece la

1). Idem, Compendiu de drept canonic p. 240

2). Compendiu de drept canonic p. 243

3). *Ibidem* p. 244 și umr.

4). *Ibidem* p. 248 vezi și Ist. Bis. ort I. p. 171-2

5). *Ibidem* p. 249.

«câmpul cel frumos și lat al *Canoanelor*,» înșirând taxativ toate dispozițiile privitoare la alegerile episcopoești cuprinse în canoanele apostolești și ale sinoadelor ecumenice și locale. ¹⁾ Din combinarea conștiințioasă atât a literii cât și a spiritului acestor canoane, Șaguna trage următoarele concluziuni: 1. că în cursul vremii s'a ivit nevoia regulării unor împrejurări privitoare la constituirea Episcopilor, însă fără vătămarea principiului și a practicei din epoca primitivă, care asigură clerului și *poporului* dreptul de participare la aceste alegeri: 2. că esența acestei regulări să reducă la norma, care prevede participarea clerului, popoului, sinodului episcopesc și a Mitropolitului în următoarele condiții: clerul și poporul ia parte prin reprezentanții săi la alegere cu dreptul de *prezentare* și *candidare*; sinodul episcopesc cu dreptul de *cenzurare* a candidației și a calităților celui candidat, iar Mitropolitul cu dreptul de *supracenzurare*, de *designare* și de *hirotonie* a celui găsit vrednic după părerea sa, dar și de anulare a actului de alegere, în cazul că nu consimte cu nici unul din cei candidați: 3. că dispozițiile can. 5 și 13 Laodicea interzic gloatelor neregulate participarea la alegerile de Arhiepiscop și preoți, dar nu oprește pe *fruntașii* clerului și popoului, deoarece ce tâlcul can. 13 din *Pidalion* spune categoric: «că poate cei mai înțelepți și mai evlaviești *mireni* se cuvine împreună să aleagă cu Episcopii și preoții pe cel ce urmează a li se hirotonisi lor preot (sau și Arhiepiscop), dar nu și norodul cel prost și neregulat pentru gâlcevilor ce pot urma întru alegerile lor, unii pe unul alegând și alții pe altul». ²⁾ Așa dară doctrina lui Șaguna privitoare la dreptul mirenilor în constituirea fețelor bisericoești și în rezolvirea afacerilor administrative-economice, se bazează, din punct de vedere *istoric*, pe practica Bisericii primitive din primele trei veacuri, iar din punct de vedere *canonic* o susține cu spiritul general al canoanelor și în special cu interpretarea dată de *Pidalion* can. 13 al sinodului din Laodicea. ³⁾

¹⁾ *Compendiu* p. 225.

²⁾ *Pidalion* (ediția din 1844 p. 289.

³⁾ Provocarea lui Șaguna la interpretarea *Pidalionului*, se bazează pe autoritatea deosebită ce o acordă el acestei colecțiuni de canoane față de altele cum este d. p. *Pravila*. Așa ne explică, că pe când *Pravila* cuprinde canoanele

Problema participării active a laicilor la viața Bisericii în cele dintâi veacuri ale creștinismului, așa cum o susține Șaguna, o găsim confirmată în scrierile unei serii respectabile de autori reputați atât orientali cât și apuseni.

Astfel rusul *Lebediew* se ocupă pe larg, într'o lucrare a sa, de raporturile clerului cu poporul în veacul al II-lea și al III-lea, aducând un lux de exemple în sprijinul laicilor¹⁾. El zice-citând după un canonist-că în biserica apostolică, conducerea nu era secretă ci publică, cum se dovedește din Faptele apostolilor. Mirenii din această epocă formau o putere vie în Biserică, cum ne arată alegerile păstorilor, (alegeți-vă vouă episcopi și diaconi, spune o scriere grecească din veac. I.) Un izvor tot din veacul I. (Canones eclesiastici) afirmă: dacă în oarecare loc numărul bărbaților creștini e prea mic așa că nu se găsesc nici 12 oameni cu drept de a vota la alegerea episcopului, atunci să se facă cerere la bisericile învecinate pentru a le trimită 3 bărbați aleși, cu cari împreună se cuvine a hotărî cine este vrednic de episcop. Atât inițiativa cât și procedura alegerii, o atribue acest izvor întregii comunități. Dar comunitatea n'avea numai dreptul așezării, ci și al înlăturării clericilor nevrednici cum rezultă din scrisorile lui *Clemente Romanul* către Corinteni și a lui *Polycarp* din Smirna către Filipeni: Anume Polycarp atrage atențiunea Filipenilor, că au despoiat de episcopat și astfel de persoane, cari n'au meritat această pedeapsă, de aceia îi roagă să revină amintind și cazul preotului Valent.

Reprezentanții autorității bisericesti din veacul al II-lea recunosc unanim, că binele Bisericii este numai în lucrarea armonioasă a tuturor membrilor ei. Așa *Ignatie* din Alexandria exclamă: «alcătuiți voi până la cel din urmă un cor,

abreviate, în *Pidalion* ele se găsesc în text deplin cu comentarii canonice, teologice și istorice, și de aceea merită preferință față de *Pravilă*. (Compendiu de drept canonic p. 360): Astfel susține, că *Pidalionul* „este *unica autoritate în Biserica noastră*, pentru că este aprobat de Patriarhia din Constantinopol și declarat de căma ortodoxiei răsăritene» (*Anthorismos* p. 37, vezi și *Actele soboarelor* din 1850 și 1860 p. 82 și urm).

¹⁾ A. P. *Lebediew*, *Clerul în Biserica veche ecumenică*, Moscova 1905 (ru sește). Capitola privitor la cler și popor în veac. II și III, (p.105-164) l'am extras cu ajutorul colegului Silviu Dragomir dela universitatea din Cluj, căruia îi aduc și aici mulțumirile mele.

ca cei uniți într'un cuget să poată rămânea totdeauna laolaltă și în legătură cu D-zeu. Iar *Clemente* Romanul spune: «nici cei mari fără de cei mici, nici cei mici fără de cei mari nu pot exista, toți sunt ca legați unii de alții și aceasta aduce folos».

Pentru veacul al III-lea Lebediuv citează părerile mai multor părinți bisericești: Astfel *Tertulian* spune: «unde sunt trei adunați de ar fi ei și mireni, acolo este biserica, căci fiecare trăește prin credință proprie și D-zeu nu dă preferință unei persoane față de cealaltă». Iar *Origen* afirmă: «greșește împotriva lui D-zeu fiecare episcop, care își îndeplinește serviciul nu ca un rob cu împreună robii săi, ci ca un domn». Tot *Origen* zice despre alegerea episcopului: «la așezarea episcopului se cere asistența poporului, pentru ca acest lucru să fie cunoscut tuturor, deoarece întru preot se alege acela care-i întrece pe toți, care-i mai învățat, mai sfânt și se distinge prin virtute. La acest lucru trebuie să ia parte și poporul, ca pe urmă nimeni să nu murmure și să se nască vr'o nemulțumire (Migne vol. XII. p. 469). Iar *Ciprian* declară: noi știm că Dumnezeu a așezat ca persoanele sfinte să fie alese, fiind de față poporul, înaintea tuturor, ca vrednicia lor să fie întărită prin judecata obștei și mărturia ei. În Testamentul vechiu Domnul poruncește a așeza pe preoți în prezența întregii adunări, adevărat ne învață să nu se facă rânduirea preoților altmintrelea decât cu învoirea poporului ce stă înainte, ca cei de față să aibă puțința a vesti și greșelile celor nevrednici și meritele celor buni. După învățătura d-zeească aceasta s'a păstrat și mai pe urmă». Apoi citând alegerea lui *Matia* și a celor 7 diaconi, la care luase parte și poporul, continuă astfel: «de aceea s'a îndeplinit acest lucru cu atâta grijă și luare aminte în fața întregului popor adunat, că nu cumva să păsească cineva nevrednic în serviciul altarului și la locul preotului. De aceea trebuie observată cu grijă această pravilă și păstrată. Poporul are deplină putere, atât la alegerea de preoți a celor vrednici, cât și la îndepărtarea celor nevrednici» ¹⁾. Clerul din Roma era de acord cu *Ciprian*, când îi răspunde:

¹⁾ Plebs ipsa maximam habet potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel, indignos recusandi (Epist. 68)

«cât de plăcută ne este ideea ta pe care ai exprimat-o și mai înainte, anume că într'o chestiune atât de importantă Episcopul e dator să prezinte părerea sa preoților și întreg poporului, căci noi credem, că hotărârile sinodului sunt mai puternice dacă se întemeiază pe înțelegerea poporului.» Lebediew rezumă în următoarele drepturile *mirenilor*: a) luau parte la judecarea persoanelor cari călcau legile bisericești, b) ascultau mărturisirile publice ale celor ce se căiau, c) primeau din nou în sânul bisericii împreună cu preoții pe cei rătăciți, d) participau la sinoade. Arată însă, că în sec. III-lea tendința de supremație a ierarhiei, face tot mai evidentă deosebirea între *cler* și *popor* până când se produce separarea cu excluderea *mirenilor* dela drepturile avute în Biserică.

Canonistul rus *Berdnikow* scrie: «în biserică antică alegerea se făcea după votul comun al clerului și al poporului din acele orașe pentru care se alegea Episcopul. Rezultatul alegerii se prezinta revizuirii și aprobării Sinodului de Episcopi al acelei provincii, care deasemenea se aduna pentru acest scop în oraș. Dela finea secolului al IV-lea s'a mărginit participarea poporului în alegerea Episcopilor, numai la cetățenii cei mai distinși ai orașului. După legea lui Justinian, cetățenii cei mai destinși și clerul orașului alegeau trei candidați și-i prezintau Mitropolitului pentru alegerea și consacrarea unuia dintre ei» ¹⁾. Dânsul arată că în Rusiă alegerile de episcopi și preoți se făceau cu concursul poporului până în veacul al XVIII-lea ²⁾. Aceleași păreri le exprimă și canoniștii români *D. Boroianu* ³⁾: și *V. Poștan* ⁴⁾. în lucrările lor.

Iar *Milaș*, întemeiat pe-o rară erudițiune în lucrurile bisericești, vorbind de epoca primivivă scrie: «când avea să se ocupe iarăș un scaun episcopal vacant se aduna poporul, clerul și episcopii ierarhiei; prezentau persoanele potrivite pentru demnitatea aceasta și după ce poporul își da părerea asupra lor, episcopii adunați hotărâu care e cel mai vrednic pentru episcopat sau chiar episcopii propuneau un can-

¹⁾. *Curs de drept bisericesc* p. 84

²⁾. *Ibidem* p. 85-86.

³⁾. *Dreptul bisericesc* vol. II. p. 47.

⁴⁾. *Compendiu de drept bisericesc* p. 96 vezi aceleași păreri și la Preotul *Simion Popescu*, *Origina ierarhiei bisericești*: București: 1920 p. 11-12.

didat asupra căruia poporul se pronunța pro sau contra. După ce poporul, clerul și episcopii se înțelegeau între dânșii, rezultatul alegerii se supunea Mitropolitului respectiv spre întărire și apoi se făcea sfințirea celui ales. De aici se vede că dreptul de-a alege în sens restrâns îl aveau episcopii, pe când poporul avea să adeverească numai calitățile caodidatului la episcopat sau declară că consimte asupra persoanei propusă de episcopi. *Glasul poporului era tot atât de decisiv ca și al Episcopilor*, din care pricină nimeni nu putea ajunge Episcop fără consimțământul poporului. Dacă Episcopii nu se puteau înțelege între ei, decidea majoritatea; dacă nici așa nu se învoiau, se adresau iar poporului;— *al cărui vot înlătura orice neînțelegere* ¹⁾. Milaș amintește și enciclica sinodului I. ecumenic către biserica din Alexandria, în care-i dă sfatul că la alegerea episcopului să asculte și glasul poporului ²⁾. Mai târziu din pricina tulburărilor provocate de mulțime, dreptul de alege s'a restrâns numai la mirenii mai distinși, și acest obicei consacrat și de Iustinian, s'a menținut până prin veacul al XII-lea. Milaș chiar arată, că la sfârșitul acestui veac patriarhul Marcu al Alexandriei se adresase lui Balsamon cu întrebarea dacă poate da voie țăranilor să ia parte la alegerea episcopilor. Balsamon îi răspunde cu can. 13 Laodicea care oprește mulțimile dela alegeri. «*Însă împotriva participării regulate a poporului la alegere adică împotriva participării prin delegați aleși, Balsamon în răspunsul dat patriarhului Marcu nu obiectează nimic, deci nu prea aproba participarea mirenilor la alegeri de episcopi*». Aici vedem deci confirmat pe deplin punctul de vedere al Mitropolitului Șaguna.

Invățatul scriitor bucovinean *Eusebie Popovici* este și el de acord în privința participării poporului la alegerile de episcopi; afirmă însă că nu se poate constata de nicăieri dreptul lui la *sinoade*, deși Ciprian practica acest obicei în biserica sa ³⁾.

Trecând la biserica din Apus, descoperim și aici un număr considerabil de canoniști și istorici, cari nu ezită

¹⁾ *Drept bisericesc* p. 290 și urm.

²⁾ *Ibidem* p. 293.

³⁾ *Istoria bisericească* trad. de episcopii Atanasie și Gherasim. București 1900 vol I. p. 234.

să confirme teza laicilor în Biserica primitivă. Intre dânsii trebuie menționat cel mai de seamă cunoscător al clasicismului creștin, profesorul *Harnack*, ¹⁾ apoi luminatul episcop latin *Hefele*, care ne-a dat cea mai monumentală istorie a soboarelor. ²⁾ Dânsul înșiră o serie de sinoade începând cu ale lui Ciprian din veacul al III-lea, ³⁾ și până târziu în evul mediu la care luară parte laici, nu numai ca asistenți, dar chiar iscăbind hotărârile aduse alături de episcopi cum a fost d. p. la Orange ținut în anul 529. ⁴⁾ Și acestea erau sinoade strict bisericești. Pe când în așa numitele *concilii mixte*, practicate foarte des în Apus, dreptul de participare al mirenilor nu mai era pus de loc în discuție, căci pe lângă afaceri bisericești se discutau aici și chestiuni de caracter civil. ⁵⁾ De altfel aceste concilii mixte au fost remarcate de noi într'un capitol precedent. Un învățat francez, verifică deplin dreptul mirenilor în alegerea episcopilor, arătând însă cum episcopatul se diferenția tot mai mult de popor, reușind prin veacul al III-lea să-l despoaie de drepturile exercitate în comunitatea primitivă. ⁶⁾ În fine credem util să aducem și mărturia unui anglican care spune, că alegerea *preoților* era făcută ori direct de popor, ori aprobată de popor, după recomandarea episcopului și a clerului. Consimțământul întregii comunități era necesar aproape din timpul apostolic, al lui Clemente Romanul și până în vremea de autoritate clericală a lui Ciprian, care vorbește despre această practică ca de-o regulă apostolică și aproape universală în biserică (Epist. 60) La alegerea de *episcop* se cerea votul poporului și foarte adese ori recomandat de indiciul clerului diocezei. Cu toate acestea s'au înregistrat și alegeri spontane, isvorâte din glasul poporului, ca în cazul lui Ciprian, Atanasie și Ambrozie. ⁷⁾

¹⁾ Entsichung und Entwicckelung der Kirchenvervasung und der Kirchenrechten in den zivei ersten Jahrhunderteu Leipzig. 1910. p. 10 și urm.

²⁾ *Conciliengeschichte*. Freiburg in Breisgau 1855-1887 8 volume.

³⁾ *Ibidem* vol. I. p. 94

⁴⁾ *Ibidem* p. 22. și p. 16. 21.

⁵⁾ *Ibidem* p. 4

⁶⁾ *Charles Guignebert*, Le Cristianism antique. Paris. Er. Flammarion) 1921 p. 160 și urm. L'aveque triompha assez facilement des laiques, qu'il deposeda des droits qu'il exercaient dans la communaute primitive.» p. 176.

⁷⁾ *Philip Smith* The History of the Christian Church. London, 1902. «The election of ministers was either made directly by the people, or approved

În timpul lui Ciprian luau parte la sinoade nu numai episcopii și preoții, dar și laici distinși, deși nu cu aceleași drepturi de vot. Așa la sinodul din Cartagena dela 256 ținut în chestiunea botezării ereticilor, au participat pe lângă 87 episcopi, foarte mulți preoți și diaconi cum și *maxima pars plebis*. Tot asemenea vedem pe laici și în sinoadele veacului al III-lea ținute în Siria și Spania. Sinoadele fiind publice, cuvântul poporului se manifesta și el în toate chestiunile ¹⁾.

*
* *

Din expunerile acestea se desface mai presus de orice în doială, dreptul *laicilor* de-a interveni în toate afacerile bisericești până la ținerea celui dintâi sinod ecumenic. De aici înainte dreptul acesta a fost limitat succesiv în practica bisericii universale, reducându-se la constituirea fețelor bisericești și la unele afaceri economice, ca târziu de tot să înceteze cu totul.

Diferite biserici particulare însă, au căutat să mențină practica primitivă, bineînțeles rezervând exclusiv ierarhiei puterea învățării și a tainelor, dar încuviințând laicilor participarea la anumite funcțiuni ale puterii jurisdicționale. Între aceste biserici este și biserica Românilor din Ardeal, care a susținut pe laici în organizația sa din cele mai vechi timpuri, cum am arătat în partea istorică a lucrării noastre.

Șaguna însuși își dădea seama de acest adevăr, cum ne dovedesc lucrările lui, căci îl exprimă destul de categoric în protocoalul privitor la sinodul proiectat pentru anul 1848 cum și în petiția majestatică a soborului din

by them if the designation were made by the bishop or the clergy. The consent of the whole congregation was required, from the almost Apostolic age of Clement of Rome down to and beyond the development of clerical authority in the time of Cyprian who calls this an apostolic and almost universal regulation. In the election of a bishop the *suffragium* of the people accompanied and often preceded *iudicium* of the clergy of the diocese; and elections by a spontaneous outburst of the popular voice were held valid in the cases of Cyprian, and afterwards of Atanasius and Ambrose p. 181.

¹⁾ In the time of Cyprian, not only the bishops and presbyters, but confessors and some chosen laymen, took part in the proceedings though with unequal powers of voting; and as the councils were held in public, the voice of the whole community was heard sometimes not without an influence on the decision p. 189-90, cf. și nota 5 p. 189 unde se vorbește de sinodul din Cartagena.

1860, unde zice: «Maiestatea Voastră să vă îndurați prea grațios a ne îngădui, ca să ne constituim biserică în modul cel vechiu, ce au avut națiunea noastră română în provinciile austriace»¹⁾.

Iar baza acestei constituiri o duce înapoi la epoca primitivă, în care Șaguna găsește clasicismul organizației bisericești, menit să servească drept model autentic pentru toate timpurile. Această credință a lui o exprimă admirabil învățatul scriitor rus *Solowiew* când zice: «Caracteristica de căpetenie a bizantinismului este, că starea de perfecțiune a Bisericii o transpune în trecut și acest trecut nu se ia ca bază, ci ca vârful clădirii bisericești.»

Dar pentru a risipi orice nedumerire cu privire la teoria lui Șaguna despre drepturile laicilor în organizația bisericească, pe cari el le deduce din epoca creștinismului antic, e necesar să punem această teorie în lumina doctrinei canonice moderne a Bisericii ortodoxe. În acest scop ne vom provoca la două autorități încontestabile în materie de drept canonic. Cea dintâi este episcopul *Nicodem Milaș*. Tratând în opera sa principală problema laicilor în raport cu clerul, Milaș pornește din constatarea principiară, că atât clerul cât și laicii sunt depotrivă membrii vii ai bisericii, cum ne învață apostolul Pavel în cunoscuta sa doctrină despre mădulările trupului. Viața Bisericii e condiționată de colaborarea armonioasă a ierarhiei cu mireni. Chiar dacă laicii n'au drept să fie organe ale lucrării d-zești în biserică, totuși ca oameni și creștini ei dispun de aceleași mijloace și puteri, care țintesc la binele ei și cari sunt impuse și păstorilor Bisericii; ca atare ei pot și trebuie să-și întrebuințeze puterile ori de câte ori e vorba de binele Bisericii.»¹⁾ Puterea magisteriului și a tainelor nu este dată de la Hristos decât ierarhiei, însă creștinii sunt liberi să dea ajutor acesteia, atât prin răspândirea credinței și a științei bisericești cât și prin rugăciunile ce le înalță alături de ierarhie când acesta săvârșește d-zeeștile lucrări ale tainelor. «Totdeauna însă Biserica a recunoscut participarea laicilor la afacerile referitoare la ramura a 3-a a puterii bisericești încredințate ierarhiei, adică la puterea *jurisdicțională* (potestas juris-

¹⁾. *Acelele soboarelor* pag. 105.

dicționis) privitoare la viața externă a Bisericii. Participarea aceasta s'a afirmat atât în sinoadele bisericești cât și în alegerea purtătorilor gradelor superioare și la administrarea averii bisericești.» ¹⁾

Ierarhia deține puterea sa în baza unui drept divin, fără de care Biserica n'ar putea exista; însă puterea aceasta nu-i este dată ierarhiei pentru folosul ei propriu, ci pentru binele Bisericii. Aceasta e alcătuită și din laici, ca membrii activi ai ei, datori să-și pună la contribuție puterile lor pentru progresul comun. Deci și lor le revin anumite drepturi «pe cari ierarhia trebuie să le recunoască. Numai lucrarea comună atât a ierarhiei cât și a laicilor din Biserică, în cercul unor limite bine stabilite, corespunde spiritului Bisericii de răsărit. Prin hotărârea cuprinsă în epistola adresată întregii creștinătăți ortodoxe de patriarhii orientali la 6 Maiu 1848, că *păzitorul dreptei credințe să fie trupul lui Hristos, adică însuși poporul*, s'a exprimat un adevăr fundamental al Bisericii ortodoxe și s'a determinat întreaga importanță a drepturilor poporului în Biserică.» ²⁾

Fiind-că subiectul puterii bisericești îl formează adunarea episcopilor, care are dreptul divin să conducă Biserica sub toate raporturile, urmează în mod firesc, că aceste drepturi ale ierarhiei au caracterul *necesității*; iar caracterul *drepturilor laicilor e condiționat de scopul general al Bisericii.*» ³⁾

¹⁾. *Drept bisericesc* p. 181-2.

²⁾. *Ibidem* p. 182-3.

³⁾. *Dreptul bisericesc* p. 183. Milaș remarcă mișcarea din bisericile particulare în jurul drepturilor laicilor, care a produs între ierarhie și popor tenziuni destul de exagerate. *Ultramonianism și protestanism* sunt expresiile prin cari se califică în această luptă atitudinea ierarhiei și a laicilor. Dar—zice Milaș—nu poate fi vorba de ultramontanism sau clericalism, când ierarhia își apără drepturile date de canoane, după cum nu e nimic protestant în aceea că laicii tind să conlucreze la binele general al Bisericii, dacă doresc să fie membrii activi ai Bisericii. Ca regulă pentru deslegarea chestiunii raporturilor dintre cler și laici, ar trebui luat ceea ce nu e împotriva spiritului organizării date Bisericii chiar de Intemeietorul ei și anume ceea ce este îndreptățit prin praxa multor veacuri, începând dela cel dintâi veac. Spre a ne lămuri în această privință, ne putem servi de cei mai buni canoniști romano-catolici din timpurile din urmă, cari nu pot fi priviți că înclină spre protestantism, ci accentuiază mai de grabă reciprocitatea strânsă dintre ierarhie și poporul credincios în tot ce se referă la binele și progresul Bisericii «p. 180» *Philips Du droit ecclesiastique dans ses principes generaux*. I. 189-195). și *Ferd. Waller Lehrbuch des Kirschenrechts aller chirstlichen Confessionen*. Bonn. 1836. ed. VII. p. 31-33 vezi și p. 428, 439 și 459, apoi *Philips*, *Kirchenrecht*. Regensburg, 1855. vol.

Alături de *Milaș* găsim pe bătrânul învățat *Eusebie Popovici* din Cernăuți, a cărui superioară competență în domeniul disciplinelor teologice ia adus din partea Bisericii ortodoxe supranumele de «sfânt al științii». După cercetări îndelungate și meticuloase de-o viață întregă, dânsul a ajuns în sfârșit să-și formeze convingerea științifică, foarte importantă pentru ortodoxie, că *laicii* sunt îndreptățiți să participe activ la exercițiul puterii jurisdicționale în Biserică. Această convingere a exprimat-o într'un studiu scris în legătură cu problema *unificării administrative* a Bisericii ortodoxe. Iată cum o formulează: «*Trebuie să ținem seama de canoane ori cel puțin de principiile canonice ale Bisericii ortodoxe. Cerând aceasta recunoaștem din capul locului că este canonic, ca fiecare Episcop să aibă pe lângă sine presbiteriul său, adică un Consistor împreună cârmuitor cu el și nu numai un Consistor dicasteriu; și că și un congres bisericesc cu participarea clerului și poporului la cârmuirea episcopală și a consistorului său, nu este necanonic, dacă nu trece peste marginile ce sunt trase și parlamentelor în monarhiile constituționale. Congresul bisericesc își are prototipul său în sinodul apostolic ținut în cauza Antiochenilor cum și în cârmuirea episcopală și sinodală a sf. Ciprian*»¹⁾.

Lămurii în chipul acesta asupra *canonicității* doctrinei mitropolitului Șaguna privitoare la *laici*, urmează să vedem cum concepe el organizația sau constituția Bisericii. Este știut, că pe lângă, sf. Scriptură și practica creștinismului primitiv, normele pentru organizația și conducerea Bisericii sunt cuprinse în *Canoane*.

Șaguna tratează foarte amănunțit, în lucrările sale, problema canoanelor, recunoscând fără rezervă marea lor autoritate.²⁾ Totuși el are o părere deosebită și justificată în privința *valorii* lor, pe care o derivă din obiectul asupra căruia legiferează canonul. Anume Șaguna trage o linie distinctă între canoanele privitoare la *dogme și morală* și între cele ce stabilesc *disciplina* bisericească. Cu alte cu-

1. p. 297, *P. Hinsichius*, System des Kath. Kirchenrecht Berlin, 1869. vol. I. p. 170. *Van Espen*, Jus Ecclesiasticum, Coloniae. 1748. vol. I. p. și vol. II. (Comentariul Canoanelor).

1). *Eusebie Popovici*. Socolița mea neînsemnată privitoare la constituirea Bisericii României Mari și la adunarea constituantă, ce este prevăzută de Consistorul superior, Cernăuți: 1920.

2). cf. *Compendiu de drept canonic* pag. 348-364, și *Elementele dreptului canonic* p. 22-62 *Actele soboarelor* p. 79 și urm. *Enchiridion* prefața.

vinte el grupează canoanele în 2 categorii: (a) canoane dogmatice-morale și (b) canoane disciplinare. Despre cele dintâi susține că «rămân, în întregimea lor, nevătămate și neschimbate pentru toate timpurile». ¹⁾ Cu privire însă la canoanele disciplinare Șaguna declară, «că ele suferă schimbări, însă numai într'atâta, încât aceea se face spre a se modifica și acomoda vr'un canon disciplinar împrejurărilor locale, însă cu pază, a nu vătămă intenția primitivă a canonului ce au avut sfinții Părinți, când l'au așezat» ²⁾.

Dar și mai explicit vorbește Șaguna în cea dintâi carte canonică a sa, când spune: «Însă în privința disciplinei bisericești poate fi deosebire după vremi și după împrejurări, pe cât adecă aceste împrejurări înrăurează în întreagă sau numai în o parte a Bisericii. Căci ce nu este împotriva dogmelor, aceea poate întrebuița vr'o biserică particulară, dacă o silesc împrejurările din afară. Deci dacă unimea credinții și a dogmelor rămâne nevătămată și mădulării Bisericii universale rămân unii către alții în împreunarea credinții și împărtășirea sf. Duh, atunci disciplina bisericească poate fi felurită după starea locului și a timpului; căci aceasta nu strică unimea credinții. *De unde prea firește urmează că și canoanele disciplinare ale bisericilor particulare pot fi diferite.* Unele biserici particulare, ca să poată susține disciplina cea cuviincioasă după împrejurările lor locale, erau silite afară de canoanele soboarelor ecumenice să așeze pentru sine și canoane particulare, care apoi le petreceau în cartea canoanelor lor și le așternea soboarelor ecumenice spre întărire». ³⁾

Prin urmare Șaguna stabilește principiul, că în privința disciplinei, adecă a vieții externe a Bisericii, canoanele pot fi schimbate și înlocuite cu norme dictate de împrejurările deosebite, în cari se găsește o biserică particulară.

Teoria aceasta a relativității canoanelor disciplinare preonizată de mitropolitul Șaguna, are o extraordinară importanță, deoarece ce ea ne dă nu numai explicația dar și justificarea principiară a sistemului de organizare elaborat

¹⁾ Actele soboarelor p. 80.

²⁾ Actele soboarelor p. 80.

³⁾ Elementele dreptului canonic, ed. II, p. 27-28.

de el și aplicat în Biserica ortodoxă din Ardeal. Dacă Șaguna a conceput o astfel de constituție, care nu se găsea pe vremea lui în nici o biserică ortodoxă, ci prezenta toate notele unei creațiuni originale, trebuie să recunoaștem că îndrăzneala acestei originalități izvorește din doctrina autorului despre mutabilitatea canoanelor disciplinare, efectuată firește în spiritul creștinismului primitiv. Fără a sacrifica principiul ierarhic, Șaguna a știut să-l armonizeze în chip fericit cu evoluția socială și cu menirea specială a Bisericii românești ardelenene, acordând și credincioșilor o parte largă, dar bine definitivă, în cadrele organizației bisericești. Căci vedem cum el recunoscând drepturile laicilor în constituirea fețelor bisericești dela diacon până la Mitropolit, cum și în administrația averilor eclesiastice, totuși valoarea lor definită o condiționează de aprobarea ierarhiei, căreia i s'a dat pe cale divină plenitudinea puterii bisericești.¹⁾ Dealtfel vom vedea îndată, că în fixarea drepturilor pe seama laicilor, Șaguna s'a ținut strict în marginile prescripțiilor canonice, derivate din cea mai riguroasă interpretare a învățăturii și dezvoltării Bisericii creștine.

Se ivește însă iarăși întrebarea, dacă această concepție a lui Șaguna relativ la canoanele disciplinare, este în acord cu doctrina ortodoxă?

În privința aceasta vom apela din nou la autoritatea lui *Milas*: Dânsul spune: «Legile credinței și moralei sunt absolut obligatoare pentru toți membrii Bisericii, ori unde s'ar afla și ori când ar trăi ei. Dispozițiunile privitoare la credință se bazează pe Sf. Scriptură; ca atare ele sunt *neschimbătoare* și cine îndrăznește să le atace, imediat este exclus din comunitatea bisericească.

«Legile bisericești, cari regulează raporturile din afară ale Bisericii, sunt *condițional* obligatorii. Puterea legislativă a Bisericii a avut și va avea totdeauna dreptul ca ținându-se strâns de principiile fundamentale, exprimate în poruncile principale ale evangheliei, să *desființeze după împrejurări, normele vechi și să dea altele noi*. După cum odinioară sinoadele posterioare desființau unele norme ale sinoadelor anterioare sau le dădeau o altă formă, tot așa și azi, dacă

¹⁾ Cf. Compediu pag. 252, 262 și 274-5.

s'ar aduna un asemenea sinod, ar putea face uz de acest drept». Hotărârile sinoadelor ecumenice VI și VII, mărginesc capriciul indivizilor din orice treaptă ierarhică, însă nu împiedică autoritatea bisericească competentă, de a da noi legi sau de-a da o nouă formă celor existente, având în vedere nouile nevoi ale Bisericii și cu condiția ca să păstreze spiritul care stăpânește toate normele de drept ale Bisericii. Sinodul trulan îngăduie prin canonul 39 și bisericilor particulare să-și aibă dreptul lor bisericesc deosebit, spre a-și administra viața lor externă, conform împrejurărilor locale¹⁾.

Acesta fiind punctul de vedere al Bisericii ortodoxe în privința canoanelor disciplinare, nu mai rămâne nici o îndoială, că teoria mitropolitului Șaguna schițată mai sus, întrunește toate criteriile de canonicitate.

Trecând acum la caracterul constituției sau a formei de guvernare bisericească, vedem că Șaguna preconizează forma sinodală, condamnând cu toată hotărârea sistemul absolutismului. Înțâșând icoana externă a Bisericii ardelenene, o compară cu o vie neglijată și cu o fântână astupată, care nu dă roadă sau apă destulă. «Cauza acestui rău—zice Șaguna—este absolutismul, transplantat de pe terenul civil pe cel bisericesc, care împiedică cu o inimă împietrită vitalitatea elementelor organismului bisericesc și le despoaie pe ele de orice activitate. Christos tocmai în contra oricărui absolutism s'a enunțat, când a numit amicii săi pe Apostoli, trimitându-i în toată lumea să învețe și apoi să boteze». Absolutismul acesta în Biserică, precum este cunoscut în deobște, vatămă simțul și presupunerile naturale ale clerului și poporului credincios și provoacă sminteală și împărechiere față cu partizanii absolutismului în și afară de Biserică²⁾. Iar în cuvântul prin care deschide congresul constituent din 1868 ne dă această prețioasă mărturisire: «Dacă câte odată am făcut întrebuintare de octroiuri, aceea am făcut-o după demandarea împrejurărilor întetitoare în convingerea, că clerul și poporul credincios se va mulțumi cu aceea, dar nici decum n'am făcut-o cu intențiunea de a exercita sau de-a

¹⁾ Drept bisericesc pag. 50—51.

²⁾ Compendiu de drept canonic pag. 91.

stabili în lucrurile noastre bisericești, școlare și fundamentale vr'un *absolutism ierarhic*. Am lucrat uneori singur spre ajungerea dorințelor noastre bisericești, precum îmi impuneau canoanele, dar nu spre introducerea și stabilirea vr'unui *absolutism ierarhic*, pe care eu totdeauna l'am combătut și despre care există în scrierile mele cele mai lămurite dovezi¹⁾. De aceea Șaguna crede cu toată puterea sufletului său, că *sinodalitatea* este unica formă de guvernare, corespunzătoare spiritului creștinismului și scopurilor urmărite de Biserică. Această credință o susține cu un lux de argumente și cu o căldură, proprii să înălțare orice tentativă de contrazicere sau de îndoială. În acest scop se întoarce la epoca primitivă, criteriul predilect al lui Șaguna, arătând că toate chestiunile bisericești se tratau atunci în formă sinodală. Sâmburele sinodalității îl găsește în convorbirea lui Iisus avută cu Apostolii în Cesareea lui Filip²⁾. Ba în alt loc afirmă precis că Hristos a săvârșit în mod sinodal lucrările sale, și anume în adunări cu Apostolii și cu poporul. Astfel citează o serie de exemple din actele lui d. p. înzestrarea Apostolilor cu puterea legării și a deslegării, trimiterea lor la propovăduire, întrebarea făcută Apostolilor asupra sa, lăudarea și înfruntarea lui Petru, așezarea cinei cei de de taină, înălțarea la ceriu ș. a. săvârșite toate în prezența Apostolilor³⁾. Fără îndoială, că aceste acte nu pot fi calificate sinodale—în înțelesul comun al cuvântului, de oarece valoarea lor nu putea fi condiționată de respectarea formei sinodale. Ci Șaguna vrea să scoată și din exemplul Mântuitorului, nota caracteristică a creștinismului: comunitatea sufletească în toate manifestările de viață ale celor ce se uniră în numele lui Hristos. Adevărata sinodalitate se practică mai întâi de Apostoli, întemeiați pe făgăduința Mântuitorului, că unde vor fi doi sau trei adunați în numele Lui, acolo va fi și El în mijlocul lor.

Șaguna examinând Faptele Apostolilor, arată, că alegerea lui *Matia* s'a săvârșit la Ierusalim în formă sinodală, fiind de față apostolii și creștinii, că al doilea sinod

¹ Protocolul congresului național bisericesc din 1868 p. 9—10, vezi și *I. Mateiu*, independența eparhiei Clujului, Cluj 1920 p. 28—36.

² *Elementele dreptului canonic*, p. 11.

³ *Compendiu de drept canonic* p. 314 și urm.

apostolese s'a ținut cu ocazia alegerii celor șapte diaconi tot în Ierusalim, iar al 3-lea sinod apostolic a avut ca obiect chestiunea primirii păgânilor la creștinism. Șaguna susține, că soborul acesta ținut în cauza celor din Antiohia, trebuie socotit ca cel dintâi sobor în înțelesul strâns al cuvântului, fiindcă a tratat despre credință, despre năravuri și obiceiurile acelor vremuri¹⁾.

Sinoadele acestea dovedesc convingerile Apostolilor cu privire la cârmuirea Bisericii, convingeri câștigate din învățătura și faptele Mântuitorului. Ele arată, că Apostolii n'au practicat această sinodalitate singuri, ci în asistența sau cu colaborarea întregii comunități. De aceea Șaguna să crede îndreptățit să facă această concluzie categorică: *«pentru aceea trebuie să se considere aceste sinoade apostolești ca îndreptar pentru toți secolii în obiecte dogmatice, administrative și filantropice bisericesti, dacă vrem să susținem în originalitatea și genuinitatea sa primitivă creștinismul. Pentru că altcum urmând și făcând, vom degenera în creștinătate, și neobservând cele din Evanghelia lui Hristos și cele din faptele și scrierile Apostolilor, vom părăsi pozitivitatea creștinismului și deodată numai ne vom pomeni pe terenul alunecos și păgubitor al raționalismului speculativ, care lasă om pe om, dar nu-l face și creștin»²⁾.*

Dar Șaguna urmărește sinodalitatea și în timpurile post-apostolice până în veacul al IV-lea, declarând că ea s'a menținut și de aci înainte pretutindenea unde ea n'a fost împiedecată de stăpânirile politice³⁾. Sinodalitatea trebuie menținută cu orice preț, căci altfel—zice Șaguna—am pierdut terenul legal pentru organizarea Bisericii românești, căzând în experimentări și devenind «o bilă mizerabilă a volnicilor dușmane»⁴⁾.

R rezumându-se, Șaguna cuprinde doctrina sa despre sinodalitate în următoarele rânduri categorice: *«Noi așa dară suntem pentru susținerea cea mai strânsă a așezămintelor primitive, ce în decurgerea a 19 secole s'au păstrat nevătămat și până în zilele noastre au ajuns nestricat și adecă suntem pentru institutul sinoadelor; sau mai*

¹⁾ Elemente dreptului canonic p. 16.

²⁾ Compendiu de drept canonic p. 318.

³⁾ Anthonismos p. 122.

⁴⁾ Anthonismos p. 122.

românește zicând pentru adunări bisericești în modul ce se potrivește cu natura obiectului respectiv, și adecă pentru tratarea obiectelor dogmatice, sacramentale, rituale, judecătorești și disciplinare, suntem pentru **sinoade** mitropolitane, patriarhale și ecumenice; iar pentru obiecte economice bisericești și școlare suntem pentru **adunări** eparhiale și mitropolitane, compuse din dignitari bisericești și din reprezentanții tuturor factorilor ce se află într'o eparhie și mitropolie, adecă ai preoșilor, ai nobilimei, ai literaților și ai creștinilor¹).

*

Să vedem, cum înțelege Șaguna să aplice principiul sinodalității în organizația bisericească.

Mai întâi el preconizează universalitatea lui în toate formele de manifestare ale jurisdicțiunii bisericești. Dar pentru ca sinodalitatea să dea rezultate reale, promovând scopurile mari ale Bisericii, a socotit util s'o coordoneze, repartizându-o în mod distinct asupra *elementelor sociale*. Aceste formațiuni exprimate în parohie, protopresbiterat, mănăstire, eparhie și mitropolie nu sunt o creațiune arbitrară sau importată străină. Sâmburele lor se găsește încă în epoca sinoadelor ecumenice și locale, ca să le vedem ivindu-se tot mai pronunțat în cursul dezvoltării Bisericii. În ce privește biserica din Ardeal, am avut prilej să arătăm în partea introductivă a acestei lucrări, că exista din vechime o viață particulară a parohiei, a protopopiatului și a mănăstirii cu totul deosebită de cea eparhială, care nu s'a putut afirma decât târziu prin veacul al XVII-lea. Abia politica bisericească din epoca iozefină pornește acțiunea de distrugere a acestor formațiuni locale cu caractere de viață autonomă, spre a centraliza—după tipic politic—și Biserica în mâinile Împăratului, lăsându-i ca organe respiratoare numai pe Episcop și consistorul lui, anchilozate și ele prin poruncile imperiale.

Șaguna n'a făcut decât să readucă la viață *aceste formațiuni vechi* și înzestrându-le cu atribuțiuni de activitate independentă, să le restituie forța și prin ele să provoace un puternic proces de regenerare în corpul amorf al

¹. *Authorismos* pag. 122—3.

Bisericii însăș. În scopul acesta era indicat însă, că pe lângă înfăptuirea funcțiunii independente a fiecărui element social să realizeze și armonia colaborării lor, căci numai din aceasta putea izvorî sănătatea activă a corpului bisericesc integral. De aceea Șaguna a creat o strânsă legătură între elementele sociale ale organismului bisericesc, cu ajutorul *sistemului reprezentativ*, în temeiul căruia fiecare element social, începând dela cel mai de jos, își continuă activitatea, prin reprezentanții săi, în sânul elementului social suprapus, până la cel mai înalt¹⁾.

Prin urmare toți membrii Bisericii, cler și popor, vor acționa, direct și independent conduși de același ideal comun, în organizația parohială, iar în cea protoprezbiterală, eparhială și mitropolitană în mod indirect prin reprezentanții lor, dar tot cu atribuții de independență pe fiecare treaptă a acestei organizații.

Toate acțiunile elementelor sociale se săvârșesc sobornicește, adică în formă sinodală. Sinodalitatea constituită prin *electiuni*, va fi deci criteriul fundamental al organizației bisericești. Raportul numeric dintre cler și popor, va determina și compoziția sinoadelor, care va fi deci în favoarea laicilor, fiindcă pornește din principiul *egalității* individuale.²⁾

Dar meritul deosebit ce-i revine lui Șaguna, trebuie căutat în înțelepciunea cu care a știut fixa sfera de drepturi a clerului și poporului în cadrele jurisdicției bisericești.

Să știe anume, că jurisdicția sau ocârmuirea Bisericii se manifestă în trei ramuri de activitate: legislativă, administrativă și judiciară.

Șaguna arată, că puterea sau jurisdicția bisericească a fost dată de Hristos numai Apostolilor, cărora le-a încredințat conducerea întregii comunități creștine. Dela ei ea a trecut asupra Episcopilor, și sinoadele ecumenice ținură să fixeze prin canoane pozitive (38 și 41 apost.) dreptul ierarhiei la conducerea sau ocârmuirea Bisericii. Firește că în epoca primitivă nu se făcea deosebire între chestiunile bisericești, ci toate erau supuse hotărârii finale a episcopului¹⁾. Mai târziu însă-zice Șaguna, când se ivise

¹⁾ *Compendiu de drept canonic* p. 386.

²⁾ *Enchiridion*, prefata pag. VII.

³⁾ *Compendiu de drept canonic* p. 398.

nevoia sistemizării afacerilor bisericești, legislația a căutat să precizeze caracterul deosebit al obiectelor bisericești, grupându-le în 2 categorii: (a) strict jurisdicționale sau de cârmuire și (b) economice. În categoria întâi intră: crearea normelor pentru susținerea ordinii interne și externe bisericești, numirea fețelor bisericești, examinarea canonică a celor ce intră în ierarhie, cauzele spirituale, fixarea raporturilor de drept în ce privește elementele personale și sociale, chestiunile de justiție bisericească¹⁾. Iar la categoria a doua aparțin chestiunile materiale și de gospodărie sau de administrație bisericească. *Cele dintâi sunt rezervate exclusiv ierarhiei (episcopi și preoți) iar la afacerile economice se admite alături de cler și poporul credincios²⁾.*

Cu alte cuvinte Șaguna stabilește principiul, că puterea bisericească revine de drept ierarhiei, care o exercită fără restricțiuni în formă sinodală³⁾. Aceasta înseamnă recunoașterea caracterului *ierarhic-sinodal* al Bisericii. Cea mai deplină expresiune a jurisdicției bisericești este facultatea *legiuitoare*, prin care se așează în orice corp constituit, normele generale de funcțiune. Șaguna dă această facultate numai ierarhiei. Dar puterea legiuitoare, fără garanții de sancțiune ar rămânea inefectivă. De aceea al doilea criteriu al jurisdicției bisericești este *puterea judiciară*, atribuită de Șaguna iarăș numai ierarhiei și anume scaunului protopopesc, episcopesc, mitropolitan, sinodului local și sinodului ecumenic⁴⁾. Personalul justiției bisericești este alcătuit din cei mai aleși membrii ai clerului, recrutați prin *numire* din partea Episcopului la scaunul protopopesc și episcopesc. Incolo în celelalte scaune, formate numai din episcopi, membrii nu se numesc, fiindcă ei intră ca membrii de drept⁵⁾.

Aici e locul potrivit să expunem părerile lui Șaguna cu privire la *Consistorul eparhial*. Cea dintâi opinie este cuprinsă în Memoriul său din 16 Noembrie 1850 înaintat Ministerului de culte în legătură cu conferința episcopască din Viena, convocată în acelaș an. Șaguna spune,

¹⁾ Ibidem p. 400. și *Elementele dreptului canonic* p. 171.

²⁾ Ibidem , p. 399.

³⁾ Compendiu de drept canonic p. 293.

⁴⁾ Compendiu p. 400 și *Elementele dreptului canonic* p. 173

⁵⁾ *Compendiu* p. 401.

că înainte de toate trebuie să se lămurească întrebarea principiară, dacă sunt admisibile Consistoriile în Biserica orientală și în ce formă?). După constituția acestei Biserici, întemeiată pe sf. Scriptură, pe sf. Părinți și canoanele soboarelor, *Episcopii* sunt urmașii Apostolilor așezați de Duhul sfânt ca să administreze în eparhiile lor afacerile sacramentale, dogmatice, rituale și disciplinare. Prin urmare în hotarele fixate de normele bisericești, ei sunt înzestrați cu *deplinătatea puterii*.

În multe dieceze, dar mai ales în Biserica orientală din Ardeal, s'a introdus *de mult* obiceiul *sinoadelor eparhiale*, alcătuite din deputați clerici și *mireni*. Ele se întruneau periodic, discutând împreună cu Episcopii asupra măsurilor de luat d. p. pentru înlăturarea abuzurilor furișate în Biserică supt raportul disciplinei, pentru înființarea și administrarea fondurilor sau pentru înființarea școalelor.

În epocă mai veche a Bisericii orientale nu se găsește nici o urmă despre Consistorii; prin urmare din punctul de vedere al acestei Biserici ele sunt o creațiune a timpurilor nouă. De aceea nu pot fi aplicate în Biserică, decât privindu-le drept *comitete permanente ale sinoadelor eparhiale*, chemate să *sprijinească pe Episcop în administrarea Eparhiei sale*.

Eparhia Ardealului a avut și până acum un Consistor, care însă era foarte rău organizat. Lipsurile lui nu pot fi atribuite vechilor episcopi sau Bisericii, ci regimului unguresc antimartial, care ținuse Biserica orientală în lanțurile robiei, împiedicând ivirea unei stări mai bune. Consistorul de azi are 5 asesori ordinari și 2 notari; sub președenția Episcopului sau a suplinitorului delegat de acesta. Numirea asesorialor este rezervată Episcopului. Doi dintre asesori ar trebui recrutați din rândul dignitarilor mai înalți (arhimandiți și protosinceli) iar restul de trei să fie numiți dintre preoții de mir. Pe lângă cei doi notari e nevoie și de 2 canceliști și un registrator. Lefurile tuturor trebuie sporite, ca să nu fie siliți a-și căuta ocupațiuni laterale.

Activitatea Consistorului se mărginește exclusiv la justiția bisericească. Conducerea celorlalte afaceri eparhiale se ține de competența unică a Episcopului, căruia însă îi stă în voie, să ceară sfatul consistorului în toate chestiunile.

Consistorul își poartă oficiul în conformitate cu canoanele Bisericii orientale, cu nevoile Bisericii și cu ordonanțele guverniale privitoare la disciplină.

De altfel nu poate fi vorba de rezultatele unui consistor bine organizat decât atunci, când se va regula raportul Bisericii cu statul și cu celelalte religii creștine¹⁾. Aceste păreri le repetă Șaguna și în faimosul Memoriu din 1 Decembrie 1855²⁾.

A treia oară se pronunță Șaguna asupra consistorului în convorbirea avută cu ministrul de culte *Leo Thun* în Viena la 7 Septembrie 1857. Thun declară, că Biserica orientală nu poate avea aceleași drepturi ca și cea latină, deoarece n'are un centru, unde să se apeleze, n'are canonici, cari să paralizeze volnicia episcopului și de aceea e nevoie să asiste la ședințele consistorului un *comisar împărătesc*, ca o garanță din partea stăpânirii pentru respectarea legilor.

Șaguna răspunde, că centrul Bisericii ortodoxe este învățătura ei, că dacă nu se apelează dela el aiurea, este conștiința poporului că scaunul din Sibiiu se consideră de arhiepiscopesc cu toate acestea dacă cineva totuș ar voi s'o facă, atunci îl îndrumă la mitropolitul din Carloviț, însă nicidecum la guvern, deoarece stăpânirea politică nu poate primi apelații în chestiuni bisericești. Tot așa lucrările Episcopului nu se pot supune spre revizuire guvernului, căci în afaceri bisericești Episcopul e răspunzător numai lui D-zeu. De aceea și prezența unui comisar împărătesc la ședințele consistorului este inadmisibilă, fiind incompatibilă cu natura lucrurilor tratate de Episcop, dar și cu duhul cel luminat al stăpânirii austriace. Prin urmare amenințarea cu comisarul nu poate provoca temeri, fiindcă una ca aceasta—zice Șaguna—nu se poate întâmpla. Apoi continuă: «Biserica noastră este altmintrelea organizată decât cea latină. În Biserica noastră nu sunt canonici, dar sunt alți dignitari bisericești, cu cari să sfătuește Episcopul în trebile diecezane, care sfat episcopesc se poate chema după cuvântul cel nou «Consistor». Însă sfaturile acelea

¹⁾ Cf. *Il Pușcariu*, Mitropolia p. 78-79. (documentele)

²⁾ Ibidem pag. 135 și urm. (documentele).

pentru cari provoacă Episcopul pe dignitarii bisericești din eparhia sa, pot servi Episcopului numai spre îndreptare și spre deslușirea lucrului, *dar nicidecum spre hotărâre, căci numai un judecător este într'o eparhie și acela este Episcopul locului*¹).

În sfârșit a patra oară se pronunță Șaguna asupra consistorului în polemică sa cu clerul din Bucovina. El susține categoric, că organizația consistoriilor din Austria, este *anticanonică*, fiind stabilită de către stăpânirea politică în Declaratorul Iliric și Sistemă consistorială. Șaguna scoate la iveală două dintre multele scăderi și abnormități ale acestei organizații. Întâi arată, că asesorii consistoriali aveau voie să-și dea părerile lor absolut liber pe când Episcopul era silit să se alătore cu votul său la părerea majorității, chiar când aceasta era împotriva convingerilor lui. În al doilea rând subliniază, că după Sistemă, afacerile matrimoniale sunt apelabile *din oficiu*, adică sentințele aduse trebuie să se înainteze *apelatorului*, chiar și când părțile litigante s'au mulțumit cu judecata forului întâi.

Șaguna declară, că numirea «Consistor», este străină în ortodocșia noastră. Noi avem instituțiuni de *sinoade universale* și praxa de *comitete permanente* lângă Episcopi, Mitropoliți, Arhiepiscopi, Exarhi și Patriarhi, cari înlocuiesc sinoadele ce nu se pot ținea așa des. Prin urmare forul întâi în afaceri bisericești este Episcopul eparhial, care se sfătuiește cu comitetul permanent și hotărăște având răspundere înaintea lui D-zeu, a sinodului mitropolitan și a sinodului episcopiei sale, potrivit can. 41 apost. «*De unde să vede limpede, că noi consistor în înțelesul consistoarelor altor confesiuni nu putem avea și că președintele în judecarea tuturor trebilor atârănătoare de sfera unei eparhii este Episcopul eparhial*»²).

Din expunerea acestor păreri, descoperim doctrina mitropolitului Șaguna relativ la «*consistor*», doctrină care poate fi rezumată astfel: Consistorul este un organ *consultativ* al Episcopului. Membrii lui sunt numai *clericii*, recrutați prin *numire* din partea Episcopului. Consistorul n'are de

¹. Cf. Ziarul episcopului Andrei Șaguna din 1757. (La Puțcarin, Documente pentru limsă și istorie, vol. I, p. 314 și urm.

². *Authorismos* p. 51—52.

cât exclusiv atribuțiunii *judecătorești*, de cari nu pdate face uz în mod independent, ci numai la cererea Episcopului. Părerea exprimată de el nu obligă pe Episcop, deoarece după prescripțiile canonice singurul judecător în Biserica noastră este Arhiepiscopul. Prin urmare în Biserica noastră, «Consistorul» se deosebește fundamental de consistoriile celorlalte confesiuni, unde ele constituie organe juridice proprii cu largi drepturi de guvernare. De aceea nici cuvântul «consistor» nū corespunde spiritului și tradiției ortodoxe, ci ar trebui să se adopteze numirea de «sfat episcopesc» sau «comitet permanent al sinodului».

În fine ramura a treia a jurisdicției bisericești, concretizată în puterea *administrativă*, prin care actele legiuitoare și judiciare câștigă valoare practică în Biserică, constituie ultimul criteriu al *ocârmuirii* eclesiastice. Numai în exercițiul acestei puteri, admite Șaguna și intervenția popoului, dar nu izolat ci în strânsă colaborare cu ierarhia.

Sub administrațiune bisericească, Șaguna înțelege cercul de activitate al elementelor sociale în conducerea și regularea afacerilor lor bisericești ca d. p. alegerea persoanelor beneficiante, administrarea și dispunerea cu averile și fondurile bisericești, filantropice și școlare¹⁾. Baza *canonică* a acestei administrațiuni se găsește în Biblie, în canoane și în practica Bisericii de pretutindenea, unde lumina Evangheliei și a canoanelor a fost mai puternică — zice Șaguna — «decât întunerecul absolutismului, care lipsește pe creștini de ori și ce drept bisericesc și-i privește de o masă osândită la contribuțiuni bisericești și la ascultare oarbă de ordinațiuni octroiate din volnicie»²⁾.

Din aceste expuneri să desface cu toată claritatea adevărul, că mitropolitul Șaguna s'a condus, în elaborarea concepției sale cu privire la Biserică și organizația ei, de principiul *canonicității*, așa cum îl propagă doctrina luminată a celor mai de seamă canoniști ortodocși. Iar această concepție a nemuritorului Arhiepiscop se rezumă în doctrina, că *Biserica ortodoxă nu poate avea decât o constituție sinodală, întemeiată pe principiul conducerii ierarhice cu participarea popoului în ramura vieții administrative*. A-

¹⁾ *ibidem*, p. 365.

²⁾ *ibidem* p. 365—66.

ceasta se va vedea mai limpede în capitolul următor, unde vom examina proiectul de organizare bisericească al mitropolitului Şaguna.

De încheiere socotesc indispensabil să expun părerile lui *Saguna* şi cu privire la raporturile dintre *Biserica* şi *Stat*.

Ambele instituţiuni se deosebesc atât prin origina şi scopul lor final, cât şi prin mijloacele întrebuintate pentru realizarea acestor scopuri. Icoana deosebirii ne-o dă analogia raportului dintre corp şi suflet. Dar precum acestea deşi elemente eterogene, formează împreună fiinţa omului care sub raport *sufletesc* aparţine Bisericii, iar în privinţa *corpului* e supus Statului în calitate de cetăţean, aşa şi Biserica cu Statul pot exista unul lângă altul; fiindcă problema şi mijloacele lor nu stau în nici un fel de coliziune, chiar şi în cazul că Statul ar fi necreştin¹⁾. Căci ambele au în vedere aceeaş persoană, spre a-i da bucuria *desăvârşirii* morale şi intelectuale. De unde urmează, că Statul nu poate fi indiferent faţă de religia cetăţenilor săi, ci e dator s'o cunoască şi s'o susţină, pentrucă *liniştea* ce le-o dă practicarea ei, constituie unul din scopurile generale ale Statului²⁾. De aceea creştin bun înseamnă deodată şi cetăţean bun³⁾. Acest adevăr implică datoria pentru Stat de-a să inspire în principiile sale cărmuitoare şi de doctrina creştină, cum de fapt au şi procedat Statele moderne⁴⁾.

Această *reciprocitate* de scopuri şi servicii duce la concluzia, că Biserica este în Stat şi Statul în Biserica. Ceea ce dă caracterul de *cordialitate* al raportului dintre Stat şi Biserica. Ele sunt deci avizate una la alta, având să-şi dea ajutor împrumutat⁵⁾. Acest ajutor din partea Bisericii să exprime în: 1. rugăciuni pentru Domnitor, dinastie, ostaşi şi cetăţeni, 2. vestirea cuvântului privitor la împlinirea datorinţelor cetăţeneşti şi supunerii faţă de superiorii cetăţeni, 3. în rugăciuni pentru cazurile extraordinare de epidemii, răskoale, războaie ş. a. Iar Statul este dator

1. *Compendiu*, p. 220.

2. *ibidem* p. 282

3. *ibidem*, p. 284.

4. *ibidem*, p. 285.

5. *compendiu*, p. 284.

să: a. recunoască libertatea conștiinții religioase a cetățenilor, b, se rețină dela orice amestec în afacerile dogmatice și curat bisericești, c. să respecte dogmele și celelalte instituțiuni pozitive bisericești, d. să respecte dreptul canonic intern, e. să dea ajutor material pentru întreținerea clerului și a instituțiilor școlare și filantropice și f. în general să admită dezvoltarea vieții bisericești și religioase a cetățenilor săi¹).

Enumărarea aceasta ne dă indicația, că la baza raportului de ajutor mutual a acestor două instituțiuni, stă principiul *independenței*. Astfel ajungem la *doctrina libertății Bisericii*.

Statul trebuie să-i recunoască Bisericii deplina libertate de acțiune în sfera scopului său final. Această libertate se concentrează în dreptul *de-a ocărma, administra și conduce, în conformitate cu învățăturile pozitive, toate afacerile bisericești școlare și fundamentale și în fine de-a aduce hotărâri în lucrurile bisericești neimpedecată de oare cari legi preventive ale Statului*²).

Cu alte cuvinte, Statul are obligațiunea să recunoască Bisericii dreptul la *autonomie*. Căci, după Șaguna, *autonomia* înseamnă «*mântuirea Bisericii de influențele străine, cari nu numai strâmtorează, ci și vatamă viața și existența ei, și periclitizează religiozitatea și moralitatea singuraticilor a tuturor preoților și creștinilor*»³).

Recunoașterea acestei autonomii trebuie s'o garanteze prin o *lege pozitivă de Stat*, spre a fi pusă la adăpostul oricărei impietări din partea organelor străine de organismul bisericesc⁴).

O astfel de lege pozitivă trebuie să enunțe și principiul *egalei îndreptățiri* a tuturor Bisericilor, sub raportul beneficiilor și al obligațiunilor cetățenești. Prin urmare ideea unei Biserici *dominante* nu poate fi acceptată, fiindcă

¹. *ibidem*, p. 288. Ajutorul trebuie să se dea fără condiții. Deci în cazul că Statul ar pretinde, în schimbul ajutorului material, vr'un drept de patronat Biserica e datoare să refuze un astfel de ajutor, fiind incompatibil cu doctrina Mântuitorului, *ibidem*, p. 288.

². *ibidem*, pag. 299. „Libertatea Bisericii nu numai nu este primejdioasă pentru Stat, ci este unicul mijloc sigur, ca Statul să ajungă la culmea cea mai înaltă a perfecțiunii cu instituțiile și legile sale” *ibidem* pag. 290.

³. *Authorismos*, pag. 123.

⁴. *Compendiu de drept canonic*, pag. 303.

această denumire deoparte poate fi exploatată în defavoarea celorlalte, iar de altă parte fiindcă presupune anumite preferințe față cu celelalte Biserici, degradându-le la Biserici dominante, apăsate și tolerate¹⁾.

*

Acestea sunt expunerile, cari înfățișează concepția canonică a lui Șaguna privitoare la Biserică și organizația ei. Aplicarea acestei concepții o vom vedea în capitoul următor, ude vom analiza Proiectul original de constituție bisericească elaborat de mitropolitul *Andrei*.

CAPITOLUL II.

Proiectul original de Constituție bisericească al Mitropolitului Andrei Șaguna.

Problema organizării Bisericii l'a preocupat pe Șaguna chiar dela începutul cărmuirii sale arhieresti. Dovada ne-o servește planul său de-a organiza și convoca un sinod eparhial, compus de clerici și mireni, încă anul 1848,, deci abia la câteva luni dela instalarea lui de episcop.

Dacă acest proiect n'a reușit, Șaguna nu renunță de loc el, ci amânând realizarea lui pentru vremuri mai potrivite se ocupă de organizarea bisericească în broșuri, memorii și petiții număroase. Dorința generală care se desfacea din aceste petiții, înaintate împăratului în 1849 cu data de 25 Februarie, 20 Iulie și 22 Octomvrie, era *restaurarea Mitropoliei* pentru toți Românii din cuprinsul Austriei fără deosebire de confesiune, deci restituirea *unității bisericești*, care și sub raport politic ar fi avut urmări foarte importante. Se cerea apoi încuviințarea unui congres general, care să se ocupe de constituirea Bisericii, de alegerea Mitropolitului și a Episcopilor²⁾.

Dar cel dintâi plan amănunțit de organizare bisericească

1. *ibidem*, p. 303. Părerea aceasta are astăzi mai mult o valoare istorică de cât doctrinară, fiindcă Șaguna o susținea într'o epocă când lupta într'un stat dușman pentru emanciparea Bisericii sale din durereasa umilință de veacuri. În România, libertatea conștiinții și egala îndreptățire a Bisericilor este recunoscută și practică Atributul „dominantă” acordat Bisericii ortodoxe, vrea să fie numai o indicație a rolului covârșitor ce l-a avut în păstrarea Statului românesc, ai cărui cetățeni erau aproape toți ortodocși.

2). Cf. *Die Rumänen der Osterreichischen Monarchie*, vol. III. p. 5, 51 și 53.

l'a pregătit Șaguna în 1849, cum rezultă dintr'o petiție a lui adresată guvernului în 1854¹⁾. Tot de-acolo vedem că al doilea plan îl înaintase în 16 Noembrie 1850, cu prilejul conferințelor episcopoești din Viena. Aceste planuri însă nu cuprind expunerea sistematică a unei organizații sau constituții bisericești în înțelesul strâns al cuvântului, căci se mărginește numai la alcătuirea Consistorului. Șaguna stăruie mai mult asupra situației externe a Bisericii românești, cum o face și în celebrul său Memoriu din 1855, zugrăvind trecutul și prezentul ei de durere, ca în sfârșit să arate Împăratului, că cea dintâi necesitate legitimă pentru existența Bisericii este recunoașterea *egalității de drept* așa cum o au și celelalte Biserici din Austria²⁾. În al doilea rând este indispensabil, să se reguleze *raportul de drept dintre Biserici și Stat*, căci numai după limpezirea acestei chestiuni, poate veni vorba despre organizarea Bisericii, care însă nu e nicidecum de competența stăpânirii politice³⁾. Deaceea roagă Șaguna pe Împărat să enunțe, că Biserica ortodoxă din Ardeal este recunoscută prin lege de către Stat, că ea are să se bucure, în raport cu Statul și cu celelalte confesiuni, de aceleași drepturi și libertăți, în cari se găsesc numitele confesiuni din patrie⁴⁾.

Prin urmare, Șaguna condiționa aranjarea internă a Bisericii de rezolvirea situației ei externe de drept din partea cârmuirii politice.

De aceea vedem, că în cel dintâi sobor ținut la 1850, Șaguna cere din nou recunoașterea constituțională a libertății și egalității de drept a Bisericii⁵⁾. Și tot acolo se formulează al doilea postulat important anume recunoașterea *jurisdicției* adică a dreptului de guvernare bisericească, în următoarele cuvinte: «Soborul votează, că pentru lucrurile dogmatice, pentru economia și disciplina bisericească, pentru tainele Bisericii, precum și pentru toate lucrurile acelea cari de aici purced, Biserica să fie înzestrată cu *jurisdicția ei cuvenită*. Asemenea și modul judecătorilor în cele Bisericești și de taine ținătoare, strâns

¹⁾. *Il. Pușcariu*, Mitropolia p. 119 (documentele)

²⁾. *Il. Pușcariu*, p. 75. (documentele)

³⁾. *Idem*. *Ibidem*. p. 79.

⁴⁾. *Idem*. *Ibidem*. p. 127.

⁵⁾. *Actele soboarelor* p. 33.

să se păzească după canoanele Bisericii noastre răsăritene, precum și apelațiile să se facă după instituțiile canonice» ¹⁾. Va să zică Șaguna cere să i se redea Bisericii starea de *canonicitate*, de care fusese despoiată în cursul vremii prin guvernele politice.

Din cauza acestei situațiuni externe, care încătușa libertatea Bisericii de-a se guverna singură după prescripțiile canonice, Șaguna nu credea oportun să se procedeze la crearea și introducerea unei organizații bisericești. Acesta trebuie să fie motivul adevărat, pentru care Șaguna n'a admis să se discute în soborul din 1850 planul de constituție bisericească al lui *A. T. Laurian*, adus la sobor de *Avram Iancu* ²⁾. La care va trebui să mai adăugem și conștiința răspunderii lui Șaguna, care-i cerea înainte de toate *Arhiereului* să se îngrijească de elaborarea unei constituții pe seama Bisericii sale. De aceea soborul ia hotărârea: «constituirea soborului diecezan după niște principii corespunzătoare dorinței Eparhiei și *spiritului timpului*, se amână până la restaurarea Mitropoliei; iar până atunci se va întocmi Eparhia noastră în privința celebrării sinodului eparhial întocmai după sf. canoane ale Bisericii răsăritene» ³⁾. Cu toate acestea, soborul se văzu nevoit să creeze un organ constituțional, înființând *epitropia eparhială* cu însărcinarea de a administra averea Bisericii sub conducerea Episcopului. Compusă din 6 membrii aleși (2 clerici 4 mireni) cu tot atâția supleanți, ea avea datoria să mijlocească dela guvern restituirea fondurilor bisericești, cedate de episcopul Moga, ⁴⁾ și chivernisirea lor conștiințioasă pe lângă răspundere în fața sinodului și a Consistorului ⁵⁾. În ce privește averea comunelor parohiale, sinodul autorizează pe Episcop să ia măsurile pe care le va găsi potrivite întru administrarea lor. ⁶⁾ Un pas înainte îl face Șaguna la soborul din 1860. Adversar hotărât al absolutismului ierarhic, cum am văzut, socoti neapărat de lipsă să reglementeze modul convocării și constituirii sinodului

¹⁾. *Actele soboarelor* p. 37.

²⁾. *V. Pârvan*. După 1848-9. (Convorbiri Literare pe 1903 p. 178.

³⁾. *Actele soboarelor* p. 43.

⁴⁾. Restituirea s'a obținut abia în 1868. cf. *Protocolul congresului național bisericesc din 1868*. pag. 50.

⁵⁾. *Actele soboarelor* p. 48-49.

⁶⁾. *Ibidem* p. 50.

eparhial, spre a nu mai fi silit să procedeze la octroiери, cari pot provoca bănuieli și nemulțmiri. Astfel Șaguna prezintă soborului un *Statut provizor*, primit «cu mare plăcere și călduroasă mulțumire» care după o desbatere serioasă, fu votat și declarat obligator pentru viitor ¹⁾. Analiza i-am făcut-o aiurea, așa că aici nu mai revenim asupra lui. Ținem însă să subliniem caracterul *provizor* ce i s'a dat de Șaguna, tocmai din motivul, că *Mitropolia* nefiind încă restaurată, nu se putea anticipa elaborarea unei organizații bisericești definitive.

Când însă în urma unei intensive și statornice lupte, visul Românilor ortodocși se apropia de realizare, când agentul dela Viena Ioan Dobran îi cerea lui Șaguna în 1862 planul de organizare, el totuș ezita. Abia autograful împărațesc din 25 Iunie 1863, care pune în vedere intențiunea Impăratului de-a creia Mitropolia românească, ²⁾ dă speranțe sigure și determină pe Șaguna să elaboreze Proiectul său de constituție bisericească. Văzând însă, că decretul de restaurare întârzie, Șaguna socoti să nu mai amâne chestiunea organizării, ci convocând în primăvara anului 1864 sinodul eparhial, prezintă acestuia spre discuție proiectul de constituție. La aceasta îl va fi îndemnat, între altele, și starea puțin mulțumitoare, sub raport administrativ a eparhiei, provocată de lipsa unei organizații complete, sigure și unitare.

Iată faptele, cari au precedat opera de legiuire a mitropolitului Șaguna.

* *

Lucrarea lui Șaguna poartă titlul următor: «**Proiect de un Regulament, pentru organizarea trebilor bisericești, școlare și fundamentale române de religia greco-orientală în Statele austriace**» ³⁾.

Opera întreagă, pe-o întindere de 187 pagini tipărite, este împărțită în 12 capitole («tăieri») precedate de-o introducere și un rezumat intitulat «determinațiuni generale».

¹⁾ *Ibidem*. p. 62 și 126. ²⁾ *Actele sinodului d.n 1864* p. 11.

³⁾ Titlul însuși este o dovadă, că Șaguna ținea cu tărie și în 1864 la marea idee de-a cuprinde într'o singură organizație unitară bisericească, pe toți Românii ortodocși din împărăția Habsburgilor. El o credea posibilă și necesară chiar și după deertarea episcopului Hacman.

În economia proiectului, Șaguna dă câteva lămuriri sumare, dar foarte importante, din cari se desprind principiile ce l'au călăuzit în alcătuirea lucrării sale și anume: al *canonicității*, al *tradiționalismului* și al *actualismului*. El nu era un reformator revoluționar, care spre a-și înălța clădirea distruge totul, ci urmând preceptele unei înalte înțelepciuni constructive, păstrează cu grijă temeliile vechi, așezate în spiritul canoanelor, curățindu-le numai de zgura suprapusă în cursul vremilor și zidind, inspirat de o parte de tradiția sănătoasă creată de poporul românesc în organizarea Bisericii sale, iar de alta potrivit cu deosebită înțelegere această muncă la nevoile actuale ale neamului nostru.

Cu alte cuvinte, Șaguna făcea o adevărată și trainică *operă de sinteză*. De fapt el spune, că toți cei ce — având oarecari cunoștințe despre trecutul și instituțiile bisericii noastre, — își vor lua osteneala să citească și să «combine» cele expuse în Proiect, au să se încredințeze, că: 1. dânsul puțin sau nimic nu proiectează, decât ceea ce a fost în practică, în convingerea generală a tuturor factorilor bisericești sau ceea ce derivă din natura obiectului, 2. că întru cât această practică e în conformitate cu *teoria canonică*, o lasă neatinsă, rectificându-o numai în aspectele cari cuprind vr'o abnormitate. 3. Că nu creează decât astfel de așezăminte bisericești, cari nu erau în uz, dar cari sunt indispensabile pentru realizarea «scopurilor celor sfinte religioase», 4. că problema școlară a încadrat-o potrivit cu opiniile și așteptările obștești, și în sfârșit 5. că are în vedere o astfel de administrare a fondurilor bisericești, școlare și fundamentale, încât existența lor să nu fie primejduită¹⁾. După această motivare succintă, Șaguna citează în «Determinațiuni generale,» însuș planul lucrării sale. Având în vedere, că scopul ce l urmărește, este organizația *canonică* a unei Mitropolii, stabilește factorii și părțile organice ale acesteia. *Factorii* Mitropoliei sunt *preoșimea* și *poporul*, cari se bucură în privința afacerilor bisericești, școlare și fundamentale de poziția, ce le-o acordă instituțiile pozitive bisericești, practica, și convingerile obștești.

¹⁾ cf. Proiectul publicat de noi în «Anexe».

În stabilirea factorilor Mitropoliei, Șaguna deci socotește, că *poporul* trebuie pus alături de Cler, și anume nu în urma unei păreri arbitrare, ci în temeiul unor întreprinse motive, isvorâte din instituțiile pozitive ale Creștinismului antic, din practica primitivă a acestui Creștinism, cum și a însăși Bisericii românești și în sfârșit în baza unei convingeri generale a poporului, pe care avu prilejul s'o cunoască atât din păstoria sa, cât mai ales în urma celor două sinoade eparhiale din 1850 și 1860.

Calitatea de *factori* în Biserică a clerului și poporului, le dă dreptul de a participa, *individual* sau prin *reprezentanți* la toate afacerile bisericesti-economice, școlare și fundamentale, firește pe lângă obligațiunea de a suporta și sarcinile de cari este condiționată înflorirea Bisericii.

Pentru funcționarea normală a organismului bisericesc, Șaguna precizează elementele sociale sau părțile *organice* ale Mitropoliei, cari sunt: 1. Parochiile 2. Protopresbiteratele 3. Mănăstirile și 4. Eparhiile. Aceste părți organice sunt independente în acțiunile lor, sau mai corect elementele sociale de aceeași categorie (parohie față de parohie etc) au viață autonomă egală. Una nu poate trece în sfera celeilalte cu drepturi de suprematizare. Dar pentru ca viața Bisericii ca întreg să nu fie stingherită sau chiar împiedecată prin autonomizarea aceasta parțială, era necesar să se caute mijlocul de *armonizare* a activității părților organice, care să asigure pulsația *unitară* a întregului organism așa de vast al Bisericii. Deci părțile organice ale Mitropoliei vor fi aduse în raport de dependență unele cu altele, și anume astfel, că părțile organice mai mici își vor urma — *prin reprezentanți* — activitatea lor bisericască în cadrul părților organice mai mari până la Mitropolie. Va să zică pentru păstrarea *unității*, s'a creat principiul *representativ*. Șaguna ilustrează acest sistem cu doctrina apostolului Pavel despre mădulări, concludând, că măsura dependenței părților organice între sine, dă și criteriul dreptului de participare graduală la activitatea generală a corpului bisericesc.

Alături de cele 4 părți organice ale Mitropoliei, Șaguna fixează și oa 5-a, anume *sinodul episcopesc*, un fapt deosebit de însemnată fundamentală cum vom vedea mai târziu.

Asemenea trebuie să menționăm, că întru cât vorbim în general de Biserică, urmează să înregistrăm între părțile organice și *Mitropolia*, ceea ce în alt loc se și rectifică de către Șaguna.

Divizând problemele Bisericii în două categorii mari și adevă: (a) *strict juridictionale* și (b) *economice, școlare și fundamentale*, Șaguna creează organele directe administrative ale acestora. Pentru categoria a doua, fiecare parohie, protopresbiterat, mănăstire, eparhie și mitropolie va avea câte o *eforie*, iar exclusiv la eparhii va funcționa și câte un *senat școlar*, pentru conducerea și administrarea școlilor confesionale.

În ce privește chestiunile *strict juridictionale*, rezervate numai ierarhiei fără participarea laicilor, se instituie: *scaunul protopresbiteral, consistorul eparhial și sinodul episcopesc*, acesta considerat ca supremă jurisdicție bisericească. Pentru susținerea unității dogmatice dintre bisericile ortodoxe al împărăției habsburgice, se crează un *sinod comun* al mitropoliei românești și sârbești, compus din toți ierarhii acestor două mitropolii.

Se recunoaște dreptul Domnitorului la constituirea Episcopilor și la suprema inspecțiune a Bisericii.

Hotărârile bisericești să execută cu mijloace morale, admitându-se forța civilă numai în cazuri extreme.

Toate părțile organice ale Bisericii, sunt datoare să se îngrijească de mijloace intelectuale și materiale, pentru realizarea scopurilor bisericești.

Aceasta este rezumarea, pe care o face însuși Șaguna proiectului său de constituție bisericească.

Trecem acum la expunerea amănunțită a sistemului de organizare.

I. Parohia.

Parohia este complexul acelor creștini, cari trăind într'o localitate își zădesc Biserică și Școală și întrețin unul sau mai mulți preoți, învățători și alt personal bisericesc (epitropi cântăreți, clopotari). O astfel de parohie se numește *materă*. Creștinii cari nu pot satisface acestor condițiuni se constituie în *filie*, având însă aceleași drepturi parohiale ca și cei din *materă*. Filia devine *materă* prin hotărârea si-

nodului parohiei matere și cu aprobarea consistorului eparhial.

Dreptul de membru al unei parohii se câștigă de creștinul care nu locuiește acolo, prin actul de naștere și certificatul despre religia ortodoxă a petiționarului. Sinodul parohial, în baza acestor dovezi, îl încorporează în parohie acordându-i toate drepturile, dar și obligațiunile celorlalți parohieni.

Parohia își îndeplinește afacerile sale prin: (a) *sinodul parohial* și (b) prin *comitetul* sinodului parohial.

A. Sinodul parohial

Membrii sinodului parohial sunt toți parohienii în vârstă de 24 ani cari sunt creștini buni, implinesc poruncile Dumnezeiești și bisericesti și n'au fost pedepsiți de judecătoria civilă pentru vr'o crimă.

Atribuțiile sinodului parohial sunt: 1. *alegerea* comitetului parohial, a parohului, capelanului, diaconului, profesorilor, învățătorilor și epitropilor. 2. Censurarea și aprobarea proiectelor comitetului parohial, privitoare la toate chestiunile economice — financiare ale parohiei. 3. Inaintarea hotărârilor sale consistorului eparhial, spre revizuire și aprobare definitivă. 4. Controlarea activității comitetului și a epitropilor. 5. Alegerea deputaților pentru sinodul protopopes.

Sinodul parohial, se întrunește în ședință ordinară în a doua Duminică a lunii Ianuarie din fiecare an. Se pot însă ținea și ședințe extraordinare. Sinodul se convoacă prin paroh, care anunță în Biserică acest fapt cu 8 zile înainte. Sinoadele care au să îndeplinească alegerea de preot, capelan, diacon și profesori, trebuie să fie convocate și prezidate de protopresbiter. Sinodului îi premerge liturghia și invocarea Duhului sfânt. Președintele ordinar al sinodului este parohul, iar unde sunt mai mulți, Episcopul numește pe Președinte la propunerea comunei bisericesti. Când prezidează protopresbiterul, parohul ocupă locul de vice-președinte, iar în caz de vacanță presiul în sinod îl are administratorul parohiei.

Președintele fixează ordinea de zi, și conduce desbaterile.

Membrii sinodului încă au dreptul de propunere, dar pe lângă condiția de-a o prezenta în scris iscălită de cel puțin 3 membrii. Pentru validitatea hotărârilor se cere prezența de $\frac{2}{3}$ din numărul membrilor; hotărârile se aduc cu majoritate de voturi, iar în caz de paritate decide votul președintelui.

— Proteste contra hotărârilor se pot da, în termen de 14 zile, scaunului protopopesc, care le înaintează Consistorului sau senatului școlar.

Sinodul parohial n'are dreptul să se ocupe de acuze împotriva parohului, capelanului, diaconului, profesorilor sau învățătorilor, căci acestea țin de competența consistorului sau a senatului școlar.

B. **Comitetul sinodului parohial.**

Comitetul parohial este corporațiunea, care conduce afacerile economice, școlare și fundamentale ale parohiei. Membrii lui se aleg pe termen de 6 ani și nu pot fi înrudiți între sine până la gradul al 6-lea de sânge și al 4-lea de cuscrie. Comitetul se constituie alegându-și din sânul său un președinte și un secretar. Cel din urmă poate fi recrutat și din afară, în care caz are numai vot consultativ. Pentru validitatea hotărârilor se cere prezența a două treimi și cel puțin a unuia dintre epitropi, cari încă au vot decisiv. În caz de paritate decide votul președintelui.

Comitetul parohial are *dreptul de buget* asupra tuturor nevoilor materiale ale comunei bisericesti; alege și institue în post pe cântăreți, clopotari și alți slujitori; publică concurs, în acord cu potropopul, pentru ocuparea posturilor de paroh, capelan, diacon, profesor, învățător, și stabilește împreună cu potropopul lista candidaților; stăruie pentru păstrarea religiozității și moralității, apără vaza și onoarea Bisericii, face propuneri sinodului protopopesc și eparhial atât în afacerile locale cât și generale bisericesti, școlare și fundamentale; sprijinește cu cărți pe copiii săraci în cercetarea școlii și înființează bibliotecă parohială.

C. **Epitropii Parohiali.**

Epitropii sunt bărbații, cărora li se încredințează averea Bisericii și executarea concluzelor sinodului și comitetului

parohial privitoare la afacerile materiale. Ei se aleg de sinodul parohial pe termen de 3 ani, dintre creștinii distinși, știutori de carte, și nu pot fi înrudiți până la gradul al 6-lea de sânge și al 4-lea de cuscrie. Atribuțiile epitropilor sunt: administrarea averilor mobile și imobile, purtarea întregii contabilități, raport anual comitetului parohial despre venituri și cheltuieli, controlarea personalului bisericesc, îngrijirea clădirilor și îndemnarea creștinilor la sporirea fondurilor.

II. Protopopiatul.

Protopopiatul este complexul mai multor comune bisericești, în frunte cu protropopul ca înainte stătător al afacerilor bisericești, școlare și fundamentale.

Protopopiatul se formează și se modifică exclusiv prin consistorul eparhial.

Protopopiatele își săvârșesc afacerile prin *scaunul sinodului* și *comitetul* sinodului protopopesc.

A. Scaunul protopopesc.

Scaunul protopopesc se compune din protropop sau locțiitorul lui ca președinte și din 6 preoți, un defensor matrimonial și un secretar, care poate fi și mirean. Membrii scaunului, afară de protropop și locțiitorul lui, se *numesc* de către consistorul eparhial în baza candidării făcută de însuși scaunul protopopesc. Capelanii și diaconii nu pot fi membrii. Hotărâri valide se pot aduce cu 4 membrii, pe lângă președinte. Niçi aici nu se admite înrudirea membrilor până la gradul al 6-lea de sânge și al 4-lea de cuscrie.

Ședințele se țin lunar, iar protocolul se trimite Consistorului pentru revizuire. Competința scaunului protopopesc, ca for judiciar de instanța întâi, se extinde: asupra judecării chestiunilor *matrimoniale*, a aplanării controverselor dintre preoți cu privire la veniturile stolare, a rezolvirii acuzelor ridicate de preoți relativ la reducerea veniturilor și acelor îndreptate de comunele bisericești împotriva preoților. Asemenea va desbata orice chestiune bisericească și disciplinară preotească, îndrumată de consistorul

eparhial în competența scaunului protopopesc. În cazuri grave, scaunul are dreptul să suspendeze din funcțiune persoana bisericească sau școlară. Contra hotărârilor scaunului se pot face apeleții la cosistor în termen de 14 zile.

B. Sinodul protopopesc.

Sinodul protopopesc se compune din reprezentanții preoțimii și ai comunelor bisericești în proporția de $1/3$ preoți și $2/3$ mireni. În protopopiatele cu peste 20.000 suflete, sinodul va avea 8 membrii preoți și 16 mireni, iar sub 20.000 suflete 4 preoți și 8 mireni.

Membrii sinodului se constituie prin alegere, cu mandat pe 6 ani. Atât preoțimea cât și comunele bisericești își aleg reprezentanți separat unii de alții.

Președintele de drept al sinodului este protopopul, secretarul ales de sinod poate fi și laic. Sinodul se întrunește odată pe an în luna Februarie; se pot însă ținea și ședințe extra ordinare, decâte ori protopopul sau două treimi a membrilor vor găsi de lipsă în scopul debaterii unei chestiuni importante.

Hotărârile sinodului au să se bazeze pe instrucțiunile bisericești, pe ordonanțele Arhiereului, ale Consistorului și sinodului eparhial. În caz de turburări, președintele are dreptul dizolvării. Membrii pot da vot separat în scris, contra hotărârilor luate; și acesta se trece în procesul verbal. Hotărârile nu se pot executa, decât după aprobarea lor din partea Consistorului, căci există dreptul de apelație în termen de 14 zile.

În sfera de activitate a sinodului protopopesc intră: chestiunile economice-bisericești, școlare și fundamentale ale protopopiatului, *alegerea protopopului*, revizuirea hotărârilor sinoadelor parohiale și năințarea lor la consistorul eparhial. Menținerea ordinii în comunele bisericești, sfătuirii asupra înlăturării piedicilor ivite contra executării ordinelor arhieresti și consistoriale, și a hotărârilor sinoadelor eparhiale și mitropolitane. Servirea problemelor școlare și stăruința pentru păstrarea vazei și *autonomiei* Bisericii.

Sinodul protopopesc chemat să *aleagă* pe protopop,

va fi condus de un comisar al Consistorului. Numărul membrilor se dublează, deci în loc de 16 sau 24, se vor alege, în aceeași proporție, 32 sau 48.

Consistorul eparhial *candidează* 3 persoane cu merite pe teren bisericesc-școlar, iar sinodul este ținut să aleagă una din aceste 3 persoane. Aclamațiunea nu este admisă, ci membrii sunt obligați să voteze cu bile, fiind votarea secretă. Protocolul electoral se trimite consistorului eparhial, care după revizuirea actului, *numește* protopop pe cel ce a obținut *majoritatea* voturilor.

După aceasta urmează hirotesia cu predarea Singheliei și instalarea în oficiu, toate comunicate poporului și clerului din protopopiat prin circulară arhierescă.

C. Comitetul sinodului protopopesc.

Este corporațiunea aleasă dintre membrii acestui sinod, având chemarea să conducă mai de aproape afacerile economice-bisericești, școlare și fundamentale ale protopopiatului și să execute hotărârile sinodului protopopesc.

Membrii comitetului se aleg pe 6 ani de către sinodul protopopesc și constă din 15 membrii, dintre cari o treime preoți, iar două treimi mireni. Ei pot fi realesi. Președintele de drept este protopopul sau locțiitorul lui. Validitatea hotărârilor este condiționată de prezența alor 8 membrii; în caz de paritate, decide președintele. Agendele comitetului sunt: alegerea personalului său de serviciu, executarea hotărârilor sinodului protopopesc, tratarea părilor îndreptate de comunele bisericești contra învățătorilor, cântăreților și celorlalți servitori; tratarea jalbelor ridicate de învățători, cântăreți și alți servitori bisericești, împotriva sinodului sau comitetului parohial pentru reducerea salarelor; amovarea învățătorilor, cântăreților și altor servitori bisericești și în sfârșit toate chestiunile pe cari i le va încredința spre decideră Consistorul sau senatul școlar eparhial. Hotărârile comitetului pot fi apelate, după natura chestiunilor, fie la Consistor fie la senatul școlar, și anume în termen de 14 zile dela data publicării lor.

III. Mânăstirea

Mânăstirea este așezământul acelor fețe bisericești, cari

s'au hotărât la viața singuratică și contemplativă, potrivit învățaturii Mântuitorului și prescripțiilor canonice.

Mănăstirea nu se poate funda, decât cu știrea și binecuvântarea episcopului. Membrii și tot personalul mănăstirii stau sub conducerea directă a igumenului și indirectă sub jurisdicția episcopului diecezan. Intrarea în cinul monahal este condiționată de 3 ani de noviciat, după care sinodul mănăstiresc găsindu-l vrednic, cere binecuvântarea episcopului și se tunde de monach.

Afacerile mănăstirii se îndeplinesc prin:

A. Sinodul mănăstiresc

Membrii lui sunt *ieromonachii*, cu vot decisiv și ierodiaconii cu vot consultativ ca ascultători. Președintele sinodului este prepozitul, iar secretarul se alege dintre ieromonachi sau ieradiaconi. Hotărârile se iau cu majoritatea de voturi, contra cărora se poate da vot separat în termen de 3 zile.

Sfera de activitate a sinodului se extinde asupra următoarelor chestiuni: fixarea serviciului special pentru toți membrii mănăstirii, primirea novicilor și examinarea lor înainte de a intra în tagma monahală; sfaturi asupra hirotonirii monahilor, și prezentarea lor episcopului diecezan; evidența averii mănăstirești, hotărâri asupra cheltuielilor ordinare și extraordinare cu aprobarea episcopului; grija de educația religioasă-morală în școala mănăstirii, disciplinarea călugărilor cu aprobarea sentinței din partea consistoriului eparhial; instituirea economului. Alegerea igumenului, care sa face sub conducerea Episcopului, de către ieromonahi cu majoritate de voturi; alesul poate fi și din altă mănăstire sau dintre dignitarii episcopopești. Ecsaminarea noului ales se face de către Episcop, care găsindu-l corăspunzător îl hirotesesește în cursul liturgiei solemne și-i dă cârjă de prepozit.

Datoriile igumenului sau prepozitului sunt: să fie un exemplu viu de viață monahală curată, să ordoneze citiri din viețile sfinților la timpul mesii, să nu lipsească din Mănăstire nici el și nici frații, fără cauza binecuvântată, să se perfecționeze în științele canonice, dogmatice și

istorice-bisericești, îndemnând și monachii la aceasta; să-țină exortații cu frații pentru cultura și disciplina lor, urmând ca cei mai buni să fie desemnați ca învățători la școala mănăstirii. În sfârșit să dispună în fiecare an citirea literilor fundamentale înaintea sinodului mănăstiresc.

Toate dispozițiile acestea au valoare și față de mănăstirile femeiești.

IV. Eparhia

Eparhia este complexul mai multor parohii, protopopiate și mănăstiri, sub conducerea Episcopului.

A. EPISCOPUL

Canoanele arată limpede, că Episcopului i s'au îndreptățit sufletele cele scumpe ale creștinilor; prin urmare el poate trata toate chestiunile privitoare la eparhie. Acelea însă, cari ating viața generală bisericească nu pot fi rezolvite de el, ci e dator să le înainteze *sinodului episcopesc*.

Episcopul trebuie să fie călugăr și se constituie prin *alegere* de către reprezentanții clerului și ai poporului întruniți în *sinod* eparhial. Numărul celor dintâi este de 20, iar al celor din urmă de 40. Cercurile electorale le stabilește Consistorul. Candidat poate fi orice dignitar bisericesc din cuprinsul Mitropoliei. Actul alegerii va fi condus de Mitropolit sau mandatarul lui. În ajun se ține priveghiere după tipicul Rusaliilor, iar în ziua alegerii se face liturghie. Președintele deschide apoi sinodul, răspunzându-i unul dintre deputați în numele adunării. După constituirea biroului se verifică mandatele și deputații se întrunesc, fără președinte, într'o conferință intimă, spre a-și fixa atitudinea, pe cât se poate la fel, în privința candidatului de episcop. A treia zi se săvârșește însăși alegerea cu vot secret. Rezultatul scrutinului se trece în protocolul electoral și subscrie de președinte, secretari și verificatori, se trimite sinodului episcopesc. Dacă alegerea a fost condusă de Mitropolit, acesta poate convoca sinodul episcopesc în locatitatea unde s'a săvârșit alegerea; altfel sinodul se va întruni la reședința mitropolitană, unde cercetează actul electoral, și examinează pe cel ales, apoi le înaintează, împreună cu hotărârea sa, Maiestății Sale, care face nu-

mirea nou alesului Episcop După sosirea numirii, cel ales se hirotonește prin Mitropolitul și 2 Episcopi, i se dă gramata mitropolitană și se instalează în scaun printr'un mandatar mitropolitan.

Episcopul instalat, ia în primire dela epitropi averea Episcopiei și pentru administrarea ei numește un *econom* dintre clerici sau mireni, care va purta contabilitate despre veniturile și cheltuielile Episcopului. În cazul că Episcopul nu și-ar institui econom, Mitropolitul îl poate sili la această în baza can. 26, IV ecum. Asemenea este răspunzător Episcopul și pentru odoarele Episcopiei, cu a căror grijă va însărcina pe protodiaconul sau capelanul său. Episcopul e dator să-și facă testament, căci altfel toată averea lui revine eparhiei. El are drept să testeze numai jumătate din averea sa, după ce se vor fi scăzut datoriile și cheltuielile de înmormântare. Biblioteca episcopului, rămâne în proprietatea eparhiei.

Episcopul are dreptul, din motive importante, să-și numească un *vicar*, determinându-i și sfera de activitate. Vicarul trebuie să fie recrutat din rândul dignitarilor bisericești. Când s'ar ivi necesitatea, ca vicarul să fie Arhiereu, Episcopul este dator să facă propunere sinodului episcopesc, care va decide. Dacă sinodul îl alege, urmează să-l prezinte Maiestății Sale spre numire, care dacă se obține, i se face hirotonia de Arhiereu.

Eparhia își săvârșește afacerile prin: a. sinedrionul presbiterilor (consistor), b. sinodul eparhial, c. epitropia eparhială și d. senatul școlar eparhial.

B. SINEDRIONUL PRESBITERILOR

Sinedrionul presbiterilor este consultarea, pe care o ține Episcopul cu câțiva membri distinși ai clerului eparhial, spre a se sfătui cu ei asupra obiectelor bisericești, spirituale, rituale și disciplinare.

Acești membri se numesc asesori consistoriali și se împart în 2 categorii: 1. *asesori referenți* cari au locuința în orașul de reședință al episcopului și li se încredințează spre referare chestiuni bisericești; sinodul eparhial e dator să le dea acestora leafă corespunzătoare. 2. Ceilalți membri se numesc *asesori ordinari*. Asesorii nu pot fi înrudiți.

între sine până la gradul al 6-lea de sânge și al 4-lea de cuscrie.

Episcopul *numește* la consistor un secretar primar, care va fi și secretar presidial un secretar secundar, un defensor matrimonial, un arhivar-protocolist, 2—3 canceliști și un servitor. Leafa acestora o stabilește tot sinodul eparhial.

Hotărârile consistorului se iau cu majoritate de voturi, pe lângă aprobarea Episcopului. Când presidează locțiitorul episcopesc și voturile sunt egale, decide cuvântul Episcopului. Se înțelege dela sine, că Episcopul are dreptul să modifice și să schimbe hotărârile consistoriale, în temeiul plenitudinii puterii arhieresti.

În cazul, că majoritatea voturilor vine în contradicere cu convingerea Episcopului, și acesta ar prevedea, că prin executarea unei astfel de hotărâri s'ar păgubi interesele de viață ale Bisericii, atunci Episcopul are dreptul, să ridice convingerea sa la sentință definitivă, căci după canoane (41 Apost. și 28 Cart.) lui i s'au încredințat sufletele cele scumpe ale creștinilor. Hotărârile Consistorului pot fi apelate la sinodul episcopesc. Acest drept însă nu se acordă decât aceluia, despre care se presupune, că prin apelație nu urmărește eludarea sentinței consistoriale sau retragerea sa de sub jurisdicția Episcopului său.

Atribuțiunile consistorului eparhial sunt: judecarea chestiunilor sacramentale și rituale, pe cari, în caz de îndoială, le înaintează sinodului episcopesc; judecarea valorii sponsaliilor și căsătoriei, desfacerea logodnei și deciderea divorțului parțial și total; judecarea exceselor preoțimii și ale credincioșilor; instituirea comisunii permanente pentru examinarea candidaților de preoți; a îngriji, ca sinoadele parohiale, protopopești și mănăstirești să-și îndeplinească obligațiunile prevăzute în regulamentul de față, ca registrele botezaților, cununaților și morților să se conducă exact, ca protopopii să facă statistica poporului și clerului în fiecare an, iar Bisericile să se zidească după normele canonice, având să fie sfințite și inzestrate cu lucrurile trebuincioase. În sfârșit, consistoriul eparhial, are dreptul să conducă eparhia pe timpul sedisvacanței, ferindu-se însă de înnoiri și schimbări, și stăruind pe lângă

Mitropolit ca în termen de 3 luni să se întregească scaunul episcopesc.

C. SINODUL EPARHIAL

Sinodul eparhial este adunarea reprezentanților clerului și poporului din eparhie. Din numărul total de 60 membri o treime sunt clerici, iar două treimi mireni, cari se aleg pe termen de 6 ani.

Președintele sinodului este Episcopul, care deodată cu convocarea, publică și ordinea de zi. Ședințele să țin în fiecare an, dar sinodul poate hotări și altfel. Membrii au dreptul să prezinte propuneri și moțiuni, cari însă trebuiesc subscrise de 12 membri. Hotărârile se iau cu majoritatea voturilor.

Competința sinodului eparhial se extinde asupra următoarelor chestiuni: grija pentru libertatea religioasă și autonomia Bisericii, pentru păstrarea curată a învățăturilor și a vieții religioase-morale; alegerea Episcopului, a membrilor senatului școlar și epitropiei eparhiale, luarea măsurilor pentru disciplinarea preoțimii și poporului; îngrijirea, controlarea și întrebuințarea averii eparhiale; luarea de măsuri pentru înființarea și întreținerea institutelor școlare de toate categoriile; executarea hotărârilor sinodului mitropolitan; consultări asupra piedicilor privitoare la executarea canoanelor, fixarea salariilor funcționarilor, ajutarea Bisericilor și școalelor sărace; permierea lucrărilor științifice, bisericesti-școlare; încuviințarea colectelor bisericesti și filantropice.

D. EPITROPIA EPARHIALĂ.

Fiecare eparhie va avea o epitropie compusă din 6 membrii ordinari și tot atâția suplcanți, un cassier și un controlor, care administrează toată averea mobilă și imobilă. Membrii epitropiei se constituie, prin alegere, de către sinodul eparhial, însă numai cu prilejul primei înființării. De aci înainte, epitropia se întregește prin sine în urma candidării Episcopului. Dintre cei 6 epitropi 2 sunt clerici iar 4 mireni și nu pot fi înrudiți între sine până la gradul al 6-lea de sânge și al 4-lea de cuscrie. Cassierul și controlorul pot fi recrutați dintre clerici ori mireni.

În timpul sedisvacanței, Consistorul numește din sânul său un președinte provizoriu.

Pentru validitatea hotărârilor se cere, pe lângă președinte, prezența alor 4 membrii, a cassierului și controlorului. Chemarea epitropiei este: să păstreze averea eparhiei și s'o administreze potrivit îndrumărilor sinodului; să sporească această avere prin propuneri făcute sinodului; să încaseze veniturile, să facă evidențe și să raporteze despre starea averii, atât consistorului cât și sinodului, să facă atent pe Episcop la scăderile ce le constată în averea scaunului episcopesc (odoare, bibliotecă etc.) : la moartea episcopului să sigileze imediat averea, să-i facă inventarul, să separeze jumătate din averea care revine eparhiei, iar cu cealaltă jumătate achită datoriile, legatele și completează odoarele, biblioteca, fondul instruct, uzat în timpul răposatului Episcop.

E. SENATUL ȘCOLAR EPARHIAL.

Senatul școlar este autoritatea, care conduce școlile confesionale. El se compune: din Episcop ca președinte, și 6 membrii ordinari și tot atâția supleanți, într'o terțialitate clerici și două terțialități mireni.

Președintele își numește un suplinitor. Membrii ordinari și supleanți se constituie, prin alegere, de către sinodul eparhial, însă numai la cea dintâi înființare. Căci după aceea sinodul se întregește prin sine însuși, în baza candidării făcute de Episcop.

Membrii nu pot fi înrușiți între sine până la gradul al 6-lea de sânge și al 4-lea de cuscrie. Hotărârile se iau cu majoritatea voturilor în prezența alor 4 membrii pe lângă președinte.

Chemarea senatului școlar este: a numi și întări în posturi pe profesori, învățători și catichetii, a institui din sânul său o comisie de 3 membrii pentru examenul de capacitate al corpului didactic de toate gradele; a lucra sistematic pentru înființarea și îmbunătățirea școalelor; a susține principiul școlilor confesionale; a trimite comisari pentru inspecția școalelor; a organiza, în timpul vacanțelor, conferințe învățătoresți și în sfârșit a raporta pe larg sinodului eparhial despre toată activitatea sa, formulând propuneri și cerând soluții în problemele școlare.

V. Mitropolia.

Mitropolia este complexul mai multor eparhii, cari formează Provincia bisericească.

A. MITROPOLITUL.

Capul Provinciei bisericești este Mitropolitul, fără a cărui știre și învoire nu se poate face nici un lucru mai însemnat în eparhii; dar nici Mitropolitul n'are voie să lucreze în astfel de chestiuni fără episcopii eparhiali (can. 34 apost.) Mitropolitul se constituie prin alegere, de către Episcopi și reprezentanții Clerului și poporului din toate Eparhiile, reuniți în sinodul mitropolitan.

Noului mitropolit i se predă, după instalare, din partea epitropiei odoarele și prețioasele, pe cari le încredințează archidiaconului, asemenea primește, cu inventar, biblioteca mitropolitană și o dă în grija protosincelului sau protodiaconului. Ca și Episcopul, Mitropolitul este dator să aibă Econom și să facă testament asupra jumătății averii sale; el nu poate înstrăina nimic din averea răposatului episcop și n'are drept să săvârșească hirotonii sau hirotesii în eparhia văduvită, deoare ce datoria lui este să stăroească pentru întregirea scaunului în timp de 3 luni.

Mitropolitul are dreptul să-și numească un *Vicar* în aceleași condiții ca și Episcopul.

În timpul vacanței mitropolitane, conducerea o are consistorul «arhidiecezan», fără a face înștiri sau schimbări. Dar nici Episcopul sau sinodul episcopesc n'are voie în acest timp să îndeplinească hirotonii, hirotesii sau să țină ședințe în scopul alegerii vr'unui episcop nou.

B. SINODUL MITROPOLITAN.

Sinodul mitropolitan este adunarea Episcopilor și a reprezentanților tuturor eparhiilor sufragane din Provincia bisericească. Numărul acestor reprezentanți aleși este de 90, dintre cari o terțialitate clerici și două terțialiți mirenii. Repartizarea lor pe eparhii se face de către consistoriile eparhiale, cari fixează cercurile electorale și ordonează alegerile, după modalitățile indicate la sinodul eparhial.

Problemele sinodului mitropolitan sunt: alegerea mitropolitului și desbaterea chestiunilor școlare și fundamentale, în scopul realizării uniformității sub raportul conducerii și administrării acestor chestiuni.

Alegerea Mitropolitului se îndeplinește după aceleași forme ca și a Episcopului. Deosebirile sunt următoarele: Sinodul electoral va fi prezidat de cel mai bătrân Episcop: ședința în care se face votarea e secretă; alegerea să face fără candidare, *din corpul Episcopilor*. De aceea aici n'are loc examinarea canonică și nici cercetarea actului electoral, ci acesta, iscălită de președinte și secretar, se trimite direct de sinod Maiestății Sale pentru întărire și numire a noului Mitropolit. După numire se face îndată instalarea. Până la sosirea numirii majestaticе, sinodul mitropolitan ține ședințe sfătuindu-se asupra problemelor școlare și fundamentale, aducând hotărâri obligatorii pentru toate eparhiile în baza rapoartelor sau propunerilor prezentate de către senatele școlare și epitropiile eparhiale.

C. CONSISTORUL, SENATUL ȘCOLAR ȘI EPITROPIA MITROPOLITANĂ.

Pentru Mitropolie Șaguna n'a prevăzut *organe executive speciale*. Și anume raționamentul său e următorul: centrul Mitropoliei este locul reședinței Mitropolitului; acesta încă își are Eparhia sa ca și ceilalți Episcopi, sub denumirea de *Arhidieceză*. Organizația ei este identică cu a Eparhiilor. Deci va funcționa și aici un sinod, un Consistor, un senat școlar și epitropie, dar cu atributul de «arhidiecezane».

După ce arhiepiscopul, ca titular al Arhidiecezei este în acelaș timp și capul întregii provincii bisericești cu titlul de *Mitropolit*, nu-i necesar să i se dea două serii de organe executive, ci organele arhidiecezane au să îndeplinească și funcțiunile de caracter mitropolitan sub conducerea Mitropolitului.

Astfel *de drept* nu există la Mitropolie organe executive, *de fapt* însă atribuțiile lor le săvârșesc organele arhidiecezane.

VI. Sinodul episcopesc.

Sinodul Episcopesc este adunarea Episcopilor sub președinția Mitropolitului, care se ocupă de chestiunile bisericești importante cum și de cauzele apelate.

Sinodul episcopesc trebuie să se țină în fiecare an, căci altfel, Mitropolitul și Episcopii se supune certărilor canonice. De oare ce după canoanele pozitive, e necesară prezența alor trei Episcopi la sinod, Mitropolitul n'are voie să ceară în scris părerea Episcopilor și prin aceasta să-i dispenseze de înfățișare, căci atunci ar urma că el *singur* decide chestiunile, ceea ce este împotriva canoanelor.

Sinodul nu poate aduce hotărâri valabile decât atunci, când este convocat de Mitropolit. În sedisvacanța mitropolitană nu se poate ține sinod, fiindcă lipsește capul Episcopilor (can. 34 apost).

Mitropolitul are dreptul, în cazuri de acuze documentate ridicate împotriva unui Episcop, să instituie comisie de anchetă sub președinția unui Episcop; pe membrii comisei îi recrutează dintre dignitarii bisericești (arhimandriți, protosinceli, protopopi). Raportul comisei împreună cu acuza, le prezintă apoi sinodului episcopesc, care va avea să aducă sentință.

Sinodul episcopesc este autoritatea supremă în Biserică. De aceea el are îndreptățirea să stea în legătură directă cu Guvernul Țării, dând acestuia informații de câte ori va cere trebuința.

Sfera de drept a sinodului episcopesc este următoarea: să susțină în curățenie dogmele credinței, să decidă controversele ivite în chestiuni spirituale; să trateze și decidă problemele privitoare la situația generală a Eparhiilor (dogmatice și disciplinare); să cerceteze actul alegerii de Episcop; să examineze pe nou alesul Episcop înainte de hirotonie; a trata și decide în mod definitiv cauzele apelate; a îngriji de perfecționarea institutelor teologice și pedagogice, prin numirea unor profesori cu înaltă cultură științifică; a îngriji de tipărirea cărților rituale pentru Biserică și a celor simbolice pentru școale cenzurându-le, aprobându-le sau interzicându le; *a regula și desvolta constituția Bisericii*

prin hotărâri organice, pe cari le va comunica sinodului mitropolitan și sinoadelor eparhiale spre respectare și executare; în stârșit a elabora propuneri privitoare la situația de drept public a Bisericii, înaintându-le Guvernului spre aprobare, ca prin aceasta să capete valoare în Stat.

SINODUL COMUN AL MITROPOLIEI ROMÂNE ȘI SÂRBE.

Pentru păstrarea unității și identității religiei greco-orientale din statele Austriei, cele două Mitropolii vor forma un sinod episcopesc comun, alcătuit din amândoi Mitropolii și din toți Episcopii. Sinodul se va ținea tot la 6 ani, sau și mai des, având să se întrunească alternativ în reședințele celor 2 Mitropolii cari vor prezida împreună, cel mai tânăr în arhierie șezând la stânga, iar Episcopii luând loc după vrâsta arhierescă. Desbaterile și procesul verbal se vor face în amândouă limbile.

DREPTURILE MAJESTATICE.

Maiestății Sale i se cuvine dreptul, să aprobe actul electoral, și să numească în scaunul de Mitropolit și de Episcopi, pe cei aleși din partea Bisericii. Această aprobare și numire urmează să se facă *imediat* în cazul alegerii de Mitropolit, deoarece ce însuși sinodul electoral înaintează actele la Majestatea Sa. Pe când în cazul alegerilor de Episcopi, se face mai întâi din partea sinodului episcopesc cercetatea legalității actului electoral cum și examinarea canonică a celui ales, și numai după îndeplinirea acestor condițiuni, se înaintează actele cu părerea sinodului episcopesc, pentru aprobare și întărire din partea Majestății Sale.

Acest drept majestatic se întemeiază pe o practică veche a Bisericii. El se menține de-oparte din motivul, că nu este în contradicere cu canoanele pozitive, de alta pentru că Biserica noastră și-a câștigat libertatea și autonomia prin grația împăratească. De aceea Biserica speră, că Majestatea Sa va uza de acest drept condus de iubire și dreptate, fără să lase în văduvie scaunele arhieresti preste timpul canonic de 3 luni.

Al doilea drept majestatic, este acela al *supremei inspecțiuni* asupra Bisericii. El va fi exercitat în conformitate

cu legile țării, cari garantează deoparte independența Bisericii în relațiunile sale cu Statul și cu celelalte confesiuni, iar de alta îi asigură libertatea internă. Dreptul supremei inspecțiuni va fi astfel exercitat în înțelesul Constituției, încât Biserica greco-orientală să fie și să rămână îndreptățită a și regala, administra și conduce, independent de orice altă Biserică, afacerile sale bisericesti, școlare și fundamentale.

*
**

Expunând cuprinsul Proiectului original de constituție bisericească al mitropolitului Șaguna, e logic să facem câteva constatări științifice, menite să pună și mai bine în evidență principiile, cari l'au călăzuit pe luminatul Ierarh în elaborarea operei sale importante.

Potrivit concepției sale canonice despre ființa și chemarea Bisericii, Șaguna a înțeles că la temelia organizației sale trebuie să stea *principiul ierarhic*. Astfel a stabilit norma, că în fruntea tuturor părților organice ale Bisericii (parohie, protopopiat, mănăstire, eparhie, mitropolie, sinod episcopesc), are să stea *de drept*, și nu prin vr'o autorizare specială, însași *ierarhia*. Ea este subiectul jurisdicției bisericesti. De aceea ea va fi pretutindeni unde se săvârșește vr'o acțiune în numele Bisericii, nu numai sfătuind și informând, ci dând directive, prin rolul conducător rezervatei, în toate instituțiunile canonice și constituționale. Fără ierarhie nu se poate concepe nici un fel de acțiune în Biserică și orice hotărâre spre a fi valabilă, trebuie să fie luată în mod necesar cu participarea activă a aceleia. O singură excepțiune s'ar putea vedea la comitetul parohial, unde preotul nu este președinte de drept. Totuș și aici preotul este membru natural, iar spiritul general al constituției eum și intenția legiuitorului ne fac să conchidem, că nici în comitetul parohial nu armează să se ia deciziuni fără colaborarea ierarhiei.

Și pentru că să fie înlăturată ori ce confuziune, Șaguna a fixat principiul *separațiunii* în aplicarea sistemului reprezentativ, urmând ca ierarhia să-și aleagă *deosebită* de popor, pe reprezentanții săi în sinoadele bisericesti.

Justiția, atât pentru cler cât și pentru popor, este rezervată numai *ierarhiei*, care o exercită prin scaunul protopopesec, consistorul eparhial și sinodul episcopesc.

Cum însă expresiunea cea mai înaltă a ierarhiei o constituie *Episcopatul*, Șaguna a căutat să-i dea toate atribuțiunile jurisdicției bisericești depline. De aceea, cu provocare la canoanele 38 și 41 apost, cari asigură Episcopului dreptul de-a cârmui Biserica, el pune toate ramurile jurisdicției bisericești în mâna Episcopului. Consistuirea beneficiilor depinde de dânsul, care face *numirea* și acordă hirotonia sau hirotesia. Din acest punct de vedere, corpurile electorale n'au un drept real de alegere, ci numai unul de prezentare, căci refuzul Episcopului anulează voința corpului electoral. Deci *preotul* ales de sinodul parohial, dacă nu obține numirea și hirotonia din partea Episcopului, nu poate ocupa postul de paroh. Tot așa în beneficiul de *potropop* nu poate intra decât acela, care va fi pus în candidație de către Episcop, ori cât de mult ar crede clerul și poporul alegător, că vrednicia o întunește altă persoană.

Dar puterea episcopescă se reliefează și mai distinct în legătură cu modul constituirii Consistorului, senatului școlar și epitropiei eparhiale. Membrii consistorului (sinedrionul presbiterilor) se recrutează prin *numire*, exclusiv de către Episcop. Rolul lor e pur *consultativ*, așa încât Episcopul nu e ținut să urmeze părerea lor, ci este în drept să decidă toate chestiunile după convingerea sa personală. Prin aceasta Șaguna n'a înțeles să preconizeze ideea absolutismului ierarhic, ci a căutat să readucă la viață o instituție a Bisericii primitive, susținută totdeauna în forma aceasta de doctrina ortodoxă¹⁾.

Membrii *senatului școlar* și ai *epitropiei eparhiale*, deși sunt în două treimi mireni, nu se aleg decât la înființarea acestor corporațiuni. Ele totdeauna se întregesc prin sine în baza candidării *exclusive* a Episcopului. Tot așa se constituie și scaunul protopopesesc, ca organ judiciar alcătuit din clerici, cu deosebirea că și la înființare, ca și la întregirea locurilor vacante, Episcopul însuși *numește* pe membri.

Cum însă, după învățătura canonică, deplinătatea pu-

¹⁾ Cf. *Milaș*. Dreptul bisericesc p.318 și 320 vezi și *Dr. Valerian Șesan*. Proiect de unificare a organizației Bisericii autocefale ortodoxe din România întregită. Cernăuți. 1920. p. 23.

terii ierarhice se concentrează în *adunarea Episcopilor*, Șaguna a socotit de cuviință să fundamenteze întreaga sa operă constituțională pe instituția *sinodului episcopesc*.

Astfel a decretat, că sinodul episcopesc este suprema autoritate în Biserică. Și anume autoritate cu putere *integrală*, asupra tuturor chestiunilor bisericești. De aceea și consideră sinodul episcopesc, ca cea mai înaltă parte organică a Bisericii, așezându-l în vârful constituției sale. Deci el va dezlega chestiunile *dogmatice*, va decide în ultima instanță afacerile *disciplinare*, va rezolvi cele mai de seamă probleme *administrative*, și va *legifera* constituția Bisericii, dezvoltându-o prin hotărâri organice. În sfârșit sinodul episcopesc este organul suprem care reprezintă Biserica în relațiunile cu *Statul*.

Concepția aceasta dovedește, mai presus de orice controversă, că Șaguna a înțeles să dea organizației bisericești, concepute de dânsul, un indubitabil caracter *ierarhic-sinodal*.

E util să subliniem aici și instituțiunea *arhiereului-vicar* proiectată de Șaguna în constituția sa. Adoptarea arhiereului-vicar în forma prevăzută aici, ni se pare surprinzătoare de oarece aiurea Șaguna îl combate. Astfel în *Authorismos*, pomenind de arhieriei titulari din vechiul regat, îi declară anticanonici¹. Iar în lucrarea sa canonică sistematică, posterioară Proiectului de constituție, are un capitol special consacrat arhieriei titulari, cărora le lipsește — spune dânsul — condiția principală, anume indicarea Eparhiei pe numele căreia se hirotonesc. Căci după canoane, eparhia avându-și Episcopul său legiuit, nu se poate admite și hirotonirea unui al doilea Arhiereu tot pentru aceeași eparhie, dar nici ritual nu este pentru hirotonia episcopului titular. Totuș Șaguna face o rezervă importantă: nu numără între arhieriei titulari pe aceia, cari poartă numele unei Eparhii, rămasă fără Episcop fie din lipsa creștinilor și a preoțimii, fie din intoleranța vr'unei stăpâniri politice. În ambele cazuri încetând picdicile, Eparhia se poate restitui și astfel arhiereul titular are pu-

¹ *Authorismos*, p. 34.

tința să și ocupe scaunul *episcopesc*, al cărui nume îl poartă¹.

Tot așa mai prevede *Șaguna* în constituția sa și un sinod episcopesc comun cu mitropolia din Carloviț. La această la îndemnat unitatea credinții poporului nostru cu Sârbii și deci considera indispensabilă crearea unui organ canonic, menit să susțină dogmele religiei ortodoxe în toată curățenia lor. *Șaguna* constituie acest sinod pe baza principiului de paritate, ambele Mitropolii intrând cu drepturi egale. Ordinea șederii Episcopilor în sinod o leagă de vrâsta în hirotonie, cum de altfel se hotărâse și în sinodul episcopesc din Carloviț la 1864²). Cu toate acestea mai târziu *Șaguna* preconizează altă părere și anume, că ordinea șederii Arhierilor nu depinde de data hirotoniei, ci de ordinea scaunelor episcopești, așa cum s'a fixat ea din vechime potrivit împrejurărilor în cari se găseau cetățile și orașele.³) Cu alte cuvinte, criteriul șederii Arhierilor este însemnătatea istorică a scaunelor episcopești.

Tot în legătură cu sinodul episcopesc, este importantă părerea lui *Șaguna*, care stabilește, că într'un Stat unde există mai multe Mitropolii, trebuie să se înființeze un sinod episcopesc *unic*. Iată cum exprimă el această doctrină: «Intr'un Stat, unde sunt mai multe Mitropolii, este indigitat; ca aceste Mitropolii să se adune într'un sinod comun mitropolitan, administrativ-dogmatic, spre tractarea și deciderea întrebărilor de natură dogmatică, sacramentală, rituală și simbolică, pentru ajungerea unei deslegări uniforme în asemenea obiecte și pentru delăturarea oricărei desbinări a mădulărilor trupului lui Hristos»⁴).

Dar alături de principiul *ierarhic*, *Șaguna* a căutat să dea toată atențiunea și principiului elementului *mirean*.

¹. *Compendiu de drept canonic* p. 117—18. În această perspectivă trebuie apreciată și instituirea arhierilor-titulari în Ardeal, săvârșită pentru întâia oară în 1921, Sinodul episcopesc a ales și hirotonit pe pâr. *Il. Pușcariu*, arhieriu al Arhidiecei de Sibiu, iar pe pâr. *F. Musta*, arhieriu al eparhiei Caransebeșului.

². Cf. *Acte oficioase* privitoare la înființarea Mitropoliei p. 10.

³. *Compendiu de drept canonic*, p. 96—97. După această părere am avea în Ardeal următoarea ordine a scaunelor episcopești: Alba-Iulia, Vad, Oradea Arad, Caransebeș și Timișoara.

⁴. *Compendiu de drept canonic* p. 394. Doctrina aceasta prezintă o notă de mare actualitate în legătură cu unificarea administrativă a Bisericii ortodoxe. Ea poate fi instructivă mai ales pentru aceia, cari pretind susținerea unui sinod episcopesc separat pentru mitropolia ardeleană.

El știa, că Biserica este un organism viu, care nu poate trăi decât prin acțiunea continuă a tuturor elementelor sale. Poporul fiind unul din aceste elemente, nu era de cât logic să priceapă, că prin condamnarea lui la pasivitate, sub pretextul de turmă necuvântătoare, avea să sufere însăși funcțiunea normală a organismului bisericesc. De aceea pornind dela doctrina apostolului *Pavel* despre mădularile trupului și inspirându-se din practica Bisericii primitive, pe care o socotește normativă pentru organizarea din oricând timp, Șaguna și-a format concepția definitivă, că poporul este un factor constitutiv al Bisericii. Prin urmare, lui trebuie să i se recunoască dreptul de intervenție activă în manifestările de viață ale acestei Biserici și pentru cuvântul, cum se exprimă Șaguna în alt loc, că «membrii Bisericii numai așa vor avea o vie predilecțiune către religia creștinească, dacă li se va da prilej spre participare la afaceri bisericești, după praxa ce Hristos au întemeiat-o și Apostolii au continuat o»¹).

Întrebarea mai grea însă era, cum să fie încadrat acest principiu în formele constituției bisericești? Și aici Șaguna a găsit o astfel de soluțiune fericită, care armonizează doctrina canonică cu interesele reale ale Bisericii.

Fiind limpede, că puterea *învoțării* și a *săvârșirii* *tailnelor* este rezervată, prin drept divin, exclusiv *ierarhiei*, nu rămânea decât puterea *jurisdicțională*, unde era posibilă o colaborare a poporului. Dar și aici avea să se stabilească în ce măsură și în ce proporție numerică urmează să se admită participarea mirenilor. Jurisdicție înseamnă drept de cârmuire, însă cârmuirea, după concepția modernă, se manifestă în trei forme distincte: *legislativă*, *administrativă* și *judiciară*.

Deși în baza caracterului ierarhic-sinodal al Bisericii a trebuit să conchidem, că și puterea jurisdicțională se cuvine *clerului*, totuș Șaguna îndrumat de tradiția creștinismului antic cum și de însăși practica Bisericii românești, a socotit îndreptățită admiterea poporului la ramura *administrativă*, rămânând puterea legiuitoare și judiciară nu mai în mâinile clerului. Deci poporul va lua parte, *alături de cler însă*, la ocuparea posturilor bisericești, la rezol-

¹ Compendiu de drept canonic, p. 5.

virea problemelor economice-bisericești, școlare și fundamentale. Iar proporția numerică de participare va fi de două treimi, față cu o treime a clerului. Pentru ce? Mai întâi, pentru că funcțiunile bisericești sunt menite să servească povățuirea poporului, și deci tocmai ca în antichitatea creștină, poporul trebuie să mărturisească de calitățile păstorului său. Al doilea, funcțiunile bisericești sunt împreunate cu beneficii, pe cari într'o Biserică lipsită de averi proprii ca cea din Ardeal, nu le poate asigura decât poporul credincios. Intreaga gospodărie economică a Bisericii, ca și întreținerea instituțiunilor școlare razimă în cea mai mare parte pe spiritul de jertfă materială al creștinilor, de aceea li s'a recunoscut nu numai dreptul de intervenție în aceste chestiuni, ci și reprezentarea numerică de două ori mai mare decât a clerului.

Forma de reprezentare, a găsit o Șaguna în sistemul *electiv* bazat pe votul obștesc. Fără îndoială, că forma aceasta nu poate fi privită ca un împrumut din viața politică modernă, care pe atunci nici n'avea votul universal, ci e o aplicare a spiritului creștin practicat în cele dintâi veacuri. Doar tocmai la 1864 spunea Șaguna într'o disertație a sa, că în orice chestiune bisericească el caută să-și aducă convingerile în acord cu ființa și noțiunea Bisericii. Aceasta o face mai ales din motivul, că spiritul timpului este aplicat a judeca Biserica și instituțiunile ei, după anumite norme speculative, adică după natura schimbătoare a lucrurilor *lumesti*¹⁾.

Șaguna deci n'a făcut altceva, decât să sistematizeze practica veche creștină dându-i formele juridice cerute de evoluția vremii, pe care a înțeles-o cu o pătrundere superioară atâtor spirite politice ale epocii sale.

Astfel a asigurat poporului puțința, să-și spună cuvântul în chestiunile bisericești menționate, începând dela parohie până sus la organizația mitropolitană, S'a realizat în chipul acesta o democrație bisericească, temperată în manifestarea ei constituțională numai de natura ierarhică-sinodală a Bisericii lui Hristos.

Dacă se pare uneori, că în fixarea atribuțiunilor acelor

¹⁾ *Acte oficiale* privitoare la înființarea Mitropoliei p. 45, vezi și *Actele societăților*, p. 87.

adunări bisericești, cari cuprind și pe reprezentanții poporului, se găsesc unele menite să rămână, după cănoane, numai în sarcina ierarhiei, noi credem, că Șaguna nu poate fi învinuit pentru aceasta. Căci el a păstrat pretutindeni, în adunările bisericești mixte, prezența conducătoare a clerului, ca un corectiv sigur al exagerării atitudinilor laice în judecarea problemelor de caracter mai strâns bisericesc.

Din toate acestea se desprinde concluzia, că Proiectul original de constituție bisericească elaborat de Mitropolitul Șaguna, este clădit pe-o neîndoielnică temelie canonică. Iar originalitatea lui în adevăr surprinzătoare, ne-o dă îngemănarea fericită a ierarhiei cu poporul în cuprinsul unei *sinodalități* bisericești, isvorâtă din sistemul elecțiunii întemeiată pe votul obștesc.

Proiectul lui Șaguna se înfățișează astfel ca o neîntrecută operă de arhitectură constituțională, menită să ne dea o *Biserică* activă, creatoare și capabilă să înfăptuiască pe pământ împărăția divinului ei Intemeetor.

Nu tot așa aveau să judece această operă și reprezentanții Bisericii, cari deși lipsiți de cultura canonică și istorică a mitropolitului Șaguna, se crezură competenți s'o supună unei revizuirii amănunțite, *desfigurându-o cu totul*, cum se va vede din capitolul următor.

CAPITOLUL III.

Atitudinea Bisericii față de Proiectul mitropolitului Șaguna.

A. SINODUL EPARHIAL DIN 1864.

Potrivit principiilor depuse în Proiect, stabilirea organizației bisericești este de competența sinodului episcopesc. De fapt și vedem, că sinodul episcopesc adunat la Carloviț în Septemvrie 1864, se ocupă de reînființarea Mitropoliei ardeleni, propunând ca cel dintâi Mitropolit să fie numit de Împărat, iar următorii să se constituie după modalitatea ce-o va fixa Mitropolitul cu sinodul său. Iar ce privește Episcopii, pe cei dintâi candidați să-i propună Împăratului Mitropolitul în acord cu sufraganul său, iar după aceea să-i aleagă sinodul¹⁾. Urmând litera Proiectului, an-

¹⁾ A. Acte oficiale privitoare la înființarea Mitropoliei p. 21.

terior acestor hotărâri, cred că sub sinodul de aici, avem să înțelegem sinodul eparhial și mitropolitan.

Totuș, vedem, că Șaguna nu prezintă Proiectul său sinodului episcopesc ardelean, din motivul ușor de înțeles că nefiind încă restaurată Mitropolia, un sinod episcopesc român nu se putea constitui. Iar în lipsa acestuia nu putea să alerge la sinodul din Carlovit, pentru cuvântul că nu-i recunoștea îndreptățirea de legiferare în numele Bisericii românești. Atunci Șaguna, ca singurul episcop, adversar declarat al absolutismului ierarhic, se hotărî, și din cauza precipitării evenimentelor, să supună Proiectul său sinodului eparhial convocat pe ziua de 22 Martie 1864.

Chiar în cea dintâi ședință, deputatul Ioan Bran de Lemeni propune să se aleagă o comisiune de 12 membrii, care să examineze Proiectul. Sinodul alege 4 clerici și 8 mireni în persoana următorilor: Arhimandritul Ioan Popazu, protopopii Ioan Panoviciu, Ioan Hania și Ioan Rusu, Ioan Alduleanu vicepreședintele Tablei regești, Ioan Bran de Lemeni căpitan suprem, Gavriil Munteanu directorul liceului din Brașov, Damian Datco comisar financiar, Nicolae Găitanu asesor la Tabla regéască, Dr. Ioan Meșotă profesor în Brașov, Ioan Popescu profesor la seminărul din Sibiu și Gheorghe Secula asesor judiciar.

La sfârșitul ședinței a doua din ziua următoare, Ioan Alduleanu comunică sinodului, că dânsul a fost ales președinte, iar *Ioan Hania* raportor al comisiei de 12, care poate oferi deja material de discuție pentru ședința proximă.

În ziua de 24 Martie, Șaguna pune la ordinea zilei raportul comisiei asupra Proiectului său, lămurind punctele de mănecare și invitând Sinodul să se pună în desbateri pe baza canoanelor, ele fiind singurul teren legal pentru luarea de hotărâri valabile, atât în interesul Bisericii cât și al Statului.

Raportorul *Ioan Hania* prezintă Sinodului părerile comisiei, care a primit cu unanimitate Proiectul, atât în ce privește *principiul* cât și *sistema* și *împărșirea* materialului, fiind că prin ele vede asigurată *autonomia* Bisericii. Totodată declară, că numai acele părți ale Proiectului le consideră obligatorii pentru sinodul de față,

cari tratează despre *Eparhie*, celelalte urmând să fie dezbătute în sinodul mitropolitan.

După aceasta să trece imediat la discuția pe articole. Sinodul primește aproape toate modificările propuse de comisiune, deși, se pare, numai în urma unor debateri destul de lungi. În baza acestor modificări, Regulamentul avea să fie redactat din nou și anume, după o hotărâre a ședinței sinodale penultime, de către Șaguna împreună cu comisia de 12; iar după o decizie luată în ședința ultimă a sinodului, redactarea urma s'o facă Șaguna cu membrii sinodali din Sibiu. Nu știm, care hotărâre s'a urmat, dar ceea ce interesează este faptul, că între concluziunile Sinodului și textul definitiv al Regulamentului²⁾, întâlnim contradicții esențiale, cum vom vedea îndată. Astfel «introducerea» din *Proiect*, deși admisă de sinod, n'a trecut în textul Regulamentului; tot așa s'a omis art. 12 al Proiectului, deși fusese votat ca unul ce cuprindea principiul fundamental al organizației bisericești, anume sinodul episcopesc ca supremă autoritate jurisdicțională în Biserică. Explicația acestei omisiuni, nu poate fi alta decât, că Șaguna privind sinodul episcopesc ca parte organică a *Mitropoliei*, nici nu-l putea introduce în regulamentul de organizare al *Eparhiei* și astfel socoti să abandoneze art. 12 ori cât ar fi fost el votat de către sinodul eparhial.

Iată acum și schimbările mai importante. Condiția ca membrii sinodului parohial să aibă etatea de 24 ani s'a șters, zicându-se că membrii sunt toți creștini «de sine stătători», de sigur un criteriu mai lipsit de precizie²⁾. Alegerea profesorilor și învățătorilor se ia din atribuția sinodului, trecându-se asupra comitetului parohial. În cazul mai multor preoți într'o parohie, președintele sinodului va fi cel mai bătrân, înlăturându-se numirea prin Episcop, după avizul comunei bisericești. Hotărâri valabile se iau de sinodul parohial cu majoritatea («peste jumătate») voturilor și nu cu două terțialități.

Sinodul creează organe nouă, neprevăzute de Șaguna: comitet și epitropie pentru școlile întreținute de mai multe

1). Publicat în *Actele sinodului din 1864* pag. 208-274.

2). Cf. debaterile în «*Actele sinodului din 1864*» pag. 22-57, unde se văd toate modificările pe cari le cităm aici.

camune bisericești. Membrii ambelor instituțiuni se aleg separat de comitetele și epitropiile parohiilor interesate, cele dintâi trimițând din sânul lor câte 3 membri pe 6 ani, iar cele din urmă câte 1 membru cu mandat pe 3 ani.

Trecând de la parohie la protopopiat, Sinodul a schimbat cu totul modul constituirii protopopului prevăzut de Șaguna. Pe când acesta rezerva Episcopului dreptul de-a candida 3 persoane, dintre cari sinodul protopopesc alegea una cu majoritatea de voturi, acum sinodul eparhial trece pe seama sinodului protopopesc dreptul de-a candida prin alegere 3 indivizi corespunzători, dintre cari Consistorul numește unul indiferent de voturile obținute. Această schimbare este desigur defavorabilă intereselor protopopiatului, căci dreptul de *alegere* s'a înlocuit cu o simplă candidație, pe care Consistorul nu e dator s'o respecteze.

Capitolul privitor la, *mănăstiri*, s'a primit în întregime fără nici o schimbare, probabil fără desbatere din cauză, că pe teritoriul Ardealului n'aveam nici o mănăstire organizată.

În partea Proiectului privitoare la *Eparhie*, sinodul a introdus astfel de schimbări, cari constituie o directă răsturnare a principiilor lui Șaguna.

Mai întâi Sinodul eliminează instituția *Arhiereilor-Vicari*, bine înțeles fără nici o motivare, deși ar fi avut, pentru cercetători și chiar pentru Biserică, un interes destul de explicabil. Ba sinodul avea oarecari temeri chiar și de persoana *vicarului*, căci hotărăște ca Episcopul să-l însărcineze numai cu lucrări aparținătoare sferei sale *episcopopești* și numai întru cât permit instituțiunile bisericești. Pe timpul sedisvacanței, vicarul este numai președinte al Consistorului și nu poate conduce Biserica decât în unire cu acesta. «Sinedrionul presbiterilor» se schimbă și el în «Consistor episcopesc.»

Constituirea Consistorului o lasă în prerogativele Episcopului, însă îl face răspunzător Sinodului pentru felul cum a procedat la numirea Asesorilor.

Mai grav este însă, că sinodul înlătură cu totul puterea arhierească, hotărâtoare față de concluziunile consistorului așa cum o proiectase Șaguna în art. 118 și 119. Chiar numai în chestiunile dogmatice și spirituale este recuno-

scută această putere deplină. În colo toate hotărârile consistorialului se aduc cu majoritate de voturi, cari, deci, pentru a fi valabile, n'ar mai avea nevoie de aprobarea Episcopului. De unde urmează, că sinodul a inversat cu totul natura canonică a consistorialului, făcându-l din organ *consultativ* al Episcopului, un corp juridic *independent*.

Dar sinodul a tăiat și alte drepturi episcopale. Așa d. p. Șaguna proiectase, ca membrii senatului școlar și ai episcopiei eparhiale să fie aleși de sinodul eparhial numai la cea dintâi înființare a acestor instituțiuni, iar de aci înainte ei să fie numiți de însăși instituțiunile acestea pe baza candidării făcută de Episcop. Sinodul nu admite acest sistem, favorabil puterii arhieresti, ci legiferează constituirea membrilor prin alegere din partea sinodului eparhial. În stârșit sinodul răstoarnă un alt principiu fundamental al Proiectului. Anume Șaguna fixase în alcătuirea sinodului eparhial principiul *reprezentării* clerului și poporului în baza sistemului *electiv*. Clerul avea să-și aleagă reprezentanții în mod *direct*, iar poporul în chip *indirect*. Sinodul n'a acceptat acest principiu, ci s'a declarat pe lângă *Statutul* electoral provizor al sinodului din 1860, introducându-l în formă definitivă în Regulament sub articolul 125. Analizând la alt loc acest Statut, am văzut, că el prevede membrii aleși, dar și *membrii de drept* și încă într'un număr aproape egal cu cei dintâi, cum ne arată lista membrilor dela sinodul din 1864¹⁾.

Pentru ca Regulamentul votat să capete putere de lege, sinodul hotărăște să-l înainteze Impăratului pentru *sanctionare*.

Din aceste expuneri să vede limpede, că Proiectul mitropolitului Șaguna a fost schimbat tocmai în principiile fundamentale, păstrându-se numai cadrele și amănuntele, cari firește niciodată nu constituie caracteristica unei opere.

De altfel era cu neputință să aștepti dela sinod o pătrundere serioasă în Proiectul lui Șaguna, câtă vreme comisia nu s'a ocupat de el decât 2 zile și dată fiind preponderența membrilor *laici*, cărora le lipsia crică cultură canonică, nu se putea ajunge decât la un rezultat foarte problematic și absolut nemulțămitor pentru cei orientați

¹⁾ Vezi *Actele sinodului* p. 71--79.

în fondul chestiunii. Cel mai nemulțumit a frebuit să fie însuș Șaguna. Dovada ne-o dă împrejurarea, că deși se hotărâse de către sinod să se înainteze *Regulamentul* votat spre sancționare, Șaguna n'a urmat acestei hotărâri. Cel puțin n'avem nici o indicație în actele și arhivele ce ni s'au păstrat¹⁾. Dar mai convingător este faptul, că în 1868 când se întrunește cel dintâi congres național bisericesc cu însărcinarea de-a da Bisericii o *constituție*, Șaguna nu i prezintă *Regulamentul* votat de sinodul dela 1864, care urma să fie complectat cu organizația mitropolitană, ci supune spre dezbateră tot *Proiectul* său original de constituție bisericească. Dar chiar și în răstimpul dela 1864—1868, Șaguna rezolvă o serie de probleme constituționale, nu după felul cum erau fixate în *Regulamentul* dela 1864, ci în sensul concepțiilor sale bazate pe doctrina canoanelor.

Fiind numit în Decembrie 1864 arhiepiscop și mitropolit cu 2 episcopii sutragane, a Aradului și Caransebeșului, Șaguna se îngrijește să întregească scaunul dela Caransebeș, care se înființase atunci. La această problemă el însă nu urmează dispozițiile de alegere fixate în *Regulamentul* dela 1864, ci se conformează hotărârilor luate în sinodul episcopesc dela *Carloviț* ținut în toamna aceluiaș an, ca cei dintâi Episcopi să fie aleși și propuși spre confirmare din partea sinodului episcopesc român.

Astfel Șaguna convoacă la *Carloviț*, pe ziua de 6 Martie 1865, sinodul episcopesc, compus de astădată din persoana lui și a Episcopului *Procopiu Ivanciovici* dela Arad. Provocându-se la o serie de canoane (4 și 6 sin. I, ec. 2, II ec. 2, IV ec. 2, VII ec. și 10 *Sardica*) declară, că alegerea de Episcop are să se facă în sinodul provincial adecă mitropolitan. Apoi aducând în candidație 3 călugări pe arhimandritul Ioan Popazu, protosincelii Nicolae Popea și Miron Romanul, cu enumerarea pregătirii și calităților, sinodul *alege* cu unanimitate pe arh. Ioan Popazu, hotărând să înainteze actul alegerii la Viena pentru în-cuviințare și numirea noului ales de către *Împărat*²⁾.

În sinodul ein 12 August acelaș an, s'a făcut exami-

¹⁾ Totuș *Regulamentul* fu aplicat în arhiedeceză; cf. *Protocolul congresual* din 1868, p. 99.

²⁾ Cf. II, *Pușcariu*, Mitropolia p. 375 (documentele).

narea canonică a nou numitului Episcop de Caransebeș, precedată mai întâi de o cercetare a canonicității sinodului electoral. În punctul acesta s'au recunoscut anumite abateri dela practica bisericească, dar ele s'au motivat cu împrejurările speciale ale noiei mitropolii ardelen¹⁾. Astfel se făcu sfințirea lui Popazu la 15 August în biserică pogorării Duhului Sfânt din Râșinari²⁾.

În ziua următoare, se ținu un nou sinod episcopesc la Sibiu, compus din cei trei Arhieri și protosincelul Miron Romanul ca secretar. Sinodul acesta are o mare însemnătate constituțională, întru cât cu provocare la uzul din eparhiile Aradului și Caransebeșului, se hotărăște înființarea unui for apelator sub denumirea de *Consistor apelator mitropolitan*, cu jurisdicția prevăzută în canoanele Bisericii. Membrii apelatorului aveau să fie: Mitropolitul, cei 2 Episcopi sufragani, 5 arhimandriți (ori protosinceli și egumeni), 2 protopopi, 2 parohi și 1-2 secretari. Numirea membrilor se face de către Mitropolit în acord cu episcopii sufragani.³⁾

Tot acest sinod, invitat de Curte să facă propuneri asupra constituirii din viitor a Mitropolitului și Episcopilor, răspunde că numai după ascultarea clerului și poporului ar putea prezenta propuneri concrete. De aceea, roagă pe Împărat să admită un Congres sau adunare biserico-mitropolitană, care să elaboreze un *Statut* de organizare bisericească.⁴⁾

În acest înțeles, Sinodul înaintează Împăratului o petiție însoțită și de un proiect relativ la alegerea Mitropolitului și episcopilor.⁵⁾ Iată cum fixează el modul constituirii. În introducerea arată, că nu în toate părțile Bisericii ortodoxe se observă aceeași practică electorală, și aceasta din cauza măsurilor schimbăcioase luate de autoritățile *politice*. Poporul însă, cum dovedesc o serie de cazuri, a protestat împotriva acestor măsuri silnice, cerând respectarea dreptului

¹⁾ *idem*, ibidem p. 400.

²⁾ *Idem*, ibidem p. 403.

³⁾ *Puscariu* Mitropolia 405 (documentele). Șaguna rezervase cauzele apelate sinodului episcopesc. Cum însă proiectul său în partea privitoare la Mitropolie nu s'a desbătut în sinodul din 1864, urma să se creeze, măcar provizor, un organ de apelatie.

⁴⁾ *idem*, ibidem p. 406.

⁵⁾ *idem*, ibidem p. 411-416.

ce i-l dă Biserica. Așa s'a întâmplat în Biserica principatelor dunărene, unde patriarhii din Constantinopol încercară să impună Arhieriei pe cale volnică, dar poporul i-a refuzat. Tot așa și în Bulgaria. Aceste exemple sunt chemate să dovedească, ce putere morală deosebită are conștiința de drept înrădăcinată în sufletul poporului.

Baza modalității pentru alegerea Arhierilor o dă can. 13 al sinodului din Laodicea și tâlcul lui din Pidalion, după care alegerea să face de către Episcopi, preoți și credincioșii mai distinși, urmând confirmarea celui ales din partea Impăratului.

Potrivit canonului citat, procedura electorală ar fi următoarea: Reprezentanții clerului și onorațiilor din eparhia văduvită aleg și prezintă pe Episcop sinodului mitropolitan, care în conformitate cu can. 4 și 6 dela sin. I. ecumenic și can. 3. al sin. VII. ecumenic se întrunește pentru examinarea propunerii Eparhiei și a îndeplinirii alegerii propriu zise, urmând cererea de numire preainaltă a celui ales. Comparând modul alegerii Mitropolitului și Episcopilor sârbi cu normele canonice și cu practica veche, se constată deosebirea, că numai în cazul Mitropolitului se respectă canoanele și practica bisericească, pe când la alegerea Episcopilor preoțimea și fruntașii laici n'au drept de intervenție, fiindcă actul electoral se săvârșește numai de către sinodul mitropolitan, trimițându-se Impăratului pentru numirea celui ales.

În baza acestor expuneri, sinodul episcopesc român își ia voie să prezinte Impăratului o astfel de modalitate electorală, care corespunde deoparte drepturilor constituționale, bazate pe canoane, ale Bisericii, iar de alta convingerii tradiționale a poporului despre valoarea generală a acestui drept, cum și spiritului luminat al cărmuirii Impărătești austriace. Și anume în ce privește alegere dea *Mitropolit*: El va fi ales de o *adunare mitropolitană* compusă din cei 2 Episcopi dela Arad și Caransebeș și din 90 reprezentanți ai Clerului și poporului. Actul alegerii se va înainta Impăratului, spre a fi confirmat cel ales.

Adunarea mitropolitană electorală o convoacă cel mai bătrân Episcop în arhierie, și anume în termen de 3 luni dela întâmplarea vacanței. Tot el conduce și actul electoral.

Până la sosirea numirii preatnalte, adunarea se ocupă de rezolvirea chestiunilor bisericești, școlare și fundamentale. Cu instalarea Mitropolitului, încetează activitatea adunării mitropolitane. Repartizarea celor 90 de membrii se face în mod egal asupra celor 3 Episcopii și anume câte 10 clerici și 20 laici, urmând ca în eparhia Caransebeșului dintre cei 20 laici, 10 să fie dintre ofițeri și reprezentanți ai comercianților.

Cercurile electorale le fixează consistoriile eparhiale; comunele vor trimite reprezentanți la adunarea cercuală în număr de 1, 2 sau 3, în raport cu numărul sufletelor. Alegerile vor fi conduse de comisari consistoriali, ajutați de câte 2 bărbați de încredere aleși de adunare. Dreptul electoral nu-l au decât capii de familie, ofițerii, funcționarii militari, politici, judiciari și bisericești, proprietarii de pământ, avocații, directorii și profesorii, apoi comercianții și industriașii, cari sunt onorabili și au împlinit vârsta de 24 ani. *Aleși* pot fi numai alegători cu vârsta de 30 ani. Cheltuielile deputaților adunării mitropolitane au să fie suportate de către cercurile electorale.

În ce privește alegerea *Episcopilor*, îndată ce un scaun episcopesc devine vacant, conducerea Eparhiei o ia consistorul împreună cu Mitropolitul, potrivit can. 25 al sin. ec. IV. Conform aceluiaș canon Mitropolitul e dator să convoace, în termen de 3 luni, adunarea eparhială pentru alegerea Episcopului. Această adunare se compune din 60 deputați anume 20 clerici și 40 laici cu deosebirea că la Caransebeș din cei 40 laici 20 se vor alege din granița militară. Conducerea adunării o are Mitropolitul sau locțiitorul lui. Adunarea este liberă, după prezentarea actului electoral sinodului mitropolitan, să se ocupe de chestiuni bisericești, școlare și fundamentale, fără a trece cu desbaterile peste 6 zile, când ele au să fie terminate.

Toate celelalte dispoziții sunt identice cu cele prevăzute pentru adunarea mitropolitană. În petiția care însoțește acest Proiect, sinodul episcopesc întrebuintează pentru întâia oară numirea de «*Statut organic*», menit să cuprindă organizarea întregii Mitropolii.¹⁾ Ceva mai înainte și anume într'o scrisoare din 5 Martie 1865 adresată lui I.

¹⁾ *Puscariu* Mitropolia p. 410 (documentele)

Rannicher, Şaguna vorbindu-i de necesitatea convocării unei adunării mitropolitane, care să se ocupe de organizarea bisericească, întrebuiţează expresia »*Regulament organic*», pe care spune că-l are gata şi-l va prezenta acelei adunări.¹⁾

Concesiunea, cerută de sinodul episcopesc pentru convocarea adunării mitropolitane, nu s'a putut obţine aşa de repede cum doriau reprezentanţii Bisericii. Cauza trebuie căutată şi în complicaţiunile politice externe, cari duseră monarhia la dezastrul dela Königgrätz şi în urma căruia se produsese şi în politica internă unul din cele mai importante evenimente: *crearea dualismului*. Pe urma lui legăturile cu Viena devin dificile, iar Românii ajung supt egemonia Ungurilor, cari fireşte nu erau dispuşi la aceleaşi concesiuni politice-bisericeşti, obţinute până aci dela Curtea împărătească graţie personalităţii covârşitoare a mitropolitului Şaguna.

Cum restaurarea Mitropoliei şi autonomia Bisericii româneşti, fură acordate lui Şaguna numai prin un bilet de mână al Imperatorului, se ivi, în mod firesc, temerea primejdurii lor din partea Ungurilor, pe motivul că nu erau câştigate pe cale constituţională.

Deci suprema stăruinţa a lui Şaguna, după încheerea pactului dualist fu aceea, de-aşi pune în joc iscusinţa sa diplomatică pe lângă Guvernul unguresc, pentru recunoaşterea Mitropoliei şi a autonomiei Bisericii pe cale legislativă. Evident, că aceasta era o problemă dintre cele mai grele, dată fiind ura Ungurilor contra lui Şaguna încă dela 1848. Dacă totuşi a izbutit, faptul trebuie pus în seama norocului deosebit, că în fruntea ministerului de culte se găsea pe atunci luminatul *Iosif Eötvös*, bunul prieten de şcoală al mitropolitului Şaguna. Iar pe lângă dânsul Şaguna mai avea în Minister 2 funcţionari superiori, cu cari întreţinea legături cordiale, în persoana lui *Ioan cav. de Puşcariu* şi sasul *Iacob Rannicher*. Intr'o scrisoare adresată acestuia din urmă în 11 Noemyrie 1867, Şaguna spune, că subsecretarul de stat *Ioanovici*, i-a comunicat un proiect de lege privitor la înarticularia autonomiei Mitropoliei ortodoxe, faţă de care şi-a făcut toate obser-

¹⁾ *Mitropolitul Andrei Şaguna*; scriere comemorativă. Sibiu 1909. p. 439.

vațiile necesare. Aude însă, că Proiectul fu acceptat de Guvern, fără observațiile sale. Ne știind care-i adevărul, roagă pe Rannicher să-l informeze exact. ¹⁾

Nedumeririle lui Șaguna aveau să se risipească repede, căci la câteva luni se convocă dieta din Pesta, căreia *Eötvös* îi prezintă proiectul de lege mult dorit, stăruind în cuvinte călduroase pentru votarea lui. După oarecari discuțiuni în parlament ca și în Casa magnaților, unde Șaguna rosti o cuvântare frumoasă și convingătoare, proiectul fu votat sub titlul: art. de lege IX. din 1868. El se baza pe art. de lege XX. din 1848, propus tot de *Eötvös*, unde prin § 8 se enunța independența Bisericii ortodoxe și se ordona convocarea unui sinod bisericesc, compus din 25 clerici și 75 mireni, care să se ocupe de organizarea Bisericii. Această lege însă, nu se putuse aplica din cauza absolutismului care urmă anulului 1848, iar de altă parte în cursul timpului se schimbase și situația Bisericii românești, devenind independentă de Sârbi și constituindu-se în Mitropolie. Astfel era necesar acum, ca legea să consfințească aceste stări, și să garanteze separat autonomia pentru ambele Mitropolii ortodoxe din cuprinsul Ungariei. De aceea art. de lege IX. din 1868 recunoaște în § 2 înființarea *Mitropoliei* românești, iar în § 3 enunță *autonomia* Bisericii, în sensul că, Românii ortodocși sunt îndreptățiți în marginile legilor a decide, regula și guvernă independent afacerile lor bisericești, școlare și fundamentale în adunări (congrese) bisericești, convocate de Mitropolit din timp în timp pe lângă prealabila înștiințare a Suveranului. Autonomia se va exercita în cadrele Statutelor ce și le vor vota cu aprobarea Monarhului. În § 6 se prevede convocarea congresului național bisericesc compus din 30 clerici și 60 mireni, după propunerea sinodului episcopesc, a cărui chemare de competenție-după § 7-va fi elaborarea Statutului de organizare bisericească. ¹⁾

Fiind astfel garantată, pe cale constituțională, Mitropolia și autonomia Bisericii, nu mai rămânea decât să se asigure

¹⁾. Vezi textul acestei legi în românește la *Lupaș* Mitropolitul Andrei Șaguna p. 285 și urm.

și modul ei de funcționare, prin votarea unei *Constituții* solide.

Având autorizația dată chiar prin lege, lucru care de altfel nu acoperea în totul concepția lui Șaguna, Mitropolitul luptător luă măsurile de lipsă pentru convocarea celui dintâi congres național-bisericesc al Mitropoliei, cu atribuții de constituentă.

El se și întruni la Sibiu, pe ziua de 16 Septembrie v. 1868.

B. CONGRESUL NAȚIONAL-BISERICESC DIN 1868.

Indată după verificarea deputaților și constituirea congresului, mitropolitul Șaguna depune pe masa biroului *Proiectul* său original de constituție bisericească.

Pentru orientarea deputaților găsește de cuviință să sublinieze importanța acestui Proiect, spunând, că dela rezolvirea norocoasă a chestiunilor cuprinse în el, atârnă prosperitatea și vitalitatea întregii Mitropolii. Apoi îi invită să facă studii serioase asupra aceluia, arătându-și părerile fără nici o sfială, căci dânsul primește bucuros modificările ce se vor găsi necesare, nefiind preocupat de nici o idee de predilecțiune pentru opera sa. El o predă Congresului ca un aluat pregătit, din care-i stă în voie să compună pâinea hrânitoare pentru toți. La propunerea deputatului *Ioan Faur* comite suprem în Lugoj, se hotărăște punerea Proiectului la ordinea zilei în ședința următoare. ¹⁾ De fapt el n'ajunge decât în ședința a III-a dela 18 Septembrie, când Șaguna, arătând că în alcătuirea lui fu condus de tendința renumitului canonist *Balsamon* care spunea, că «oficiile bisericești nu sunt de puterea episcopescă, ci de dignitatea canoanelor», admite ca Proiectul să fie predat unei comisiuni, căreia îi va da toate lămuririle de lipsă. ²⁾

Se alege deci comisiunea constătătoare din 27 membrii, câte 9 de fiecare eparhie, în persoana următorilor: Ioan Alduleanu, Ioan Bran de Lemeni, Ioan cav. de Pușcariu, Ioan Hania, Nicolae Popea, Ioan Pipoș, Ilie Măcelariu, Ioan Mețianu, Dr. Ioan Hodoș, Simeon Bica, Miron Ro-

¹⁾ *Protocolul congresului național bisericesc din 1868.* p. 20

²⁾ *Ibidem* p. 40.

manul, Ioan Rusu, Sig Popovici, Const. Rădulescu, Petru Cermena, Dr. Al. Mocioni, Vincențiu Babeș, Partenie Cosma, Al. Ioanovici, Ioan Faur, Dr. Aurel Maniu, I. Pascu, Antonie Mocioni, George Peșteanu, Iacob Popovici, Iosif Seracinu și Ioan Popovici. Comisia se constituie alegându-și președinte pe George Ioanovici secretar de stat, raportor pe Ioan Alduleanu secretar ministerial și notar pe Parteniu Cosma.

După o activitate de 15 zile, comisia se prezintă în ședința dela 3 Octombrie cu referatul său. Aceasta consta într'un Proiect de organizație bisericească cu totul nou, care se deosebia esențial de Proiectul lui *Saguna*, nu numai în redactare, ci în însăși principiile fundamentale.

E regretabil, că desbaterile congresului s'au tipărit atât de sumar, în cât n'avem puțința să descoperim toate amănuntele de discuție și de motive, cari au dus la votarea Statutului organic în forma definitivă de astăzi. Arhiva Consistorului mitropolitan nu cuprinde nici ea acte, din cari să ne lămurim asupra acestei legiuiri istorice a Bisericii ardelen. De aceea e un adevărat noroc, că s'a găsit un factor activ de atunci, în persoana d. Parteniu Cosma, care după 20 ani și mai bine să pună pe hârtie cele mai prețioase informații asupra genezei Statutului organic, cum vom vedea îndată.

Cadrelor generale de organizație, așa cum fură proiectate de *Șaguna*, s'au menținut de către comisie și în elaboratul ei. Deci parohia, protopopiatul, mânăstirea și eparhia sunt recunoscute ca părți organice ale provinciei mitropolitane. Totuș chiar aici s'a operat o schimbare așa de radicală, prin ștergerea sinodului episcopesc din rândul părților organice, încât ea constituia o negare a principiului *ierarhic* pus de *Șaguna* la temelia organizației bisericești.

O a doua schimbare de caracter general, ce-i drept mai mult formală, a fost înlăturarea citatelor canonice, puse de *Șaguna* dealungul Proiectului său, ca o motivare științifică a instituțiilor bisericești ce le creia.

O a treia schimbare, tot de natură generală, introdusă de comisie, fu reducerea mandatului corpurilor reprezen-

tative și executive dela 6 ani la 3 ani. ¹⁾), Dar să urmărim acțiunea legiuitoare a Congresului, în succesiunea părților organice din Proiect. Congresul suprimă *introducerea* și dă altă redactare determinațiilor generale din Proiectul lui Șaguna. Firește, că prin aceasta opera congresului pierdea nota specific bisericească și lua caracterul unei legiuiri inspirată de concepții laice.

În capitolul privitor la *Parohie* se fac următoarele modificări: noțiunea de membru al sinodului parohial este determinată mai puțin precis decât la Șaguna, ștergându-se și condiția vârstei de 24 ani; în locul acesteia s'a zis parohieni de sine stătători; iar guvernul a schimbat în «majoreni». În comitetul parohial luau parte cu vot decisiv și epitropii parohiei; congresul a eliminat această dispoziție. În atribuțiile sinodului parohial intra și alegerea deputaților parhiali și congresuali. După Proiectul și concepția lui Șaguna Clerul își alegea deputații *direct*, iar poporul *indirect*. Deputatul Alexandru Mocioni, îndemnat probabil de experiențele politice din epoca guvernului Schmerling, care voi să recruteze pe membrii parlamentului central prin alegeri indirecte, ²⁾ ridică în congres chestiunea principiară a modului de alegere, stăruind pentru alegerea *directă*. În urma desbaterilor desfășurate, congresul enunță principiul alegerii *directe*. ³⁾

În ce privește organizația *protopopiatului*, congresul introduce organe nouă: *epitropia* protopopească, iar pentru comunele cari întrețin împreună o școală, înființează *comitet* și *epitropie* școlară, ai căror membrii nu se aleg de sinoadele parohiale, ci de comitetele parohiale din sânu lor.

Asemenea s'a schimbat și modul constituirii *protopopului*, în sensul, că nu s'a admis de către Congres candidarea alor 3 persoane din partea Consistorului, cum prevedea Șaguna, ci s'a stabilit, că sinodul protopopesesc candidează prin alegere 3 persoane, dintre cari Consistorul va alege una după plac, confirmând-o. Congresul a crezut să re-

¹⁾ Numai la *comitetul Școlar* din § 28 al Statutului organic s'a menținut termenul de 6 ani.

²⁾ Dr. I. Lupas, Interpretarea §§-ilor 18, 40, 88, și 150 din Statutul organic. Sibiu 1914 p. 31.

³⁾ *Protocolul* congresul din 1868 p. 70.

strângă în telul acesta drepturile Consistorului; de fapt însă el le a lărgit, făcând iluzoriu dreptul de liberă alegere al protopopiatului, întru cât Consistorului i s'a dat facultatea de-a numi protopop și un astfel de candidat, care n'a obținut decât un singur vot, lucru care s'a confirmat mai târziu prin cazuri numeroase.¹⁾

Tot așa s'a modificat și modul Constituirii scaunului protopopesc. Șaguna proiectase recrutarea membrilor prin *numire* din partea Consistorului în baza candidării scaunului. Congresul hotărăște, că ei vor fi *aleși* de către sinodul protopopesc.

O discuție aprinsă s'a ivit în congres asupra chestiunii principiare dacă în scaunul protopopesc pot intra ori nu și laicii? Deputatul Siméon Mangiucă face propunere concretă, ca scaunul să se compună din preoți și laici astfel, încât în afacerile curat spirituale să judece numai preoții, iar în cele privitoare la disciplina *preotească* și la divorțul total, ori de pat și masă, preoții să judece împreună cu *laicii* în număr *egal*. Propunerea fu combătută pe motivul, că ea cuprinde o reformă radicală, a cărei necesitate și oportunitate nu se poate dovedi. Dar mai ales Șaguna se ridică împotriva ei, arătând că aici nu poate fi vorba de un *drept* al Clerului, ci de o *datorință* a lui, pentru că dispozițiunile canonice obligă în mod pozitiv pe Cler să administreze tainele. Dânsul recunoaște însemnătatea unor argumente aduse de apărătorii propunerii, dar ea nu poate fi primită, deoarece în privința aceasta există canoane pozitive, iar *practica* bisericească deosemena arată, că în afacerile rezervate scaunului protopopesc și Consistorului, *laicii* nu pot lua parte ca membrii cu vot. Din faptul, că preoții țin să-și împlinească datorințele lor, nu poate urma nici un fel de dușmănie între cler și mireni, de aceea roagă Congresul să respingă propunerea făcută. În urma cuvântării lui Șaguna deputatul Ilie Măcelariu. Punându-se la vot, congresul o respinge.¹⁾

Capitolul relativ la Mănăstiri, fu primit în întregime cu

¹⁾ Chestiunea aceasta o tratează amănunțit și cu bune argumente d. I Preda în meritoasa sa lucrare de comentariu asupra Statutului organic. p. 139 și urm. Vezi și *Protocolul* congresual din 1868 pag. 79 și 81-82.

¹⁾ Cf. *Protocolul congresual* p. 77-78.

mici modificări fără importanță. E totuș de interes să amintim propunerea deputatului Vasile Glodariu, făcută în legătură cu §. 66 din Statutul organic, care cerea admiterea *căsătoriei* Clerului dela preot până la Mitropolit. Congresul însă n'a intrat în discutarea ei, ci pe motivul că e propunere independentă, a trecut la ordinea zilei. ¹⁾

Dar una din cele mai radicale schimbări făcute de Congres avea să urmeze în organizarea *Eparhiei*. Fixând mai precis procedura electorală în legătură cu constituirea Episcopului, Congresul se oprește asupra unor propuneri prezentate de câțiva deputați. Cea mai interesantă e aceea a deputatului *Ioan cav. de Pușcariu*, de cuprinsul, ca atât alegerea Episcopilor cât și a Mitropolitului să fie atribuită unui *Congres comun*, care în scopul săvârșirii actului electoral va avea să se întrunească în reședința eparhiei văduvite.

Argumentarea propunătorului e următoarea: După practica Bisericii noastre, Episcopii unei Mitropolii se alegeau fie prin reprezentanții Clerului și poporului din toată provincia mitropolitană, ca în România și alte state ortodoxe, fie prin sinodul Episcopilor, iarăși ca reprezentanți ai întregii Mitropolii, ca în Biserica din Carloviț. Având în vedere, că acum atât arhidieceza Ardealului cât și eparhiile Aradului și Caransebeșului s'au întrunit într'o legătură mitropolitană *comună*, alegerea Arhierilor a devenit de *interes comun* pentru întreaga Mitropolie română; proiectul de Statut încredințând alegerea Episcopilor sinoadelor eparhiale, izbește de-adreptul în scopul întrunirii mitropolitane și în comunitatea ei de interese, deoarece episcopii sunt membrii sinodului episcopesc din toată Mitropolia, sunt membrii Consistorului mitropolitan și în special ai forului suprem judiciar, ai senatelor școlare și economice mitropolitane și eventuali președinți ai congreselor; în calitățile acestea ei reprezentând interese comune, trebuie să și aibă autorizația și încrederea *comună* a întregii Mitropolii, iar nu numai a unei părți a acesteia.

După principiul comisiunii, că fiecare eparhie își alege independent pe Episcopul sau, ar urma în mod logic, că și episcopul Arhidiecezei să fie ales la fel. Inșă fiind că el este

¹⁾ *Ibidem* pag. 83.

în acelaș timp și Mitropolit, s'au cumulat alegerile în cea de Mitropolit, care să se facă în congres cu participarea eparhiilor sufragane, ceea răstoarnă principiul egalității de drepturi față de Arhidieceză ca eparhie, în ipoteza alegerii capului său, dar anulează și principiul reciprocității, întru cât Arhidiecezei nu i se dă voie să participe la constituirea episcopilor din eparhiile surori. Faptul că i se dau 60 de deputați, deci jumătate față de aceste eparhii, nu constituie o compensație sau un corectiv just, fiind-că cele 2 eparhii unite cu voturile lor, în număr de 60, foarte ușor își pot impune candidatul lor la scaunul de Mitropolit și astfel dreptul Arhidiecezei devine iluzoriu. Astfel modul acesta de alegere ar provoca rivalități, lupte și desbinări între diferitele Eparhii, primejduind interesele comune ale Bisericii. De aceea numai o colaborare comună într'un congres comun, chemat să aleagă pe Mitropolit și Episcopi, poate fi dreaptă, echitabilă, oportună și simplă, menită să susțină comunitatea intereselor, legătura frățescă, sprijinirea împrumutată, armonia, unitatea, puterea și prosperarea întregului nostru corp național-bisericesc.¹⁾

Deputatul Ioan Hania propune un congres electoral ad hoc pentru constituirea Mitropolitului, cu două treimi din Arhidieceză și o treime din celelalte eparhii. Ioan Bran de Lemeni e de părerea, ca Episcopii să fie aleși de sinoadele eparhiale, iar mitropolitul să se aleagă dintre Episcopi prin congresul național. Lemeni exprima deci punctul de vedere al lui Șaguna. Toate 3 propunerile au căzut.²⁾

Unde însă Congresul săvârșește o adevărată răsturnare a organizației eparhiale, este telul cum a ținut să rezolve problema *Consistorului*. Să știe, că Șaguna proiectase înființarea unui *sinedrion al presbiterilor*, ca organ consultativ constituit liber numai de către Episcop. Congresul n'a acceptat această concepție. Mai întâi el socoti, că acest Consistor trebuie să fie un organ juridic al Eparhiei, și nu unul personal al Episcopului. Deci el nu va fi alcătuit de către Episcop, ci prin sinodul eparhial pe cale de *alegere*; prin urmare și atribuțiile lui vor fi altele, întru cât se con-

¹⁾ *Protocolul congresual* p. 215 și urm. Am redat mai pe larg această propunere, deoarece ea este actuală în legătură cu *Unificarea bisericească*.

²⁾ *Ibidem* pag. 88-89.

sideră ca organ executiv al eparhiei, iar membrii lui au vot decisiv în luarea hotărârilor. Episcopul nu poate anula aceste hotărâri în mod arbitrar, ridicând voința sa peste concluzele consistorului, ci e dator să execute convingerea exprimată în formă legală de către membrii consistoriali.

În al doilea rând, Consistorul nu se va compune numai din clerici, ci și din membri *mireni*. Un membru al Congresului făcuse chiar propunerea concretă, ca mireni să aibă două treimi, iar clerul numai o treime din totalul membrilor. Discuțiunile au fost foarte aprinse nu numai în comisie și congres, ci și în conferințe, unde Babeș și Mocioneștii luptau cu înverșunare pentru părerea aceasta. Pentru evitarea unor încurcături grave, s'a ajuns în sfârșit la un compromis în sensul, ca instituția Consistorului să aibă 3 senate: bisericesc, școlar și epitropesc, urmând ca cel dintâi să fie compus numai din *clerici*, iar cele două din urmă și din *mireni*, chiar în două treimi. Membrii tuturor senatelor aveau însă să fie constituiți pe viață prin *alegere* de către sinodul eparhial, lăsându-se Episcopului numai dreptul de întărîre a membrilor din senatul bisericesc.

Șaguna însă nu fu mulțumit nici cu această soluție, căci ajungând congresul în discuția punctului 5. al § 96 care prevede *alegerea* tuturor membrilor celor 3 senate consistoriale prin sinodul eparhial, declară categoric, că nu admite la desbatere această chestiune. Această declarație presidială provocă o astfel de furtună, care era să ducă la disolvarea Congresului. Șaguna înțelegând primejdia, veni în ședința următoare din 6 Octomvrie cu o explicație, în care arăta, că dânsul n'a admis discuția din motivul, că vedea în §-al menționat o chestiune *sacramentală* (adecă alegerea asesoriilor din senatul bisericesc), care în adevăr nu e de competența Congresului. Dacă însă Congresul crede, că nu e vorba de nici un caracter sacramental, n'are nimic împotriva desbaterii. În urma acestei explicații raportorul Ioan Alduleanu dă asigurarea, că nici Congresul nu vrea să-și asume dreptul discutării vr'unei chestiuni sacramentale, însă alegerea asesoriilor consistoriali o consideră drept o problemă de natură *administrativă* și deci susceptibilă de competența Congresului.¹⁾

¹. cf. Protocolul congresului din 1868 p. 90.

Cu acestea conflictul se declară aplanat, însă numai la suprafață, căci Șaguna rămâne profund rănit în autoritatea și convingerile sale canonicе.

Tot aici trebuie să menționăm alte două schimbări introduse de Congres. Șaguna cerea anume, ca cel ce se alege Episcop să fie *călugăr* în clipa alegerii și să fie recrutat dintre *dignitarii* bisericești ai provinciei mitropolitane. Congresul înlătură amândouă condițiile, legiferând simplu, că cel ales are să fie bărbat calificat pentru această treaptă. (§ 97).

Trecând la organizația *Mitropoliei*, vom descoperi același spirit îndrumat spre alterarea Proiectului prezentat de Șaguna.

Pe când Șaguna prevedea un sinod mitropolitan, a cărui atribuție principală se reducea aproape numai la alegerea Mitropolitului, urmând să se ocupe cu afaceri școlare și fundamentale numai incidental, Congresul din 1868 îi schimbă mai întâi numirea și-l ridică la importanța supremei reprezentanțe legiuitoare a provinciei Mitropolitane. El are menirea să aleagă pe Mitropolit, însă înmulțit cu 30 deputați din Arhidieceză. Congresul însă, nu se convoacă de către cel mai bătrân Episcop și nici nu-l prezidează acesta, cum stabilea Șaguna, ci acest drept se dă consistorului mitropolitan, care tot el numește și comisarul chemat să prezideze alegerea. Ba deputații congresului din 1868 au dus așa de departe reducerea drepturilor episcopale, încât prin § 155, enunță, că *Episcopii sufragani n'au drept de vot la alegerea Mitropolitului, decât în cazul că sunt aleși și ei deputați ai Congresului.*

Pe când Șaguna fixa, că Mitropolitul nu poate fi ales decât din rândul Episcopilor, Congresul crezu mai nimerit să înlocuească această dispoziție înțeleaptă cu eligibilitatea ori-cărui presbiter. Numai așa se poate explica non-senzul din Statutul organic, (§ 155. pct. 15), că în cazul alegerii unui presbiter, examinarea canonică se face *după* numirea din partea Impăratului, și nu *înainte* cum e logic și cum se și fixase pentru alegerile de episcopi (§ 104).

Am văzut, că Șaguna nu creia pentru Mitropolie organe executive speciale, ci consistorul arhidiecezan, senatul școlar și epitropia arhidiecezană erau investite cu atribuția

de-a servi drept organe bisericești și pentru afacerile mitropolitane.

Dar Congresul impune și aici exact aceeași organizație consistorială cu toate scăderile ei canonice, cum am expus-o la Eparhie. Firește, că Șaguna văzând starea de spirit a membrilor congresuali, n'a mai încercat de astădată să ridice obiecțiuni. Că instituirea consistorului mitropolitan cu 3 senate fu în adevăr inutilă, a dovedit-o cu prisosință experiența ulterioară de peste 50 ani.

În sfârșit lovitura de grație dată de Congres Proiectului elaborat de Șaguna, se exprimă în strivirea *Sinodului episcopesc*.

El era plănuit ca cea mai înaltă parte organică a Mitropoliei, înzestrat cu atribuții depline de supremă autoritate jurisdicțională în Biserică. Toată căma Mitropoliei era concentrată în mâinile lui. El avea să *legifereze* pentru Biserica întreagă, el avea să *judge* în forul ultim toate chestiunile disciplinare și matrimoniale, și lui îi era rezervată *reprezentarea* Bisericii în raporturile ei externe cu Statutul și cu organizațiunile religioase străine.

Ei bine, Congresul i-a luat toate, dar absolut toate aceste atribuțiuni, lăsându-i numai chestiunile dogmatice și în plus *obligațiunea* de-a apăra autonomia Bisericii, scoborându-l în această privință pe-o treaptă egală cu sinodul protopopesc (§ 50.)

Sinodul episcopesc a rămas astfel numai un simplu decor canonic al Bisericii, frustrat de orice drept și competență constituțională în conducerea, administrarea și dezvoltarea Bisericii.

Congresul a trecut dreptul de *legiuire* asupra sa, dreptul *judiciar* l'a dat Consistorului mitropolitan, iar reprezentarea legală a Bisericii a dăruit-o tot Consistorului mitropolitan, compus în 2/3 din laici.

Prin aceasta caracterul *ierarhic-sinodal* al Constituției bisericești și prin ea al Bisericii însăși a fost distrus și înlocuit cu unul mixt-laicizant.

După a treia citire, ca în Parlament, Statutul organic fu votat definitiv din partea Congresului național bisericesc. Cu hotărârea, ca părțile privitoare la parohie și protopopiat să se aplice în mod provizor, Statutul se înaintă

mpăratului spre sancționare. El fu examinat mai întâi de ministrul de culte Iosif Eötvös, care constitui în acest scop o comisiune, compusă din secretarii de Stat Tanarky și Ioanovici și din consilierii de secție Mandics și Ioan cav. de Pușcariu. Comisia desbătu întreg Statutul organic sub presiunea lui Eötvös, care la sfârșit făcu această declarație: «voiu să se sancționeze prin Majestatea sa, ca să puteți zice odată, că aceasta s'a întâmplat sub un ministru ungar liberal, care n'a vrut să fie mai puțin liberal decât congresul vostru». Făcându-se câteva schimbări în Statut, se ivi întrebarea dacă trebuie să se trimită din nou Congresului, ori să se facă rectificările de către Guvern pe lângă ulterioara lor primire și din partea congresului. Pușcariu și Ioanovici, cari participară și la Congres ca deputați, temându-se de complicațiuni, cari să pericliteze această problemă mare, acceptară modalitatea din urmă.¹⁾ Și au avut dreptate, căci în curând murind Eötvös, premierul Andrassy nu mai admitea tratarea chestiunilor importante decât în consiliul de miniștri unde ele treceau mai greu. Aceasta se și dovedi cu Statutul de organizare al Mitropoliei din Carloviț, care fu discutat în consiliul de miniștri, fără a fi aprobat așa cum se votase. Iar când consilierul sârb Mandici comunică lui Andrassy, că pentru Români Eötvös admise ca Episcopul să fie ales de adunarea eparhială Andrassy exclamă: «săracul Eötvös, el avea înaintea ochilor tot instituțiuni americane, și nici în America nu e așa»¹⁾. Cu data de 28 Maiu 1869 Impăratul sancționează Statutul organic, pe lângă modificările următoare: în dispozițiuni generale să se dea expresiune dreptului majestic de supremă inspecțiune, învoirea pentru constituirea sinodului comun se face cu congresul sârbesc, calitatea de membru al sinodului parohial e legată de majoritate, dispozițiile privitoare la școală să se aducă în consonanță cu legile Statului (art. 38 din 1868), noul Episcop, după întărire, are să facă jurământ de fidelitate înaintea suveranului; asesorii senatelor consistoriale școlare și epitropocști se aleg numai pe 3 ani; convocarea congre-

¹⁾ Ioan Cav. de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*. Sibiu 1913. p. 135.

¹⁾ I. cav. Pușcariu u. c. p. 136.

sului să fie notificată în prealabil Suveranului, dispoziția privitoare la întrebuintărea limbei române ca limbă oficială a Bisericii, să se pună în armonie cu Legile Țării art. IX. și XLIV. din 1868).

* * *

Făcând o paralelă științifică între *Proiectul* original de constituție bisericească al mitropolitului Șaguna și între *Statutul organic* votat de Congresul național-bisericesc, ajungem la concluzia sigură, că aceste două lucrări se desosebesc *fundamental* una de alta. Cu alt prilej mă simțisem dator să indic pe scurt acest fapt, făgăduind să revin pe larg asupra lui, ²⁾ deoare ce găseam, că el are, sub raportul dreptului nostru hisericesc, o însemnătate istorică și canonică atât de mare, încât ea trebuie fixată în formă clară și precisă spre a pune capăt unei *legende populare*, cu desăvârșire false, introdusă în conștiința Bisericii ardelenene. Anume legenda, care pretindea, că autorul Statutului organic est: mitropolitul *Andrei Șaguna*. Ea s'a creat cu bună credință firește, izvorâtă din cultul nemărginit pentru activitatea uriașă a lui *Șaguna*, căruia căuta să-i atribuie și paternitatea Statutului organic, nu numai pe motivul însemnătății lui bisericești-naționale, dar și pentru liberalismul democratic cuceritor, ce încălzea toate sufletele doritoare de o evoluție modernă în înțelesul noiei ideologiei politice a timpului. Credința în legendă a devenit așa de puternică, încât ea este susținută cu mândrie și tenacitate până în zilele noastre, începând cu inșiși *Ierarhii* Bisericii și până la cel din urmă elev de școală primară, căruia i se face curs asupra lui *Șaguna*. Mai ales astăzi când se discută problema *unificării bisericești*, Statutul organic devenind baza de discuție a acestei probleme, legenda a căpătat prin stăruințele Ardelenilor o astfel de putere, încât legea bisericii noastre nu mai este citată altfel decât sub numele de *Statut Șagunian*. Insuși Congresul național-bisericesc, ca supremă reprezentanță legiuitoare, a introdus în hotărârile sale din ultimul timp această denumire, ridicând astfel legenda la valoarea unui adevăr istoric, consacrat pe cale constituțională.

²⁾ Este *Statutul organic opera lui Șaguna?* (în ziarul *Infrățirea* No. 111-112 pe 1920) compară și studiul nostru: *Se poate modifica Statutul organic* (tot acolo No. 152, 153 și 154 pe 1921).

Această formidabilă eroare nu se poate explica, decât prin totala ignorare a operei lui Șaguna cum și a împrejurărilor în cari a luat naștere Statutul organic.

De aceea am socotit, că e o datorie imperativă față de cultul *conștient* al lui Șaguna, ea și față de iubirea ce trebuie s'o avem pentru știința dreptului nostru bisericesc, atât de săracă și disprețuită, să rectificăm această mare eroare restabilind cu toată obiectivitatea adevărul adevărat.

Din analiza ideilor și a Proiectului original elaborat de Șaguna, ne-am putut convinge că dânsul știuse să pătrundă, prin studiile sale, în spiritul genuin al originii și dezvoltării Bisericii universale și să înțeleagă prin o profundă intuiție, care trebuie să fie caracterul apostolic al instituțiilor bisericești și în ce măsură canonică pot fi ele susceptibile de schimbări. Originalitatea lui Șaguna, în adevăr epocală și binefacătoare, s'a exprimat tocmai în destoinicia de-a armoniza practica veche canonică cu ideea evoluției vieții religioase-naționale a credincioșilor noștri.

Tradiționalismul și actualismul erau cele două principii mari, cari călăuziră pe Șaguna în munca-i neobosită de-a da Bisericii sale o organizație durabilă și canonică. El își dădea seama, că Biserica deși este o instituție de drept divin, întemeiată pe legi eterne sub raportul credinței și moralei, totuș are o evoluție ca ori care așezământ și deci spre a corespunde scopurilor mari ce le urmărește, trebuie să se adapteze exigențelor intelectuale și sufletești ale poporului din orice timp.

Esența Bisericii este credința, și prin urmare valoarea ei n'o rezumă formele externe de organizare, ci înălțimea etică, la care poate ridica sufletele prin putera binecuvântată a cuvântului evanghelic. Potrivit acestei doctrine, vedem că Bisericile particulare au și luat în cursul veacurilor dezvoltări deosebite, înfățișând variații interesante sub raport constituțional.

Biserica ortodoxă în special, confirmă prin trecutul ei această constatare și o privire atentă în istoria sa ne duce la recunoașterea unui fenomen juridic caracteristic: schimbările politice de drept public au avut aproape totdeauna repercursiuni și în domeniul vieții constituționale bisericești. Ele firește nu erau totdeauna impuse cu forța, dar se

vădiau ca necesități evolutive naturale, determinate într'o bună măsură și de raporturile în cari trebuia să se găsească Biserica cu Statul.

E suficient să ilustrăm acest adevăr cu anul 1848, a cărui doctrină politică nouă provocă o transformare esențială și în cuprinsul organizației noastre bisericești. Regimul Sistemii consistoriale dela 1782 căzu, spre a face loc ideii sinodale în forme democratice, ca în vremile vechi, cu participarea activă a poporului credincios la viața constituțională bisericească.

Șaguna, om cu minte pătrunzătoare, a căutat să cuprindă în forme *canonice* ritmul sufletesc al epocii sale, creînd o constituție care să facă din Biserică o instituție plină de viață prin colaborarea tuturor elementelor ei componente.

Evident, că această Constituție nu putea avea alt caracter fundamental, decât acela care se desfăcea din însăși ființa și menirea *Bisericii*. Iar acesta era caracterul *ierarhic*. Puterea bisericească trebuia să rămână în mâna *Ierarhiei*, căci ea i s'a dat de însuși Mântuitorul până la sfârșitul veacurilor.

De aceea Șaguna a înțeles să păstreze această doctrină canonică în alcătuirea Proiectului său de constituție, aplicându-o însă în spiritul creștinismului primitiv, care i se părea că exprimă mai curat icoana adevărată a organizației bisericești. Această convingere i-a dat putința să înlătore și primejdia absolutismului ierarhic, întru cât dânsul a fixat în exercitarea puterii bisericești forma ierarhică *sinodală*. Astfel puterea supremă *legiuitoare și judiciară* în Biserică o avea numai adunarea Arhierilor concretizată în *Sinodul episcopesc*.

Conceptia canonică a lui Șaguna n'a fost înțeleasă de Congresul național din 1868. Cauza trebuie căutată în împrejurarea, că majoritatea membrilor erau *nireni*, cărora le lipsia orice cultură bisericească menită să-și dea seama de caracterul unei organizații ecclesiastice. Această insuficiență fu înlocuită deci cu o mentalitate *laică*, inspirată de ideile politice curente, cari lansau lozinca liberalismului și democrației, în dorința unui parlamentarism bisericesc, unde să și vindece decepțiunile suferite pe tărâmul luptelor politice. Prin urmare membrii Congresului

nu se gândeau o clipă la considerațiuni de ordin *canonic-bisericesc*, cari trebuiau să prezideze la crearea unei constituții a Bisericii, ci erau stăpâniți cu desăvârșire de pre-ocupațiuni *politice-naționale*.

Astfel s'au găsit față în față în Congresul bisericesc din 1868 două concepții diametral opuse, din a căror luptă inegală, potrivit principiului constituțional, a biruit cea reprezentată de majoritatea *laică*. În urma ei opera marelui canonist a fost răsturnată cu totul, răsărind o constituție absolut nouă, întemeiată pe principiul *democrației parlamentare*, care dădu conducerea Bisericii în mâna *laicilor*. **Astfel e cât se poate de limpede concluzia, că Statutul organic nu este opera mitropolitului Șaguna, ci creațiunea Congresului național bisericesc din 1868.**

Dar față de acest adevăr științific, s'ar putea ivi din partea iubitorilor de legende, obiecțiunea silogistă formulată astfel: Deși Proiectul original al lui Șaguna fu înlăturat, totuș Statutul organic s'a votat de un Congres constituent *prezidat* de însuși marele Arhiereu; prin urmare a avut și consimțământul lui și după ce baza a format-o Proiectul său, se poate admite credința, care atribuie Statutul organic mitropolitului Șaguna.

Pentru a înlătura, fără puțință de controversă și această obiecțiune, vom aduce o dovadă contemporană autentică.

Sunt mărturisirile prețioase, ce ni le-a păstrat d. *Parteniu Cosma* notarul comisiei de 27 și redactorul însuși al textului Statutului organic. ¹⁾D-l. Cosma, care trăiește și azi, spune textual: «Se susține încă și astăzi, că Statutul organic ar fi opera lui Șaguna și expresiunea vederilor lui. *Această părere este însă neîntemeiată.*

Operatul lui Șaguna a servit ca material prețios la redactarea St. organic, dar întreg organismul Bisericii era altfel plănuț în acel Proiect, decât cum se află astăzi, codificat în St. organic. *Consistorul* proiectat de Șaguna era compus numai din preoți, era competent numai pentru cauze pur bisericești și asesorii consistoriali erau numai Consilieri ai Episcopului cu vot consultativ. Apelație dela

¹⁾ *Parteniu Cosma*, Statutul organic (în Enciclopedia Română vol. III. p. 1009 și urm).

Consistor se putea face la sinodul episcopesc, dar drept de apelată avea numai acela, despre care se putea presupune, că prin apelația înșinuată nu vrea să se retragă de sub jurisdicțiunea Episcopului său și nu vrea să eludeze sentința consistorială.» *Consistor mitropolitan* nu era proiectat, pentru că Mitroporia era identică cu Arhidieceza și sinodul arhidiecezan se numia sinod mitropolitan. Pentru administrarea averii eparhiale se plănuise instituirea unei *epitropii* eparhiale, din 2 preoți, 4 mireni și 6 supleanți în frunte cu Episcopul președinte, cari numai la înființare aveau să fie aleși de sinod, iar după aceea se întregeau prin alegere în sânul lor în urmă candidării făcute de președinte. Pentru conducerea afacerilor școlare se proiecta înființarea unui *senat școlar*, tot din 6 membri ordinari și 6 supleanți sub presidium Episcopului, instituit și primenit întru toate tocmai ca epitropia eparhială. *Congres național-bisericesc* nu era plănuit în proiectul lui Șaguna ci numai un *sinod mitropolitan* din 90 deputați (30 din cler, 60 mireni), care avea să se convoace de episcopul cel mai bătrân, numai din incidentul alegerii Mitropolitului. Deputații se alegeau din toate Eparhiile, după repartiția ce-o vor face Consistoarele respective, după numărul preoțimii și al sufletelor». Alegerea se putea face numai «din corul Episcopilor» și numai în sedință secretă.

Din acestea rezultă, că mare și esențială diferență a fost între instituțiunile cardinale proiectate de Șaguna și între cele înființate de Congres. Șaguna, corect din punctul său de vedere ca Arhieru, a plănuit asigurarea autonomiei bisericesti în cadrele cănoanelor Bisericii orientale, pe bază *ierarhică*; reprezentanța Bisericii, Congresul, însă a creat după lupte grele și intensive, un Compromis între sistemul vechiu *ierarhic* și între cel modern *constituțional*, și pe aceste baze a clădit Statutul organic.

Textul St. org. a fost discutat în conferințe. Majoritatea cu Babeș și cu Mocioneștii în frunte, stăruia ca și Consistorul să se compună din 1/3 preoți și 2/3 mireni, precum se compun corpurile reprezentative. Mitropolitul Șaguna însă ținea, că aceasta ar fi un lucru anticanonice și nu se învoia ca și mireni să aibă scaun și vot în Consistor,

nici ca sinodul să aleagă pe membrii Consistorului, fiind acesta dreptul exclusiv al Episcopului. Bărbați de mare valoare reprezentau în conferințe vederile Mitropolitului, chiar și episcopul Popazu a participat la câteva conferințe și s'a nizuit să valideze vederile mitropolitului motivate cu canoanele și cu praxa Bisericii ortodoxe.

În fine s'a făcut un compromis, ca consistorul să aibă 3 senate, așa precum le avem astăzi. Dar Șaguna, n'a fost mulțumit nici cu acest expedient, și nu admisesse să se discute de către Congres articolul privitor la alegerea asesorilor prin sinodul eparhial, fiindcă după canoane numai Episcopul are drept să numiască pe asesorii consistoriali.

Această declarație neașteptată a provocat o furtună ne mai pomenită în Congres, și numai istețimei lui Babeș, care a cerut închiderea ședinței, este a se mulțumi că s'a evitat expectorațiuni vehemente în biserică, unde se țineau ședințele Congresului. Întruniți în conferință, deputații sub impresiunea momentului, au luat decisiunea, ca să pretindă cu toată energia punerea la ordinea zilei a textului așa cum l'a stabilit comisiunea, și dacă președintele va insista și mai departe pe lângă vederile sale se vor consulta asupra chestiunii: să mai continue sau să părăsească Congresul.

Acest incident penibil s'a curmat prin înțelepciunea lui Șaguna, care a cedat în fața torentului, declarând că vedea la mijloc o chestiune sacramentală. Rezolvate în modul acesta chestiunile sacramentale, Șaguna nu le a mai sulevat și la intrarea laicilor în Consistor, dar consistorul creat de congres contra vederilor lui, nici până la moartea sa nu i-au putut câștiga încrederea.

Dovada cea mai eclatantă este testamentul lui, prin care, deși întreaga sa avere o testează arhiepiscopiei, deși în sensul St. org. Consistorul este organu administrativ permanent și în treburile fundamentale, și deși numai consistorul este îndreptățit, ba este și dator a «conduce și manipula averea Episcopiei», totuși: pentru administrarea și conducerea «Fundațiunii Șaguna» și a «Fondului Tipografiei arhidiecezane», a instituit «comisiuni administrative de sine stătătoare», neprevăzute în Statutul organic, din membrii numiți de el, cari în caz de vacanță se întregesc prin alegere efectuată în sânul lor, având

pentru vecie a se observa dispozițiunile lui și cu privire la ubicațiunea membrilor. Astfel comisiunea administrativă a «fundațiunii Șaguna» are să stea totdeauna sub preșidenția arhiepiscopului din câte 1 preot și 2 mireni din parohiile Sibiu, Săliște, Rășinari și Boița, și aceștia iar nu Consistorul au dreptul să voteze ajutoare pentru bisericile și școalele din arhidieceză, din o fundațiune care este proprietatea arhidiecezei. La comisiunea Fondului tipografiei arhidiecezane n'a respectat nici măcar proporțiunea de 1/3 preoți și 2/3 mireni pentru că în aceea cu arhiepiscopul sunt 4 preoți și numai 3 mireni.

Din pietate către marele fundator, sinodul arhidiecezan nu s'a atins până acum de aceste instituțiuni neadmisibile după Statutul organic, dar cu toate acestea ele sunt și rămân un document al neîncrederii lui Șaguna în Consistorul creat de Congres contra vederilor sale, bazate în canoanele și praxa biserici ortodoxe.

Stima datorită meritelor lui Șaguna, impune constatarea adevărului istoric, chiar și în interesul memoriei lui, pentru că de-oparte Șaguna n'are trebuință de a se înfrumuseța cu pene străine, de altă parte nu se cuvine ca posteritatea *pe el să-l facă răspunzător pentru faptele altora*, fapte cari în senzul canoanelor poate că nusunt ne excepționabile față cu un Episcop, precum canonistul episcop al Dunării de jos Melhisedec le-a și criticat, declarând Statutul organic de un act eterodocs».

Această expunere autentică și surprinzător de importantă, are caracterul unei revelații istorice, menită să înlăture pentru totdeauna legenda regretabilă, care atribuie Statutul organic mitropolitului Șaguna.

Statutul organic este opera arbitrară a Congresului național-bisericesc din 1868, pe care în sufletul său, Andrei Șaguna n'a aprobat-o niciodată.

Dacă cu toate acestea el consimți în mod formal la admiterea Statutului organic, cauza trebuie găsită în simțul lui de intuiție politică, care-i arăta, că amânând elaborarea Constituției bisericești s'ar putea întâmpla să nu mai obțină aprobarea din partea Guvernului unguresc, așa de ostil intereselor de renaștere națională ale poporului românesc. Și în adevăr Șaguna văzu exact viitorul, căci României tratați vitreg de către Guvernele ungurești, tură siliți să intre

în pasivitate politică, fără a mai putea stoarce recunoaşterea libertăţii lor naţionale. Dar însuşi faptul, că Sârbii, după moartea lui Eötvös se aleseră cu o organizaţie bisericească mutilată de Guvern, e o mărturie elocventă pentru teza de oportunitate a lui Şaguna. Părerea aceasta o confirmă şi biograful lui Şaguna.¹⁾ Prin urmare, Statutul organic fu încuviinţat de Şaguna exclusiv din motive de oportunitate politică şi naţională.

Astfel e limpede, că prin mărturisirile d. Cosma să spulberă una din cele mai mari erori istorice ale dreptului nostru bisericesc, redându-se personalităţii mitropolitului Şaguna, toată strălucirea ortodoxiei şi culturii canonice, ce l'a călăuzit în opera sa istorică de reîntemeetor al Bisericii ardeleni.

CAPITOLUL IV.

Critica îndreptată contra Statutului organic şi a mitropolitului Şaguna.

Am socotit util, ca în acest capitol final să cuprindem toate criticile istorice îndreptate contra Statutului organic, din motivul că ele, pornind din ipoteza aceleiaşi legende analizate mai sus, urmăreau ca scop ultim discreditarea competenţei canonice a lui Şaguna, şi prezentarea lui în lumina condamnabilă a unui reformator de marcă protestantă. Vom clasifica aceste critici în 2 grupe: ale scriitorilor *români* şi *străini*. Cea dintâi critică adusă, nu Statutului organic, ci pretinsului autor al lui, derivă dela *Ioan Maiorescu*. Intr'o scrisoare dela 1850 adresată din Viena lui Gheorghe Bariţiu, Maiorescu vorbind despre conferinţele episcopoeşti ținute în anul acela la Viena, spune următoarele: «Cauza naţiunii în sinodul sârbesc de aici, nu au apărut o nimeni. Cât pentru forma administraţiunii ori guvernului eccleziasticu, se uniră toţi în forma serbico-despotică. Episcopul Şaguna mi-a spus-o în faţă, că el s'a declarat în sinod în contra constituţiunii sinodale, zicând că e invenţiune protestantică.²⁾ Numai popa Ghenadie³⁾.

¹⁾ Dr. I. Lupaş, *Intrepretarea etc.* pag. 29.

²⁾ Bariţiu face următoarea notă: «In adevăr Episcopul Andrei fusese de această idee până către anul 1860; dar după aceea își schimbase cu totul părerile în urmarea unui studiu mai aprofundat al instituţiunilor vechi».

³⁾ Id est arhimanditul Ghenadie Popescu-observă Bariţiu.

au lucrat ca un român adevărat, dar el în sinod n'au avut loc. Însă tot sinodul n'au avut nici un rezultat; li-o spune ministerul respectiv verde. În loc de a manăţinea principiul să se aleagă de cler şi popor, se uniră şi Episcopii români cu Sârbii, se propună după datina serbică ei pe fitorii Episcopi». ¹⁾

Acuza lui Maiorescu nu este intemeiată. În scopul acesta vom consulta desbaterile coferinţelor ipiscopeşti, notate foarte amănunţit chiar de Şaguna în «Ziarul» său de zi.

Ministerul invitase conferinţa episcopească, să-şi fixeze dezideratele cu privire la organizarea Bisericii ortodoxe din statele Austriei. Episcopii se înfruniră în 15 Octomvrie 1850 şi desbătură până în 2 Iulie 1851, fără nici un rezultat. Obiectul principal fu discuţia asupra Proiectelor de organizare bisericească, lucrate de mai mulţi Episcopi, şi în cari se stăruia mai ales asupra Consistoărelor şi sinoadelor episcopeşti. Sârbii intenţionau să îmbrăţişeze întreaga organizaţie bisericească cu înglobarea Bisericii româneşti; Şaguna declară, că întru cât nu se va enunţa coordonarea ierarhică a Bisericii sale cu cea sârbească şi conferinţa nu se va mărgini la organizaţia consistorială, n'o să-şi dea nici decum asentimentul său.

În cursul discuţiilor, Şaguna combate afirmaţia lui Raiacici că Biserica ortodoxă ar avea o constituţie *episcopală* care e una şi aceeaş cu ceea ce numim constituţie *sinodală*; declarând că această dovedeşte o adevărată confuziune de noţiuni. Asemenea detestă intenţia de a se da sinodului episcopesc caracterul infalibilităţii, lucru pentru care e gata să arunce anatema asupra unor astfel de vorbe. Pornirea Sârbilor de-a înlocui Apelatorul cu un «Consiliu bisericesc», o califică drept dorinţă de învoire după instituţiuni politice. În fine conferinţa voia, ca asesorii consistoriali să fie aleşi în fiecare an de către preoţimea eparhială. Şaguna combătu din răspuţeri această tendinţă anticanonică, cerând ca însuşi Consistorul să-şi aleagă pe membrii săi în baza candidării Episcopului, ceea ce se şi primi. De altfel conferinţa n'a ajuns la nici un rezultat pozitiv, din lipsa unităţii de vederi a Episcopilor şi mai ales a intenţiilor ascunse ale lui Raiacici, care căutase şi izbutise, în sfârşit, să ză-

¹⁾ Revista *Transilvania* din Sibiu pe 1877. No. 22.

dărnicească o operă serioasă.¹⁾ Nicăiri însă «Ziarul» nu lasă să se întrevadă acuza ridicată de Maiorescu. Dimpotrivă avem dovezi sigure, că Șaguna era un apărător convins al organizației sinodale. Întâi pomenim hotărârea lui de-a convoca încă la 1848 un sinod eparhial cu 44 clerici și 56 mireni, care să se ocupe de problemele Bisericii. Iar în al doilea rând e însuși soborul eparhial din 1850, cu clerici și mireni, convocat anume în scopul de-ași expune dezideratele cu privire la organizația bisericească pentru conferința din Viena. Șaguna ia prin sobor o hotărâre, de cuprinsul ca Impăratul să încuviințeze un sobor mitropolitan compus din preoți și mireni, care să pășească la consolidarea Mitropoliei și la *alegerea Mitropolitului, a Episcopilor și a celorlalți dignitari bisericești*²⁾. Va să zică exact contrarul de ceea ce-l acuză Maiorescu.

Statutul organic fu combătut și de învățatul Episcop *Melchisedec*, declarându-l eterodocs, cum văzurăm din studiul d. Parteniū Cosma. Fără îndoială, că Melchisedec avea dreptate, însă greșala lui ca și a altora era, că atribuia Statutul organic lui Șaguna și nu Congresului național bisericesc din 1868.

Dar cea mai pătimașă critică i s'a adus lui Șaguna în legătură cu Statutul organic, din partea scriitorilor uniți dela Blaj *Dr. Alexandru Grama* și *Dr. Augustin Bunea*. Acesta din urmă, cunoscut printr'o desăvârșită lipsă de obiectivitate față de Biserica ortodoxă, întemeiat și pe fapte istorice interpretate tendențios, își formulează după Grama sistemul de critică în acuzația supremă, că Șaguna ar fi copiat Statutul organic de pe constituția Bisericii săsești din Ardeal, după ce principiile fundamentale le împrumutase din «Constituțiunea» lui *A. T. Laurianu*.³⁾

1) C. f. *Ziarul* lui Șaguna la Pușcariu, Documente pentru Izbă și istorie. voi. I. p. 269 și urm..

2) *Actele soboarelor* din 1850 și 1860. p. 40.

3) *Dr. A. Bunea*, Discursuri, Autonomia bisericească, diverse. Blaj. 1903.

„Ce privește organizația internă este de însemnat, că dela 1843 tot mai viuă s'a manifestat dorința, ca la administrațiunea afacerilor școlare, materiale și fundamentale, să se admită elementul mirean. Trebuie însă să mărturisim sincer, că pe cât de îndreptățită ni-se pare această dorință a înfregii biserice, pe atât de neîntemeiate ni-se par motivele aduse din domeniul dreptului canonic și al istoriei pentru realizarea ei.

Am văzut deja, că adunarea națională din 3/15 Maiu 1848 cerea „restabilirea sinodului general anual după vechiul drept, în care... să fie deputați bisericești și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii românești

Grama, care anticipase pe Bunea în lansarea acestor

liber prin majoritatea voturilor fără candidațiune", măcar-că un astfel de „sinod general” mixt nu existase nici odată, nici în biserica românească, nici în cea grecească. Ideile, de cari erau conduși cei mai de frunte bărbați a Românilor în organizarea bisericii românești, se văd, din „Constituțiunea bisericii române” publicată în Viena la 1850 la călcăiul tratatului scris din 1846, de A. T. L. (Aug. Treb Laurianu) sub titlul de „Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania”. Constituțiunea aceea se prezintă ca „*intemeiată pe canoanele sinoadelor ecumenice*”, pe când ea nu ave asemănare nici cu constituțiunea bisericilor apusene catolice, nici cu acele două mitropolii româno-bizantine din Muntenia și Moldova, toate întemeiate pe canoanele sinoadelor ecumenice, ci era o organizație întemeiată pe principiile dogmatice ale bisericilor protestante și copiată de pe „constituțiunea” vre-unei biserici protestante,

„Constituțiunea” amintită în principiile sale fundamentale și chiar și în unele dispozițiuni concrete a trecut apoi și în „Statutul organic” al Mitropoliei române neumite.

Este însă interesant a ști, cine și din ce incident a făurit acea „constituție” care a sedus pe oameni să socotească drept „canoane ale sinoadelor ecumenice” niște instituțiuni protestante.

O epistolă a lui Aug. Treb. Laurianu scrisă din Viena la 19 Martie 1850 lui Bărnușiu, care se afla la băile Kaltenleutgeben lângă Viena, ne dă deslășirea dorită. „Sara la 6 ore—scrie Laurianu—au plecat Popescu și Iancu. ca să ajungă mai curând la sinod, amândoi au promis, că se vor întoarce... Noi, am trimis un fel de proiect, cu care să se joșiască la desbaterile sinodale” În această scrisoare e vorba de sinodul convocat de episcopul Șaguna la Sibiu pe 12/24 Martie 1850, ear „proiectul” nu este alt-ceva de cât „Constituțiunea bisericii române” amintită mai sus. Când Laurianu, zice că „*noi am trimis*”, se înțelege la toată întâmplarea pe sine de autor al „proiectului” de „constituțiune”. De sigur însă lucrarea făcută de Laurianu va fi fost aprobată și de ceilalți membrii ai deputațiunii române, uniți și neuniți, cari erau în Viena, ca Balint, Maior, Cipariu, Măiorescu, Florian, Mocioni, Babeș, Dobran etc. cari sunt amintiți în epistola citată.

Sub înfrăunța ideilor din „proiectul” de constituțiuni a putut apoi cere sinodul din Sibiu, ca „*după dreptul canonic și istoric*” să se concedă „un sobor, unde eparhiile române să fie reprezentate prin trimiși și profeși și mireni, cari apoi să pășească la consolidarea mitropoliei și la alegerea mitropolitului, a episcopilor și a celorlalți demnitari bisericești”.

Ceea ce deputațiunea din Viena făcea pentru Sibienți, nu-și uita a face și pentru Blăjeni. Dela deputațiunea națională și imputerita, aflătoare în Viena, s'a trimis o scrisoare intitulată Soborului întrunit în Blaj la 18/30 Septembrie 1850 pentru alegerea episcopului, și deși această scrisoare nu s'a predat Sinodului din partea comisarilor reg. prezenți la actul de alegere, toți membrii sinodului au cunoscut pe altă cale cuprinsul ei și sub înfrăunța ideilor cuprinse într'ansa au enunțat cu durere, că sinodul, nefiind compus și din mireni, „*nu se poate constitui după Pravila și datațiunea veche*”, și astfel au cerut dela Majestatea Sa, ca biserica Românilor greco-cat. a măsurat *canoanelor sale din biserica răsăritului să aibă putere legiuită și nerestrânsă a-și finea sinod după vechea sa datină în tot anul, compus și sistematizat din bărbați aleși ecclesiastici și civili zeloși pentru organizațiunea sa internă și morală*”, iar viitorului episcop, încă înainte de a-l alege, i-au pus condițiunea, „ca la Sma Sa Majestate să stăruiască, ca *vechitul drept al bisericii noastre de a se aduna în tot anul din cler și din popor, adică din întreagă biserica să se restafornicească*”

Toate acestea dovedesc, că bărbații noștri, profeși și mireni, erau pe la 1848-1850, de credința răăcitată, că după canoanele bisericii orientale, după codicele de legi „Pravila”, după un drept și obicei vechiu, laici ar trebui să paricipe la niște sinoade bisericești constituite ca organe de cărmuire bisericească, și să și aleagă pe mitropolitul, episcopii și ceilalți demnitari bi-

acuze grele, duse până la sigmatizarea lui Șaguna de *falsificator* al canoanelor, tratase acest subiect mai sumar în

sericești, pe când în realitate, de ai căuta cu lampa lui Diogene, nu vei afla nici în „Pidalion”, nici în „Pravilă”, nici o instituțiune „sinodală” cu mireni care să aibă dreptul de a cărmui biserica și de a alege demnitarii ei, ear „sinodul general”, deși s'a introdus în biserica noastră sub influența bisericeii reformate, la noi nu s'a putut desvolta nici odată, ca la reformați, până acolo, în cât să se compună nu numai din protopopi și preoți, ci și din mireni.

Oamenii fură însă și mai tare seduși și înfăriși în răfăcirile lor prin o practică introdusă de Șaguna, care în 12 Martie 1850, pe baza concesiunii obținute dela guvernatorul transilvan Wohlgemuth în 10 Februarie 1850 No. 1282, a întrunit un sinod diecezan, fiind în prezența unui comisar guvernial, Ioan de Karabetz, la care pe lângă 25 de protopopi și 2 profesori de teologie au fost chemați și 30 de mireni. În circulara cu care a convocat sinodul, episcopul a zis, că sinodul „e întemeiat în canoanele bisericeii-orientale”. În 3 Octombrie v. 1860 același episcop convoca pe baza concesiunii primite cu datul 30 Septembrie 1860 dela ministrul de culte, un alt sinod de preoți și mireni și în cuvântul de deschidere se exprima: „am conchemat pe baza canonului 20 dela Antiohia reprezentanți din partea preoțească și mirenească”. Sinod mixt din 150 de bărbați, clerici și mireni, fiind episcopul Șaguna și la începutul lui Aprilie 1864.

Ast-fel seducea episcopul Șaguna pe credincioșii săi și în general pe Români, deși în biserica orientală nici nu sunt cunoscute așa numitele sinoade *diecezane* fiind aceste sinoade o instituțiune a bisericeii latine, iar canonul citat al sinodului din Antiochia nu vorbește despre sinoadele compuse din „reprezentanți din partea preoțească și mirenească”, ci despre sinoadele, care le sînt Mitropolitul cu episcopii săi sufragani, adică din „eparhia” sa, cum se numea pe atunci provincia mitropolitană.

Intrăceea situațiune politică se schimba în defavorul Românilor. Cei ce știură ce să facă în fața acestor situațiuni schimbate, se grăbiră a-și asigura drepturile avute și a-și câștiga altele noi.

Romano-catolicii din Transilvania se întruniră în 10 Ianuarie 1866 în o adunare generală, care ei o numesc „adunarea statului catolic transilvan” și cerură, să li-se asigure deplină autonomie bisericească. Majestatea Sa, prin hotărârea din 19 August 1867, comunicată prin rescriptul ministrului de culte și instrucțiunea publică din 12 Septembrie 1867 No. presidial 895, aprobă organizarea statului catolic așa, pe cum se hotărâse în adunarea din 10 Ianuarie 1866 și se învoi, ca toate afacerile economice, fundamentale și școlare, cari mai înainte le-a tratat și administrat așa numita „Catholica Commissio” din sânul guvernului transilvan, pe viitor să le trateze un comitet ales de adunarea generală a statului catolic. Acest comitet compus din 21 membri clerici și mireni, s'a ales și constituit în adunarea statului catolic din 13 Maiu 1873.

Românii greco-orientali, după ce și-au dobândit înfiinșarea Mitropoliei, se grăbiră a o și organiza până încă nu era prea târziu.

Mitropolitul Șaguna îndată ce-și văzu Mitropolia inarticulată, ceru și dobândi dela Majestatea Sa învoirea din 12 August 1868, ca să poată întruni congresul național din întreaga provincia bisericească, în 16 Septembrie 1868.

În acest congres se vota „statutul organic”, prin care se organizează întreaga biserică, începând dela parohie până sus la Mitropolie, în 176 paragrafi și se asigură mai multe drepturi față cu puterea de stat, înire cari cel mai de căpetenie este alegerea mitropolitului și episcopilor prin obștea bisericeii. Majestatea Sa prin hotărârea din 28 Maiu 1869 — la propunerea ministrului de culte și instrucțiunea publică, — aproba cu pușine modificări statutul votat de congres. Acest statut nu organizează biserica neunită după cum este ea organizată în statele ortodoxe, Rusia, România, Grecia etc. pe baza canoanelor bisericeii orientale, și cine-și va lua osteneala a asemăna cuprinsul

lucrarea sa «*Chestiuni din dreptul și istoria Bisericii unite*». ¹⁾ Doi ani în urmă, l'a reluat pe larg într'o scriere voluminoasă, urmărind un scop dublu, de-a justifica actul unirii dela 1700 și de-a convinge lumea, că numai biserica unită și nu cea ortodoxă este păstrătoarea instituțiilor canonice orientale. ²⁾

Acuza principală, în jurul căreia se brodează o serie întreagă de învinuiri, preconizate de Grama contra lui Șaguna, se concentrează în faptul introducerii *laicilor* în tot cuprinsul organizației bisericești. În scopul motivării acestei instituțiuni, necunoscută în dreptul oriental, pretinde, că Șaguna ar fi recurs la falsificarea canoanelor, spre a salva aparențele. Pentru a produce în cititori această credință, Grama se căznește să dovedească cu o profuziune de amănunte canonice și istorice, că *laicii* nu sunt admiși în conducerea bisericească, și dacă totuși îi întâlnim în trecutul nostru ecleziastic, ei sunt un rezultat al dominațiunii calvinești, de care ne-a scăpat numai Sf. Unire.

Toată stăruința lui Grama nu este însă decât o perorație forțată, de oare ce însuși el este silit să recunoască în mai multe locuri ale lucrării sale, că instituția laicilor totuș nu este anticanonică. Ea adecă contrazice Pravilei, nu însă spiritului și tradiției bisericești. Căci dânsul citează practica veche creștină, după care episcopii se alegeau cu participarea poporului, ³⁾ recunoscând că Șaguna

statutului cu scrierea lui Schuller v. Libloy: „Protestantisches Kirchenrecht vornehmlich das der evangelischen Augsburgischen Bekenntnisses in Siebenbürgen“, apărută în Sibiu la 1871, se va convinge, că acel statut este lucrat după principiile constituțiunii bisericești sășești din Transilvania, din care a împrumutat până și amănunte. Unde însă constituțiunea sășească nu se potrivea de loc cu firea bisericești orientale, statutul lui Șaguna a admis câte ceva și din principiile Pravilei, și astfel acela ni se prezintă ca o *meslecătură bizară* a constituțiunii bisericești protestante, pe cum îl caracterizează de mai multe ori vestitul canonist mirean Vehring. Ța să-și justifice apoi lucrarea mitropolitului Șaguna în scrierea sa „Enchiridion sau carte manuală de canoane“ apărută în Sibiu la 1871, a interpretat falș canoanele bisericești orientale. (Vezi Dr. Al. Grama, *Cestiuni* p. 154).

Dar ori cum ar fi organizația aceasta, un lucru nu se poate tăgădui, că ea întări biserica română neunită, și prin formele sale parlamentare, ce sunt la modă în viața politică, a stârnit și în România unși dorul de a-și vedea și ei biserica astfel organizată, de-și multe din acele forme sunt străine de firea bisericești grecești, și nu pot mântui biserica neunită de vechile ei scăderi. (pag. 373—381).

¹⁾ Vezi capitolul «*Elementul laic în Biserică*» p. 137 și urm.

²⁾ *Instituțiunile calvinești în Biserica românească din Ardeal*. Blaj 1895. 474 pagini.

³⁾ *Instituțiunile calvinești* p. 340.

se întemeiase pe această practică, ¹⁾ pe care mai târziu Pravila a scos-o din vigoare. Dar tot Grama, căutând mai târziu să admită pe laici în instituțiile Bisericii unite, declară, că sistemul introdus de Pravilă «*nu este o dogmă de credință nealterabilă.*» ²⁾ De aceea și conchide la introducerea laicilor în constituția Bisericii. ³⁾ Inșă pentru aceasta nu invoacă tradiția Bisericii ortodoxe, ci *spiritul Bisericii unite* sau mai corect al celei *apusene*. Și anume iată cum se exprimă: «Permit însă canoele bisericești participarea elementului laic, la lucrurile externe bisericești, cum sunt administrarea averii bisericești; administrarea fondurilor și fundațiunilor, cauză școlastică și cauza culturală și filantropică. Indulgența bisericii apusane în privința aceasta a mers așa departe, cât a permis ca în *congresele* la cari participa și poporul credineios, el să fie și în majoritate față cu clerul.» ⁴⁾

Dacă acesta-i adevărul, bazat pe canoele bisericești *unite*, cari după actul dela 1700, sunt acelea ale Bisericii *orientale*, ne întrebăm în mod firesc ce mai rămâne din grava acuză adusă lui Șaguna, că a introdus *laicii* în Statutul organic după Constituția protestantă a *Sașilor* din Ardeal. ⁵⁾

În Proiectul său, Șaguna prevăzuse participarea laicilor numai la *administrația* bisericească, excluzându-i dela guvernare, tocmai cum încuviințează și Grama. Dar dânsul ignorând — poate intenționat — Proiectul original, identifică pe Șaguna cu Statutul organic, spre a-i putea arunca acuza desonorantă de *protestantism*. Astăzi însă, după expunerile noastre din lucrarea de față, vor putea înțelege și credincioșii Bisericii unite, că toată campania științifică dusă de scriitorii blăjeni împotriva lui Șaguna, a fost lipsită și de adevăr și de bună credință.

Dânșii afirmă însă în al doilea rând, că Șaguna ar fi împrumutat principiile fundamentale ale Statutului organic din Constituția lui *Laurian*. Am spus în alt loc, că Șaguna era o personalitate prea superioară și înzestrat cu o astfel de cultură canonică, încât nu se putea preta, pentru o

¹⁾ *Ibidem*, p. 323.

²⁾ *Ibidem*, p. 359.

³⁾ *Ibidem*, p. 345-351.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 73-74.

⁵⁾ *Protocolul* congresului din 1868, în care se publicase și Proiectul original, nu putea să-i fie necunoscut, odată ce el era tipărit.

operă atât de importantă cum era Constituția Bisericii sale, la împrumuturi servite de un *laic*. Dovadă, că în sinodul din 1850, nici n'a admis să se pună la ordinea zilei *Constituția* trimisă de Laurian, ci hotărăște să se ceară mai întâi recunoașterea *jurisdicției* Bisericii din partea Statului, urmând ca organizarea să se facă numai după restaurarea Mitropoliei.

Totuș pentru a ne lămuri și mai bine asupra acestei chestiuni, am dat în «*Anexe*» Constituția lui Laurian, așa de puțin cunoscută, ca din examinarea ei în paralelă cu Statutul organic, să deslușim teoria faimoaselor împrumuturi.

Laurian înparte Biserica în: Parohie, Protopopiat, Eparhie și Mitropolie, fiecare având 2 organe proprii: *sinod și consistor*, cu un număr egal de membrii clerici și laici, recrutați prin alegere. Sinoadele au atribuțiuni *disciplinare*, și încă așa de largi încât cel mitropolitan, compus jumătate din *laici*, are dreptul să judece și pe *Mitropolit*. Sinodul episcopesc lipsește cu desăvârșire, ceea ce înseamnă, că Biserica este desbrăcată în organizația sa de caracterul ei *ierarhic*.

Ori cine însă va vedea cu ușurință, că aceste principii fundamentale, în adevăr protestante, din Constituția lui Laurian, nu se găsesc deloc în Statutul organic și cu atât mai puțin în Proiectul lui Șaguna. Prin urmare, trebuie să dispară și această legendă.

Rămâne să mai cercetăm acum acuza neobicinuită, că Statutul organic ar fi fost copiat de Șaguna de pe constituția bisericii săsești din Ardeal. Și cum scriitorii blăjeni ne îndrumă la cartea lui *Schuller Libloy*, care ar oferi dovada afirmațiunii de sus, e firesc să ne oprim asupra acestei indicațiuni.

Conform Constituțiunii, expusă în lucrarea lui Schuller-Libloy, Biserica săsească are următoarele instituții: *La comună*: Presbiteriu și adunare bis. mai mare; *la Cerc*: Consistor și adunare cercuală; *la comuna generală*: Consistor general și adunare generală.¹⁾

Membrii acestor instituțiuni se recrutează pe baza unui sistem mixt: o parte se aleg, iar alta sunt membrii de

¹⁾ Cf. *Schuller-Libloy*, Protestantisches Kirchenrecht vornehmlich das der Evangelischen Angsbürger Bekenntnisses in Siebenbürgen. Hermannstadt 1871 pag. 98-244.

drept. Firește, că mireni intră alături de cler în toate instituțiile bisericești, fără însă a fi determinată precis proporția numerică. Durata mandatului la presbiteriu și Consistoare e de 4 ani, urmând ca tot la 2 ani să iasă o parte din membri prin tragere la sorți; mandatul adunărilor e pe 6 ani.

La comuna bisericească sunt prevăzute 2 adunări: cea obicinuită, în comunele până la 300 suflete, are ca membrii pe toți parohienii îndreptățiți la vot (vârsta de 25 ani); iar în comunele cu preste 300 suflete se constituie, prin alegere, așa numita «adunare bis. mai mare (cu 36-140 membrii).

În ce privește atribuțiile instituțiilor pomenite, aflăm că ele sunt pentru *presbiteriu*: alegerea profesorilor, directorilor și învățătorilor și a unui deputat mirean la adunarea cercuală. Tot presbiteriul este îndreptătit să excludă din adunarea bisericească comunală pe membrii neascuitători. Incolo găsim, ca ori unde, dreptul și datoria presbiteriului de-a îngriji de toate afacerile bisericii.

Adunarea bisericească alege pe preot, pe capelan, curatori și membrii presbiteriului. E de remarcă că în comune cu peste 2500 suflete, alegerea preotului se face de adunare în unire cu presbiteriul întruniți într'un corp electoral. Adunarea nu poate ține ședințe, decât dacă e convocată de presbiteriu. Alegerile de preoți, capelani și învățători trebuie să fie aprobate de consistorul cercual.

Adunarea cercuală alege deputați pentru adunarea generală, pe decan, senior, membrii consistorului cercual, curator, inspectori cercuali și secretarul consistorial; alegerea e secretă și se face cu majoritatea de voturi.

Adunarea cercuală constă din: decan, curator, senior, preoții tuturor comunelor, tot atâția deputați mireni aleși de presbiterii, membrii ordinari și supleanți ai Consistorului. Curatorul se alege din membrii laici și el suplinește pe decan.

Adunarea se consultă asupra piedicilor din viața bisericească; face propuneri de interes general și de schimbarea legilor.

Consistorul cercual constă din decan, curator, senior, 2 preoți și 3 mireni, câte 3 supleanți ai acestora, inspector

cercual și notar. Atribuțiile lui sunt: menținerea ordinii, executarea legilor, supravegherea școlilor, bisericilor, preoților etc. apianarea diferendelor dintre funcționarii bisericești, controlul administrației și contabilității sporirea averii, și conducerea alegerilor bisericești, și ordonarea vizitațiilor canonice.

Adunarea generală se compune din: superintendent, curator general, vicarul superintendențial, ceilalți membrii ai consistorului general, toți decanii, toți seniorii, un deputat cleric și altul mirean de fiecare cerc și directorii liceelor. Adunarea are chemarea să susțină în curățenie doctrina evanghelică, să facă legile organice, să aleagă pe curator, vicar, membrii Consistorului, inspectorii generali, secretar, arhivar și în special pe superintendent.

Consistorul general se compune din: superintendent, curator, vicar, 2 clerici și 3 laici cu tot atâția supleanți și inspectorii. Este autoritatea supremă judecătorească și organul executiv al Bisericii întregi. În toate instituțiile curatorul e laic și suplinește pe președinte.

Alegerea superintendentului se face în chip special. Fiecare *presbiteriu* propune, prin vot secret, 3 candidați indiferent de țară. Aceste propuneri se desfac în adunarea cercuală, care alege dintre ei, cu vot secret și majoritate de voturi, 6 candidați la postul de superintendent. Acest rezultat sigilat se trimite, prin deputații aleși, adunării generale. Din toți acești candidați, adunarea, constituită din clerici și mireni în număr egal, alege cu vot secret și majoritate de voturi, pe viitorul superintendent al Bisericii. Dacă prima votare n'a dat rezultat, se face votare restrânsă între acei 6 candidați cari au obținut mai multe voturi, repetându-se votarea până la obținerea majorității absolute din partea unuia. Cel ales se confirmă de Coroană, face jurământul către Rege și Biserică și se instalează.

Comparând această organizație cu cea de pusă în Statutul organic, se constată din capul locului deosebiri fundamentale între ele.

Astfel presbiteriul are atribuțiuni, cari nu se găsesc la comitetul parohial; adunarea parohială se alege, pe când la noi nu, sinodul parohial este suveran, pe când dincolo el atârnă de presbiteriu, deputații sinodului protopopesc

se aleg de sinodul parohial și nu de comitet. Sinodul protopopesc are 1/3 clerici și 2/3 laici recrutați prin alegeri separate, pe când la Sași majoritatea membrilor nu se alege, căci sunt de drept. Protopopul se constituie prin *candidare* în sinod electoral cu număr *dublu* de membrii, pe când decanul se alege de adunarea cercuală ordinară. Consistorul cercual e cu totul altceva decât scaunul protopopesc; el e mai de grabă asemănător cu comitetul protopopesc, dar având un rol mult mai redus.

Modul de constituire și funcționare al adunării generale și consistorului general, înfățișează notele caracteristice ale concepției protestante, cari nu se potrivesc de loc cu ce vrea să fie sinodul și consistorul eparhial la noi.

Alegerea superintendentului, se deosebete cu totul de alegerea Episcopului ori Mitropolitului nostru.

Iar dacă asemănăm organizația săsească cu Proiectul original al mitropolitului Șaguna, deosebirea este atât de mare, încât orice bănuială de pasișare trebuie să rămână exclusă ab ovo. Ortodoxia lui Șaguna e prea sigură și prea autentică pentru noi, încât să poată fi suspectată de împotmoliri protestante.

Intre cei ce au adus lui Șaguna acuza de necanonicitate trebuie să pomenim și pe venerabilul învățat bucovinean *Eusebiu Popovici*.¹⁾ Firește că acuza a fost determinată și la dânsul de lipsa informațiilor asupra istoricului Statutului organic. De altfel însuși părintele Eusebie a revenit astăzi, cum văzurăm, asupra problemei *laicilor* în Biserică, dându-i soluția preconizată de Șaguna.

Congresul preoțimii ortodoxe din Transilvania, ținut în Martie 1919, s'a ocupat și el de Statutul organic. Intr'un raport al său, pâr. *Ștefan Meteș* reeditând acuzele lui Grama și Bunea, a cerut ștergerea totală a Statutului organic și înlocuirea lui cu o organizație canonică,²⁾ Această propunere stârni o discuție aprinsă, în cursul căreia protopopul *I. Lupaș* improvizează o admirabilă apologie a lui Șaguna³⁾. Profesorul seminarial de pe atunci Dr. *Nicolae Bălan*, actualul Mitropolit al Ardealului, declară că Sta-

¹⁾ - vezi: *Istoria Bisericească* vol. II. pag. 234.

²⁾ cf. *Analele Asociației Andrei Șaguna* etc. Sibiu 1919. p. 90 și urm.

³⁾ *Ibidem* p. 13 și urm.

utul organic nu este anti-canonic, că el respectă principiul ierarhic al Bisericii ortodoxe ¹⁾.

Alte critici aduse Statului organic le vom menționa în volumul al doilea al lucrării noastre, când vom rezuma experiențele vieții noastre constituționale de 50 de ani.

* *

Dintre scriitorii străini, cari s'au ocupat de Statutul organic și de concepția mitropolitului Șaguna asupra organizației bisericești, pomenim în locul întâi pe canonistul catolic dela Praga *Fr. Vering*.

Dânsul pretinde, că, «în Statutul organic au pătruns — ca și în organizația bisericii sârbești — principii împrumutate dela Sașii ardeleni protestanți, cari stau în contradicere cu constituția fundamentală ierarhică a Bisericii orientale. Anume *comuna* și elementul *laic* covârșitor, au cuvânt hotărâtor în toate chestiunile bisericești — administrative ²⁾. Această direcție o reprezenta Șaguna în «*Compendiul*» său și mai ales în *Anthorismos*, unde apără dreptul laicilor de-a participa la sinoade ³⁾. Participarea laicilor la guvernarea bisericească este potrivnică constituției ierarhice a Bisericii. În biserica veche nu-i întâlnim, căci canoanele și actele sinoadelor ecumenice, nu vorbesc nicăiri de așa ceva ⁴⁾. Abia prin dispozițiile împăraților bizantini și romani găsim la debateri bisericești și laici, dar numai ca reprezentanți ai Statului, pentru păstrarea ordinii, apărarea Bisericii și menajarea intereselor de Stat. Dacă în epoca apostolică și post-apostolică era vorba și de popor în alegeri ori alte chestiuni bisericești, conducerea și hotărârea era tot numai la Apostoli. Poporul făcea numai act de prezență. Laicii cari erau patroni, exercitau drepturile lor bisericești numai pe lângă condițiuni speciale, dar cuvântul hotărâtor îl avea și aici tot Episcopul ⁵⁾.

Șaguna în *Anthorimos* vrea să justifice participarea elementului laic cu can. 34 Apost. și 13 Laodicea. Dar can. 34 nu tratează de aceasta, iar cel din urmă nu se

¹⁾ *Ibidem* p. 16.

²⁾ *Vering*, Lehrbuch des Kath. orient. und prot. Kirchenrechts. p. 883 și 649.

³⁾ *Ibidem* p. 383 nota.

⁴⁾ *Ibidem* p. 664.

⁵⁾ *Ibidem* p. 665.

ocupă de administrația bisericească ori de funcționarii bisericești, ci spune că la alegerile de Episcopi, poporul incult nu poate lua parte în masă (*ὄχλος*) și că deci numai laicii mai distinși pot colabora. Dar și aici e vorba numai de aprobarea alegerii (*τό συνψηφίξασθαι*) pe când alegerea însăși (*τό ψηφίξασθαι*) se făcea numai de Episcopii eparhiali sub presiuniul Mitropolitului. Ba Aristen și Zonaras tâlmăcesc cuvântul *ὄχλος* ca identic cu *laic* (*κοσμικοί*) și astfel îi exclude cu totul dela alegerea Episcopului ¹⁾.

Afirmațiile lui Vering nu sunt tocmai exacte, deoarece ce Șaguna se provoacă la can. 34 Apost. pentru justificarea măsurilor sale luate în *calitate de Episcop*, și nu ca la un izvor al drepturilor laicilor. Iar în ce privește can. 13 Laodicea, Șaguna se orientează după tâlcul din *Pidalion*, care admite pe mireni să aleagă preoți și Episcopi împreună cu Clerul.

Dar cea mai nemiloasă critică contra lui Șaguna și a Statutului organic, a fost făcută de 2 scriitori sârbi: *Emilian Radic* și *Radoslav Radic*.

Cel dintâi susține, că Biserica ardeleană avea o organizație canonică, pe care a răsturnat-o Statul prin art. de lege IX. din 1868. Această lege a găsit un singur apărător științific în persoana mitropolitului Șaguna, în tinerețe de religie greco-catolică ²⁾. El realizează practic aceste principii în Statutul organic, care a fost apoi aplicat aproape textual și în Mitropolia din Carloviț ³⁾. Șaguna căuta să justifice aplicarea acestei organizații bisericești cu principiul *național*, mai ales că și cârmuirea austriacă se declarase pentru doctrina *philetismului* în regularea raporturilor dintre bisericile ortodoxe ⁴⁾. Șaguna crede, că ar fi găsit baza acestui principiu în can. 34 Apost. ceea ce-i fals, deoarece acolo e vorba de o *provincie* și nu de *națiune*. E și contrar esenței Bisericii creștine, care e una, sfântă, apostolică și catolică pentru toate neamurile, cu excluderea particularismului național ⁵⁾. Atunci cum s'a lăsat Șaguna sedus de can. 34 Apost?. Explicația e ușoară. Dânsul a utilizat

¹⁾ *Vering*. d. c. p. 665 nota.

²⁾ *Emilian Radic*, die orthodox-orientalischen Partikular Kirchen in den Ländern der ungar. Krone. Budapest. 1886. p. 96.

³⁾ *Ibidem* p. 97.

⁴⁾ *Emilian Radic*, Ein Kamrf üm's Recht. Prag. 1879. pag. 31.

⁵⁾ *Ibidem* p. 98.

pe *Beveregius*, episcopul anglican din St. Asaph, care spre a justifica baza națională a Bisericii anglicane față de cosmopolitismul bisericii latine, a căutat, prin traducerea canoanelor, motive în Biserica primitivă. Astfel *Beveregius* a tradus literal can. 34 și nu după spiritul lui cum o afirmă și can. 9. Antiohia ¹⁾). E cu atât mai curioasă greșala lui Șaguna, cu cât să știe, că Biserica ortodoxă a canonizat principiul geografic-politic, după care se organizează Biserica ²⁾).

Mai caracteristic e însă, cum încearcă Șaguna să susțină dreptul *laicilor* în constituirea ierarhiei și a celuilalt cler, deși toate canoanele îi exclude. Șaguna însă interpretează falș canoanele (can. 13 cart. 28. IV. ec. 19 Antiohia). Apoi se provoacă și la Epistola 68. a, sf. Ciprian, care arată, că laicii au participat la alegerea Episcopilor. Dar și aici momentul principal era alegerea făcută de Episcopi plebe praesente, quia plebs vitam singulorum plenissime novit» ³⁾). Sinoadele eparhiale încearcă să le susțină cu canoane, deși acestea înțeleg sinoade de Episcopi nu și de laici. Radici declară, că numai meritele mari ale lui Șaguna pentru Biserica ortodoxă română îl silesc să nu mai stăruie asupra acestor chestiuni» ⁴⁾).

Față de acuzele lui Radic trebuie să arătăm, că textul can. 34 Apost. nu este împrumutat de Șaguna dela *Beveregius*, căci în *Pidalion* găsim deasemenea cuvântul *neam* și noi știm, că Șaguna acordă *Pidalionului* cea mai mare autoritate în Biserică. Dreptul *laicilor* nu-l susține Șaguna cu can. 13 cart. 28. IV. ec. și 19 Antiochia, afirmativ falș interpretate, ci cum s'a văzut cu 13 Laodicea și mai ales cu practica Bisericii primitive. Astfel nu rămâne decât să constatăm, că mobilul acestor critici neîntemeiate este marea faptă a lui Șaguna, de-a fi scos Biserica românească din jugul ierarhiei sârbești, ceea ce transpiră din accentuarea principiului geografic-politic și condamnarea celui național în organizarea bisericească.

Nimic științifice, criticele ridicate de *Radoslav Radic*, cari

¹⁾. *Ibidem* p. 99. cf. și Ein Kampf um's Recht p. 32. nota.

²⁾. *Ibidem* p. 100.

³⁾. *Ibidem* p. 102.

⁴⁾. *Ibidem* p. 104-105.

că o prin nota lor excepțională iau caracterul unei diatribe vulgare.

Expunând organizația bisericii sârbești, pe care o califică curat protestantă, R. Radic, afirmă, că «paternitatea ei aparține fără îndoială mitropolitului ardelean Andrei Șaguna. El știuse să introducă, prin contrabandă, în Biserica românească-cu falșificarea oribilă a canoanelor — sinoadele laice, pe cari, spre a masca falșificarea, le numise pentru întreaga Mitropolie bisericești-administrative-mitropolitane, iar pentru dieceză sinoade eparhiale». De aci au copiat mai târziu, reformatorii sârbi opera lor, cum se poate dovedi din comparația paralelă cu textul Statutului organic.¹⁾

Prin organizația aceasta, congresul sârbesc a desfăcut în 2 părți puterea bisericească: una pur spirituală lăsată Episcopului, iar alta administrativă trecută soboarelor. Această divizare a fost făcută mai întâi în biserica românească de Șaguna, care lipsit de orice simț juridic, cu falșificarea sau simpla ignorare a dispozițiilor canonice, a împărțit sinodul episcopesc mitropolitan în două, în așa numitul sinod bisericesc administrativ, și administrativ dogmatic. Cel dintâi este o simplă adunare de laici, împodobită în mod arbitrar cu titlul de sinod mitropolitan-administrativ, bisericesc (sau congres), și conduce mitropolia sub raport administrativ, iar cel din urmă constă din Episcopi, având să înfățișeze sinodul mitropolitan bisericesc canonic, însă redus numai la cele spirituale. În diecezele singuraticе, Episcopii sunt siliți să cedeze puterea bisericească administrativă, adunărilor eparhiale laice, pe cari Șaguna le-a numit în mod falș «sinoade eparhiale», fără a se rușina să aducă pentru motivarea lor, — în lucrarea sa Compendiu de drept canonic care geme de neștiință și de concepții pe dos — canoanele cari vorbesc despre sinoadele eparhiale episcopoești din singuraticеle mitropolii.

El a întrebuițat, din neștiință sau cu tendință — nu-i sigur — cuvântul «eparhie» în înțelesul de azi, și citează canoanele privitoare la sinoadele eparhiale episcopoești astfel, ca și când ele ar trata despre adunările diecezane alias «sinoade eparhiale», fabricate de dânsul, fără a se gândi,

¹⁾. Dr. Radoslav Radic. Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei den Serben in österreich-Ungarn. Werschetz. 1877. vol. I. 99 nota.

astfel de înșelăciune se va descoperi curând și va fi cu atât mai ordinară și mai neiertată, cu cât derivă dela un Mitropolit. ¹⁾).

În acest gen, lipsit de orice demnitate, brodează Radic pagini întregi, pe cari ne dispensăm de-a le mai reproduce, mărginindu-ne la simpla lor indicare. ²⁾).

Dar pentru a cunoaște onestitatea științifică a acestui scriitor, e util să cităm un exemplu foarte instructiv. Șaguna în «Compendiu de drept canonic» spune, că Mitropolitul care se alege dintre Arhimandriți sau alți ieromonahi, se hirotonește întru Arhiereu de către patriarh, ³⁾).

Radici nu se sfiște a scrie, că Șaguna falsifică canoanele, susținând, că Mitropoliții erau aleși de către Arhimandriți și ieromonahi. ⁴⁾).

Motivul acestei metode de violențe neobicinuite este tot sentimentul de rasă, care nu se putea împăca de loc cu succesul istoric al lui Șaguna de-a fi înlăturat domnia apăsătoare a Sârbilor, câștigând pentru poporul românesc independența bisericească în formele sigure și naționale ale vechei Mitropolii de Alba-Iulia.

Sistemul de critici pe care l'am examinat, a fost clădit pe presupunerea că, autorul Statutului organic ar fi Mitropolitul Șaguna.

Cercetările noastre au arătat însă, că aceasta constituie o mare eroare istorică, isvorată de-o parte din ignorarea operei originale a lui Șaguna, de alta din necunoașterea împrejurărilor în cari s'a legiferat Statutul organic.

E în adevăr surprinzător, că aceste două elemente fundamentale de judecată, au scăpat din vedere și scriitorilor români, ispitindu-i astfel să tragă concluzii din cele mai greșite și să acrediteze în opinia publică o legendă regretabilă, care să se mențină cu încăpățănare până în zilele noastre.

Prin cercetarea faptelor și a personalității canonice a mitropolitului Șaguna, credem a fi restabilit, în chip convingător, adevărul istoric, pe urma căruia trebuie să cadă și întreaga clădire de critici superficiale analizată în capitolul de față.

¹⁾ *Ibidem* p. 91 nota.

²⁾ *Ibidem* p. 104, 106, 114, 116 nota 2, 118 nota 7, 131 nota 2, 156 nota 1, 180, 241 nota 1.

³⁾ *Ibidem* p. 100 nota 4.

⁴⁾ *Compendiu de drept canonic* p. 109.

INCHEIERE.

Scopul acestui volum fiind cercetarea organizației noastre bisericești cu specială considerație la Biserica românească din Ardeal în epoca dela 1848-1868, nu era decât firesc să interprimem și o reprivire canonică-istorică, merită a ne oferi premisele de lipsă întru înțelegerea frământărilor și aprecierea luptelor constituționale din epoca amintită, care cu drept cuvânt poate fi socotită, sub raportul dreptului bisericesc, *epoca eroică* a Bisericii.

Din expunerile noastre se desprind, în chip logic, următoarele încheieri:

La începutul formării sale, Biserica poporului românesc din Dacia, urmă, în privința organizației, principiile generale de cari era călăuzită Biserica universală din Răsărit.

Aceste principii, depuse în Canoane și în practica creștinismului primitiv, se rezimau pe temelia *ierarhică* așezată de Hristos, potrivit căreia guvernarea Bisericii intra în competența exclusivă a Episcopilor, constituiți *sobornicește*, adică în organizație sinodală.

Cum însă Biserica din nordul Dunării se afla între popoarele barbare, forma de guvernare ierarhică-sinodală nu putea fi respectată din lipsa Episcopilor, și de aceea se îngădui prin excepție, ca ea să fie *administrată* de către Episcopii vecini, fără convocarea de sinoade locale. Această administrare era însă atât de anevoioasă, încât se văzu repede nevoia introducerii unei conduceri imediate indigene, care să facă față cerințelor zilnice de viață religioasă ale poporului risipit prin văile și pădurile unei regiuni atât de întinse. Așa se iviră cei dintâi *vlădici de schituri*, în persoana unor preoți sau călugări mai cuvioși de cât alții prin viața și deprinderile lor ascetice. După toate probabilitățile ei n'aveau o consacrare canonică, dar îndeplineau funcțiuni arhiericești în urma unor necesități evidente, legate de menținerea creștinismului.

Acești vlădici se mențin până la înființarea celor dintâi episcopii canonice din veacul XV-lea.

O conducere ierarhică-sinodală nu se putu însă stabili în Ardeal din simplul motiv, că lipsea organizația mitropolitană solidă cu episcopii sufragane. Iar când la 1698 Mitropolia Ungro-Vlahiei obligă pe Mitropolitul Atanasie să țină sinoade, nu-i cere să le constituie din episcopi — cari în adevăr lipseau — ci dintre cei mai distinși *preoți* ai provinciei mitropolitane. Iată cum intervin împrejurările vieții, schimbând prescripțiile categorice ale canoanelor. Așa să explică deosebirea ce le întâlnim în organizația atâtor biserici particulare, cari silite de deversitatea condițiilor istorice-biologice, își creiară în cursul evoluției lor forme particulare de existență, păstrând însă baza comună fixată din partea Apostolilor și a Sfinților Părinți.

Biserica universală a admis aceste particularități, consfințind canoanele sinoadelor locale în al șaselea sobor ecumenic.

Biserica românească s'a adaptat și ea acestor factori biologici, ajungând să-și întemeieze instituțiuni de drept bisericesc, cari nu erau codificate în canoanele sobornicești, dar se impuneau prin condițiile speciale de dezvoltare istorică a neamului nostru.

Una din cele mai importante instituțiuni de drept bisericesc, este aceea a *laicilor*. Am urmărit-o cu deosebită atențiune de-a lungul lucrării noastre și am descoperit-o aproape statornic, chiar când insuficiența documentelor — mai mult străine — n'o menționează după interesul ce i-l purtăm noi.

Incepând cu actul patriarhal dela 1391, care consacra în mod canonic participarea laicilor în organizația și viața externă a Bisericii, am citat o serie de documente menite să arate, că deși instituția laicilor nu poate fi constatată ca având un caracter permanent, ea totuș a fost susținută de către Biserică și în forme mai primitive până în epoca de organizare constituțională a veacului al XIX-lea.

Constatând -- pe cale documentară -- origina ei românească, am înlăturat teoria interesată și neștiințifică, care-i atribuia o soriginte de marcă protestantă. Pentru limpezirea problemei, am adus dovezi din cele dintâi veacuri ale Creștinismului, cum și din viața de mai târziu a Bisericii răsăritene și apusene, subliniind intervenția mirenilor în exercițiul puterii juridictionale. Nimic nu dovedește însă mai bine zădărnicia

teoriei despre un pretins împrumut calvin sau protestant, decât sbuciumările și lupta în adevăr eroică, duse subt -- impulziunea ideilor din 1848 -- de către toate Bisericile ardeleno neprotestante. Acțiunea largă și perseverentă a Bisericii romano-catolice și greco-catolice pentru democratizarea constituțiunii, prin introducerea elementului laic în toate instituțiile ecclesiastice de seamă, ne îmbie un argument convingător, că acuza de protestantism ridicată împotriva Bisericii ortodoxe, este lipsită de temeieri științifice serioase.

Dar ceea ce forma punctul central al lucrării noastre, era opera mitropolitului *Andrei Șaguna*, privitoare la organizarea constituțională a Bisericii ardeleno.

Din cercetările amănunțite ce le-am făcut, s'a putut constata, că *Șaguna* era condus în marea sa acțiune constituțională de principiul ortodocsiei, al tradiționalismului și actualismului. El n'a căutat să fie un inovator ambițios, ci un *sintetizator* cuminte al faptelor și curentelor ce frământau conștiința istorică și modernă a credincioșilor săi, dând Bisericii o astfel de constituție, care păstrând doctrina canonică, să răspundă și nevoilor vii de ordin religios-național ale poporului românesc.

Toată originalitatea dar și superioritatea concepției sale se cuprinde în această fericită doctrină, care fu depusă în Proiectul de constituție Bisericească elaborat de dânsul în 1864.

Urmând cu căldură tradiția creștinismului antic, în ale cărui forme de viață și organizație bisericească găsește modelul constituției bisericești din ori ce timp, *Șaguna* sprijinit pe-o vastă cultură canonică și istorică, ține să dea din nou suflet instituțiilor primitive, convins că reînvierea lor este cu atât mai îndreptățită și utilă, cu cât Biserica românească le practicase în cursul dezvoltării sale. Și dacă ele n'au rămas permanent în uz, cauza trebuie căutată în violența și dușmănia puterii politice, totdeauna agresivă față de poporul ortodox tolerat. Acum însă, când această atitudine pierdea din ascuțișul ei distrugător, vechile așezăminte de conservare religioasă și națională trebuiau să fie puse în valoare în cadrele sigure ce le putea oferi o constituție ce și-o da Biserica însăși. Dacă s'ar fi acceptat

Proiectul lui Şaguna, poate faţa Bisericii ortodoxe ar fi alta decât cea de astăzi.

El însă căzu din lipsa de pregătire şi de intuiţie a Congresului naţional bisericesc dela 1868, care înlăturând concepţia lui Şaguna, ne dădu constituţia cunoscută sub denumirea de *Statut organic*. Acest capitol, de extremă importanţă în istoria dreptului nostru bisericesc, a fost aşa de mult ignorat, încât din necunoaşterea lui s'a creiat păgubitoarea legendă, că autorul *Statutului organic* ar fi nemuritorul Andrei Şaguna.

Cred, că prin cercetările de faţă am izbutit să risipesc această mare eroare *dovedind, că autorul Statutului organic este Congresul naţional-bisericesc din 1868, şi restabilind prin aceasta nu numai prestigiul personalităţii canonice a mitropolitului Şaguna, dar înălţând şi iubirea noastră pentru el, la nivelul unui cult conştient, izvorât din întrebuiţarea metodelor riguros ştiinţifice.*

Din toate acestea se desface marele învăţământ, că acţiunea legiuitoare a mitropolitului *Andrei Şaguna* înfăţişează toate criteriile unei opere de valoare permanentă, pe care Biserica ortodoxă recunoscătoare este obligată s'o consulte totdeauna, spre a culege deacolo ca dintr'o scriptură luminată, înţelepciunea prevăzătoare chemată să-i deschidă cărările vieţii şi mântuitoarea perspectivă a idealului evangelic.

ANEXA I

Z A C O N I C

DIN

1680

Zaonic.

Ce se zice cartea legilor, care legi se judecă în scaunul sfânt al Besearecii în mitropolia Belgradului în săborul vlădicesc cu toți protopopii țării. Și alte legi care se fac fără de săborul mare, vlădica cu titorii și cu jurații.

Inceputam a scrie, când au fost anii Domnului 1680 Iunie, când săborul mare a toți protopopii, cu voia și porunca prealuminatului și milostivului Domnului nostru a Craiului *Apafi Mihail* den mila lui Dumnezeu Craiul Ardealului, Domnul părții țării ungurești șpanului săcuilor iproci, pre părintele *Iosif Budai* pre vlădicia Ardealului Metropolit Belgradului l'au ales. Fiind notarăș săborului mare protopop Ioan din Vinți, și titor mânăstirii Belgradului împreună cu protopop George din Daia și protopop Văsiu den Belgrad și protopop Oprea den Armeni, Havașali Suciul Pal den Belgrad: titorii Besearecii și jurați Scaunului și mitropoliei Belgradului.

Avut'au această Mitropolie totdeauna grijitori și titori cu ajutoriu, iar titorii adevărați și jurați i'au rânduit în vlădicia mitropolitului Sava Brancovici, când am scris dela nașterea lui Hristor 16 — luna —

Titorii cari s'au rânduit atuncea întâi, aceștia sânt: Protopop Ion de Vinți, protopop Toma den Belgrad, Dumitru logofătul, Groza Miclăuș den Belgrad. Atuncea s'au rânduit în săborul mare cu voia și cu sfatul a toți protopopii, după aceea întăriți și cu cartea prealuminatului și mil. Domnului nostru a Craiului, în care carte a Măriei Sale să veade, ce-i deregătoria titorilor și pre ce sânt rânduiți; iaste scris în căptălănia Belgradului.

Iar pentru să nu se uite dereptatea Besearecii noastre și obiciaiul cel bun, cu carele au trăit pân'acum și dreptățile Craiilor spășiți, cu care ne-au miluit, și a Măriei sale prealum. Domnului nostru Craiul de acum, ce milă au arătat cătră

acest săbor și beseareca săracă a noastră în neamurile creștinătății să se pomenească, scris'am într'acest pomelnic al Mitropoliei noastre a Belgradului:

1. Întâi canonul au obiceiul, când alegem au punem vlădică; list 1.
2. Vlădica cu ce rânduială trebuie să trăiască, list.
3. Ce-i deregătoria titorilor.
4. Ce are beseareca bun au avere.
5. Ce este venitul besearecii.
6. Canonul protopopilor.
7. Canonul popilor.
8. De popii care vin dentr'alte țări.
9. De săborul mare; obiceiul, slobozie, tărie,
10. De săboarele mici ale eparfiilor.
11. Despre alegerea diacilor pre popie.

INTĂI PARTE

DESPRE ALEAGEREA VLĂDICIEI.

Aleagerea Vlădicăi nostru rumânesc aicia în Ardeal este den mila și din voia Craiului, care lucru ne este noauă îngăduit dela Craii cei mai de demult răposați. Când va lipsă să se strângă toți protopopii și încă și dentre ceialalți preoți și den voia a tot săborul, unindu-se toți la un cuvânt, așa să-l aleagă. Care de se va părea și Craiului că este harnic, așa-l va întări în vlădicie precum se vede în Probata constituționes titlul al optulea, articuluș întâi.

A DOUA PARTE.

Vlădica cu ce rânduială trebuie să trăiască,

A PATRA PARTE.

Despre avuția besearecii, se știe argintul, odăjdiile, cărțile. Măria sa prealum și mil. Domnul nostru Craiul Mihai Apafi den mila lui Dumnezeu iprocî. porăncitu-ne-au noauă titorilor, cum să luăm sama dela părintele mitropolitul Sava Brancovici de tot bunul besearecii și venitul școalei ș'a tipografiei. Pre porunca Măririi Sale strângându-se toți protopopii în Belgrad la mănăstire rojd. boj. 1679 luna Iunie 6 și părintele mitr. Sava Brancovici acestea ne-au dat la mână în sama besearecii. (urmează înșirarea obiectelor).
(Din *T. Cipariu*, Acte și Fragmente p. 257-269).

ANEXA II

CONSTITUȚIE BISERICESCA

VOTATĂ

DE

Sinodul eparhiei Aradului adunat la Chișineu în ziua de 24 Martie 1849

Poporul și Clerul eparhiei greco-neunite române a Aradului dorind să înainteze potrivit cu spiritul vremii, a găsit de cuviință să aducă următorul ordin provizor.

DESPRE SINODUL EPARHIEI ARADULUI

ART. I.

Sinodul eparhial este adunarea preoțimii și a poporului.

§ 1. Limba sinodului va fi cea română.

§ 2. Sinodul se va alcătui din reprezentanții preoțimei și ai poporului, preoțimea având să aleagă după 50 parochii un membru cleric, iar poporul după 18.000 suflete un membru laic, așa însă ca reprezentanții preoțimei să formeze a treia parte din sinod. Va alege separat câte-un membru: mănăstirea Hodoșului, institutul teologic și pedagogic. Directorul școlilor primare va fi convocat totdeauna. De sine înțeles, că episcopul eparhiei este membru natural al sinodului.

§ 3. Modul alegerii reprezentanților se statorește astfel, că fiecare comună alege un alegător, cari provăzuți de comune cu plenipotențe se adună în localitatea alegerii, unde se îndeplinește alegerea deputaților sinodului în fața comisiunii trimise de Consistor.

§ 4. Membrii Sinodului se aleg pe 3 ani, urmând firește că preoțimea face alegeri separat.

§ 5. Deputații se verifică în temeiul unui extras al protocolului de alegere.

§ 6. Sinodul care va fi totdeauna public, se ține în fiecare an pe ziua de 1 Mai; ca locuri de întrunire se statoresc orașele Arad și Oradea Mare astfel, că de 2 ori va fi în Arad și odată în Oradea Mare.

§ 7. Publicarea sau dacă alegerile s'ar fi săvârșit, convocarea sinodului se face cel puțin cu 30 zile înainte prin episcopul sau vicariul eparhial. Dacă acesta n'ar vrea

sau episcopia ar fi vacantă, convocarea o face consistorul din Arad.

§ 8. Infățișându-se deputații la locul adunării, episcopul sau vicarul episcopesc deschide ședința. Apoi plecând la invocarea Duhului sfânt se întorc și aleg 2 președinți și 2 notari, unul din cler și altul din laici. Alegerea se face după putința cu aclamație, iar la cererea alor 4 deputați cu vot secret fără candidare.

§ 9. Alegerea președinților și notarilor din 8 se face numai cu majoritate de voturi.

§ 10. După acestea președinții și notarii aleși ocupându-și scaunele, sinodul este constituit.

ART. II.

Drepturile sinodului.

Drepturile sinodului se întind asupra cârmuirii și supravegherii tuturor afacerilor bisericești și școlare:

§ 1. Toate trebile și chestiunile cârmuirii sau oficiului bisericesc și școlar.

§ 2. Alegerea, în caz de vacanță, a episcopului sau vicarului, a președintelui, Arhimandritului și a oricărui funcționar mănăstiresc dela protodiacon în sus, a protopopilor, a membrilor interni ai Consistorului, a Directorului școlar districtual și a tuturor funcționarilor corpului profesoral.

§ 3. Alcătuirea sistemii de cârmuire, promovarea organizării consistoarelor, institutelor și școlilor primare.

§ 4. Amovarea din post—dacă o cere purtarea—a oricărui membru din cei înșirați în § 2 al acestui articol.

§ 5. Judecarea plângerilor în dreptate contra funcționarilor sau profesorilor aleși de acest sinod.

§ 6. A înainta memorii și cereri locurilor mai înalte în chestiuni religioase, bisericești, școlare și de educațiune.

ART. III.

Datorințele sinodului.

Pentru binele obștesc, de care e vorba, fiecare membru al sinodului e dator să se lapede de ori ce interes personal.

§ 1. Sinodul se ocupă cu descoperirea stării fundațiilor eparhiale ori de cine și în ori ce chip ar fi fost ele făcute, anume:

a). Fundațiunea episcopiei.

b). Fundațiunea unei sau altei parohii.

c). Fundațiunile institutului clerical și preparandial.

d). Fundațiunea conducerii școlilor primare.

și e). Fundațiunile, făcute de ori cine în eparhie, pentru preoți și școlile primare.

§ 2. A examina în fiecare an odată socotelile fundațiilor și ori ce fel de socoteli cari privesc eparhia și se administrează de oficii bisericești. Socotelile bisericilor le va examina numai dacă s'ar fi ivit plângeri, aplicând în cazuri de infidelitate dovedită, § 4 al art. II.

§ 3. În privința socotelilor, fiecare membru va vota cu subscrierea numelui.

§ 4. Fiecare membru sinodal, al cărui nume se află în protocol, are răspundere materială față de obște pentru ocrotirea unui sau altui infidel.

§ 5 Executarea hotărârilor sinodale se încredințează consistorului respectiv.

§ 6. Alegerea episcopului, a vicarului episcopesc și a directorului școlilor primare se va înainta guvernului prin secția română a ministerului de culte.

DESPRE CONSISTORUL EPARHIAL

ART. I.

Consistorul este judecătoria bisericească, care hotărăște asupra chestiunilor sacramentale, bisericești și religioase.

§ 1. Consistorul e alcătuit din următorii membrii interni: episcopul sau vicarul său ca președinte, 6 asesori, dintre cari 2 din preoțimea de mir, notar și fiscal (procuror) care e totodată și contabil. Acești 2 din urmă—notarul și fiscalul—au numai vot consultativ. Fiecare consistor va mai avea un copist și un servitor (cursor).

§ 2. În eparhia Aradului sunt două consistoare independente unul de altul, în Arad și Oradea mare.

§ 3. Consistorul va ținea ședințe în săptămâna dintâi

a fiecărei luni și nu se închide decât după ce vor fi terminat toate lucrările. Dacă însă cer împrejurările, se pot ținea ședințe mai des. În astfel de cazuri, convocarea o face președintele consistorului sau dacă, acesta ar fi împiedecat ori s'ar împotrivi la ținerea ședințelor ordinare și extraordinare, asesorul cel mai bătrân în ordinea alegerii va convoca pe asesori în locul fixat și va ținea ședință sub presiul lui.

§ 4. Asesorii sunt datori a se prezenta la Consistor; dacă însă ar fi împiedecați din ori ce motive, vor raporta președintelui din vreme, cu arătarea pricinei.

§ 5. Asesorii de astăzi rămân în funcțiunile lor, dar drept de vot au numai în cazul, când sunt invitați și suplinesc pe asesorii în funcțiune (assesores actuales) cari sunt împiedecați de-a participa la ședință.

§ 6. La ședințe trebuie invitați toți asesori actuali; pentru aducerea unei hotărâri în ori ce chestiune, ajunge însă dacă pe lângă președinte sunt 4 asesori, dintre cari unul neapărat din preoții de mir.

ART. II.

Despre cercul și datorințele Consistorului

§ 1. Dacă s'ar ivi vacanța în astfel de oficii, a căror îndeplinire se ține de drepturile sinodului, consistorul, fără a aștepta convocarea sinodului, le îndeplinește provizor prin suplinire. Totodată publică concurs, iar petițiile însoțite de părerea consistorului competent, le transpune sinodului eparhial.

§ 2. Judecătoria Consistorului va desbata afacerile bisericesti, contractele de căsătorie și logodnă, despărțirile de pat și masă și procesele de călcarea jurământului. Procesele—cu excepția celor neînsemnate, cari se rezolvă sumar—se vor desbata înaintea Consistorului pe lângă următoarele formalități:

1. Reclamantul își va înainta cererea sau reclamația la notarul Consistorului, în atâtea exemplare plus una, câți acuzați sunt. Notarul o trece îndată în registru, apoi prezentând-o în prima ședință, se statorește pentru acuzat o zi de înfățișare potrivită cu distanța mai mică ori

mai mare a locuinței sale; în privința aceasta vor fi normative mai ales dispozițiile legilor regnicolare.

2. Hotărîrea această se scrie pe dosul cererilor, cari se trimit preotului local sau celui mai apropiat de locuința acuzatului cu însărcinarea să-i comunice—după legile regnicolare—exemplarul acuzei sau dacă ar fi mai mulți acuzați tuturora separat, trimițînd Consistorului totdeauna dovada de înmânare; consistorul se va îngriji, după putință, ca părților să nu li se facă cheltuieli.

3. La data satorită părțile acuzate se vor înfățișa înaintea Consistorului fie în persoană fie prin plenipotențiați. Dacă partea acuzată nu s'ar înfățișa nici în persoană nici prin plenipotențiat, atunci la cererea acuzatorului, acuzatul va fi condamnat în acțiunea dovedită și în cheltuielile de judecată. Sentința aceasta se va extrada numai a treia zi, în care timp prezentîndu-se acuzatul înaintea Consistorului și justificînd satisfăcător cauza întîrzierii sale, se achită și fără a mai aștepta citație nouă se va apăra în proces. Dacă însă nu s'ar prezenta în timpul indicat sau prezentîndu-se n'ar putea justifica pricina întîrzierii, va fi condamnat prin sentința a doua atât în acțiune, cât și în cheltuielile cauzate partidei prin această întîrziere. Aceste sentințe se vor executa prin scrisoare de provocare, partea condamnată avînd dreptul să ceară înnoirea procesului.

4. Dacă acuzatul s'a prezentat la termen dar nu vrea să se apere, el poate fi condamnat, la cererea acuzatorului, din motivul neapărării, atât la cele susținute în acțiune cât și la cheltuielile de judecată. Se notează, că în procese matrimoniale nu se poate aduce sentință de condamnare din motivul neprezentării ori a refuzării de apărare.

5. Deoarece se întîmplă adeseori că amîndoi soții își manifestă dorința de despărțire, prin ceea ce această taină poate fi călcată cu ușurință, e de datoria deosebită a fiscalului consistorial, ca apărător al tainei căsătoriei, să apere întregitatea căsătoriei silindu-se a răsturna toate motivele aduse contra ei.

6. Dacă partea reclamantă nu s'ar prezenta la data stabilită, fie în persoană sau prin plenipotențiat, acuzatul, la cerere, se achită și reclamantul se condamnă la plă-tirea cheltuielilor cauzate.

7. Infățișându-se amândouă părțile, consistorul va purta grijă, ca procesul să nu se lungească în mod nefolositor sau să se țină mai multe pledoarii decât asupra celor 3 excepțiuni, iar în fondul procesului nu va îngădui mai mult de 4 pledoarii. Totodată Consistorul va fi cu băgare de seamă, ca părțile să nu întrebuițeze cuvinte vătămătoare, iar dacă totuș ar face-o vor fi pedepsite în conformitate cu legile regniculare

8. Dacă s'ar cere în proces ascultarea martorilor, partida va aduce martorii înaintea Consistorului întreg; sau va cere ascultarea lor prin 2 asesori delegați; dacă martorii, ar refuza depoziția, vor putea fi siliți la aceasta prin ajutorul autorității municipale competente.

Martorii ascultați astfel sub jurământ de către asesorii delegați, se consideră ca autentificați, pe când martorii ascultați de autoritatea civilă vor fi autentificați numai înaintea Consistorului.

9. În procesele purtate înaintea Consistorului, afară de cele sumare (sumarias causas) se pot folosi—conform legilor regniculare—următoarele remedii de drept: revocatio procurationis, depunerea procesului, apelațiunea și revizuirea.

10. În aplicarea legilor asupra faptelor, în dezbaterile și judecarea proceselor se ține samă de:

a). Vechiul și Noul Testament.

b). Canoanele apostolești.

c). Cele 7 sinoade ecumenice și 9 sinoade locale, primite de biserica răsăriteană greco-neunită.

d). Părinții cuprinși în can. 2 al sinodului VI ecumenic din Trula.

e). Regulele statorite de Consistor pentru călugări.

11. Dacă președintele sau vr'un asesor ar fi interesat în cauză, nu poate lua parte la aducerea sentinței, ci el va fi suplinat prin altul; interesarea sau rudenia se întinde până la gradul IV, iar afinitatea până la gradul II inclusiv.

12. Sentința adusă se publică părților anume chemate.

13. Dacă una din părți nu-i mulțumită cu sentința, e datoare să anunțe și să înregistreze apelația în termen de 3 zile, ceea ce nefăcând sentința devine res judicata,

cu excepția proceselor matrimoniale și a socotelilor fundationale, cari sunt apelabile de felul lor.

14. Sentințele aduse în baza jurământului părților precum și acelea, cari se aduc în procesele apelate și pierdute în fața judecătoriei apelative, și pierdute din nou în fața Consistorului prin partea care a cerut revizuirea, nu se mai pot apela sub nici un cuvânt.

15. Sentințele apelate nu se pot executa decât după sosirea lor dela judecătoria apelativă; dacă însă ar cere-o asigurarea partidei, se va ordona—în caz de primejdie sechestru judiciar.

16. Până când se va putea înființa mitropolia română, apelațiile se fac la secția bisericească a Ministerului.

17. Cauzele sumare se vor desbăte în chipul următor: Cererea acuzatorului, provăzută cu documentul necesar se comunică acuzatului cu ordinul, ca amândoi să se prezinte în fața Consistorului la un termen scurt dar potrivit depărării, unde în urma pledoariilor lor verbale fixate în protocol se va aduce sentință. Această sentință se publică îndată ordonându-se și executarea ei.

18. Procesele înaintea Consistorului se vor desbăte în ordinea obicinuită, iar cele matrimoniale și ale săracilor extraserial cu precădere.

19. Consistorul nu va ținea repaos juridic (törvenyszünet).

§ 3. Sentințele sau hotărârile consistoriale se aduc cu majoritate de voturi. Pe când executarea acestora și a hotărârilor sinodale transpuse Consistorului, se face, pe lângă răspundere, de către unul sau mai mulți asesori delegați.

§ 4. Episcopul, vicarul sau președintele e dator să extradeze fără întârziere sentințele consistoriale, sau dacă sunt de executat s'o facă imediat. Dacă s'ar împotrivi sau n'ar voi anume, atunci iscăbind-o unul dintre asesorii aleși în ordinea alegerii, o va extrada imediat pentru executare. În acelaș timp e dator, sub răspundere personală, să prezinte sinodului motivele unei astfel de întârzieri sau împiedicări, și întru cât prin aceasta i s'ar fi cauzat cuiva vr'o mare nedreptate, pagubă sau chiar nenorocire, consistorul e dator a prezenta sinodului pe vinovat și

pe lângă aceasta a pune sechestru judiciar pe salariul lui până la convocarea sinodului.

§ 5. Consistorul va veghea în ce măsură își îndeplinesc datorințele funcționarii subordonați sinodului, și se îngrijește de administrarea regulată a fundațiilor și banilor bisericești din eparhie. Consistorul fiind dator a arăta sinodului în fiecare an starea averii bisericești a banilor și a oricărei fundațiuni, va trage la răspundere și dare de seamă pe toți aceia, cari administrează bani puși sub supravegherea sinodului. Intru cât aceștia s'ar găsi vinovați, se vor pedepsi după mărimea vinei lor; înainte de sentință însă ei—pe lângă sechestarea judiciară a salariului, nu vor putea fi lipsiți de postul lor, ci numai de funcționare.

§ 6. Tote procesele pornite contra călugărilor, proto-poșilor și preoților trebuie să se încheie neapărat în 4 ședințe. Dacă una din părți nu e mulțumită cu hotărârea dată apelatie conform punctului 13 § 2, Art. II al sistemii consistoriale, în urma căreia procesul va fi trimis fără întârziere judecătoriei apelative.

§ 7. *Episcopul e dator să hirotonească fără întârziere în termen de 14 zile pe candidații aleși de sinod ori luați în protocol spre acelaș scop de către consistor. Se înțelege dela sine, că cei hirotoniți fără ordinul sinodului sau al consistorului, nu vor putea dobândi posturile pentru cari au fost hirotoniți.*

Iar dacă episcopul ar hirotoni pe cineva fără ordinul amintit, ori nu s'ar îndeplini datorințele arhieresti în paguba preoțimei, consistorul este în drept și dator să prezinte sinodului referat însoțit de actele necesare și totodată pentru mai multă siguranță să pună sub sechestru salariul episcopului.

§ 8. Consistorul nu poate ordona hirotonirea rimănui, dacă nu este nicăiri vacanță parohială sau nu se justifică nevoia unui capelan.

§ 9. Dacă s'ar întâmpla ca episcopul sau vicarul să fie împiedicat ori chiar n'ar voi să convoace sinodul eparhial, Consistorul va lua dispozițiuni potrivit punctului 7 Art. I al sistemului sinodal, raportând sinodului cazul, fără amânare.

§ 10 Episcopul va fi onorat cu 1 aur pentru singhelia preotului și a protopopului.

§ 11. Episcopul, vicarul sau președintele delegat e dator, tot la 3 ani, să facă o vizitație canonică în eparhie. Iar dacă împrejurările ar cere-o mai des și mai ales dacă trebuie cercetată vr'o biserică particulară e dator s'o facă de câte ori cere nevoia și sunt pricini binecuvântate.

Despre vizitația canonică e dator din când în când să raporteze sinodului.

§ 12. Consistorul e obligat să vegheze ca parohiile să nu rămână vacante prea multă vreme.

a) Indată ce devine vacantă o parohie, comuna e dator, ca în termen de 15 zile să aducă aceasta la cunoștința protopopului și Consistorului, rugându-i totodată să facă să circule acest fapt, după care să se publice concurs.

b) Comuna va alege, cu majoritate de voturi, dintre concurenți trei candidați cu însușirile fixate în § 7 al acestui articol, pe care în termen de 15 zile îi va înainta Consistorului pentru alegere.

c) Înaintându-se Consistorului candidarea făcută, acesta cercetează mai întâi dacă candidații au însușirile de lipsă și dacă la unul sau altul nu-i vorba de vr'un impediment canonic. În acest caz, comunică parohiei impedimentul, cerându-i o nouă candidare. Dacă însă împotri-va candidaților nu s'a ivit nici o obiecțiune legală, Consistorul este dator să facă alegerea în cea dintâi ședință având grijă, ca cel ales, să-și ocupe postul în 15 zile dela data alegerii, dacă e preot, sau dacă nu-i sfințit dela data hirotonirii.

d) Dacă concurenții (competentes) ar fi mai puțini de trei, Consistorul va alege din aceștia; sau dacă ar fi numai unul, îl va numi pe acesta de paroh. Tot așa și în cazul dacă nu s'ar prezenta nici un concurent, sau comuna n'ar arăta aplicare spre nici unul sau n'ar vroi să candideze, Consistorul are dreptul să numească pe cineva paroh după modalitățile arătate mai sus.

(Din Arhiva Episcopiei Ortodoxe dela Arad).

ANEXA III

PROIECT
DE
CONSTITUȚIE BISERICESCA
ELABORAT
DE
A. T. LAURIAN
PENTRU SINODUL EPARHIAL DIN 1850

Constituțiunea Bisericii Române.

Biserica Română au suferit multe persecuțiuni și apăsări în decursul secolelor, însă cu toate acestea ea ș'au păstrat și ritul și limba și constituțiunea până în ziua de astăzi.

PRELIMINAR

Biserica Română întemeiată pe canoanele Sinoadelor ecumenice, se numește una, sfântă, catolică și apostolică.

Membrii ei sunt toți acei ce mărturisesc credința creștină, espressă prin simbolul Apostolilor, sunt inițiați prin botez și țin ritul și disciplina ei, cari ca fii ai aceluiași părinte ceresc și frate între sine, au toți drepturi de o măsură, fără diferență de ani și sex, după cuvintele lui Christos: Cel mai mare dintre voi să fie cel mai mic, și cel mai mic să fie cel mai mare.

Cu toate acestea susținerea societății bisericești din afară, ca a unei societăți vizibile, au produs pentru ușurarea celor neputincioși distingerea între membri activi și passivi ai bisericei.

Activi sunt toți cei, ce prin putere, sfatul și averea lor sunt în stare de a contribui la susținerea bisericei, ca a unei societăți vizibile prin urmare toți bărbații în vârstă (de comun de 20 de ani), cari se bucură de oarecare independență în societatea civilă: Passivi se numesc cei ce nu posed calitățile acestea, prin urmare femeile, copiii și cei ce trăiesc din mila altora. (cerșitori.)

Dregători bisericești se numesc acei membri ai bisericei cari s'au ales de biserică pentru administrarea ei, și se împart în două clase: *a.*) Dregători bisericești hirotoniți după ritul prescris sau *b.*) numai însărcinați cu oarecare oficiu pentru trebile bisericei.

Dregători bisericești cu caractere distinse sunt: Presbiterul (Senior, Sacerdos) și Episcopul (Inspector, Pontifex).

Un grad mai mic decât Presbiter este Diaconul (Minister.) și Ipodiaconul (Subminister); și mai mici sunt Lectorul, Cantorul, Sacristanul, Campanarul, Ușiarul, cari vin supt numele general de paraclesiari.

Dintre mai mulți Presbiteri cel mai mare se numește Protopresbiter sau Protopop sau Arhipresbiter; — dintre mai mulți Episcopi cel mai mare se numește Arhiepiscop sau Metropolit.

Comunitatea bisericească simplă se numește Parohie sau Eforie și capul ei se numește Paroh, care în tagma bi-ericească are gradul de Presbiter sau Preot; mai multe comunități simple și compuse (comunități și districte.) formează o Eparhie bisericească sau un Episcopat; și capul lor se numește Episcop; mai multe Eparhii formează o Metropolie sau un Arhiepiscopat sau o Dieceză metropolitană, și capul lor se numește Metropolit sau Arhiepiscop.

Atribuțiile Dregătorilor bisericești.

Atribuțiile Dregătorilor bisericești sunt precis însemnate în canoanele bisericești; noi atingem aici pe scurt numai atribuțiile Dregătorilor bisericești hirotoniți, cari stau în fruntea comunităților bisericești.

1.) Parohul este administratorul și inspectorul parohiei sale; el ca presbiter săvârșește ceremoniile prescise în Euhologion; ca păstor învață pe popor morală și religiunea și-l povețuește prin purtarea sa cea morală și religioasă, dând tuturor exemplu bun, îngrijește de săraci, bolnavi și neputincioși, parte el parte prin Diaconii săi. Spre evidența stării bisericești a parohiei sale ține protocoale acurate despre botezați, cununăți și morți și despre toate relațiunile parohienilor săi cu biserica. El este președintele ordinar al sinodului și consistorului parohial; el înfățișează biserica sa din afară către autoritățile civile, și din lăuntru către superiorii săi bisericești, și pune în lucrare toate ordinațiunile mai înalte.

2.) Protopopul este administratorul și inspectorul districtului său bisericesc, de aceea trebuie cel puțin odată pe an se viziteze toate bisericile din districtul său, se țină protocoale spre evidența tuturor trebilor bisericești din

districtul său, se pună în lucrare toate ordinațiunile mai înalte și se raporteze despre toate la Episcopul său. El e președintele ordinar al sinodului și consistorului districtual, el înfățișează districtul său bisericesc din afară către autoritățile civile și din lăuntru către superiori săi bisericești, el propune pe aleșii Diaconi și Preoți spre hirotonire Episcopului.

3.) Episcopul este administratorul și inspectorul Eparhiei sale, de aceea trebuie cel puțin odată la patru ani se viziteze toate bisericile din Eparhia sa, se stăruiască ca dregătorii bisericești să-și îndeplinească datorițele sale după canoane și se țină protocoale spre evidența tuturor trebilor din Eparhia sa. El este președintele ordinar al Sinodului și consistorului episcopal; el înfățișează biserica sa din afară către autoritățile civile și din lăuntru către Arhiepiscop, el săvârșește ceremoniile prescrise în Arhieraticon prin urmare hirotonește pe Diaconi și pre preoți și întărește pe Protopopi.

4.) Arhiepiscopul (Metropolitul) este inspectorul Episcopatelor subordonate bisericii metropolitane, el o înfățișează din afară către autoritățile civile și din lăuntru către Demnitari bisericești, ține protocoale spre evidența Arhiepiscopatului. El e președintele ordinar al sinodului și consistorului metropolitan, el hirotonește pe Episcopi însă n'are autoritate absolută peste ei, acesta se exercitează numai de Sinodul metropolitan.

Sinoadele bisericești.

Biserica, în înțelesul creștin nu e altceva decât o adunare (ecclesia), cu toate acestea spre constituirea, organizarea și administrarea ei s'au așezat adunări strâns definite supt numele de Sinoade. Sinoadele bisericești se clasifică după comunitățile bisericești; și sunt: a.) parohiale, b.) districtuale, c.) eparhiale și d.) metropolitane.

a.) *Sinodul parohial* se compune din toți membri a tivi ai Parohiei. Parohul e președintele ordinar al Sinodului parohial.

Pentru trebile curente este *consistorul parohial*, compus din 4 membri (curatori) supt preșidenția parohului.

b.) *Sinodul districtual* se compune din toți Parohii și

din câte un Deputat mirean din fiecare parohie ales în sinodul parohial. Protopopul e președintele ordinar al sinodului districtual, în lipsa lui suplinește cel mai bătrân paroh.

Pentru trebile curente este *consistorul districtual* compus din 6 membri, trei parohi și trei mireni supt președinția protopopului.

c.) *Sinodul eparhial* (episcopal) se compune din toți protopopii, din câte 2 Deputați preoți și câte 3 Deputați mireni din fiecare district, aleși în sinodul districtual. Episcopul e președintele ordinar al Sinodului eparhial, în lipsa lui suplinește cel mai bătrân protopop.

Pentru trebile curente este *consistorul episcopal* compus din 12 membri, 6 preoți și 6 mireni, supt președinția Episcopului.

d.) *Sinodul metropolitan* (Arhiepiscopal) se compune din toți Episcopii, toți protopopii, câte 1 Deputat mirean din fiecare Episcopat, câte 1 Deputat preot, și câte 2 Deputați mireni din fiecare district, aleși în Sinoadele districtuale. Arhiepiscopul e președintele ordinar al sinodului metropolitan, în lipsa lui suplinește cel mai bătrân Episcop.

Pentru trebile curente este *consistorul metropolitan*, compus din 16 membri: 8 preoți și 8 mireni, supt președinția Arhiepiscopului.

Atribuțiile Sinoadelor.

1.) Sinodul parohial a.) își alege pe Dregătorii săi bisericești, pe paraclesiari, pe diaconi pe paroh și pe curatori, b.) își alege pe Deputați la Sinodul districtual, c.) face dispozițiuni pentru zidirea bisericeii, a institutelor filantropice și educătoare, pentru susținerea lor și a dregătorilor bisericești, d.) judecă pe paraclesiari, e.) poate reclama în contra Diaconilor și a parohului la Sinodul districtual și eparhial, f.) cere rațiuni dela curatori (consistorul parohial) cari trebuie să pună în lucrare toate dispozițiunile sinodului parohial.

Ordinar se ține odată pe lună, extraordinar după trebuință la orânduirea parohului sau a protopopului.

Consistorul parohial administrează averea parohiei în-

grijește de instituțiile parohiale și dă rațiuni sinodului parohial. Se ține odată pe săptămână.

2.) *Sinodul districtual* (protopop) *a.*) își alege pe protopop și consistorul său, *b.*) își alege pe Deputați la sinodul eparhial și metropolitan, *c.*) face dispozițiuni pentru așezămintele bisericești instituțiile filantropice și educatoare din tot districtul, pentru susținerea lor, a protopopului și consistorului districtual, *d.*) judecă cauzele Dregătorilor bisericești apelate dela consistor la sinodul districtual, *e.*) poate reclama în contra protopopului la sinodul eparhial *f.*) face rațiuni dela consistor care trebuie se pună în lucrare toate dispozițiile sinodului districtual. Ordinar se ține odată la trei luni, în Ianuarie Maiu și Octombrie; extraordinar după trebuințe la orânduirea protopopului sau a Episcopului.

Consistorul districtual administrează averea protopopatului, îngrijește de instituțiile districtuale judecă cauzele de căsătorie și disciplinare ale dregătorilor bisericești în prima instanță și dă rațiuni sinodului districtual. Se ține odată pe săptămână.

3.) *Sinodul eparhial* (episcopal) *a.*) își alege pe Episcop și consistorul său, *b.*) își alege pe Deputați săi la sinodul metropolitan, *c.*) face legi administrative, disciplinare și eclesiastice-economice pentru toată eparhia, *d.*) îngrijește pentru așezămintele Episcopatului și susținerea lor, pentru susținerea clerului și creșterea lui, *e.*) judecă cauzele dregătorilor bisericești apelate dela consistorul la sinodul eparhial, *f.*) poate reclama contra episcopului la sinodul metropolitan, *g.*) cere rațiuni dela consistorul episcopal care trebuie se pună în lucrare toate dispozițiile sinodului eparhial.

Ordinar se ține odată pe an în luna lui Noembrie, extraordinar, după trebuințe, la orânduirea Episcopului sau a Metropolitului, sau la cererea protopopilor.

4.) *Sinodul metropolitan* (arhiepiscopal) *a.*) își alege pe Metropolitul și consistorul său, *b.*) face legi administrative, disciplinare și eclesiastice-economice pentru tot Arhiepiscopatul, *c.*) îngrijește pentru toate așezămintele metropolitane și susținerea lor, pentru susținerea clerului și creșterea lui în special a celui înalt, *d.*) judecă cauzele persoanelor

bisericești în ultima instanță, prin urmare și pe Episcopi și pe Metropolit, e.) cere rațiuni dela consistorul metropolitan, care trebuie se pună în lucrare toate dispozițiunile sinodului metropolitan.

Ordinar se ține odată la patru ani (la fiecare an visect), extraordinar după trebuință la orânduirea Metropolitului sau la cererea Episcopilor.

Consistorul metropolitan administrează averea Arhiepiscopatului, îngrijește de instituțiile metropolitane și de creșterea clerului înalt în particular, judecă cauzele de căsătorie în ultima instanță, și cauzele disciplinare ale dregătorilor bisericești apelate dela sinoadele eparhiale, însă în ale Episcopilor face numai instrucțiunea care apoi o dă sinodului metropolitan.

Ținerea Sinoadelor.

1.) *Ținerea sinodului parohial,*

Tot parohul ține protocoale acurate despre botezați, cununați și morți. Pe fiecare an compune un catalog despre cei ce au ajuns în vârstă de 20 ani. Dintre aceștia subtrage pe femei și pe cei ce trăiesc din mila altora (pe cerșitori.) restul se însemnează în parte, și aceasta e lista membrilor activi ai parohiei, cari au dreptul de a vota, de a alege și de a fi aleși.

Cu o săptămână înainte de a se ținea sinod parohial, parohul anunță poporul în biserică, că în cutare zi se va ține sinod parohial la care se vină toți membri activi ai bisericii.

În ziua anunțată se adună poporul în biserică, unde ascultă sfânta liturghie. După liturghie parohul pe femei pe tineri mai jos de 20 de ani, și pe cei ce n'au subsistență proprie îi provoacă să se depărteze din biserică, sau dacă e loc acomodat pentru aceasta, să se despartă de membri activi ai bisericii. Făcându-se aceasta, poporul provoacă pe sinod (membri activi). să-și aleagă pe vicepreședinte, 12 comisari, și 2 sau mai mulți secretari. Aceste alegeri se fac prin graiu și cât se poate mai simplu.

Parohul citește lista membrilor activi ai parohiei și provoacă pe sinod să-și facă observările sale Observările

făcute se decid după majoritatea voturilor, și înseamnă la protocol. Lipsa vreunui membru nu împiedică ți-neria sinodului, numai în cazul când ar lipsi mai mulți de a treia parte. După acestea se încep lucrările sinodului, după atribuțiile sale.

La alegerea dregătorilor bisericești și a deputaților, se purcede cu modul următor:

Președintele prin un cuvânt deșteaptă luarea aminte a sinodului asupra calităților ce se cer dela cutare dregător bisericesc al cărui loc e vacant, și'l provoacă ca se aleaga pe cel mai demn, (Lectori se aleg dintre cei ce știu ceti; Cantori dintre cei ce știu cânta, Diaconii și Parohul dintre cei ce au săvârșit științele teologice, Curatori și Deputații dintre oameni cei mai pricepuți și mai onești.) Fiecare membru activ are dreptul de a se declara liber. După finitul declarațiunilor se începe votarea. Președintele sau vicepreședintele cheamă pe membri după listă ca să-și dea votul. Doi secretari scriu pe câte-o listă separat numele votătorilor și ale aleșilor. Când sau finit votarea, președintele citește listele de votare și rezultatul lor înaintea poporului. Cel ce are majoritate absolută (adecă cu un vot mai mult decât jumătate de voturi din numărul total al voturilor.) este alesul. Când n'ar eși majoritatea absolută, se votează din nou de atâtea ori până când ese aceasta. Când s'ar întâmpla egalitate de voturi între doi sau mai mulți, se votează de nou asupra celor cu voturi egale, însă când și a treia oară s'ar naște egalitate se aruncă sorți. Protocolul alegerii scris de președinte, vice-președinte comisari și secretari, se trimite la protopop. Protopopul întărește pe paraclesiari și pe curatori iar în cazul de alegere de diacon și paroh trimite protocolul la episcop și recomandă pe aleși spre hriotonire; protocolul Deputaților aleși la sinodul districtual, se dă în mâinile deputaților pe cari le prezintă sinodului. — Este de însemnat că în cazul de alegere de paroh, președinte însuși Protopopul la sinodul parohial.

În toate celelalte lucrări, ce cad în sfera sinodului parohial se purcede simplu, decisiunile se fac cu majoritate sau unanimitate de voturi, și numai când majoritatea n'ar putea să stime simplu, se purcede la votare formală.

În cazul de a veni vr'un membru al parohiei sub judecata sinodului, atunci se înțelege că acesta n'are vot în sinod, ci numai dreptul de a se apăra.

2.) *Ținerea sinodului districtual.* (protopopul).

Când este determinat să se țină sinod districtual, protopopul înștiințează pe toți parohi cu 15 zile mai înainte. Aceștia fac alegerile Deputaților în sinoadele parohiale, și cu protocoalele alegerilor se arată la ziua determinată la protopopiat. După sfânta liturghie membri prezenți se adună la locul destinat pentru ținerea ședințelor. Protopopul, locțiitorul lui citește lista parohiilor, și provoacă pe membri adunați să-și aleagă pe vice-președinte, 12 comisari, 2 sau mai mulți secretari. Aceste alegeri se fac prin graiu și cât se poate mai simplu.

Vice-președintele cu comisarii cercetează protocoalele parohiilor cu alegerile Deputaților și le însemnează la protocolul sinodului cu observațiunile ce socotesc a fi de trebuință, apoi îl citesc înaintea sinodului. Nici parohii nici deputații mireni. ai vreunei parohii nu pot lipsi fără cauza binecuvântată. Causa lipsirei trebuie însemnată la protocol. Parohii în cauze binecuvântate de a nu putea veni, pot să-și trimită substituiți. Deputații nu. La sinodul districtual trebuie totdeauna să fie cel puțin $\frac{2}{3}$ din toți membri sinodului spre a putea decide ceva.

Constituindu-se sinodul așa, se încep lucrările după atribuțiile sale.

La alegerea protopopului, consistoriului districtual și a deputaților la sinodul eparhial și metropolitan, se porcede cu modul următor. Președintele prin un cuvânt deșteaptă luarea aminte a sinodului asupra calităților ce se cer de la cutare dregător bisericesc al cărui loc e vacant, și-l provoacă ca să aleagă pe cel mai demn. Fiecare membru al sinodului are dreptul de a se declara liber. După finitul declarațiunilor președintele sau vice-președintele citește lista membrilor prezenți, și provoacă să scrie pe o țedulă numele aceluia pe care voiește să-l aleagă, și când este chemat după lista sinodului îl pune într'o urnă. După ce au votat toți, președintele scoate țedulele și le numără ca să vază dacă sunt tocmai atâtea câți votatori sunt prezenți, apoi le citește câte una și le arată pe rând

cei 12 Comisari. Secretarii înseamnă pe câte o listă numele aleșilor, mai pe urmă le înnumără, și citesc rezultatul înaintea sinodului. Cel ce are majoritate absolută, este alesul.

Când n'ar eși majoritate absolută, se votează din nou de atâtea ori până când ese acesta. Când s'ar întâmpla egalitate de voturi între doi sau mai mulți, se votează din nou asupra celor cu voturi egale, însă când și a treia oară s'ar naște egalitate, se aruncă sorți. — Protocolul alegerii subscris de președinte, vice-președinte, comisari și secretari, se trimite la Episcop spre întărirea aleșilor. Protocolul Deputaților aleși la sinodul eparhial sau metropolitan se dă în mână deputaților cari'l prezintă sinodului respectiv spre legitimarea lor. Este de însemnat că la alegerile membrilor consistoriali și ale deputaților se poate vota o dată asupra mai multor nume adecă câți sunt de ales.

În toate celelalte lucrări ce cad în sfera sinodului districtual, se purcede simplu, decisiunile se fac cu unanimitate sau majoritate de voturi, și numai când majoritatea n'ar putea să stime simplu se purcede la votare formală.

În cazul de a veni vr'un membru al sinodului sub judecată, atunci se înțelege că acesta n'are vot în sinod, ci numai dreptul de a se apăra.

3.) *Ținerea sinodului Eparhial.* (episcopal.) Când este să se țină sinod eparhial, Episcopul sau locțiitorul lui înștiințează mai 'nainte cu o lună de zile tot clerul, ca să se tacă alegerile deputaților pentru sinod. Parohiile aleg pe deputați lor la sinoadele districtuale (parohul cu un mirean.); sinoadele districtuale aleg pe deputații lor la sinodul eparhial (protopopul cu 2 preoți și 3 mireni), după norma prescrisă. Aceștia la ziua determinată se arată la Episcopat. După sfânta liturghie membrii prezenți se adună la locul destinat pentru ținerea ședințelor. Episcopul sau locțiitorul lui citește lista districtelor protopopale și provoacă pe membri adunați să-și aleagă pe vice-președinte, 12 comisari, 2 sau mai mulți secretari. Aceste alegeri se fac prin grai și cât se poate mai simplu.

Vice-președintele cu comisarii cercetează protocoalele

sinoadelor districtuale cu alegerile deputaților, și le înseamnă la protocolul sinodului eparhial cu reflexiunile ce socotesc a fi de trebuință, apoi îl citesc înaintea sinodului. Nici protopopii, nici deputații preoți sau mireni nu pot lipsi fără cauză bine-cuvântată. Cauza lipsirei trebuie însemnată la protocol. Protopopii în cauze binecuvântate de a nu putea veni, pot să-și trimeată substituți, Deputații nu—La sinodul eparhial trebuie totdeauna să fie cel puțin $\frac{2}{3}$ din toți membri sinodului spre a putea decide ceva; la alegere de Episcop, trebuie să fie de față cel puțin $\frac{3}{4}$ din toți membri. Constituindu-se Sinodul așa, se încep lucrările după atribuțiile sale.

La alegerile Episcopului, consistorului episcopal, și a deputaților la sinodul metropolitan, se porcede cu modul următor. Președintele prin un cuvânt deșteaptă luarea aminte a sinodului asupra calităților ce se cer de la cutare dregătorul bisericesc al cărui loc e vacant, și-l provoacă să-și aleagă pe cel mai demn. Fiecare membru al sinodului are dreptul de a se declara liber. După finitul declarațiunilor președintele sau vice-președintele, citește lista membrilor prezenți și-i provoacă să scrie pe țidulă numele aceluia pe care voiește să-l aleagă, și când este chemat după lista sinodului, îl pune într'o urnă. După ce au votat toți președintele scoate țidulele și le numără apoi le citește câte una și le arată pe rând la cei 12 comisari. Doi secretari însemnează pe câte o listă numele aleșilor, mai pe urmă le numără, și citesc nezultatul înaintea sinodului. Cel ce are majoritatea absolută, este alesul. Când nu ar eși majoritate absolută, se votează din nou de atâtea ori până când ese aceasta. — Când s'ar întâmpla egalitate de voturi între doi sau mai mulți, se votează din nou asupra celor cu voturi egale, însă când și la a treia votare s'ar naște egalitate, se aruncă sorți. Protocolul, alegerii subscris de președinte, vice-președinte, de comisari și secretari, când alesul este episcop se trimete cu o reprezentățiune formală la imperatorul spre întărire sau denumire; imperatorul trimite denumirea la sinod prin rescript, în cel mai scurt timp, însă în tot modul în spațiu de trei luni de zile. La venirea denumirii se strânge Sinodul, și Episcopul ales și denumit se ordoneze după ritul prescris.

Când aleșii sunt consistoriali, protocolul alegerii cu o comitivă se trimite de episcop la guvern spre cunoștință; când sunt deputați la sinodul metropolitan, se dă în mâna deputaților care îl prezintă sinodului metropolitan spre legitimarea lor.

În toate celelalte lucrări al sinodului, se purcede simplu, decisiunile — se fac cu unanimitate sau majoritate de voturi, și numai când majoritatea n'ar putea să stime simplu se trece la votare formală.

În cazul de a veni vreun membru al sinodului sub judecată, atunci se înțelege că acesta n'are vot în sinod, ci numai dreptul de a se apăra.

4.) *Ținerea sinodului Metropolitan (Arhiepiscopal)*. Când este să se țină sinod metropolitan, Arhiepiscopul sau locuțitorul lui înștiințează înainte cu 3 luni de zile pe toți episcopii, și aceștia cu 2 luni de zile pe tot clerul lor ca să facă alegerile pentru sinod. Parohiile aleg pe deputații lor la sinoadele districtuale (parohul cu un mirean). Sinoadele districtuale aleg pe deputații lor la sinodul eparhial, (protopopul cu doi preoți și 3 mireni), și la sinodul metropolitan (protopopul cu 1 preot și 2 mireni.) Sinoadele eparhiale aleg pe deputatul lor la sinodul metropolitan după norma prescrisă. Episcopi, protopopi și Deputați la ziua determinată se arată la metropolie. După sfânta liturghie, membri prezenți se arată la locul destinat pentru ținerea ședințelor. Arhiepiscopul sau locuțitorul lui citește lista eparhiilor și a protopopiatelor, și provoacă pe membrii adunați să și aleagă pe vice-preșepinte, 12 comisari, 2 sau mai mulți secretari. Aceste alegeri se fac cât se poate mai simplu.

În celelalte se purcede întocmai ca în sinoadele eparhiale. Alegerea de Metropolit se trimite cu o reprezentățiune formală la imperatorul spre întărire sau denumire. Imperatorul trimite denumirea prin rescript la sinod, în cel mai scurt timp, însă în tot modul în spațiu de 3 luni de zile. La venirea denumirii se strânge sinodul și Metropolitul ales și denumit se ordonează după ritul prescris, dacă n'au fost Episcop, dar dacă au fost Episcop se instalează.

Din : Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania. Viena 1850. p. 184—203.)

ANEXA IV

ORGANIZAREA SINODULUI DIECEZII ARADULUI
VOTATĂ ÎN SINODUL DIN 1850

ORGANIZAREA SINODULUI DIECEZII ARADULUI

Sinodul diecezan este adunarea clerului și a poporului sub președenția episcopului sau a vicariului episcopesc în treabă lucrurilor bisericești și școlastice.

§ 1. Limba sinodului este limba română.

§ 2. Sinodul se va înființa din aleșii reprezentanților clerului și a poporului în *asemenea* număr, carele se hotărăște dela 20.000 suflete într-un preot și un mirean.

§ 3. Modul alegerii reprezentanților mireni următorul va fi: a, prin consistorul aradan se va împărți toată dieceza în districte, din care fiește carele în prezența unui comisar mirean, despre partea Consistorului trimis, își va alege după placul său reprezentanții săi din popor, la care alegere va merge ca alegător din fieștecă parohie a districtului aceluia un mirean. b. Acest rând se va ținea în privința alegerii reprezentanților din cler, hotărându-se districturile preoților după proporția numărului alegătorilor din cler, carii sunt protopresbiterii și parohii sau administratorii acelora. c. Directorul școalelor din datorință trebuind a lua parte în sinod, ca neales de reprezentant, numai în deșbaterea lucrurilor de opera sa atingătoare va avea vot decisiv. d. Deși se va ținea sinodul în tot anul, dar alegerea reprezentanților numai tot după al treilea an se va reînoi.

§ 4. Deputații se vor verifica după extrasul protocolului despre alegerea lor dus.

§ 5. Sinodul de rând se va ținea în tot anul, în zilele cele dintâi ale luni lui Maiu, iar afară de rând de câte ori va aduce lipsa.

§ 6. Publicarea, sau dacă alegerea reprezentanților este făcută, conchiemarea sinodului se va face mai puțin cu 30 de zile înainte, prin episcopul Diecezan sau președintele consistorului aradan.

§ 7. Adunându-se reprezentanții la locul determinat, carele poate fi numai reședința episcopului sau biserica catedrală aradană, episcopul sau vicarul episcopal sau președintele consistorului diecezan va deschide sinodul după datina bisericii, alegându-se doi notari, unul din cler și altul din popor.

§ 8. Spre mângâierea fiilor duhovnicești de această națiune și religione din părțile comitatului Bihariei, tot într'al treilea an se va ținea adunarea sinodală în Orașea Mare, în casa națiunii, spre ținerea consistorului de acolo rânduită, sau în biserică.

Despre drepturile sinodului

Dreptul sinodului este ocârmuitoarea superinspecțiune a tuturor treburilor bisericești și școlastice.

§ 1. Toate lucrurile și întrebările ocârmuirii sau ale datorinței bisericești și școlastice.

§ 2. Alegerea episcopului carea prin Mitropolie va fi așternută Maiestății sale spre întărire; mai departe a vicariului său, a președintelui consistorial, a arhimandritului și a tuturor deregătorilor monastici dela protodiacon în sus, a protopresbiterilor, a intregului personal consistorial a directorului districtual de școli și a profesorilor de teologie și preparandie, precum și altor școli mai înalte din dieceză.

§ 3. Intocmirea sistemii administrative sau înaintarea organizării consistoriilor, precum și a facultăților, institutelor și a școalelor triviale.

§ 4. Lipsirea din diregătorie a directorului și profesorilor în al 2 § numiți.

Datorințele sinodului

§ 1. Socoatele fundațiilor, precum și altele sub orice nume, încât se țin de dieceză și se manipulesc prin deregătorii diecezane, în tot anul — iar a bisericilor numai încât în privința acestora s'ar arăta plânsoare, a le cerca și în întâmplarea iscusitei necredințe a apleca § 4. a art al 2.

§ 2. În privința socotelilor tot mădulariul va vota prin scrierea numelui.

§ 3. Tot mădularul sinodului, carele cu numele se află în protocol, va fi răspunzătoriu pentru paguba făcută prin părtinirea unui sau altui necredincios.

§ 4. Eșeptuirea hotărârilor sinodale se va încredința consistorului respectiv.

§ 5. Iară alegerea episcopului, precum și a vicariului și a directorului școalelor, spre întărire se vor așterne înaintea Maiestății Sale». (*Foia* pentru minte pe 1850.— p. 146—7).

ANEXA V

PROIECTUL ORIGINAL
DE
CONSTITUȚIE BISERICESCA
AL
MITROPOLITULUI ANDREI ȘAGUNA

PROIECT

de un regulament pentru organizarea trebilor bisericești, școlare și fundatiionale române de religia greco-orientală în statele Austriace prin Andreiu Baron de Șaguna, Episcopuș bisericeii greco-orientale din Ardeal.

INTRODUCERE.

Carele are cât de puțină cunoștință a Instituțiunilor bisericeii noastre, și a acelor afaceri, de care Ierarhiia, preoșimea și creștinii noștrii sau bucurat în vieșa bisericească și până acum, când biserica noastră era suferită d. e. în Ardeal, sau și primit prin lege, dar dependent dela stat, d. e. în Ungaria și Bucovina: acela cetind și combinând cele ce acum expun eu în acest proiect, de regulament, va afla, că eu: I. s-au prea puțin, s-au nimic nu proiectez, ce s-au n'ar fi fost și până acum în pracsă, s-au ce n'ar proveni din natura obiectului deslușit, și din obșteasca convingere a tuturor factorilor unei bisericeii; II. că eu las neatinsă pracsă cea de până acum, încât aceea a corespuns teoriei canonice, și numa. aceea pracsă o reduc la teoria și regula cuviincioasă, care cuprinde în sine vreo abnormitate; III. că eu acele așezăminte bisericești proiectez a se aduce la valoare, care până acum din ori și ce cauză erau afară de întrebuițare, și cari au a se pune în lucrare, dacă vrem ca să ajungem la scopurile cele sfinte religioase; IV. în privinșa conducerii școalelor confesionale, am regulat opiniunile și așteptăriile obștești; și în fine V. treaba fondurilor bisericești, școlare și fundatiionale astfel proiectez de a se administra, încât acele să nu se primejduiască.

DETERMINAȘIUNI GENERALE.

§ 1. Fiindcă noi în acest Elaborat vrem să tractăm despre organizașia canonică a unei Mitropolii: pentru a-

ceia ne vom țărături numai la factorii și părțile organice ale unei Mitropolii.

§ 2. Factorii unei Mitropolii sunt preoțimea și poporul, împărțiți în Parohii, Protopresbiteriate, Mănăstiri și Eparhii, cei ce se bucură în privința afacerilor bisericesti, școlare și fundamentale de aceea pusețiune, pe care le-o dau lor instituțiunile positive bisericesti, pracsă (obiceiurile) și convingerile obștești regulate spre ajungerea scopurilor religioase.

§ 3. Pozițiunea aceasta pe care preoțimea și poporul ca factor ai unei Mitropolii o ocupă în biserică, le dă lor dreptul de a participa individualmente, sau prin reprezentanți la toate acțiunile biserică-economice, școlare și fundamentale de o parte, iar de altă parte le impune lor și îndatorirea, de a suporta toate acele greutăți de care este condiționată buna stare a bisericeii.

§ 4. Părțile organice ale unei Mitropolii sunt:

1. Parohiile,
2. Protopresbiteriatele,
3. Mănăstirile, și
4. Eparhiile.

§ 5. Fiecare parte organică a Mitropoliei are dreptul de a regula, administra și conduce independente de altă parte organică sie-și egală trebile sale bisericesti, școlare și fundamentale, d. e. o parohie este independentă de altă parohie, un protopresbiteriat este independent de alt protopresbiteriat—o mănăstire de altă mănăstire—o eparhie de altă eparhie — și o mitropolie de altă mitropolie.

§ 6. Fiecare parte organică mai mică își continuă acțiunile sale bisericesti, școlare și fundamentale, în afacerile părții organice mai mari până și la însuși Mitropolie, prin reprezentanții săi, d. e. parohiile singuratice funcționează prin delegații lor la sinodul protopresbiterial — protopresbiteriatele singuratice prin delegații lor la sinodul eparhial — și Eparhiile singuratice prin reprezentanții săi la Sinodul mitropolitan — Mănăstirile prin reprezentanții săi la Sinodul eparhial și mitropolitan.

§ 7. Intre părțile organice ale unei Mitropolii vine încă a se număra și sinodul episcopesc, despre care mai pe larg se va trata la locul său.

§ 8. Pentru reglarea, administrarea și conducerea treburilor școlare confesionale se va așeza în fiecare Eparhie un Senat școlar.

§ 9. Iar pentru reglarea, administrarea și conducerea averilor bisericesti, școlare și fundationale, se va așeza câte-o Eforie în fiecare parohie, protopresbiteriat, mănăstire, eparhie, și mitropolie.

§ 10. În fiecare Protopresbiteriat va funcționa ca instanța întâia Scaunul protopresbiterial pentru tratarea obiectelor matrimoniale și a acelor disciplinare, pe care Episcopul eparhial i le va conerece.

§ 11. În fiecare Dieceză, prin urmare și în Arhidieceză, unde Mitropolitul este Diecezanul, are a se așeza un Consistor pentru obiectele bisericesti, disciplinare și matrimoniale. Consistorul acesta va funcționa ca instanța întâia în obiectele, care la vre-un scaun protopresbiterial nu sau pertractat, din contra va funcționa ca a doua instanță.

§ 12. Instanța a doua și respective, a treia va fi Sinodul episcopesc, care se va ținea totdeauna la Mitropolie și se va considera de supremă jurisdicțiune bisericască.

§ 13. Spre efectuarea vre unei decisiuni, ordinațiuni etc. ce s'au adus prin oarecare jurisdicțiune sau autoritate bisericască, se pot întrebuița numai mijloace bisericesti și morale. În cazuri extraordinare de rezistență și de susținerea ordinii bune, se poate recuira și asistența potestăței civile.

§ 14. Susatinsese părți organice ale Mitropoliei se vor îngriji de timpuriu pentru mijloacele intelectuale și banale, care se cer spre ajungerea scopurilor bisericesti, școlare și fundationale și întru cât nu le-ar succede lor de a putea întâmpina cheltuelile cerute nici în urma colectelor făcute în și afară de Mitropolie, întratâta își vor lua refugiu la Stat spre ajutorire.

§ 15. Fiindcă cu prilejul organizației Mitropoliei nu se poate ignora existența Mitropoliei sârbești din Statele Majestății Sale și fiindcă se crede cu toată siguranța, că nici Mitropolia sârbească nu va vrea să ignoreze Mitropolia română, pentru că amândouă aceste Mitropolii sunt părți întregitoare ale Bisericii ecumenice greco-orientale, ce în cărțile sale simbolice se numește: «una, sfântă, soborni-

cească și apostolească Biserică»; pentru aceea să declară aci pe baza lucrărilor Românilor de religia gr. or. din Statele Maiestății Sale odată pentru totdeauna: că Românii de religia r. or. nimica alta nu doresc prin înființarea unei Mitropolii române, decât aceea ca ei să ajungă la o stare normală și prosperitoare cu lucrurile lor bisericești, școlare, și fundamentale de o parte, ear de alta parte să ajungă la egală îndreptățire cu coreligionarii lor, de naționalitate sârbească în privința ierarhică și biserico-administrativă; prin urmare că pe viitor să fie în Statele Maiestății Sale o Mitropolie română concordată cu cea sârbească, precum aceasta Maiestatea Sa în rezoluțiunile preaînalte din 27 Sept. 1860 și din 25 Iunie 1863 s'a îndurat a o anunța și precum și Sinodul Bisericeii noastre ardelene din a. 1860 § 8. lit. M. o au declarat, «ca astfel amândouă Mitropoliile ca două surori bune să funcționeze spre binele vremelnice și vecinic al creștinilor săi».

§ 16. Inșă precum înființarea unei Mitropolii române coordonate cu cea sârbească este o necesitate imperativă și un eflux al instituțiunilor bisericești, așa și o legătură dogmatică permanentă între acestea două Mitropoliile este o necesitate imperativă și un eflux al instituțiunilor bisericești, ca apoi prin această legătură dogmatică să se păstreze unimea și identicitatea Religiei gr. or., de care amândouă aceste Mitropoliile se țin. — Factorul acestei legături dogmatice va fi un Sinod comun permanent și constătător din amândoi Mitropoliții și din toții Episcopii sufragani ai acestor două Mitropoliile, despre care mai pre larg la locul său.

§ 17. Mai vine de a se aminti în principiu și despre dreptul maiestatic în privința denumirii preaînalte a Mitropolitului și a Episcopilor, precum și despre Dreptul Supremei Inspecțiuni al Coroanei în privința Bisericeii, despre care la locul său se va trata mai pe larg.

§ 18. In fine, pentru recapitularea celor expuse nu va fi de prisos a însemna aci, că proiectul acesta de Reglement va tracta despre părțile organice ale unei Mitropolii în următorul chip:

1. Despre Parohii,
2. « Protopresbiteriate,

3. Despre Mănăstiri,
4. « Eparhii,
5. « Mitropolie,
6. « Epitropia parohială și mitropolitană,
7. « Senatul școlar,
8. « Sinodul mitropolitan pentru alegerea Mitropolitului și consultarea asupra treburilor obștești bisericești școlare și fundamentale,
9. « Sinodul episcopesc,
10. « Sinodul comun al Ierarhiei române și sârbe,
11. « Dreptul maiestatic în privința denumirii preaînalte a Mitropolitului și Episcopilor; și
12. « Dreptul Supremei Inspecțiuni al Coroanei în privința Bisericei.

TĂIEREA I.

DESPRE PAROHII.

I.

§ 19. Parohia este complexul acelor creștini, cari locuind într'un loc, fac laolaltă Biserică, școală și susțin unul sau mai mulți Preoți, au unul sau mai mulți învățători precum și celălalt personal bisericesc trebuincios și adică: Epitropi, Cântăreți și clopotari și în fine un Cimiteriu.

Astfel de parohie se numește parohie materă.

§ 20. Parochia cu un număr mic de cristiani, cari nu sunt în stare ași ținea Paroh, școală și personalul bisericesc și școlar trebuincios și din aceste cauze se alătură la o parohie materă pentru lipsele lor sufletești, se numesc «Filia» și formează o parte întregitoare a Parohiei matere bucurându-se în afaceri bisericești, școlari și fundamentali de asemenea drepturi cu coreligionarii săi din Parohia materă, dar și îndatorindu-se la asemenea greutăți cu ceilalți creștini din materă.

§ 21. Parohiile matere cu, sau fără Filii se întăresc în starea lor de până acum.

§ 22. Dacă vreo Parohie filiară ar vrea să se facă materă, de care se ține, că este în stare a se susține ca Parohia materă în înțelesul §-ului 19, astfel de obiect are apoi

a se aşterne consistorul eparhial, şi respective celui arhidiecesan spre decisiunea finală.

§ 23. Dacă vreun creştin străin de religia noastră va voi a se aşeza într'o parohie, şi a se face membrul ei, acela este dator a se legitima înaintea Sinodului parohial cu cartea de Botez, şi cu atestate, că el religia strămoşească nici când nu ş'au părăsit, şi numai după o astfel de legitimare se va bucura de încorporarea în acea parohie şi de drepturile ei parohiale, dar va fi totodată dator de a purta şi greutăţile de o potrivă cu cealaltă parohieni locali.

§ 24. Afacerile unei Parohii se săvârşesc prin Sinodul parohial, şi prin Comitetul Sinodului Parohial.

II.

§ 25. În Sinodul parohial iau parte toţi parohienii care sunt creştini cu frica lui Dumnezeu, împlinesc poruncile dumnezeieşti şi bisericesti, şi n'au fost pedepsiţi pentru vreo crimă din partea judecătoriei politice şi sunt de 24 de ani.

§ 26. Agendele Sinodului parohial sunt:

1. Alegerea membrilor Comitetului Sinodului parohial. În o Parohie până la 1000 de suflete numărul membrilor Comitetului va consta din 10. — În o parohie până la 2000 suflete din 15. — iar în o parohie peste 2000 suflete din 20 de indivizi. — Peste acest număr nu se poate urca numărul membrilor Comitetului, carii nu pot fi rudiţi între sine până la al 6-a grad de sânge şi al 4-a de cuscrie.

2. Alegerea Parohului, Capelanului, Diaconului, Profesorilor şi a Invăţătorilor;

3. Alegerea Epitropilor parohiali;

4. Censurarea şi aprobarea proiectelor Comitetului parohial despre zidirea, repararea, sau inzestrarea Bisericii, şcolai a casei parohiale, sau a altor realităţi bisericesti, şcolare şi fundamentale;

5. Censurarea şi aprobarea mijloacelor proiectate din partea Comitetului parohial pentru înfiinţarea fondurilor spre scopuri bisericesti, şcolare şi fundamentale;

6. Censurarea şi aprobarea proiectului Comitetului parohial pentru leafa parohului, capelanului, diaconului, pro-

fesorilor și a învățătorilor și a celuilalt personal bisericesc;

7. Alegererea deputaților la Sinodul protopopesc din o parohie până la 1000 suflete se va alege un deputat, din o parohie până la 2500 suflete doi, iar din o parohie peste 2500 suflete trei deputați;

8. Privegherea că comitetul și Epitropii parohiali să ducă chemarea lor după prescisele acestui regulament;

9. Așternerea decisiunilor sale Consistorului eparhial și respective celui arhidieceșan spre suprarevișune și aprobarea finală, și spre a se pune apoi în lucrare.

§ 27. În ziua celebrării Sinodului parohial are a se ține Sf. Liturgie cu chemarea Sf. Spirit.

§ 28. În ziua celebrării Sinodului parohial împreună cu obiectele pertractânde au a se publica în biserică cu 8 zile mai înainte prin parohul locului și a se da de știre protopopului că iertându-i împrejurările să poată lua parte la Sinodul parohial.

§ 29. Președintele ordinar al Sinodului parohial este parohul, iar unde sunt mai mulți parohi, acolo Episcopul dumește pre unul dintre parohi de președinte la propunerea comunei bisericești, — care le concede protopopului presiđiul dacă acesta este de față, și atunci parohul ocupă locul Vice-președintelui.

În caz când stația parohului este văduvită atunci administratorului parohial i se cuvine presiđiul.

Președintele este răspunzător pentru ordinea cea bună.

El este dator a propune obiectele spre desbatere și pertractare. Nici un obiect, nu se poate pertracta, pe care președintele nu la pus la ordinea zilei. Și din partea membrilor Sinodului parohial să poate face vreo propunere însă aceia trebuie să fie în scris, și subscrisă cel puțin de trei membri Sinodali; președintele va prefige ordina, când o asemenea propunere are a se lua în pertractare.

§ 30. Președintele are drept a disolva Sinodul parohial din cauza disordinei ce s'ar provoca din partea unui sau mai multor membri Sinodali, și are a refera protopopului, iar acesta Consistorului eparhial și respective celui arhidieceșan spre pedepsirea celor ce au provocat scandalul.

§ 31. Sinodul parohial se va ține regulat odată întrun an în a doua Duminică a luni Ianuarie. Se poate ținea și

extraordinar, dacă aceasta ar cere vreun obiect, din cele expuse în §. 26. spre exemplu: alegerea parohului, Capelanului, Diaconului, Profesorilor, Învățătorilor și a Epitropilor.

§ 32. Sinodul parohial ce are a se ținea pentru alegerea parohului, Capelanului, Diaconului, și a profesorilor are a se conchema prin protopop, carele președe unui asemenea Sinod. Protopopul înainte de Sinod se înțelege cu comitetul parohial în privința indivizilor candidați cari aspirând la treapta preoției trebuie să fie clerici absoluți, deprinși câțiva ani în chemarea învățătoarească, și prevăzuți cu atestatul consistorului despre cualificațiunea lor de a îmbrăca postul preoțesc. — Indivizii carii concurg la vreun post de profesor au ași motiva rugarea lor potrivit § 184. punctul 10. din acest regulament. În Sinodul parohial pentru alegerea învățătorului nu se cere prezența protopopului.

§ 33. Nici o incusatie asupra parohului, Capelanului, Diaconului, profesorului, sau Învățătorului nu poate fi substratul Sinodului parohial, ci aceia trebuie să se așterne prin protopop consistorului și respective Senatului școlar.

§ 34. Protestele în contra vre unei hotărâri a Sinodului parohial au a se face în 14 zile la scaunul protopopesec, de unde se înaintează la consistoriu, și respective la Senatul școlar. După expirarea a 14 zile protestele nu se iau în pertractare.

§ 35. Acel Sinod parohial este valid carele după înțălesul § 28. s'au conchemat cu 8 zile mai înainte și parohul și respective protopopul (§. 29) președe într'ansul.

§ 36. Spre aducerea unei hotărâri valide se cere că două terțialități ale membrilor să fie de față la pertractarea obiectului: de aceia este lipsă că toți aceia, carii au dreptul să fie membri în Sinodul parohial (§. 25.), să se conscrie, că apoi să se poată ști numărul membrilor Sinodului ce să cere spre aducerea unei hotărâri valide.

Să înțălege dela sine, că decisiunile se fac după pluralitatea voturilor. Când sunt voturile egale atunci votul președintelui decide obiectul.

§ 37. După ce Sinodul parohial s'a adunat, își alege din sinul său, sau dintre cejalați membri parohiali unu sau doi secretari spre ducerea lucrurilor scripturistice.

III.

§ 38. Comitetul parohial este aceia corporațiune care este chemată a duce și a conduce mai de aproape lucrurile comunei parohiale în privința economică a Bisericei, școalei și fundațiunilor.

§. 39. Membrii comitetului parohial se aleg pe șase ani după modalitatea espusă în §. 26 p. 1.; se pot însă și realege.

§. 40. În parohiile până la 1000. suflete se vor alege 10. membrii ai comitetului parohial, în parohiile până la 2500. suflete 15. iar în parohiile peste 2500. suflete 20. de membrii.

§. 41. Comitetul parohial constituinduse și va alege din sinul său președinte și secretar. De președinte să poate alege și parohul iar de secretar un profesor sau învățător de și nu sunt membrii ai comitetului. Se înțelege de sine că parohul dacă va fi ales de președinte are vot decisiv, iar profesorul sau învățătorul dacă va fi ales de secretar va avea numai vot informativ. Iar dacă va fi vre un membru al comitetului ales de secretar, atunci acela are vot decisiv.

§. 42. Comitetul și va ține ședințele după împrejurări, dar la toată întâmplarea cu finitul lunei Iulie și Decembrie ca să poată așterne Sinodului parohial ce are a se ține în a doua Duminecă în luna Ianuarie raportul general despre averea mișcătoare și nemișcătoare a Bisericei, școalei și fondelor și despre rațiocinul anual, precum și un proiect despre cheltuelile anului viitor ce au se facă pe seama Bisericei, școalei și fondelor.

§. 43. Hotărârea comitetului parohial este validă, dacă la acea au luat parte două terțialități a membrilor și cel puțin unu dintre epitropi și este adusă cu majoritatea voturilor.

Epitropii încă au vot decisiv. Când voturile sunt egale atunci votul președintelui decide.

§. 44. Sfera activității comitetului parohial va cuprinde următoarele obiecte:

1. a inventa toată averea mișcătoare și ne mișcătoare a Bisericei, școalei și a fondelor și a o ține în evidență.

Inventarul acesta are a se face după formularul prescris și stabilit, de către Sinodul eparhial, și respective arhidiecesan.

2. a revedea și cumpăra inventarul, acesta cu lucrurile dintrânsul cu finea fie cărui an și cu acel privilegiu lucrurile nouprocurate a le petrece în inventar sub rubrica competenței iar cele stricate și învechite a le șterge din inventar și a le pune afară de întrebuințare potrivit canoanelor, prin urmare,

3. a îngriji neadormit, pentru susținerea în întregime a averii mișcătoare și nemișcătoare a Bisericei, școalei și a fondelor.

4. a ține în stare bună edificiile bisericesti școlare și fundamentale.

5. a înzestra biserica cu trebuincioasele icoane, vase sfințite, cărți și alte aparate pentru serviciul dumnezeesc;

6. a înzestra școala cu mobilele cerute.

7. a scrie concurs pentru ocuparea postului de paroh, capelan, Diacon, profesor și învățător, în urma avutei conțalegeri cu protopopul locului care însă în scris trebuie să facă.

8. a se consulta și a se defige cu protopopul lista candidaților, carii au concurs pentru postul parohului,

Capelanului, diaconului, profesorului său al învățătorului.

9. Aflarea mijloacelor trebuincioase pentru eventuala zidire și reparare a Bisericei, a școalei a casei parohiale și a altor edifice, care sunt proprietăți ale Bisericei, școalei sau ale fondelor și a relaționa despre ale Sinodului parohial.

10. A tracta despre cheltuelile ce se cer pe seama Bisericei, școalei și a realităților spre exemplu: despre dotația parohului, capelanului, Diaconului, profesorilor, învățătorilor și a relaționa despre aceia Sinodului parohial spre mai departe urmare;

11. a prefige condițiunile care Epitropii au a le observa la esarendarea realităților bisericesti școlare și fundamentale;

12. a prefige modalitatea spre elocarea banilor disponibili ai Bisericei, școalei și fondelor;

13. a cenzura cu finitul fiecărui an rațiotinul Epitropiei și al așterne Sinodului parohial;

14. a alege și a așeza pe cântăreți și clopotari, și pe alți servitori bisericesti. (numai acei indivizi pot îmbrăca postul cântăreților bisericesti, carii au atestat dela potropop despre hărnicia lor în cântările bisericesti și tipic).

15. a stării pentru religiositatea și moralitatea membrilor parohiali, precum și a stării pentru desrădăcinarea ori căror obiceiuri stângace și a ori cărei desfrânări prin mijloace morale și pedepse bisericești.

16. a cere ajutor protopopului și la cas. de necesitate al Episcopului spre restaurarea religiosității și a moralului, și spre stabilirea obiceiurilor stângace și a desfrânării;

17. a apăra vaza și onoarea Bisericii și a comunei parohiale în înțelesul legilor politice;

18. a face Sinodului protopopesc și eparhial propuneri spre înaintarea scopurilor locale bisericești, școlare și filantropice;

19. a așterne consistorului eparhial prin scaunul protopopesc ori ce propunere sau plînsoare privitoare la treaba bisericească, școlară și fundatională;

20. a duce toate afacerile sale prin un protocol anumit, a ține actele în ordinea cuviincioasă și a le păstra în arhivul Bisericii.

21. a sprijini pre copii săraci în frecventarea școalei parohiale prin prevederea lor cu cărți școlare.

22. a înființa biblioteca parohială spre înlesnirea cetirei cărților folositoare.

IV.

§. 45. Epitropii parohiali sunt acei bărbați din parohie, cărora li se încredințează vistieria parohială și efectuarea concluseror sinodului și comitetului parohial.

§. 46. Epitropii se aleg prin Sinodul parohial dintre cei mai meritați creștini și știutori de cetire și scriere, și nu sunt rușiți laolaltă până la al 6. grad de sânge și al 4. de cuscrie.

§. 47. Pentru parohiile de 1000 suflete se aleg doi, pentru 2500. suflete trei iar pentru parohiile al căror număr trece peste 2500. suflete patru Epitropi. Ei se aleg pe trei ani. Inșă se pot și realêge.

§. 48. Chemarea Epitropilor parohiali este:

1. a primi dela comitetul parohial pelângă inventar toată averea mișcătoare și nemișcătoare a bisericii școalei și a fondurilor, și a manipula cu aceia după concluserul Sinodului și al comitetului parohial;

2. a păstra în o ladă de fier cu trei chei averea mișcătoare a Bisericei, Școalei, și fondelor, precum sunt: banii, și alte hârtii de preț și obligațiunile; din cele trei chei ale cassei parohiale câte una se va păstra la trei Epitropi iar unde sunt numai doi Epitropi acolo a treia cheie se va păstra la paroh; la deschiderea și închiderea cassei parohiale se cere prezența a tustrei indivizi, carii au cele trei chei ale cassei și aceștia sunt în solidum răspunzători pentru starea cassei.

3. a duce un protocol despre venituri și cheltuieli;

4. a duce un jurnal despre starea Vistierei parohiale; (acest jurnal are a se duce în două exemplare dintre care unul se va așeza în cassă iar, celalalt la Efori).

5. Cu finea anului solar a depune comitetului parohial rațiociuni documentat despre veniturile și cheltuielile bisericești, școlare și fundamentale;

6. a nu întreprinde nici o cheltuială fără aprobarea sinodului și comitetului parohial;

7. a priveghea, că edificiurile Bisericei și școlar să ducă acurat oficiul său, și despre neorânduiele observate în privința aceasta a raporta comitetului parohial;

8. a priveghea că edificiurile bisericești, școalei și ale altor realități să fie în stare bună, curtea bisericei, școalei, și a casei parohiale și ținuturile să fie îngrijit și îngrădit;

9. a stărui la creștini pentru înmulțirea averii bisericești, școlare și fundamentale prin sfaturi și îndemnări;

10. din timp în timp a vizita școala și a încunoștința pe director despre neajunsurile observate; prin urmare Epitropii n'au drept a exercita nici o jurisdicțiune imediată asupra personalului școlar;

11. a plăti regulat lefii preșpice pentru personalul bisericesc și școlar, precum și ajutorințele altor persoane sărace și stipendiștilor.

TAEREA II.

Despre protopopiaturi.

I.

§. 49. Protopopiatul este complexul mai multor comune bisericești având un protopop ca înainte stătător al lor în treburi bisericești, școlare și fundamentale.

De unde urmează că protopopul trebuie să locuiască în acel loc al protopopiatului carele este mai îndemnat de a forma centrul comunelor bisericești din protopopiat.

§. 50. Protopopiatele se pot forma și reforma numai prin consistorul eparhial și respective arhidiecesan.

§. 51. Fiecare protopopiat săvârșește afacerile sale în două moduri și adică prin scaunul protopopesc și prin sinodul protopopesc sau districtual.

II.

§. 52. De scaunul protopopesc ca for de instanța întâia se țin obiectele disciplinare privitoare la preoți, învățători și creștini, și obiectele cauzelor matrimoniale precum și pertractarea altor obiecte școlare, bisericești și fundamentale care consistorul eparhial și respective arhiepiscopul, sau senatul școlar le încredințează scaunului protopopesc precum sunt: încușațiile comunelor bisericești sau ale singuraticilor creștini asupra Preoțimeii și personalului bisericesc și școlar, mai departe pertractarea acelor neajunsuri, pe care le află protopopul cu privilegiul vizitației canonice, ce trebuie în tot anul să o facă, și cu deosebire a neajunsurilor aflate în protocoalele matriculare. Astfel de obiecte apoi se așterne consistorului eparhial și respective arhidiecesan spre finală decisiune.

§. 53. Tot de scaunul protopopesc se ține și pertractarea turburărilor, ce s'ar naște în vreo parohie cu privilegiul alegerii vre-unui paroh, capelan, Diacon, profesor sau învățător, sau altor fețe bisericești și școlar, și apoi așternerea actelor la consistorul eparhial sau arhidiecesan și respective la senatul școlar spre hotărârea finală.

§. 54. Scaunul protopopesc are a consta din un președinte, carele este protopopul respective sau locșitorul lui și din șase parohi, din un defensor matrimonial și din un secretar, carele poate fi ales și din mireni și carele are a duce protocolul și a îngriji de lucrurile scripturistice de expedițiuni și de arhivă.

§. 55. Afară de președintele protopop și locșitorul lui pe membrii scaunului protopopesc îi denumește Consistorul eparhial pe baza candidațiunii făcute din partea scaunului protopopesc. Capelanii și diaconii, nu se pot candida la astfel de posturi.

§. 56. Spre aducerea unui conclud valid se cere afară de președinte și secretar a fi de față patru membrii. Când sunt voturile egale atunci votul președintelui decide.

§. 57. Membrii scaunului protopopesc nu pot fi rudiți între sine până la al șaselea grad de sânge și al patrălea de cuscrie.

§. 58. Scaunul protopopesc va ține regulat ședințele sale din lună în lună și protocolul îl va așterne Consistorului decesan spre reviziune. În caz de urgență precum sunt: suspiciunea în care ar cădea vreun preot, sau creștin pentru apostatie, vreun Epitrop pentru manipularea volnică pentru averea bisericească, școlară și fundatională.

Vreun un profesor, sau învățător pentru neglijența în chemarea sa și în alte cazuri asemenea, să pot ține și ședințe extraordinare și să poate trimite Comisiune Investigatoare la fața locului. În asemenea casuri se poate opri ori care persoană bisericească sau școlară dela funcționare.

§. 59. Apelații dela scaunul protopopesc se pot face la Consistorul decesan și la senatul școlar în 14. zile însă cele mai târziu făcute rămân fără valoare, și hotărârea scaunului protopopesc se pune în lucrare.

III.

§. 60. Sinodul protopopesc are a consta din reprezentanțele preoției și a comunelor bisericești, așa că preoțimea să fie reprezentată în una terțialitate, iar comunele bisericești în două terțialități.

În protopopiatul care numără peste 20.000. de suflete numărul membrilor Sinodului protopopesc va consta din partea preoției din opt, iar din partea comunelor bisericești din 16 iar unde numerele sufletelor va fi mai mic de 20.000 acolo din partea preoției se vor alege patru, iar din comunele bisericești opt membrii ai sinodului protopopesc.

§. 61. Membri sinodului protopopesc să aleg pe șase ani; se înțelege de sine că ei se pot realege. Membrii ecleziastici ai Sinodului protopopesc să aleg prin preoțimea tractuală iar cei lumeni prin deputații Comunelor bisericești, spre care sfârșit comunele bisericești până la 1000. de suflete trimit un deputat, cele până la 2500. de suflete doi iar cele peste 2500. de suflete trei deputați

cari, în sinoadele parohiale se aleg prin pluralitatea voturilor.

§. 62. De membrii a Sinodului protopopesc numai acei parohi și Laici se pot alege și realege, cari sunt exemplari în purtarea lor, și sunt recunoscuți că înaintează în fapt interesele bisericesti, școlare și fundamentale.

§. 63. Cu prilegiul conchemării sinodului protopopesc care are a se publica cu 14. zile înainte, Președintele ieste dator a publica și obiectele ce se vor tracta în sinod.

§. 64. Ca Sinodul protopopesc să poată aduce hotărâre validă, se cere ca să fie de față două terțialități din membrii, afară de președinte.

§. 65. Sinodul și alege din sinul său, sau și afară de sinul său pe secretar pentru lucrurile scripturistice; acela poate fi preot sau Laic. Dătoria lui va fi a duce protocolul sinodal și a face expedițiile pe care președintele și el le subscriu.

§. 66. Sinodul protopopesc are a să ține odată în an la întâia sau a doua duminică a lunii Februar, și la conchemarea lui a observa cele din §. 63. In cazuri urgente se poate conchema și extraordinar Sinodul protopopesc, când adecă sau protopopul sau două terțialități ale membrilor vor afla de lipsă ținerea extraordinară a Sinodului în pertactarea vre-unui obiect însemnat bisericesc, școlar sau fundamental; despre celebrarea unui sinod extraordinar protopopesc are a se înștiința Consistorul decesan.

§ 67. Protopopul președinte sau locșitorul lui este răspunzător pentru buna ordine a sinodului precum și acolo numai obiectele numărate în § 72. să se tracteze cu frica lui D-zeu și modestie. și că concluzele să fie bazate pe instituțiunile bisericesti și pe ordinațiunile archierești și ale consistorului și sinodului decesan; când sinodul protopopesc s'ar lăsa în obiecte care nu să țin de sfera sa, sau buna ordine s'ar vătăma din partea unui sau mai multor membrii, și la admonițiunea președintelui nu conține membri dela pertractarea obiectelor ce nu cad în activitatea sinodului protopopesc, nici ordinea bună sau liniștea nu s'ar restitui, atunci președintele este dator a încheia protocolul și a disolva sinodul și a relaționa consistorului decesan cerând înviațiune pentru mai departe urmare.

§ 68. Stă în voia liberă a membrilor a-și da vot se-

parat și a pofti că acela să se petreacă în protocol; însă numai acel vot separat carele în 24 oare se dă în scris se poate primi și petrece la protocol.

§ 69. Președintele prefige rândul obiectelor pertractându-l. De acea ori ce moțiuni să se facă din partea unuia sau altuia sau mai multor membrii, trebuie să se facă în scris și să se predea președintelui, carele apoi prefige rândul și timpul, când are să vină moțiunea la rândul zilei; însă președintele poate și denega pertractarea ei și atunci cei nemulțumiți pot recurge la consistor.

§ 70. Despre obiectele pertractate în sinodul protopopesc să va duce un protocol în două exemplare dintre care unul va rămânea pentru arhiva sinodului protopopesc, iar celalalt se va așterne consistorului decesan, și numai după urmata aprobarea lui din partea consistorului diecesan se vor efectua conclusele sinodului protopopesc.

§ 71. Protocolul sinodului protopopesc după ce s'au autenticat are al subscrie președintele și secretarul. Asemenea și estrasele se subscriu de președinte și secretar.

§ 72. Afacerile sinodului protopopesc sunt:

1. Obiectele economice-bisericești, școlare și fundamentala privitoare la protopopiat;

2. Alegerea protopopului și prezentarea lui la consistorul decesan.

3. Revisiunea protocoalelor sinoadelor parohiale și așternera lor la consistorul decesan cu observările ocurinte;

4. Stăruința pentru susținerea ordinii bune și canonice în comunele parohiale din protopopiat, în privința treburilor bisericești școlare și fundamentale;

5. consultarea asupra piedecelor ce se arată la îndeplinirea și efectuarea ordinațiunilor arhiericești și consistoriale precum și a concluserilor sinodului eparhial și metropolitan și delaturarea acelor.

6. Înaintarea chestiei școlare din protopopiat și a altor institute confesionale precum sunt: Gimnaziile, institutul pedagogic, teologic decesan;

7. Stăruința pentru susținerea vazei și autonomiei bisericești.

§ 73. Pentru ținerea sinodului protopopesc în care are a fi ales noul protopop, consistorul diecesan va denumi

un comisar pe carele îl va înputernici spre conchemarea și celebrarea sinodului protopopesc pentru alegerea noului protopop.

§ 74. Sinodul acela protopopesc carele are a alege protopopul, va consta dintr'un număr înmulțit al membrilor, și adecă preoțimea tractuală pe lângă cei patru, și respective opt va alege încă alți patru și respective opt membri ad hoc, iar comunele bisericesti pe lângă cei opt și respective 16 vor mai alege încă alți opt și respective 16. membri ad hoc după modalitatea ecspusă în § 60. Prin urmarea un astfel de sinod protopopesc va consta întrun protopopiat cu 20.000 de suflete din opt parohi, și 16 Laici, iar întrun protopopiat peste 20,000 suflete din 16 parohi și 32 Laici.

§ 75. Consistorul diecesan candidează trei indivizi harnici și bine meritați pe terenul biseric și școlar și numai dintre cei candidați se poate alege unul.

§ 7. In ziua alegerii ține comisarul diecesan sânta liturgie cu chemarea sfântului spirit și ține și o cuvântare potrivită actului alegerii de protopop.

§ 77. După sânta liturgie membrii sinodului protopopesc se adună sau în biserică, sau într'o sală, și din sinul lor trimit o deputațiune din 3 membri la comisar spre al invita la sinod și deschiderea lui. Comisarul venind ocupă locul de președinte și ține o cuvântare cătră alegători și apoi predă secretarului spre cetire, împuternicirea arhierească. După aceia face cunoscut sinodului pe candidați dintre care are ase alege noul protopop; și făcând conscrierea alegătorilor pășesc la actul alegerii, prochemând la votizare; aclamațiunea nu se primește. Votizarea trebuie să se facă secret. Fiecare alegător predă președintelui comisar votul său în scris, și dupăce s'au adunat voturile, președintele le numără, și le deschide și cu voace înaltă cetește numele celor aleși iar secretarul înseamnă voturile și le petrece în protocol carele se așterne consistorului diecesan spre reviziunea și denumirea de protopop a celui ce au căpătat pluralitatea voturilor.

§ 78. Nou alesul și denumitul protopop mai înainte de a începe funcțiunea sa, are a se prezinta la episcopul eparhial, și respective la metropolitul spre hirotésie, și în-

zestrarea cu singhelie. Despre care toate se înștiințiază protopopiatul prin un cercular arhieresc și noul protopop intră în activitate.

§ 79. Noul protopop are a despăgubi pe Comisarul delegat în privința cheltuețelor, după norma prescrisă pentru dietele sau diurnele oficioase.

TAIEREA III.

Despre Mănăstiri

I

§ 80 Mănăstirea ieste locul locuinței fețelor bisericești, care s'au destinat spre o viață singuratică și contemplativă după cuvintele Domnului: «De vrei să fii desăvârșit, mergi vinde averea ta și o dă săracilor și vei avea comoara în cer și vino după mine» Mateiu 19. 20. și iarăși «Cel ce vrea să urmeze mie se să lepede de sine și să ia crucea sa, și să vină după mine». Mateiu 16. 24 — can. 40 și 43 al sin. ecum VI.

§ 81. Mănăstirea să poate funda și înființa numai cu știrea și binecuvântarea Episcopului concernent și tuda-torul trebuie să asigureză isvoarele veniturilor spre susținerea mănăstirei can. 4 al sin. ecum IV.

§ 82. Din Mănăstiri nu să pot face lăcașuri lumești, can. 24 al sin ecum IV și can. 12 al sin ecum VII.

§ 84. Monahii cu celalalt personal din Mănăstire stau sub nemijlocita suprainspecțiune a Igumenului sau a Arhimandritului iar mijlocit sub jurisdicțiunea Episcopului diecesan can. 4 al sin. ecum. IV — can. 6 al st. Basiliu.

§ 85. Cel ce va să se facă Monah trebuie să fie trei ani sub cercare, și apoi văzânduse vrednic prin sinodul mănăstiresc de a se primi în tagma monahală, să arată Episcopului prin egumenul său arhimandritul, și dânduse bine cuvântarea arhierescă se tunde de monah. can. 5 al sin. I din Constantinopole. — can. 41 al sin. a VI. Inșă și fără aceste formalități, se poate împărtași novițiul de chipul monahal dacă au căzut în boală primejdioasă de viața și va cere chipul monahal can. 25. al st. Nichifor.

§ 86. Monahii fără privire la hirotonia sau hirotesia împreună cu prepoziții lor sunt datori, a se purta

strâns și conștiințos după prescriesele canonice, a săvârși cu evlavie și zel în toate zilele serviciul dumnezeesc după tipic a păstra în întregime averea mișcătoare a mănăstirii și a se deprinde spre perfecționarea lor cu științe și cu creșterea tinereții.

§ 87. Afacerile Mănăstirei se servesc prin sinodul Mănăstiresc, la care iau parte toți Ieromonahii cu vot decisiv, iar Ierodiaconii numai ca ascultători și ca secretari, și atunci cu vot informativ.

§ 88. Președintele sinodului mănăstiresc ieste prepositul, carele tot deodată ieste îndatorat a ține ordine bună în consultări și hotărâri. La întâmplarea morții prepositului, sinodul alege dintre Ieromonahi pe președintele interimal.

§ 89 Secretarul să alege dintre Ieromonahi sau Ierodiaconi, carele duce protocolul și celelalte lucruri scrupuliste.

§ 90. Protocolul și expedițiile trebuie să se subscrie de prepositul și să se contrasigneze de cătră secretar.

§ 91. Conclusele să fac prin pluralitatea de voturi când voturile sunt egale atunci votul președintelui dirimă obiectul. Vot separat numai atunci se primește și se alătură la acte, dacă acela s'au dat în scris și acesta trebuie în trei zile să se facă căci apoi nu se primește. Să poate cere și prelungire și aceasta nu să poate denega, căci din contra să poate apela la Episcop.

§ 92. Fie care mănăstire trebuie să aibă Econom, carele manuce partea economică a Mănăstirei potrivit concluser sinodului și înviațiunilor prepositului. Economul este dator a ține în evidență starea materială a mănăstirei și sinodului a depune cu finitul anului solariu rațiociniu documentat.

§ 93. Afacerile sinodului mănăstiresc să estind atât la partea religioasă, bisericească și disciplinară cât și la partea economică. Acelea sunt următoarele:

1) Designarea serviciului special pentru fiecare Ieromonah, Ierodiacon și Monah și al Economului prin pluralitatea voturilor;

2) Primirea novițiilor la Mănăstire,

3) Esaminarea novițiilor înainte de a se primi în tagma monahală;

4) Representarea și rugarea, făcândă episcopului pentru primirea novițiilor în tagma monahală;

5) Consultarea și conchierea de a se hirotoni monahul de Iero-Diacon și a Ierodiaconului de Ieromonah, și reprezentarea lor Episcopului;

6) Ținerea și evidența averii mănăstirești și a realităților și spre acest sfârșit înființarea conscrierii și protocol despre toată averea mănăstirească și nemișcătoare a mănăstirii, și revederea acestor conscrieri din timp în timp și adecă cel puțin odată într'un an.

7) Consultarea și concludul pentru cheltuielile anuale ordinare ale Mănăstirii, spre care sfârșit are a se cere aprobarea episcopescă.

8) Consultarea și hotărârea cheltuelelor extra ordinare;

9) Censurarea rațiocinului Economului și apoi așternera lui la consistorul diecesan cu, sau fără observări;

10) Ingrijirea pentru cuviincioasa pregătire a novițiilor spre primirea tagmei monahale;

11) Stăruința pentru starea bună a școalei mănăstirești în privința religioasă, morală și didactică.

12) Stăruința pentru îndreptarea religiosității și a moralității a vreunui Ieromonah, Ierodiacon sau Monah, sau și pedepsirea lui cu închisoare de două săptămâni; pentru pedeapsă mai simțitoare vine obiectul a se așterne consistorului diecesan care îl decide finalmente și apoi să pune pedeapsa în lucrare.

13) tractare asupra vreunui novitium scesiv și pedepsirea lui, încă și eliminarea lui din Mănăstire. Astfel de întâmplare are a se comunica și cu mănăstirile învecinate.

14) Alegerea prepositului care are a se face în următorul chip. Diecesanul merge la mănăstire și ține sinod cu Ieromonahii, carii prin pluralitatea de voturi aleg pe unul dintre confrății săi sau din altă mănăstire, sau dintre dignitarii episcopesci. Alesul se prezentează Episcopului și după ce au aflat, că alesul are toate însușirile recerute pentru un preposit îl întărește și apoi merge la Sfta Liturgie care Episcopul cu o asistență mai număroasă o ține și pe nou alesul Igumen sau Arhimandrit îl hirotosește, și la finea litur-

giei îi predă cărja de preposit cu învățătura prescrisă în Hierotonier la care din partea nou hirotositului să face un răspuns de mulțămire către episcop și de încredințare către sinodul mănăstiresc despre aceia, că cu ajutorul lui D-zeu se va nevoi a corespunde chemării de preposit ect.

III

§ 94. Ca mănăstirea să poate corespunde acelor scopuri sfinte, pentru care este înființată, ajungerea acestor scopuri atârnă cu deosebire dela Igumenul și respective dela arhimandritul pentru: pentru aceia datorie este Igumenului și Arhimandritului.

1) A se ține strâns de obligațiunile generale monahale și a stăruii, că și Monahii să nu-și piardă dinaintea ochilor acele obligațiuni generale Monahale; prin urmare prepositul are a fi exemplu viu de viață corectă monahală în toate privințele;

2) A fi bisericesc, va să zică, a nu să retrage dela frecventarea regulată și acurată a serviciului D-zeiesc;

3) A priveghea că serviciul Dumnezeesc să se săvârșească totdeauna după tipic, și cântarea și cetirea să fie evlavioasă și edificatoare spre care sfârșit, să dă el exemplu viu;

4) A stăruii, că tot personalul mănăstiresc să cerceteze serviciul D-zeesc acurat și regulat, și să nu-l ocupe pe acela pe timpul serviciului D-zeesc cu nici un lucru altfel.

5. a lua parte la prânz și cină cu ceilalți frați și numai în ceasuri de tot estraordinare a se abate dela această regulă;

6. a rîndui că pe timpul prânzului să se cetească viața Sfinților sau alt prolog precum aceia o prescrie tipicul;

7. a nu absenta din Mănăstire fără cauză îndestulitoare, nici a lăsa, că frații fără știrea și binecuvântarea lui să meargă undeva din Mănăstire can. 46 al sinod ecum VI — iar pe cel fugar a-l întoarce la Mănăstire, și al pedepsi can. 3. sin I. II. Constatinopolitan;

8. a se perfecționa în științe și cunoștințe canonice, dogmatice și biserico-istorice;

9. a stăruii că și frații să se perfecționeze în științele bisericești, în, cântări, și în cunoștința vieții sfinților;

10. a fi conștiincios cu averea Mănăstirească și a stăruii, că cel mai destoinic dintre Ieromonahi să se pună de Econom.

11. a ține adeseori cu frații esortații pentru cultura și disciplinarea lor, și pentru îndreptarea moravurilor unuia, sau altuia dintre frați, carele cu purtarea sa au dat anză la aceia.

12. a avea în susținerea disciplinei monahale perseveranța și privegherea neadormită, dar și răbdare și modestia.

13. a stăruii ca școala Mănăstirească să fie în ordine bună, și că cei mai cvalificați dintre frați să se desig-neze de învățatori.

§. 95. Fiindcă fondatorii Mănăstirelor dau în scris intențiunea lor, când a fondat acele sfinte lăcașuri, și impun și unele îndatoriri care au a se păzi nestrămutat: pentru aceia prepozitul este dator a stăruii, că cartea fundațională a Mănăstirii cel puțin odată în an să se cetească în sinodul mănăstiresc, parte pentru aducerea aminte a Fondatorilor; parte iarăș pentru împlinirea acurată a îndatoririlor din fundația fondatorilor de Mănăstire.

IV.

§. 96. Despre Mănăstiri femeiești și Monachine precum și despre Igumenisele lor nu facem tratat osebit, de oarece cad și iele în aceiaș categorie, ca și Mănăstirile bărbătești, Monahii și prepoșiții acestor. Prin urmare Mănăstirile femeiești, Monahale și Igumenisele au una și aceia îndatorie și chemare ca și Mănăstirile bărbătești, Monahii și prepoșiții lor.

TĂIEREA IV.

Despre Eparhii.

I.

§. 97. Eparhia este complexul mai multor parohii pro-topopiaturi, și Mănăstiri în fruntea căror stă Episcopul.

II.

§. 98. Fiindcă canoanele prescriu lămurit: că Episcopului i se încredințează sufletele cele scumpe ale creș-

tinilor pe cari datoria este ai lumina cu învățături mîntuitoare: pentru aceia Episcopul atunci numai va împlini misiunea sa apostolică, când în înțelesul canoanelor necurmat va lucra mijlocit pentru religiozitatea și luminarea preoțimei și creștinilor.

§. 99. Episcopul poate tracta toate acele obiecte care în ori și ce privință să țin de Eparhie, prin urmare obiectele tăietoare în viața obștească bisericască nu le poate tracta, ci dator este a le preda Sinodului Episcopesc spre pertractare can. 34. ap.

§. 100. Episcopul carele trebuie să fie din tagma monahală, se alege prin reprezentatii clerului și ai poporului eparhizl. Clerul ia parte la alegere în o terțialitate, iar poporul în două terțialități. Numărul reprezentatiilor clerului va fi 20. iar celor din partea poporului 40. — Impărțirea acestor reprezentati în cercuri de alegere o va face consistorul. Să înțelege de sine că alegerea de Episcop este liberă, va să zică, că alegătorii nu sunt datori a se restrânge numai la dignitari bisericești din Eparhia respectivă, ci pot alege pre Epp din oricare Eparhie sufragană.

§. 101. Pe timpul văduviei Scaunului Episcopesc va duce consistorul trebile amăsurat canoanelor și are a se reține de orice noutate sau schimbare, can. 39. SS. AA. și a stărui că alegerea de Episcop să se facă în restimp de trei luni, can. 25. al sin. Ecum. IV și din partea sa a face dispozițiunile trebuincioase pentru alegerea alegătorilor și pentru timpul ținutului sinod de alegere cerându-și înviațiuni dela Metropolit carele încă să va îngriji că în timp de trei luni să se întregească scaunul văduvit episcopesc, și va sprijini pe concernentele consistoriu în aceasta a lui năzuială.

§. 102. Alegerea o va conduce sau însuși Metropolitul sau mandatarul lui activisat spre acest scop.

§. 103. Seara în ajunul zilei de alegere se va ține priveghere după tipicul Rusalelor, iar în însăși ziua de deschidere a alegerii Sfânta liturgie tot după același tipic.

§ 104. După săvârșirea serviciului Dumnezeesc Președintele Metropolit sau mandatarul lui deschide sinodul cu o cuvîntare potrivită înprejurărilor actului de alegere

Episcopului, la carei răspunde unul dintre membrii alegători, pe carele corpul alegătorilor l'au designat. După aceea să aleg doi secretari carii adună plenipotențiile Membrilor sinodului și apoi se alege o comisiune verificatoare de trei membri, cari înștiințază pe preșidiu despre săvârșirea comisiunei, și apoi se prefrige a doua ședință pentru verificarea plenipotențiilor. Intracea secretarii compunând conscripțiunea membrilor verificați o cetesc. La întâmplare când din cauză momental nu s'ar putea verifica, unii din reprezentați, atunci pentru câștigarea timpului ceialalți reprezentați verificați aleg pe cei în locul neverificaților.

§. 105. În aceiași zi a doua se ține după prânz consultare confidențială numai între membrii sinodului, fără a lua parte acolo președintele, că prin aceea să se lămuirească părerile și pecăt s'ar putea să se aducă acelea mai aproape laolaltă

§. 106. A treia zi se face alegerea în secret prin ședule, care după ce sau predat președintelui, și sau pus în urnă, se numără și aflându-se numărul ședulelor corespunzător numărului alegătorilor, Președintele scoate din urnă pe rând ședula, și numele scrisă pe ele le cetesc în auzul tuturor, iar secretarii însemnează numele aleșilor, și le clasifică după mulțimea voturilor. Rezultatul alegerii să petrece în protocol și după ce sau autenticat îl subscrie președintele și amândoi secretarii, și să așterne sinodului Episcopesc și actul alegerii să încheie cu o cuvântare din partea Presidiului, și reprezentații se întorc la ale sale.

§. 107. Ședințele sinodului de alegere sunt publice de regulă. Sinodul însă din cauze momentoase poate ține și ședință secretă. La ședința confidențială publicul nu poate lua parte.

§. 108. Metropolitul, dacă au condus în persoană sinodul de alegere, poate conchema la locul alegerii pe Episcopi, ca numai decât să ține Sinod Episcopesc pentru pertractarea sinodală a actului de alegere a noului Episcop și a așterne Măiestăței Sale atât actul alegerii, cât și pe al sinodului Episcopesc spre urmânda pre înalta denumire a nou alesului Episcop.

Iar dacă Metropolitul n'au luat parte la sinodul de alegere, atunci primind actul alegerii să convoace la sine pe Episcopi fără amânare, și actul alegerii să-l predea sinodului Episcopesc spre pertractare.

§. 109. După urmarea pre înaltei confirmări, noul Episcop să sfințește acesta prin Metropolitul și doi Episcopi și să înzestrează cu Gramata Metropolitană și să denumește un mandatar carele introduce pe noul Episcop în Eparhie, și procetește în biserica catedrală episcopescă Gramata Metropolitană la începutul sfântei liturgii care noul Episcop o va ține cu o asistență cuviincioasă din clerul său.

§. 110. Episcopul primind fondul instruct de economie al Episcopiei pe lângă inventarul dela Epitropii eparhiali, este dator de a-și pune un Econom din clerul mirean sau monahal carele va avea însărcinarea de a priveghea asupra fondului instruct, și a duce rațioțiuni despre veniturile și cheltuețele Episcopului — Economul va fi răspunzător Episcopului pentru toate iar Episcopul va fi răspunzător Epitropiei eparhiale pentru toate câte au primit spre folosire. De aceia ieste de lipsă, că Economului să se predea averea nemșcătoare și mișcătoare economică pe lângă inventar precum aceia sau predat și Eppului. Dacă Episcopul n'ar voi să țină Econom, atunci Metropolitului stă în putere a sili pe Episcop la aceia, can. 26. al sin. ecum. IV. — Economul ieste dator a ține nevătămat averea Episcopiei și pe timpul văduviei scaunului Episcopesc can. 25. al sin. ecum. IV. can. 11. al sin. ecum. VII, can. 24. 25. din Antiohia — can. 34 și 41. din Catargena.

§. 111. Episcopul primind odoarele bisericesti ale Episcopiei dela Epitropii eparhiali, va însărcina pe Protodiaconul sau capelanul său, ca să poarte grijă de aceste odoare că adică nimic să nu se înstrăineze din ele și să se țină în curățenie. Și fiindcă pentru aceste odoare însuși Eppul este răspunzător și cele pierdute are ale substitui: pentru aceia inventarul despre aceste odoare are a se ține nevătămat, și lucrurile care prin dese întrebuițări sau prin vechimea lor sau stricat, și nu se mai pot întrebuița, a le însemna în același inventar.

§. 112. Eppul este dator a face dietă, altmintrelea cade

Eparhiei toată averea lui, can. 89 cartag. Episcopul poate testa numai jumătate din averea sa după detragerea datoriilor și a cheltueleur de îngropăciune, și așa legatele se vor plăti numai până la jumătate a verei lui, că repausatul să nu cadă în vorbele oamenilor și moartea lui să nu se îmbrace cu ocări, can. 40. SS. AA.

§. 113. Biblioteca Eppului repausat are a rămâne proprietate eparhială și a se întruni cu biblioteca eparhială.

§. 114. Episcopul eparhial din cauză momentosă poate să-și designeze pe un dignitar bisericesc din clerul său de vicar cu cercul activității, ce află de bine ai încredința. Când ar fi necesar, că vicarul să fie Episcop sfințit, atunci Episcopul eparhial are a așterne Sinodului Episcopesc una ca aceasta împrejurare, pe care apoi Sinodul Episcopesc o pertractează și o decide, și pe cel ales de Vicar în calitate de Episcop sfințit îl reprezentează Maiestatei Sale, spre pe înaltă denumire și urmând aceasta, se sfințește de Arhiereu.

Fie vicarul presbiter, fie Episcop sfințit are a fi înzestrat cu o dotațiune cuviincioasă.

§. 115. În fiecare eparhie să săvârsește afacerile după natura lor prin sinedrionul presbiterilor prin Sinodul eparhial, prin Epitropia Eparhială și prin Senatul Școlar Eparhial și respective arhidiececan.

III.

§. 116. Sinedrionul presbiterilor este aceia consultare pe care Episcopul o ține cu câțiva distinși membrii din clerul eparhial, spre a se sfatui cu ei asupra obiectelor bisericești, spirituale, rituale, și disciplinare. Astfel de presbiteri au titlu de asesori consistoriali dintre care aceia care sunt cu locuința în orașul Reședinței Episcopoești își capătă spre referadă obiecte, se numesc Asesori referenți și unii ca aceștia au a se înzestra cu leafa cuviincioasă din visteria Eparhiei, care o hotărăște Sinodul Eparhial; iar ceialalți presbiteri a Sinedrionului au titlu de Asesori ordinari consistoriali. Asesorii nu pot fi înrudiți între sine până la a o. grad de sânge și a 4. de cuscrie.

§. 117. Mai departe Episcopul pentru ducerea acurată a afacerilor sale va denumi la Consistor un secretar

primar, carele va fi și secretarul preșidial, și un secretar secundar, un defensor al tainei căsătoriei, un Arhivar carele va fi și protocolist, doi, trei canceliști și un servitor. Acești funcționari vor avea leafa lor cuvincioasă care o prefige Sinodul Eparhial.

§. 118. Conclusele consistoriale se fac după pluralitatea voturilor incuviințate și de către Episcopul președinte. Episcopul poate mitiga sentința adusă can. 102. al sin. ecum. VI; când locțiitorul Episcopesc preșidează, și voturile sunt egale atunci votul președintelui dirimă cauza. Se înțelege de sine că Episcopul are drept de a modifica și schimba astfel de concluse consistoriale, după plenitudinea puterii arhieresti.

§. 119. Inșă la întâmplare când pluralitatea voturilor ar fi în contra convicțiunei Eppului, si Episcopul ar prevedea că dacă după pluralitatea vôturilor s'ar decide treaba, vaza și onoarea Bisericeii a clerului și a poporului s'ar vătăma, și că prin aceia și pacea bisericeii s'ar putea turbura, și s'ar da cauză la un scandal public spre demoralizare — atunci Episcopului i se cuvine dreptul a înălța convicțiunea sa la sentință decisivă, căci el ieste căru i sau încredințat sufletele cele scumpe ale creștinilor. Can. Apost. 4 și Cartagena 28.

§. 120. Apelații se pot face la Sinodul Episcopesc can. 15. cartag. și a se însinua numai decât la publicarea conclusului consistorial. De dreptul de apelații numai acela se va putea bucura, despre carele se poate presupune cu siguranță, că prin apelația insinuată, nu va să se retragă de sub jurisdicțiunea Episcopului său, și nu va să elude sentința consistorială. Vezi can. 11 din Cartagena.

§. 121. Agendele Consistorului Eparhial sânt:

1. a dejudeca trebile țiiitoare de sacramețe și de tipic și în caz de îndoială a cere deslegarea obiectului dela Sinodul Episcopesc;
2. a priveghia asupra purtării preoțimeii, Călugărilor și a creștinilor.
3. a stăru i ca bisericele să se sfințească și cu cele trebuincioase Icoane, vase, candelē, și cărți să se înzestreze,
4. a priveghia că protocoalele Botezațiilor, cununațiilor și

morților, să se ducă amăsurat ordinațiunilor previghente;

5. a stăruii că Sinoadele parohiale, protopopești și Mănăstirești să împlinească datorințele sale după cele rânduite în acest Regulament;

6. a rânduii că protopopii în tot anul să aștearnă consistorului conscrierea preoțimei și a poporului tractual după formularul prescris.

7. a priveghia că bisericile cele nou zidite să se clădească potrivit canoanelor;

8. a rânduii comisiunea permanentă pentru examinarea celor ce au a se înainta în treapta preoțească.

9. a judeca despre valoarea sponsalelor și a matrimoniuului, despre stricarea logodnei despre divorțul parțial și total.

10. a judeca despre excesele preoțimei și a creștinilor ce privesc datorințele lor bisericesti;

§. 122. De agendele consistorului eparhial se ține că murind Episcopul să primească cărma Eparhiei și să înștiințeze despre moartea Episcopului fără amânare pe Metropolit, Episcopii și Guvernul țării și a stăruii că până la venirea noului Episcop să meargă în Eparhie toate după cuviință.

IV.

§. 123. Sinodul Eparhial ieste adunarea reprezentărilor clerului și a poporului eparhial, care alege pe Episcopul, și îl prezentează Sinodului Episcopesc; Sinodul Eparhial conduce și controlează obiectele economice — bisericesti, școlare și fundamentale privitoare la întreaga eparhie. Reprezentații aceștia se aleg pe șase ani și sunt membrii tuturor acelor Sinoade, care în răstimpul acestor șase ani se întâmplă în eparhie, sau în Metropole spre alegerea Metropolitanului și spre ținerea Sinodului Metropolitan. În locul celor repausați reprezentați se aleg alții.

§. 124. Sinodul Eparhial constă din 60 de reprezentați aleși, dintre care o terțialitate va fi din cler iar două terțialități din mireni.

Consistorul va rândui cercurile de alegere după protopopiate, și va prefige numărul reprezentanților pentru fiecare cerc de alegere. Se înțelege de sine că clerul își

va alege deosebit de popor pe reprezentatii săi, ca și poporul deschilinit de cler.

§ 125. Membrii sinodului cei aleși pe 6 ani se pot realege.

§ 126. In sinodul eparhial conchemat spre alegerea noului Episcop ieste Metropolitul președinte, sau Episcopul sau alt dignitar bisericesc, delegat spre acest scop de către Metropolitul. Almintrelea

§ 127. Episcopul eparhial ieste președintele sinodului eparhiei sale și ieste răspunzător pentru ordinea cuvincioasă.

§ 128. Cu prilegiul escrierii conchemării sinodului se publică și obiectele, ce au a se tracta acolo.

§ 129. Episcopul hotărăște ordinea obiectelor pertractânde.

§ 130. Membrii Sinodului pot face propuneri privitoare la sfera activității sinodului eparhial, însă ca președintele să le poată pune la ordinea zilei, se va cere că acele să fie în scris, și subscrise de 12 membrii ai sinodului.

§ 131. In ajunul Sinodului eparhial are a se ține preveghere; în ziua deschiderii Sfânta liturgie cu chemarea Sflui spirit, iar la incheere rugăciune de mulțămire.

§ 132. Conclusele sinodului eparhial are a se face după pluralitatea voturilor, de și ieste de dorit, că minoritatea să treacă pe partea pluralității, ca apoi conclusele să se poată face cu voturi unanime.

§ 133. Sinodul mai înainte de ași începe pertractarea obiectelor, și alege din sinul său doi secretari spre ducerea treburilor scripturistice.

§ 134. Sinodul eparhial are a se ține în tot anul; se poate și mai rar ține dacă sinodul din urmă almintrelea au aflat de bine a defige timpul ținerii Sinodului celui mai de aproape.

§ 135. La deschiderea și ținerea sinodului eparhial care se ține pentru tractarea obiectelor biserico-economice școlare și fundamentale au a se observa cele ce sau espus în §§-ii de sus 103, 104 cu schimbarea celor de schimbat, cu aceia, că ședințele acestui tel de sinod eparhial pot fi publice.

§ 136. Anume obiectele următoare să țin de activitatea sinodului eparhial:

1. Îngrijirea pentru susținerea libertății religioase și a autonomiei Bisericești în înțelesul legilor civile, precum și îngrijirea pentru susținerea în curățenie a învățăturilor bisericești a religiozității și a moralului;

2. Alegerea și prezentarea Episcopului la Sinodul episcopesc.

3. Îngrijirea și controlarea averii mișcătoare și ne mișcătoare a realităților și fondelor care-e proprietatea Eparhiei;

4. Aducerea hotărârei în privința acestor realități și fonduri potrivit scopului, pentru care s'au înființat.

5. Alegerea membrilor Senatului școlar.

6. Alegerea Epitropilor pentru afaceri ținătoare de averea eparhială, școlară și fundaționale.

7. Consultarea și aducerea măsurilor trebuincioase pentru ridicarea culturii poporului eparhial prin școli populare, capitale, gimnazii, reale, teologice și pedagogice.

8. Consultarea și aducerea măsurilor trebuincioase pentru disciplinarea preoției și a poporului eparhial;

9. Efectuirea celor comise din partea sinodului metropolitan;

10. Îngrijirea pentru aflarea mijloacelor spre înaintarea culturii, și a creșterii tineretului școlar, și pentru delăturarea piedecelor în privința aceasta.

11. Ajutorarea Bisericilor și școalelor sărace.

12. Îngrijirea pentru cultivarea și pregătirea bărbaților harnici spre servicii bisericești și școlare prin stipendii;

13. Escrierea colectei spre scopuri bisericești, școlare și filantropice;

14. Consultarea asupra greutăților ce s'ar arăta în efectuarea unor Canoane sau unor instituțiuni bisericești;

15. Defigerea salarelor din fondurile eparhiale;

16. Honorarea cu bani a vreunui op științific privitor la ori ce ram de știință bisericească sau școlară.

V.

§ 137. Despre Eforia eparhială să va tracta în tăierea a VI. iar despre senatul școlar al Eparhiei în tăierea a VII. precum s'au spus în §§ 3, 9 și 18.

TĂIEREA V.

Despre Mitropolie

§ 138. Mitropolia ieste complexul mai multor Eparhii care formează Provincia bisericească—can. 9. Antiohia,—și în fruntea căroră stă Mitropolitul fără a cărui știre și învoire nu se poate face nimic mai însemnat în acelea Eparhii, dar nici Mitropolitul nu poate să facă nimic mai însemnat fără de știrea și învoirea Episcopilor sufragani. can, 34 Apostolesc.

§ 139. Mitropolitul se alege prin Episcopii sufragani și prin reprezentanții tuturor Eparhiilor sufragane, cari se aleg din partea clerului și a poporului. Clerul va fi reprezentat în una terțialitate, iar poporul în două terțialități. Numărul tuturor reprezentanților nu poate trece peste nouăzeci. După ce Mitropolia se va constitui pe deplin, se va face repartiția acestor reprezentanți după numărul preoțimei și al poporului din fiecare eparhie sufragană. Dar și până atunci atât să însemnează aci, că cele ce s'au spus în §§ 103—107 despre modul alegerii de episcop, se înțeleg și despre alegerea Mitropolitului cu aceia unică schimbare, că actul alegerii de Mitropolit îl conduce cel mai bătrân Episcop și că actul, complinit de alegerea Mitropolitului se așterne Majestaței Sale spre întărire și denumire prin însuși Sinodul prin subscrierea Președintelui și a unui Secretar sinodal.

În fine, că Sinodul așteaptă în loc venirea prea înaltei denumiri și sosind aceia, instalează pe noualesul Mitropolit.

§ 140. Mitropolitului nui ieste iertat ași însuși ceva din averea răposatului Episcop, nici a face hirotonii sau hirotesii în vreo Eparhie văduvită can. 35. al sin ecum. VI.

§ 141. Mitropolitul ieste dator a stărui că Eparhia văduvită să se întregească în trei luni can. 24. sin. ecum. IV.

§ 142. Noului Mitropolit se predau din partea Epitropiei archidiecesane toate prețioasele, și odoarele bisericești pe lângă un inventar pe care Mitropolitul trebuie să-l țină în bună stare și întregime căci pe cele pierdute și prin multa întrebuințare învechite, are a deplini din

averea sa, și dacă el aceasta n'a făcut atunci episcopii arhidieceșani o vor face aceasta după moartea lui din averea lui.

Paza nemijlocită asupra acestor prețioase și odoară bisericești o încredă Metropolitul Arhidiaconului său.

§ 143. Așijderea prin Episcopii arhidieceșani se predă noului Metropolit pe lângă inventar și biblioteca Metropolitană, pentru care Metropolitul încă rămâne răspunzător, și paza nemijlocită o încredințează Protosingelului sau protodiaconului său.

§ 144. Noul Metropolit încă mai primește dela Episcopii Mitropolitani fondul instruct de casa și de economia Mitropoliei și pentru ele ieste răspunzător, de aceea.

§ 145. Metropolitul trebuie să aibă un econom ca și alt episcop, spre scopuri casnice și economice. can. 26 al. sin. ecum. IV. Aci se reduc toate câte sau espus despre un Episcop în § 115.

§ 146. Metropolitul ieste dator a face dietă asupra averii sale proprii, însă numai până la jumătate a averii sale care se cuvine Mitropoliei, căci făcând altcum poate căde în vorbele oamenilor și moartea lui a să îmbrăca cu ocări. Can. 40. Apost.

§ 147. În privința bibliotecii sale nu poate face Metropolitul nici un legat, căci aceia devine proprietate neinstrăinată a Mitropoliei, și servește spre înmulțirea bibliotecii metropolitane.

§ 148. Murind Metropolitul, cărma arhidieceșei o primește Consistorul arhidieceșan, carele înștiințază despre moartea metropolitului pe Regimul împărătesc, pe episcopi, și emite circular către Arhidieceșă, și face de știre și ziua îngropăciunei.

§ 149. Episcopul sufragan cel mai bătrân concheamă sinodul metropolitan în orașul reședinței metropolitane spre alegerea noului Metropolit potrivit § 139, astfel, că în trei luni să se reîntregescă scaunul văduvit.

§ 150. Pe timpului văduviei scaunului metropolitan nu ieste iertat să se facă nici o schimbare, sau noutate în treburi hierarhice sau economice, pentru că dacă după canonul 35. al sinod. ecum VI. nu ieste iertat Metropolitului să

facă vreo schimbare sau noutate în o Eparhie văduvită-cu atâta mai puțin ieste iertat unui episcop sau mai multor episcopi să facă vreo schimbare sau noutate la Metropolia văduvită de exemplu: a săvârși hirotonii sau hirotesii în arhidiecesă, sau a ține sinod Episcopesc spre alegerea vreunui episcop nou. Aceasta să înțelege și pentru consistorul arhidiecesan si așa toate trebuie să se susține neschimbate până la venirea noului Metropolit.

§ 151. Metropolitul are drept de ași designa un Vicar din clerul său arhidiecesan carele ieste înzestrat cu o dignitate mai înaltă bisericască. Celelalte în privința acest vezi § 114.

II.

§ 152 Fiindcă la Metropolie ieste centrul provinciei bisericesti, unde să tractează obiectele dogmatice-simbolice, cenzurarea alegerii noului episcop, obiectele economice bisericesti, școlare și fundamentale, deoparte, iar de altă parte și Metropolitul are Eparhia care se numește Arhidiecesă: pentru aceia aci să va spune modul după care Metropolitul ocârmuește arhidiecesa sa, și adecă după natura obiectelor prin sinedrionul presbiterilor, (consistor) prin sinodul diecesan, prin Epitropia Arhidiecesană și prin senatul școlar arhidiecesan. Iar modul pertractării obiectelor dogmatice-simbolice, ale censurării alegerii vreunui nou Episcop, și alte asemenea se va espune în Tăierea a VIII, și apoi modul pertractării obiectelor generale economice-bisericesti, școlare și fundamentale în tăierea a IX.

III.

§ 153. Despre Sinedrionul arhidiecesan, va să zică, despre consistorul arhidiecesan să înțeleg toate acele, ce s'au espus despre Consistorul eparhial în §—116—pâna la—§—112.

IV.

§ 154. Despre Sinodul arhidiecesan să înțeleg cele espuse despre Sinodul eparhial în §—123 pâna la § 136.

V.

§ 155. Despre Eforia arhidieceșană va tracta tăierea a VI. iar despre senatul școlar arhidieceșan va tracta tăierea a VII. din acest regulament.

TĂIEREA A VI.

Despre Epitropii arhidieceșani și eparhiali.

§ 156. Fiindcă spre ajungerea scopurilor celor sfinte bisericеști, școlare și fundationale să cer și mijloace banale, precum aceasta să vede și din faptele Apostolilor, cari au întemeiat creștinismul și banii aceștia după canoanele Domnului—trebuie să se administreze și să se întrebuințeze cu frica lui Dumnezeu numai și numai spre acele scopuri sfinte pentru care sau destinaț de cătră binefăcători; și în fine fiindcă astfel de bani meniți spre scopuri sfinte se află și acum în biserica noastră, și este speranța și prospect sigur, că aceia se vor înmulți spre viitor; pentru aceia să așază atât lângă Mitropolie, cât și lângă fiecare Episcopie câțiva epitropi din partea Clerului și a poporului, cari vor conduce și manipula averea mișcătoare și nemișcătoare a Mitropoliei și a fiecărui Eparhii, și vor purta grije pentru odoare și prețioase, Biblioteca, și fondul instruct, precum și pentru fundațiunile respective ce să află la Mitropolie sa la vre-o Eparhie.

§ 157. Epitropii dela Mitropolie să vor chema Epitropii arhidieceșani, iar cei dela singuraticele eparhii Epitropii eparhiali.

§ 158. Precum la Mitropolie, așa și la fiecare Eparhie va ecșista o Epitropie constatătoare din trei membrii ordinari și tot atâta suplenți, cari, pe Epitropii ordinari fiind împiedecați din ori ce cauză binecuvântată săi suplinească, precum și din un cassier și Controlor.

§ 159. Pe personalul Epitropiei arhidieceșane adecă pe cel al Epitropiei eparhiale îl va alege Sinodul eparhial respectiv, însă numai la înființare dintâi, căci apoi să va reîntrégi totdeauna la candidația Președintelui prin alegerea însuși a Epitropiei.

§ 160. Mitropolitul și respective Episcopul ieste iertat

a primi demisia dela Epitropi, și aceea a o aduce la cunoștința Sinodului spre întregirea locului văduvit.

§ 161. Dintre cei șase Epitropii vor fi doi din partea clerului, iar patru din partea Eparhiților, carii nu pot fi înrudiți până la al 6 grad de sânge și al 4 de cuscrie. Casierul și controlorul pot fi din cler și dintre mireni.

§ 162. De Epitropi, Casier și Controlor să pot alege numai aceia, carii să bucură de cel mai bun renume în privința religioasă, morală și finanțiară.

§ 163. Ei trebuie să locuiască în locul reședinței arhierești sau cel puțin într'un oraș sau sat aproape de acesta. Aceste condițiuni se cer cu deosebire dela cassier și controlor, dintre care cassierul încasază banii Episcopiei și respective ai Mitropoliei și poartă rațioțiuni despre ei, îngrijește că taxele și alte datorii restante, să se încasseze la timpul său precum și pregătește și așterne rațioțiuni anuale Episcopiei spre reviziune, și este răspunzător pentru cassă, și are o cheie la sine; iar controlorul are de a contrasigna toate actele de rațioțiuni și poartă a doua cheie a cassei, căci ieste și dânsul răspunzător pentru cassă.

§ 164. Epitropilor li să predă prin consistorul arhidiececan și respective eparhial, pe lângă un inventar toată averea mișcătoare și nemișcătoare, precum și odoarele și prețioasele bisericesti, Biblioteca, și fundațiile și tot fondul instruct al Mitropoliei și respective al Eparhiei.

§ 165. Epitropia va ține banii și alte hârtii de preț cum și documentele realităților și ale fondelor într'o cassă de fier cu trei chei, dintre care una să va păstra la Mitropolit și respective Episcop, ceialaltă la cassier și a treilea la controlor.

§ 166. Președintele Epitropiei ieste Mitropolitul și respective Episcopul. Pe timpul văduviei scaunului mitropolitan și respective episcopesc, consistorul denuște din sinul său un Președinte interimal.

§ 167. Epitropia va avea sigilul său cu emblema eparhială, purtând inscripțiunea «Sigilul Epitropiei arhidiececane» și respective a «Eparhiei N.»

§ 168. Ca vre-o funcție a Epitropiei să aibă validitate să cere, ca să ie parte la aceia Președintele ordinar sau

interimal și cel puțin doi Epitropi, Cassierul și Controlorul.

§. 169. Chemarea Epitropiei va fi:

1. A priveghea pentru susținerea în întregitate a acelei averi care i s'au încredințat, și a manipula cu dânsa amăsurat dispozițiunilor aduse prin Sinodul respectiv.

2. A stăruii pentru înmulțirea acelei averi prin propuneri la Sinod, și prin mijloace religioase.

3. A stăruii pentru încasarea regulată a intereselor și a altor venituri cu care cassierul ieste însărcinat, spre exemplu de la arenze, și banii de prisos numai decât ai eloca spre fructificare în casa de păstrare sau în hârții de stat prin urmare nu și la privați;

4. A ține în evidentă starea averii întregi.

5. A ține ședință de două ori pe an și adevă în întâia duminică a lunii Ianuarie și Iunie, cu care prilej are de a se sconta toată vistieria de a să cerceta hârțiile de stat și obligațiunile, și ale confera cu inventarul, și apoi despre toate a refera consistorului arhidiecezan și respective eparhial;

6. A stăruii că realitățile să fie în stare bună de aceea a nu amâna reparațiile cele trebuincioase;

7. A raporta sinodului arhidiecezan și respective eparhial despre starea și alte împrejurări ale averii, celor ce li s'au încredințat și a cere înviațiuni spre mai departe urmare cu aceea.

§. 170. Epitropii arhidieceșani noului Mitropolit, iar epitropii eparhiali noului Episcop vor preda pe lângă un inventar prețioasele bisericesti, Biblioteca, și celalalt fond instruct de economie spre întrebuințare (§. 117.) și cu finea fiecărui an vor ține revizia acelora, ca să se convingă despre starea lor, și că după împrejurări să facă atent pe Mitropolit și respective pe episcop pentru delăturarea vre unei scăderi, ce ei au observat.

§. 171. Epitropii trebuie să aibă deplina cunoștință a tuturor obiectelor fondului instruct, pe care Mitropolitul, și respective Episcopul le-au încredințat economului (§. 117) și odată pe an să le revadă, și pentru îndreptarea scăderilor posibile se facă arătare Mitropolitului și respective Episcopului.

§. 172, Epitropii au drept a vizita și prețioasele și

odoarăle Bisericei Catedrale, precum și Biblioteca cu finea fiecărui an; și scăderile observate a le arăta Mitropolitului și respective episcopului și a cere delăturarea lor.

§. 173. Fiindcă să poate întâmpla că românii de religie greco-orientală din statele Maiestății sale să înființeze vre-un fond general al întregii lor Mitropolii și acest fond să'l designeze spre folosul tuturor eparhiilor sufragane și a Arhidiecezei, cu acel adaus, că acest fond să se administre la Mitropolie și în privința lui numai sinodul Mitropolitan să aibă drept de dispozițiune; și fiindcă și un asemenea fond s'ar încredința în paza și manipularea Epitropiei arhidiecezane, vor fi datori a observa în privința unui astfel de fond toate acele care sunt descrise și pentru manipularea altor fonduri bisericesti-școlare și filantropice și așa a raporta despre el nu numai consistorului arhidiecesan cu finea fiecărui an, ci și Sinodului Mitropolitan; iar consistorul arhidiecesan va înștiința pe toți episcopii, și aceștia pe Epitropiile eparhiale despre starea aceastui fond general, în privința căruia numai sinodului Mitropolitan i se cuvine dreptul de dispoziție.

§. 174. Iar la repauzarea Mitropolitului și respective a Episcopului, sunt datori Epitropii a designa doi dintre sine cari să fie însărcinați a păzi la oara morții Mitropolitului și respective a Episcopului, care urmând să sigileze numai decât dulapele și odăile, să întocmească cele de lipsă pentru îngropăciune în conțelegere cu consistorul arhidiecezan, și respective eparhial, și să se ferească de cheltuelile zădarnice și luxoase. Apoi în ziua a doua după îngropăciune să inventeze averea și lucrurile și cărțile repausatului, și să deosibească lucrurile ce cad în posesiunea Mitropoliei și respective a Eparhiei de către cele ce au a se vinde prin licitație publică. După săvârșirea licitației, banii intrați să vor unii cu banii ce au rămas dela repausatul, și jumătatea lor va trece în posesiunea Mitropoliei și respective a Eparhiei, iar cu ceialaltă jumătate să vor plăti datoriile și legatele, precum să vor întregi toate acele din prețioasele, odoarăle Bisericești Biblioteca și fondul intruct, cari pe timpul vieții repausatului sau deteriorat.

TĂIEREA VII.

Despre Senatul Școlar.

§. 175. Senatul școlar ieste aceia autoritate, care conduce treaba școalelor confesionale în Arhidiecesă și Eparhie.

§. 176. În fiecare Eparhie, prin urmare și în Arhidieceză să așază un senat școlar, care va consta din un Președinte și șase membrii ordinari, și tot atâția suplenți carii într'o terțialitate vor fi din cler, iar în două terțialități din mireni. Prin urmare fiecare comună bisericească ieste supusă senatului școlar și fără aprobarea acestuia nu poate înființa nici un fel de institut literar sau școlar.

§. 177. Președintele senatului nu se alege, ci este totdeauna Diecesanul, carele în cazuri de necesitate poate substitui în locul său un președinte interimal.

§. 178. Iar membrii ordinari și suplenții se aleg la înființarea dintâiu a senatului școlar de către sinodul respectiv arhidiecesan și eparhial; iar apoi se va reîntregi pe sine însuși în urma candidațiunei făcânde din partea presidiului. Însă și consilierul școlar regesc de Relegea noastră este încă membru acestui senat și ia parte la toate afacerile cu vot consultativ.

§. 179. Membrii senatului școlar nu pot fi înrudiți la oaltă până la al 6 grad de sânge și al 4 de cuscrie.

§. 180. Sinodul Arhidiecesan și respective eparhial va așeza lângă senatul școlar un personal manipulant precum împrejurările vor cere, și îi va și defige și onorârul.

§. 181. Senatul școlar va duce toate afacerile sale colegial, și le va decide acelea după pluralitatea voturilor.

§. 182. Spre aducerea unui concluz valid să cere prezența președintelui și a patru membri afară de secretar.

§. 183. Expedițiunile senatului școlar se fac cu subscrierea Președintelui și cu contrasignatura secretarului.

§. 184. Problema senatului școlar este:

1. A lucra activ pentru îmbunătățirea obștească a școalelor mari și mici contesionale;

2. A face Sinodul arhidiecesan și respective eparhial propuneri în privința obiectivă și didactică a școalelor.

3. A se îngriji pentru cele mai bune cărți școlare, și

acelea ale așterne Sinodului arhidieceșan și respective e-parhial spre aprobare;

4. A priveghea asupra perfecționării și purtării morale a Profesorilor și învățătorilor.

5. A propune Sinodului arhidieceșan și respective e-parhial spre remunerare pe acei bărbați literați, cari prin edarea vre-unui op în oricare sferă școlară s'au meritat.

6. A susține principiul școalelor confesionale în interesul legilor patriei;

7. A dispune cele de lipsă că tinerimea confesională, care frecventează școalele de alte confesi, să învețe Doctrina Religioșiei noastre să cerceteze biserica noastră și să se cuminece în posturile prescrise; prin urmare:

8. A pune catechet pentru toți tinerii noștri confesionali, afeșe ei în orice școală de altă confesiune și pedicele ce s'ar ivi în privința aceasta a le delătura în înțălesul legilor patriei și a ordinațiunilor previghente mai înalte.

9. A prefige terminul pentru examinarea acelor indivizi, carii aspiră la ocuparea vreunui post profesoral sau învățătoresc.

10. A denumi din sinul seu o comisiune examinătoare constatătoare de trei membri.

11. A stăruie ca numai acei indivizi să se pună de profesori la Gimnaziile confesionale, cari sunt bine pregătiți și au depus examen înaintea comisiei ad hoc cu succés bun din studiile filologice, matematică-naturale și istorice, precum și din cunoștința limbilor clășice și patriotice, precum și din literatura limbei române.

12. Că de profesori în institutul clerical și pedagogic să se așeze astfel de indivizi, carii au depus examen din științele teologice, pedagogice, din dreptul canonic din tipic și cântări bisericești;

13. Că de învățători în școale capitale și populare să se înainteze astfel de clerici și pedagogi, cari cursul teologic sau pedagogic l-au absolvat și din studiile pedagogice au depus examen cu calcul bun.

14. A. clasifica pe cei examinați strâns și a le dă lor calcul meritat, distins — bine, suficient neîndestulitor.

15. Celui examinat care capătă calcul cu neîndestulitor

a-i da voie spre repetarea examenului, carele nu să mai poate repeta, dacă și a doua oară au repurtat calcul de neîndestulitor.

§. 185. Senatul școlar va stăruie cu toate putincioasele mijloace, că punctele 9—15, din § precedente străns să se păzască, atât de către comunele bisericesti, cât și de către indivizii care aspiră la postul profesoral și învățătoresc, și a desluși comunelor bisericesti la casuri ocurente, că ele spre binele lor, să asculte de ordinațiunile autorității supreme școlare, care au adus asemenea măsuri pentru înaintarea și înflorirea culturai popoarele s. a.

§. 186. Senatul școlar va pune și va întărie în posturi pe profesori și învățători. La care privilegiu, va fi, cu cea mai mare băgare de seamă, că alegerea de Profesor sau de învățător să fie facut cu observarea celor din §§. 26 și 24. și că alesul de profesor sau de învățător, să fi fost străin dela orice intrigă, și corupții și că alesul nu s'au deobligat a primi postul profesoral sau învățătoresc cu plată mai mică, decum aceia sau ficsat. Când asemenea iregularități sa întâmplă, atunci Senatul școlar nu numai va denega denumirea și întărirea alesului de profesor sau de învățător, ci încă il va opri pe un timp de a putea îmbrăca orice post școlar, până nu se va îndrepta deplin.

§. 187. Indivizii examinânzi pentru Profesura teologică gimnaziile și pedagogică au a depune o taxă de 20. fl. iar cei pentru învățători ai școalelor reale, capitale și populare de 10. fl.

§. 188. Senatul școlar va forma o cassă din taxele ecsamenelor, din care va da Comisarilor ecsaminatori (§. 184. p. 10.) și personalului manipulant (§. 180.), un honorar cu finea anului, și prisosul are a rămâne la proprietatea fondului școlar, despre care la propunerea senatului școlar va hotărie Sinodul arhidiecesan și respective eparhial.

§. 189. Senatului școlar i se cuvine dreptul de a trimite din timp în timp unu sau doi Comisari din sinul său, spre cercetarea școalelor și acestor comisari a le asigura diurne pe zi de 5. f. din banii examenelor. Comisarii aceștia vor fi datori să fie cu cea mai mare atențiune atât către metoda cât și didactica, ce o observează Profesorii și învățătorii la propunere și la manuiținerea organizației prescrise și a dis-

ciplinei, cât și la sporul elevilor; a se convinge despre starea materială a fondelor, cerând dela Eforia parohială arătarea ei; a vizita zidirile și realitățile școlare, și a obliga pe Eforia locală spre delăturarea ori cărei scăderi posibilă. — Comisarii vor fi datori a duce un Ziar în care să înscrie și să însemne toate lucrările și observațiunile lor, ca apoi să fie în stare a compune și a așterne Senatului școlar un raport perfect despre urmările misiunii lor.

§. 190. Senatul școlar va stăruii la Sinodele parohiale și protopopești, că Comunele bisericești să zidească școli și locuință pentru personalul școlar unde lipsesc acele și că să facă lefi potrivite chemării celei grele a personalului școlar, căci dela aceste împrejurări atîrnă înflorirea școalelor și a culturai naționale, de care creștinii noștri au lipsa cea mai mare.

§. 191. Fiindcă Senatul școlar va avea a duce chemarea sa după instrucțiunile și măsurile Sinodului mitropolitan și a respectivului Sinod eparhial, pentru aceia va fi datori a raporta pe larg atît Sinodului mitropolitan, cât și Sinodului arhidieceșan, și respective eparhial despre întreaga stare a școalelor și a învățămîntului și a face propuneri pentru meliorațiunea trebei școlare pe baza esperinței câștigate pe acest câmp.

§. 192. În fine Senatul școlar ține în tot anul pe timpul recreațiunei conferințe învățătorești, și spre conducerea lor a denumi Comisari din corpul profesorilor și al învățătorilor, cari apoi după instrucțiunea senatului școlar vor raporta despre efectuarea lor cu observațiunile proprii ce ei află cu cale.

TĂIEREA VIII.

Despre Sinodul metropolitan.

§. 193. Sinodul metropolitan este aceia adunare a Episcopilor și a reprezentațiilor tuturor Eparhiilor sufragane care se ține spre alegerea Mitropolitului, și spre tractarea obiectelor școlare și fundamentale, spre ajungerea uniformității în manuducerea și administrarea scopului corespunzătoare a acestor obiecte.

§ 194. Numărul reprezentațiilor Sinodul metropolitan

afară de episcopi va fi de nouzeci membrii. Clerul va fi reprezentat în una terțialitate, iar poporul în două terțialități. Repartiția reprezentărilor din Eparhii se va face prin Consistoriile respective după numărul preoției și a sufletelor. §. 145.

§. 195. Sinodul mitropolitan îl va conchema Episcopul cel mai bătrân carele va conduce și actul alegerii: §. 145.

§. 196. Conchemarea Sinodului mitropolitan are a se face în restimp de trei luni după urmata moarte a mitropolitului. can. 25. Sin. ec. IV.

§. 197. La alegerea de Mitropolit au de a se observa toate acele, câte s'au espus pentru alegerea de Episcop, §§. dela 102-107.

§. 198. Alegerea se face din corul Episcopilor fără candidație.

§. 199. La însuși actul alegerii ședința se ține secret altmintrelea public.

§. 200. Despre actul alegerii are a se duce un protocol pe carele președintele și secretarul sinodal îl subscriu și numai decât se așterne Măiestatei sale spre înaintarea și denumirea noualesului mitropolit pe calea preșidiului guvernamental al țării.

§. 201. Fiindcă membrii sinodului mitropolitan au a rămâne laofaltă după săvârșita alegere a Mitropolitului și a aștepta denumirea lui urmândă de la tronul Maiestăței sale: pentru aceia ca membrii Sinodului mitropolitan să poată întrebuinta spre folosul obștesc timpul acela, care se cere până la sosirea denumirei noului Mitropolit, Sinodul acesta mitropolitan va ține consultări asupra obiectelor școlare și fundacionale, și va aduce pentru toate Eparhiile hotărâri obligatoare ce privesc la îmbunătățirea trebei învățământului și a fondelor. De aceia.

§. 202. Senatele școlare și Epitropiile eparhiale (se înțelege de sine că și cea arhidiecesană) vor face Sinodului mitropolitan raporturi despre treaba școlară și fundacională vor descoperi neajunsurile, care se află pe aceste terene și vor face totdeodată și propuneri pentru delăturarea neajunsurilor, și pentru meliorarea tuturor împrejurărilor, dela care este condiționată propășirea trebii școlare, și

întrebuințarea fondelor bisericești școlare și filantropice.

TĂIEREA IX.

Despre Sinodul episcopesc.

§. 203. Sinodul episcopesc este aceia adunare de Episcopi sub președința Mitropolitului, unde obiectele bisericești de mai mare însemnătate (can. 34. apostolesc.) precum și cauzele apelate, (can. 15. din Catargena) se tractează.

§. 204 Sinodul episcopesc are a se ținea în tot anul.

§. 205 Dacă Mitropolitul n'ar conchema Sinodul episcopesc în tot anul dela Duminica Tomei până în luna lui Octomvrie, atunci se supune certărilor, can. 6 al Sin. ec. VII.

§. 206 Episcopii sunt datori a interveni la Sinodul episcopesc căci almintrelea și ei se supun certării. can. 8 al sin. ec. VI. și can. 7, 26, 60, 104, din Cartag.

§. 207. Fiindcă obiectele Sinodului episcopesc trebuie să se tracteze în adunare, va să zică colegialmente, de către Episcopi cu Mitropolitul și după canoanele positive se prescrie, că cel puțin trei Episcopi să se adune la Sinod iar ceilalți Episcopi, dacă din cauze bine cuvântate, n'au putut veni la Sinod pot înputernici pe frații săi Episcopi, cari sunt la Sinod ca în locul lor să voteze: pentru aceia urmează că Mitropolitul n'are voie a cere înputernicirea (compromis) dela episcopii săi sufragani spre a tracta el singur unul sau alt obiect, carele după canoane are de a se tracta colegialmente, ci este dator a ținea Sinod. can. 4 Sin. eum. I. și can. 12 din Laodicea.

§. 208. Sinodul episcopesc este atunci valid, dacă sau conchemat de către Mitropolit. can. 34. ss. a. a.

§. 209. Fiind scaunul Mitropolitan vădov Sinodul episcopesc nu să poate ținea, căci lipsește atunci capul Episcopilor. can. 34. ss. aa.

§. 210. Mitropolitului i se cuvine dreptul de a ordona pe calea preșidială comisiune cercetătoare asupra ori căru Episcop sufragan, carele este pârît din partea clerului și a poporului prin o pâră documentată, și spre acest scop a denumi de președinte al comisiunei pe un Episcop,

iar pe ceilalți membri ai ei din alți dignitari bisericești, Arhimandriți, Protosinceli sau protopresbiteri. Comisiunea va fi datoare a așterne Mitropolitului elaboratul său, iar Mitropolitul va prezenta sinodului episcopesc spre pertractarea meritorie atât pâra cât și elaboratul comisional. can. 27 din Cart.!

§. 211. Fiindcă sinodul bisericesc este autoritatea supremă în biserică, pentru aceea el va funcționa nemijlocit cu regimul de stat, și i va da acestuia la provocări deslușirile trebuincioase.

§. 212. Agendele Sinodului episcopesc sunt:

1) a priveghia ca dogmele credinței să se susțină în curățenie;

2) a decide contrazicerile ce s'ar întâmpla în treburi spirituale.

3) a tracta și a decide obiectele privitoare la starea cea obștească a Eparhiilor pe cum sunt: întrebările dogmatice și disciplinare, și îndreptarea greșelilor obștești.

4) examinarea obiectivă a alegerii făcute pentru un Episcop nou.

5) a examina pe nou alesul episcop înainte de sfințirea lui de Episcop precum aceasta o prescrie canonul al 2-lea al Sinodului ecumenic VII.;

6) a griji pentru tipărirea cărților rituale bisericești ca să nu fie lipsă de ele pela biserici;

7) a griji pentru cărți simbolice pe seama școlilor, ale censura, aproba sau opri;

8) a tracta și decide finalmente cauzele apelate.

9) a regula și desvolta constituțiunea Bisericei prin hotărâri organice, și a aduce acelea la cunoștința Sinodului mitropolitan precum și la cunoștința Sinodului Eparhial spre observare și punerea în lucrare;

10. a elabora propozițiuni pentru împrejurările, care ating pozițiunea publică în stat a bisericei și a le așterne Regimului spre aprobare ca să capete valoare în stat;

11. a se îngriji pentru de a se aduce institutele teologice și pedagogice la perfecționare tot mai mare, prin aplicarea bărbaților apți bisericești de profesori și prin pregătirea lor în institute literale mai înalte, în care pre lângă agonisirea științelor teologice, pedagogice, istorice

și ale dreptului canonic, să se poată covârși și în limbi clasice antice.

TĂIEREA X

Despre Sinodul comun al Mitropoliei române și sârbe.

§. 213. Sinodul comun al Mitropoliei române și sârbe de religia greco orientală este aceia adunare a amânduror mitropolii și a Episcopilor lor, care ca Jurisdicțiunea supremă bisericească, tractează despre dogmele credinței, despre întrebări canonice, despre cărți simbolice și despre toate acele obiecte bisericești dela care unitatea și identitatea Religiei greco-orientale, de care se țin aceste două națiuni, este condiționată.

§. 214. Sinodul acesta comun se va ținea de regulă totdeauna în al șaselea an, să poate însă conchema și mai des în urma conțelegerii avute între amândouă Mitropolii.

§. 215 Sinodul comun se va ținea reciproc odată în locul reședinței Mitropoliei române și altădată în cel al Mitropoliei sârbe.

§. 216 Preșidiul acestui Sinod îl vor duce amândoi Mitropoliții, șezând deadreapta cel mai bătrân în rang, și dea stânga cel mai tânăr.

§. 217 Colegiul Episcopilor așijderea va ocupa loc după seniu.

§. 218 Precum consultările vor decurge în limba română și sârbă, așa și protocolul se va duce în amândouă limbi, și se va privi unul și altul ca original.

§. 219 Obiectele care le va tracta acest Sinod, se văd pe scurt în definiția acestui Sinod. Iar mai dea proape și mai pe larg și mai special va designa însuși Sinodul comun, când se va constitui, obiectele de sfera dânsului știitoare, între care e de a se înșira și înștiințarea reciprocă despre Mitropoliții și Episcopii noi și morți în înțelesul canoanelor.

TĂIEREA XI.

Despre dreptul maiestatic în privința preinaltei denumiri a nou alesului Mitropolit sau vreunui nou ales Episcop.

§. 220. După ce conform §§. 193 200 sau finit alegerea noului mitropolit, numai decât Sinodul Mitropolitan reprezintă actul făcutei alegeri de mitropolit Maiestăței Sale cesar-regești apostolice cu omagială supunere, că Preînalt același să se îndure a întări acel act, și pre alesul Episcop al denumi de Mitropolit.

§. 221. Asemenea și Sinodul episcopesc precum în §. 108. s'au arătat după ce au censurat actul alegerii de Episcop și l-au găsit de bun și apoi după ce au examinat canoniceste pe nou alesul Episcop și l-au declarat de vrednic și apt de treapta episcopescă,—așterne Maiestăței sale cesar — regești apostolice actul alegerii al Sinodului eparhial precum și actul Sinodului episcopesc cu prea umilita rugare, spre a se îndura preagrătosul a denumi de Episcop pe cel ales de Sinodul eparhial, și recunoscut de apt și vrednic din partea Sinodului Episcopesc.

§. 222. Dreptul acesta maiestatic nu numai pentru aceia îl recunoaște Ierarhia noastră, căci acela este în praca de timpii imemoriali în toată monarhia Maiestăței sale la toate religiunile creștine, și căci nu vatămă canoanele pozitive ale Bisericii noastre, ci și pentru aceia căci Biserica noastră în toate țările și provinciile de sub sceptul Maiestăței Sale și-au recăstăgat libertatea și autonomia sa și s'au făcut egal îndreptățită cu celelalte Biserici creștine din preînalta a Maiestăței sale cesar-regești apostolice Ferdinand I Preînalt care din iubirea și îngrijirea ce o are de o potrivă către Bisericele creștine, sprijinește preagrătos atât treaba bisericească, cât și școlară prin ajutoare banale din visteria Statului.

§. 223. Biserica noastră are deplină încredere în iubirea de dreptate a Maiestăței sale cesar-regești apostolice, că adecă preînalt același nu va întârzia a întări și a denumi din timp în timp atât pe nou alesul Mitropolit, cât și pe nou alesul Episcop, ca scaunele văduvite arhieresti să nu rămână nereîntregite peste timpul prin Canoane de trei luni. Can. 25. al Sin. ec. IV.

TĂIEREA XII.

Despre dreptul Supremei Inspecțiuni a Coroanei în privința Bisericii

§ 224. Dreptul Supremei Inspecțiuni al Coroanei să va electui în privința Bisericii greco-orientală în interesul legilor Țării prin care să garantezează Bisericii egala pozițiune independentă față cu relațiunile către Stat și către celelalte confesii, precum și libertatea egală a dispozițiunei proprii în trebile ei interne pe care o ocupă și celelalte Biserici recepte în Stat.

§ 225. Fără vătămarea dreptului de Supremă Inspecțiune al Coroanei, ce-i compete după legile țării și'l eșercitează în interesul Constituțiunei, este și rămâne Biserica gr. orientală îndreptățită de ași regula, administra și conduce afacerile sale bisericesti după așezămintele canonice și eclesialistice, precum și afacerile școlastice, fundationale, fondurile și institutele, independentă de ori și care influență a vreunei alte Biserici.

E.

§ 52. Ar fi să se schimbe așa:

§ 52. De scaunul protopopesc ca forul de instanța din-tâi se ține obiectele următoare:

1. Complanarea disharmoniei iscate între preoți în privința veniturilor stolare, și a invadației în parohie străină și după eventualitate și decisiunea unor asemenea sfezi;

2. Păra Comunelor parohiale în contra exagerării competentinței stolare, sau și în contra altor neajunsuri din partea Preoțimeii;

3. Păra preoțimeii în contra decurtării stolei și a altor venituri legale preoțești diu partea Comunelor parohiale sau a singlariticilor creștini.

4. Pârile iscate din partea noucăsătorișilor la incheindele căsătorii sau din partea părinșilor lor;

5. pârile pentru resilire dela logodnă;

6. pârile pentru seducerea sau răpirea miresei;

7. cauzele matrimoniale, dintre care acele de natura lor apelabile la consistor iară sau hotărît cu despărțirea totală a matrimoniului; almintrelea apelăta atárnă dela fețele prigonoitare;

8. privegherea asupra ducerii acurate a matriculelor și a altor protocoale parohiale, și hotărîrea ăstor feliu de defecte, pre care protopopul le-au aflat cu prilegiul vizi-tăției anuale canonice;

9. pertractarea altor obiecte bisericești și disciplinare preotești pe care consistorul le încredințează scaunului protopopesc ca forului de instanța dintăiu.

Apoi după § 9 ar veni a se adauge;

§ 53. Aoelații dela Sinodul protopopesc este iertat fe-telor a le face la Consistor în 14 zile altmintrelea părțile pierd dreptul de apelație.

IV.

Despre Comitetul Sinodului protopopesc.

§ 80. Comitetul Sinodului protopopesc este aceia cor-porațiune aleasă din membrii acestuia, care efectuiază hotăr-riile Sinodului protopopesc, și este chemată a duce și a conduce mai de aproape afacerile comune a întregului protopopiat în privința economică a Bisericilor, școalelor și fondurilor.

§ 81. Membrii Comitetului acestuia se aleg pe 6 ani prin Sinodul protopopesc cu pluralitatea voturilor, și se pot iarăși realege.

§ 82. Acest comitet va consta din 15 membrii dintre cari o terțialitate va fi din Preoți, iar două terțialități din mireni.

§ 83. Președintele acestui comitet este Protopopul sau locțiitorul protopopesc.

§ 84. Comitetul însuși își alege personalul manipulant după buna chibzuiala sa.

§ 85. Hotărîre validă va aduce dacă la pertractări au luat parte cel puțin 8 membrii.

Când voturile sunt egale atunci votul președintelui decide.

§ 86. Comitetul sinodului protopopesc va ținea ședințele sale de patru ori pe an și adecă la 1 Ianuarie, April, Iulie și Octombrie.

§ 87. Agendele lui sunt:

1. efectuarea promptă a celor comise din partea Sinodului protopopesc;
2. pările comunelor parohiale asupra învățătorilor, Cântăreților și celorlalți servitori bisericești, școlari și fundaționali;
3. plânsurile învățătorilor, cântăreților și celorlalți servitori bisericești, școlari și fundaționali; pentru decurtarea lefii lor din partea Sinodului sau comitetului parohial;
4. lipsirea de post a învățătorilor, cântăreților și a altor servitori bisericești; și
5. Acele obiecte care i le va concredé Consistorul sau senatul școlar.

§ 88. Apelații după natura obiectelor se pot face la Consistor, sau senatul școlar, cel mult într'un restimp de 14 zile dela publicarea hotărârei Comitetul menționat; altmintrelea aceasta se efectue.

ANEXA VI

STATUT DEFINITIV

votat de Sinodul eparhiei ortodoxe ardeleno din 1864.

F.

STATUTUL PROVIZORIU*

despre alegerea deputaților la Sinodul cel dintâiu al Bisericei dreptcredincioase răsăritene din Ardeal.

I. Președintele Soborului este Arhiereul legiuit al locului;

II. Membrii Soborului sunt unii aleși și alții nealeși; cei nealeși sunt:

a) toți dignitarii bisericești, precum Arhimandriții, Protosincelii, Igumenii și Protopopii;

b) toți amployații împărătești politici, justițiarii, militari, finanțari, până la clasa a 9-a de dietă;

c) doctorii de facultăți și avocații;

d) directorii și profesorii de Teologie, gimnaziu și pedagogie.

III. Fiecare protopopiat alcătuieste un cerc de alegere, din care un preot și un mirean se vor alege pentru Sobor în următorul chip:

a) protopopul locului hotărăște prin circular o zi numită, când toți parohii și administratorii parochiali, au de a se aduna la scaunul protopopesc, și adunându-se sub președința protopopului după slujba dumnezească și chemarea Sfântului Duh, țin sfătuire despre obiectul alegerii unui deputat la Sobor, și le înfățișează mărimea lucrului, și apoi purced la alegere, și aleg din mijlocul lor pre unul ca acela, carele cu fapte bune și știință se deosebește, și-l înzestrează cu plenipotință după formulariul sub I;

b) protopopul rânduește prin circular, ca creștinii dintr'un oraș, cetate, sau sat să se adune în cutare zi în biserica lor, și după slujba dumnezeiască și chemarea Sfântului Duh sub președința și îndreptarea parohului lor, pe care protopopul îl va designa, din mijlocul lor, unu, doi sau

* Votat definitiv de sinodul din 1864.

trei mădulari după numărul sufletelor, cari se întrevie la scaunul protopopesc pe cutare zi spre a alege un deputat pentru Sobor.—Alegătorii la aceste adunări parohiale sunt afară de citori, epitropi, cântăreți și eclisieri, toți creștinii, cari au ajuns la vârsta de 24 ani, și sunt tați de familie, și n'au bisericeste și politicește nume rău. Așijderea alegători sunt și dascălii școlari, cari sunt în deregătorie.—Iar ales pentru adunarea scaunului protopopesc poate fi oricare creștin din parohie, carele se deosebește cu fapte bune spre folosul Bisericii și al școalei. Adunarea parohială înzestreaază pe alesul său cu plenipotență după formularul de sub II.

c) Și fiindcă numărul creștinilor din singuraticile orașe, cetăți și sate este mai mare sau mai mic; pentru aceea comunitățile bisericesti din orașe, cetăți și sate până la 500 de suflete trimit un mădulariu la scaunul protopopesc; comunitățile până la 1500 de suflete trimit doi, iar cele preste 1500 de suflete trimit trei mădulari.

d) Mădularii cei aleși din partea comunelor bisericesti și înzestrați cu plenipotență, se adună la ziua cea hotărâtă de către protopopul locului la scaunul protopopesc și după săvârșirea sfintei Liturgii cu chiemarea Sfântului Duh, protopopul le ține o cuvântare amăsurat scopului adunării, și după consfătuire în frica lui Dumnezeu se face alegerea după mulțimea glasurilor așa, că cei rămași în minoritate să se dea pe partea majorității, și apoi dau alesului lor deputat pentru Sobor plenipotență după formularul de sub III.

e) Alesul deputat pentru Sobor din partea reprezentanților protopopiatului trebuie să fie unul dintre cei de frunte cărturari și creștini dintre confrății săi, carele să fie cunoscut ca unul dintre cei mai de frunte bărbați cu știință, cu fapte bune de milostenii, și cu vază înaintea tuturor.

f) Alegerile deputaților din partea preoțească și mirenească pentru Sobor are de a se face în particular și adecă într'o Duminecă să se facă în parohii din partea creștinilor alegerile de mădulari la scaunul protopopesc; Joia ce va urma preoțimea să se adune la protopopul spre alegerea deputatului ei, iar Dumineca următoare să se adune mădularii parohiilor singuraticice, ca să facă alegerea unui deputat pentru Sobor.

IV. Dela pravila obștească de sub III, se scot afară comunitățile bisericesti din Sibiiu și Brașov, și li se dă lor

drept de ași alege din sânul lor câte un deputat pentru Sobor, și al înzestra cu plenipotența după formularul de sub III.—Starea aceasta excepțională pentru Sibiiu se bazează în acea împrejurare, că Sibiiul este locul reședinței episcopești și că purtarea morală și religioasă a acestei comunități față cu starea ei ceea de mai înainte privilegiată este de tot corespunzătoare Sfințelor Canoane. Iar pentru Brașov, căci brașovenii au fundat cu jertfe mari gimnaziu confesional național, și brașovenele au înființat Reuniunea cea dintâiu de femei române pentru ajutorința tinerimei sărace și orfane.

(Din „Actele Soboarelor din 1850 și 1860, p. 126—130).

ANEXA VII

LEGE ELECTORALĂ PROVIZORIE

votată de Sinodul arhiedecezei gr. catolice din 1869

LEGE ELECTORALA PROVIZORIE

*pentru congresul provinciei metropolitane gr. cat. române
de Alba-Iulia*

§ 1. Congresul de mult dorit are să fie constitutiv pentru întreaga provincie bisericească gr. catolică de Alba-Iulia în afacerile economice-bisericești și fundamentale, încât admit dispozițiunile fundatorilor, și în cele școlastice.

§ 2. Congresul se compune:

- a.) din Părintele Arhiepiscop și Metropolit ca președinte ordinar,
- b.) Din părinții Episcopi sufragani,
- c.) din câte doi reprezentanți aleși cu majoritate de voturi din sânul veneratelor capite: metropolitan și diecesane sufragane de Orade, Gherla și Lugos,
- d.) din reprezentanții preoțimei și a mirenilor,
- e.) din reprezentanții corpurilor profesionale din Blaj, Năsăud-Gherla, Beiuș-Oradea-mare și
- f.) din câte un reprezentant al mănăstirilor de ordul s. Basiliu din Blaj și Bicsad.

§ 3.) Preoțimea face una a treia parte, iar mireni doi din trei părți din totalitatea reprezentanților dela § 2 lit. d.)

§ 4.) Provincia bisericească se împarte în cercuri electorale și fiecare din acestea trimite la congres câte trei reprezentanți, adică un preot și doi mireni.

§ 5.) Fiecare cerc electoral va consta dintr'un număr de la 22,000 până la 35,000 de suflete și în acest mod Arhidieceza se împarte în 12 cercuri electorale după aclusul sub A,— iar arondarea cercurilor electorale în diecezele sufragane se va face prin Ven. Ordinariatele respective,

§ 6.) Alegători sunt:

- a.) toți preoții fungenți în cercurile lor,
- b.) toți mireni gr. catolici majoreni, sui juris, nepătați și domiciliați în cercul electoral, iar cei domiciliați afară din teritorul diecezei în comuna, ce le va fi mai îndemână.

§ 7.) Ales poate fi oricare alegător trecut preste 30 ani, fără altă restricțiune, decât să fie fiul diecezei, în care se alege.

§ 8) Ordinariatele prefig ziua întrunirii îndreptățiților la

alegeri și denumesc pe comisarii din fiecare cerc electoral, iar aceștia, au a determina locul întrunirii alegătorilor și a conduce actul alegerii.

§ 9) Alegerea reprezentanților bisericești este directă, va să zică: toți preoții se adună la locul desemnat de comisar, acolo votează cu voturi secrete, și cel ce întrunește majoritatea absolută de voturi este deputatul cercului.

În cazul când nici într'unul nu s'ar concentra majoritatea recerută, votarea se face a doua oară între doi înși, cari au întrunit în sine mai multe voturi.

§ 10) Alegerea deputaților mirenești este indirectă și se face așa, că fiecare parohie trimite câte un delegat, și parohiile mai mari de 500 de suflete doi delegați, cele dela 1000—1500 de suflete trei delegați, cele dela 1500—2000 trimit patru delegați și așa mai departe.

§ 11) În fiecare comună bisericească parohul și curatorul conscrie pe cei îndreptățiți la alegerea delegaților.

§ 12) Aceștia — îndreptățiții — se întrunesc în ziua desemnată sub presiul protopopului sau a plenipotențiatului său, și îndeplinesc actul alegerii votând fiecare pentru atâția indivizi, câți delegați are să trimită comuna aceea.

§ 13) Votizarea prin aclamațiune nu este iertată.

§ 14) Delegatul va fi provăzut cu credențional scris de președintele, de curatorul primar și notarul curatoaratului, și sigilate cu sigilul parohiei.

§ 15) Delegații întruniți la timpul său în locul prefipt, sub presiul comisarului respectiv, înainte de toate aleg un notar și doi scrutători, sub a căror controlă se face votizarea.

Aleși sunt cei ce vor întruni în sine majoritatea de voturi absolută. Aceștia după terminarea actului de alegere se vor prevedea cu credenționali scrisi și sigilate de comisar, scrutători și de notarul respectiv.

§ 16) Corpurile profesionale din Blaj, Năsăud-Gherla și Beiuș Orade vor alege câte doi deputați, cari așisderea se aleg în înțelesul §§-lor de mai sus.

§ 17) Protocolul actului alegerii dus de notarul adhoc va fi așisderea scris de președintele și de notar. Comisarul la timpul său va așterne acest protocol la scaunul metropolitan.

INDICE

INDICE*

A

- Aachen 143,
Abrud 91,
Adamovici Gherasim 84
Alba-Iulia 22, 24, 32, -34, 44, 47, 53, 55, 62, 79, 80, 85, 86, 106,
111, 148, 153, 278,
Alduleanu Ioan 236, 246, 247
Alexandria 134, 184, 187
Alexandru cel bun 30
Ambrozie 188.
America 255
Anastasiu 182
Andrassy 255
Andrei, sf. 167
Andrei, mitropolit 207;
Anthonismos 3, 129, 170, 178, 231, 274,
Antiohia 129, 182, 192, 276,
Antoneli Ioan 145, 147
Antonie, patriarh 27-29, 40, 58
Apaffy 33, 36, 43, 44, 50, 52-54
Apold 64
Apponyi 158, 159
Approbatæ Constitutiones 37, 42, 63, 65, 152, 159
Arad 95, 106, 113, 115, 118, 121, 138, 240, 242, 250
Ardeal 3, 4, 6, 8, 19, 20, 24, 25, 27, 29, 30, 32, 34, 35, 38, 40,
43, 45, 53, 55, 61, 64, 65, 68, 76, 78, 83, 88, 90, 94,
97, 101, 102, 106, 114, 116, 118, 129, 130, 134, 136,
138, 152, 153, 161, 167, 169, 178, 180, 189, 194, 198,
201, 269, 270, 273, 279, 280
Aricescu C. 133
Aristen 275,
Armeni 48
Arsici Teodor 95
Arva 27
Asaph Sl. 276
Asănești 12, 19, 21

(* Indicile, bibliografia și erata au fost alcătuite de d. Dr. Gh. Ioanovici dela Biblioteca Universității din Cluj. Fi aduc și aici mulțumiri călduroase.

Atanasie, mitropolit 53, 54, 65, 67, 79, 80, 86, 188
Auner C. 12
Austria 132, 126, 134, 160, 162, 165, 203, 207, 208, 264
Auxentius, episcop 13
Avacumovici Paul episcop 95

B

Babeş Vincentiu 247, 252, 260
Bach Al. 137
Bach Ed. 137
Balc, preot din Porsana 25
Balc, voevod 27, 28
Balint Simeon 146
Baliţa, voevod 27, 28, 29
Balsamon 170, 187, 246
Banat 98, 105, 106
Barac Iosif 15
Bariţiu Gh. 102, 103, 136, 137, 141, 142, 144, 263
Bălgrad 48, 53, 55, 60, 61, 86
Bărnuţiu 102, 138
Bartenstein 82
Basarab Alexandru 23
Basarab voevod Matei 32, 58
Bathory St. 32
Bălan Nicolae dr 273
Beiuş 26, 95, 150
Bela al IV-lea rege 19
Bendella Teofil 128
Benedict al XIV lea 143
Bereg 27
Berdnikow 186
Bethlen 44
Bica Simeon 246
Bicsad 150
Biener 170
Beveregiu 169, 170, 175
Bihor 113
Bingham 170, 182
Birchiş 40
Bistra 27
Blaj 68, 72, 75, 79, 102,—105, 116, 117, 136, 138, 142, 145, 147, 150
Blajeveci Teoctist, mitropolit 128
Blastar 170
Bobb Ioan 75, 77, 87
Bohaţiel A. 146
Boiţa 262
Bojinca Damaschin 105

Bolgarseg 93
Boriş, țar 11
Boroianu D. 186
Bran Ioan de Lémeni 36, 246, 251
Brancovici Sava 33, 35, 44, 46, 47, 50—52, 62
Braşov 59, 61, 74, 81, 82, 90, 94, 97, 116, 117. 121, 236
Brâncoveanu Constantin 32, 54
Budai Aron 87 97
Budai Iosif 35, 46,—48, 51,—53, 59, 62
Bucovina 84, 119, 123, 130, 165, 178, 203
Bucureşti 32, 33, 51, 52, 54, 55, 79, 81, 82, 86, 132.
Buda 83, 155
Bulgaria 242
Bungard 91
Bunea Augustin dr. 265, 266
Buzău 58

C

Caffa Ioan episcop 31
Calcedon 55
Calinic, patriarh 79
Calist al III-lea, papa 30
Calvinismul 103
Canoane 116, 121, 183, 193, 279
Canones eclesiastici 184
Cantacuzino Şerban Vodă 32, 44, 45, 52, 54, 58
Capistrano, călugăr 31
Caran-Sebeş 105, 240,—243, 253
Carloviţ 82, 83, 90, 105, 118, 126, 164, 165. 168. 169. 202, 232,
235, 240. 250, 255
Carol cel mare 143
Cartagena 182, 189
Câmpul libertăţii 102
Cenad 155
Cermena Petru 247
Cernăuţi 123, 125, 127, 130, 192
Cesar 15. 16
Cesareia 196,
Cetatea-Albă 23,
Cetatea de baltă 31,
Chir Iosif 52,
Chira Dumitru 51,
Chira George 51,
Chirilescu Ioan 107,
Chirilovici Sofronie 83,
Chişineu 106,
Chris stom Ioan, sf. 182,

- Christien August 62,
Christos, vezi Hristos.
Ciceiu 27, 31,
Cipariu 27, 31, 33, 34, 37, 44, 47 48, 50, 51, 54, 59, 63, 73,
103 138, 149 170,
Ciprian sf., Călugăr 30, 135, 182 185 187—189, 192, 276
Cîr 133
Clain 146,
Clemente Romanul 184, 185, 188,
Clopotiva 25,
Cluj 31, 87, 153,
Codin Curoplatul 24,
Compendiu de drept canonic 3, 170. 274, 277, 278,
Compilatae 65,
Condițiuni de alegere 145,
Congresul național 8,
Constantin cel Mare 11, 12,
Constantinopol 12, 19 23, 27,—30, 54, 57, 58, 65, 79, 134, 169,
176, 242,
Constituția Ardealului 115, 130,
Constituția austriatică 127,
Constituție bisericească 4, 116, 121—124, 127, 144, 240, 246, 254,
Constituția protestantă 269,
Corbea Florea 61,
Corinteni 172, 177, 178, 184,
Corneliu, sf. 182,
Corvin Ioan 24.
Corvin Mateiu 31,
Cosma Partenie 247, 259, 263.
Covaciu Meletie 66,
Covășan 72,
Covil 96,
Crâsnic, dascăl 92.
Crimeea 31,
Crișan I. 59,
Cristofor, episcop 33, 38, 39,
Cumanii 20,
Cuza Alexandru 131, 132, 134, 135,

D

- Dacia 12. 13, 43, 134,
Dacia aureliană 13,
Dacia mediterană 11,
Dăcia traiană 13.
Daia 48,
Dalc, preot din Dămsuș, 25,
Dalteria 50,

Dan, protopop 86,
Daniil, arhiepiscop 31,
Dannenmayer 129,
Datco Damian 236,
Deak Francisc 156,
Declarațiunea Illyric 93, 94, 163, 203,
Decretul organic 131,
Dej 31, 34,
Dimofil 133,
Diploma leopoldină 68,
Dobra Petru 104,
Dobran Ioan 210,
Dobrescu N. 19, 23, 38, 57, 130, 132.
Dobrotă, protopop 26,
Dosofteiu, episcop 44, 47, 51,
Dragomir, preot din Tuștea 25,
Dragoș Ioan 106,
Dragoș deputat 110,
Dragu, voevod 27, 28,
Dreptul bisericesc de stat 93,
Dușan, împărat 162.

E

Eftimie episcop 32,
Elementele dreptului cañonic 3,
Enchiridion 3, 170,
Engel 36,
Eötvös Iosif 104, 105, 153, 155, 156, 244, 245, 255, 263,
Erdelyi Vasile, 137,
Eusebiu 170,
Eustatievici Dimitrie 86,

F

Fabri, episcop 67,
Farcaș, protopop 77,
Faur Ioan 246, 247,
Făgăraș 22, 81, 145,
Feleac 31,
Filip 186,
Fișipeni 184,
Fleury 129,
Florența 30, 145,
Forgách Paul 66, 67,

G

Galați 30,
Galia 12,

Găitanu Nicolae 236,
Geoagiu 30, 31, 33, 38,
George, episcop 38,
George, preot din Daia 48,
Georgeovici Ioan 83,
Gherla 137, 149, 150,
Glâmboaca 86,
Glodariu Vasile 250,
Goga Octavian 10,
Gojdu Emanuil 106,
Golănid Mihai 60,
Govora 58,
Grama Al. dr. 35, 43, 59, 68, 73, 79, 81, 103, 140, 265, 266,
268, 269, 270,
Gran 66,
Grecia 134, 135,
Grigorie, mitropolit 53,
Grigorie al IX-lea, papa 19, 20,

H

Habsburgi 102, 111, 123, 152,
Hacman Eugen 119, 124—128, 165, 176
Haner G. 159,
Hania Ioan 236, 246, 251,
Harduin 170,
Harnack 188,
Harmenopul 170,
Hațeg 25, 77,
Hefele 170, 188,
Heineciu 170,
Herman Mihai 60,
Hevenessi 62,
Hodoș Ioan dr. 246,
Hondol 83, 84,
Hodoș-Bodrog 107,
Horvath Mihail 155,
Hristofor Petru 94,
Hristos 14, 16, 18, 172-178, 180, 182, 190, 191, 195-197, 199,
232-234, 236,
Hunedoara 31, 50,
Hurmuzachi 19, 32, 65, 66, 78, 123, 125,
Huțovici Nicolae 84,

I

Ibașfalău 147,
Iachint de Vicina, episcop 23,
Iancu Avram 114, 209,

Ierusalim 196,
Ighian Iosif 104,
ignatiu 170, 184,
Iarion, vlădică 40,
Iliric 12,
Ioasaf 53,
Ioan Corvinul 24,
Ioan Chrisostom, sf, 182,
Ioan episcop 32,
Ioan de Prislop 40, 41,
Ioan, sf, gură de aur 176,
Ion din Săcădate 86,
Ion al IV-lea, împărat 23,
Ion, popa din Hunedoara 49,
Ion, protopop din Vinț 48, 49,
Ion Sigismund 35,
Ioanovici Al. 247,
Ioanovici Gheorghe 244, 247. 255-
Iorga N. 11,—15, 17,—27, 29,—36. 38—40, 42, 45,—47, 49, 52,
57, 58, 62, 65, 67, 73, 78, 82, 83, 86, 88, 89, 91, 92,
97, 102, 103, 115, 131,
Ipec 32,
Ireneu 170,
Iosefinismul 100,
Iosif, episcop 23.
Iosif al II-lea, împărat 83, 84, 89,
Isus Hristos, vezi Hristos,
Ivacicovici Procopiu episcop 240,
Izabela, regina 38,
Izdency I. 93,

J

Jipa Ioan 116,
Jivanovici Sinesie, episcop 95,
Justinian 11, 186,

K

Kollonics, primat 65, 68,
Kovács Nicolae 153,
Königgrätz 244,

L

Laodicea 133, 181, 183, 187, 242, 274-276.
Laurian A. T. 103, 116, 123, 131, 138, 209, 265, 269,
Lăpușneanu Al, 39,
Lebediew 184, 186,

Lemeni 103, 236, 246, 251
Lemenyi Ioan 69, 138,
Leon cel mare 133,
Leon, popa 182,
Leopold, împărat 65, 69,
Libanon 143,
Lucaris Chiril 43,
Lugoj 137, 149, 246,
Lupaș I. dr. 4, 12, 26, 32, 34, 82, 87, 88, 94, 104, 105, 273,
Lupu Vasile 32,

M

Macarie, episcop 30,
Macarie, patriarh 32,
Mainz 143,
Maior Grigorie, episcop 67,
Maior Petru 20, 21, 27, 29, 33, 39, 44, 47, 57, 67-72, 74-78,
80, 146,
Maiorescu Ion : 263, 264, 265,
Maiorescu Titu 103, 138,
Mangiuca Simeon 249,
Maniu Aurel dr. 247,
Mandici 255,
Maramurăș 27, 29, 62,
Marcu, episcop 31,
Marcu, patriarh 187,
Maria Terezia 84,
Mateiu, preot din Valea Rodnei 40,
Mateiu, vodă, 44,
Mateiu Corvinul 31,
Matia apostol 133, 180, 181, 185, 196,
Mănăsturul Clujului 74,
Mântuitorul 15, 174, 175, 196, 197, 258,
Măcelariu Ilie 246, 249,
Melchisedec 131, 262, 265,
Meletie Macedonianul 58,
Memoriul lui Șaguna 202,
Merișani 44,
Meșotă Ioan dr. 236,
Meteș Șt. 52, 53, 273,
Mețianu Ioan 246,
Miclăușiu, protopop 74,
Micu Inochentie 67,
Migne 185,
Mihaiu Viteazul 32, 34,
Mihali Grigorie 140
Milaș 6, 12, 18, 171, 186, 187, 190, 192, 194,

Mircea vodă 32,
Mircea cel bătrân 30,
Miron Romanul 240, 241, 246, 247,
Moesia primă 11,
Moesia superioară 13,
Moga, preot 86,
Moga Vasile, episcop 85, 95, 96, 104, 109,
Mocioni Al. dr., 247, 248,
Mocioni Antonie 247,
Moldova 20, 23, 45, 123, 131,
Moldovanu Dimitrie 104,
Moldovanu I. M. 37, 62, 66, 67-69, 71, 72-75, 78, 137, 139, 140,
147, 150,
Moldovănuțiu 73,
Morariu Silvestru 128, 129,
Munteanu Gavril 103, 236,
Muntenia 20, 31, 32,
Murgu Eftimie 105,

N

Nagyszegî Gavril 82, 96,
Năsăud 150,
Nenadovici Paul 166,
Neoplanta 96,
Nicetas, sf. episcop 13,
Nichitici Gedeon 83, 87, 89, 94, 97,
Nifon, patriarh 57, 135,
Nistor I. 123, 125, 127, 128, 130,
Novacovici Dionisie 82, 86, 88, 89, 91, 92,
Novela XI-a 11,
Nyitra 65,

O

Odorheiu 77,
Ohrida 12, 19,
Oltenia 82,
Onițiu Ioan 104,
Oprea, protopop din Armeni 48,
Oradea-Mare 66, 94, 95, 106,—109, 112, 137, 149, 150,
Orange 188,
Orăștie 89,
Orient 12,
Origen 185,
Ostrov 25,

P

Pace, guvernator 130

- Pahomie 28,
Panonia 15,
Panoviciu Ioan 236,
Papiu Ilarian A. 102, 103,
Partenie, patriarh 135,
Pascu I. 247,
Patachi Ioan 74, 80,
Pater Ianoș 96,
Pavel apostol 129, 172, 173, 175, 177, 190, 212, 233.
Păclișanu 34,
Peri 37,
Peșteanu Gheorghe 247,
Pesta 105, 106, 112, 144, 155, 167, 245,
Petițiunea Țării 124,
Petrașcu vodă 39,
Petrino Niculae, 127,
Petrovay Serafin 62,
Petru, apostol 196,
Petru Rareș 33, 38,
Petru, preot din Valea-Rodnei 40,
Petru, protopop din ostrov 25,
Petru, " " Socet 26,
Pidalaion 13, 15, 169, 176, 181. 183, 242, 275 276,
Pipoș Ioan 246,
Pișchinți 46
Policarp, sf. 182, 184,
Popazu Ioan, arhimandrit 103, 236, 240, 241, 261,
Popea N. 102, 114, 240, 246,
Popescu Genadie 263.
Popescu Ioan 236,
Popovici Eusebie 187. 192, 273,
Popovici Iacob 247,
Popovici Ioan 83, 84, 94, 247,
Popovici Nicolae 104,
Popovici Sava 91,
Popovici Sigismund 247,
Popp V. 37, 58,
Porsana 25,
Possevino Antonio 34,
Praga 274,
Pravila 56, 57, 70, 88, 90, 169, 170, 268, 269,
Pravila de Târgoviște 29,
Presburg 154,
Proiect de Constituție 131. 281,
Proiect de un Regulament pentru organizarea trebilor bisericești
școlare și fundamentale române de religia greco-orien-
tale în Statele austriace 210, 240, 247, 248, 250, 254, 256,
Privitzer 137,

Prislop 31, 32, 40, 41,
Proectul de constituție 7,
Pușcariu II. dr. 80, 83, 95, 106, 107, 125, 126, 127,
Pușcariu Cav. Ion 3, 244, 246, 250, 255,

R

Raab 95,
Radu cel Mare 31, 135,
Radu Iacob dr. 102,
Radic Emilian 93, 94, 67, 275, 276, 278,
Radic Radoslav 275—278.
Raiacici Iosif 124, 164, 264,
Raici Ioan 169,
Rakoczy 36, 43,
Ranicher I. 94, 244, 245,
Rațiu Gherasim 107, 110, 112,
Rațiu Ioan dr: 149, 151,
Rădăuți 30,
Rădulescu Const. 247,
Rășinari, 98, 104, 105, 241, 262,
Râmnic 58, 82, 90,
Râul-Bărbat 26,
Regatul-vechiu 130,
Regulamentul organic 58, 240, 244,
Rescriptul Declaratoriu 95,
Rin 21.
Roman Alexandru 144,
Roma 31, 65, 77, 78, 81, 139, 140, 145, 182, 185,
Roseti Scarlat 144,
Rusan, preot 86,
Rusia 134,
Rusu Ioan 140, 236, 247,

Ș

Șaguna Andrei: 3, 12, 13, 17, 18, 28, 30, 55, 80, 81, 85, 87, 88,
94, 96, 98—101, 104—106, 110, 111, 114, 116, 118,
119, 121—127, 135, 159, 162, 165, 168—172, 174—183,
190, 192, 193, 195—197, 199, 200, 202—213, 229—240,
244—246-249, 251-254, 256-269, 273-278, 281-282,
Șandru preot din Valea Rodnei 40 Șchei 116,
Șerban Vodă Cantacuzino 52—54,
Șimleu 34,
Ștefan cel Mare 31, 32,
Ștefan Simion mitropolit 36, 44, 46, 47,
Șuluțiu Al. 141,

S

- Sava episcop 53, 60,
 Sava mitropolit 48, 146,
 Săcădate 86,
 Sălaj 27,
 Săliște 86, 262,
 Schmerling 248,
 Schuller-Libloy 270
 Schwicker I. dr. 84,
 Scapie 162,
 Scitovsky Ioan 137,
 Scriban 131, 136,
 Sebești 26,
 Sebeșul săsesc 85,
 Secula George 236,
 Serbia 162,
 Severin 31,
 Severin, sf. episcop 15,
 Sibiu 65, 83, 87, 91, 97, 105, 110, 112, 114, 115, 118, 121, 124,
 125, 128, 141, 147, 159, 161, 171, 202, 236, 237, 241,
 246, 262,
 Sigismund, principe 32, 35,
 Siicu, popa 61,
 Silași Grigorie dr. 142, 143, 149,
 Silistra 12,
 Silvaș 30,
 Silvestru, mitropolit 128, 129,
 Simon Ioan 155,
 Sinodul episcopesc 7,
 Sintagma 169,
 Siria 189,
 Sistema consistorială 93—95, 203,
 Smad, protopop 60, 61,
 Smirna 184,
 Socet 26,
 Socrate 170, 182,
 Sofronie 82, 85—87, 97,
 Solowiew 190,
 Spania 189,
 Spiridon 40, 41, 44,
 Sozomen 170,
 Staicu, protopop 61,
 Stan, preot 86,
 Statut de organizare 130, 156, 158, 159, 239, 241, 245, 255,
 Statutul organic 4, 5—9 66, 95, 150, 210, 243, 247, 253—257,
 259, 262, 263, 265, 269, 270, 273—275, 277, 278, 282.
 Statutul Șagunian 8, 256

Statutul provizor 121, 122, 128,
Stinghe Sterie dr. 60, 61, 79, 82, 90—92, 94, 97, 114, 116,
Sterca Suluțiu Al. 145,
Sterca Suluțiu Iosif 147,
Stoica Simeon 86,
Strigoniu 66, 67, 78,
Studiul Proiectului și Statutului 7,
Suceava 23, 25, 31—33,
Suciu Pavel de Havasali 48,

T

Tanarky 255,
Tarasie, epișcop 33, 36, 39,
Tarasovici Vasile 62,
Tarța 72.
Tănăsic Nicolae 91,
Târnova 12, 20 24,
Tășiedan St. 67,
Târgoviște 25, 32, 36,
Tempea Radu 34,
Teodoret din Cir 133, 182,
Teodorian-Carada M. 34,
Teodosie, mitropolit 51-53, 58, 81,
Teofil, epișcop 13, 47, 49, 50, 53, 61,
Teofil, mitropolit 52,
Tertulian Ciril 170, 185,
Teya 66, 67,
Thun Leo 137, 202,
Tilișca 86,
Timișoara 106,
Toledo 143,
Topai Toma 51,
Topârcea 64,
Transilvania 25, 98, 102, 111, 136, 139, 141, 148, 178, 273,
Trefort A. 154, 157,
Trento 65,
Turda 37,
Turcia 66,
Tuștea 25,

Ț

Țarigrad 55,
Țepes, vodă 30,
Țopa Chiril 77,

U

Ugocea 27,

Ulfila, episcop 13,
Ungăria 19, 23, 105, 154, 157, 162, 164, 165, 167, 245,
Ugrinus, magistrat 22,
Ungrovlachia 23, 51-55, 57, 58, 66, 79, 81-83, 280,
Unguraș 27,

V

Vad 30, 31, 33, 34, 38-40,
Valea Rodnei 40,
Valentin, împărat 133,
Vancea Ioan 148, 149, 151,
Varlaam episcop 53, 58,
Vasii, dascăl 61,
Vasile împărat 12,
Vasile, preot 86,
Vasile, vodă 135,
Vasile Bulgaroctonul 11,
Vasii, protopop 48, 60,
Vâlc, preot 60,
Verșeț 83, 106, 168,
Vechiul Regat 130,
Velchier 86,
Veniamin, mitropolit 12,
Veres A. 34,
Vering Fr. 274, 275,
Veștem 52, 53, 59,
Veștemeanul Teodosie 59.
Vespremi Stefan 30,
Vestfalia 161,
Vidac Vincentiu 164,
Vidin 12,
Vicina 23,
Viena 65, 66, 78, 82, 95, 97, 110, 114, 115, 124-126, 137-142,
160, 164, 200, 202, 208, 210, 240, 244, 263, 265,
Vinț 48,
Visavion, cătugărul 82,
Vlad Țepes 30,
Vladislav, rege 34,
Vlădeni 60,
Voila 74,

W

Wohlgemut, guvernator 114,

Z

Zaconic 34, 47, 48,
Zampa, preot din Clopotiva 25,

Zamfira, fat lui Moise Vodă 31,
Zărnești 59,
Zimmermann 160,
Zlagna 85,
Zoba Ion 51,
Zonara 170,
Zonaras 575,

BIBLIOGRAFIE

- „Actele Sinodului Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anul 1864.” Sibiiu, 1864.
- „Actele soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal.” Sibiiu 1850 și 1860.
- Acte oficioase privitoare la înființarea Mitropoliei greco-răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat.” Sibiiu 1867.
- Auner C.: Câteva momente din începuturile bisericii române. Blaj, 1902.
- „*Approbatæ Constitutiones*” Varadini: 1653.
- Barițiu Gh. Părți alese din istoria Transilvaniei. Sibiiu 1890 3 vol.
- Berdnikov I. S.: Curs de drept bisericesc trad. de Silvestru al Hușilor București 1892,
- Bochkor Mihaly dr.: Az erdélyi katolikus autonomia. Cluj. 1911
- Bogdan Duică G.: Autonomia bisericii ortodoxe orientale din Bucovina (în gazeta Bucovinei), 1894.
- Bogdan-Duică G.: Bucovina, Sibiu. 1895.
- Beverégius: Sinodicon, sive Pandectæ Canonum. Oxonii, 1762.
- „Biserica ortodoxă română” 1880, 1882, 1884.
- Bogdan I. Originea voevodatului la Români. 1902.
- Bogdan I. Despre cneji români 1903. (Analele Acad. rom.)
- Boroianu D. Dr. Dreptul Bisericesc. București. 2 vol. 1892.
- Briand A.: La separation des Eglises et de l'Etat. Paris 1905.
- Bunea A. dr.: Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria. Blaj. 1904.
- Bunea A. dr.: Vechile episcopii românești. Blaj. 1902.
- Bunea A. dr.: Discursuri, autonomia, bisericească, diverse. Blaj. 1903.
- Bunea A. dr.; Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa. Blaj. 1880.
- Câdea R.: Concordate. Un capitol de istorie politică. Cernăuți 1921.
- Cipariu Ț.: Arhiv pentru filologie și istorie. Blaj. 1867.
- Cipariu: Acte și fragmente. Blaj. 1855.
- „Concordia”, ziarul. Pesta 1865.
- Condica Sfântă (în „Biserica ortodoxă”) 1883, 1884.
- Cosma Parteniu: Statutul organic, (în Enciclopedia română 1900.)
- Convorbiri Literare pe 1889.
- Crișian I.: Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen unter Leopold I. Sibiiu 1882.
- Čziple Al.: Documente privitoare la episcopia din Maramureș (An. Academiei Române). București 1916.

- Dragomir S.*: Cei mai vechi protopopi români. (Revista teol. 1911.)
- Dragomir S.*: Relațiile bisericii românești cu Rusia în veac. XVII. București 1912.
- Dragomir S.*: Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în veac. XVIII. Sibiu 1920.
- Diehl Ch.*: Histoire de l'empire byzantin, Paris (A. Picard) 1919.
- Dobrescu N.*: Fragmente privitoare la istoria bisericii române. Budapesta 1905.
- Dobrescu N.*: Intemeierea Mitropoliilor. București 1906.
- Dobrescu N.*: Studii de istoria bisericii române contemporane. București 1905.
- Dobrescu N.*: Lămuriri canonice-istorice asupra sinodului și asupra organizației bisericești din Biserica ortodoxă. București 1909.
- Dobrescu N.*: O influență a organizației bisericești a lui Șaguna. (în Revista teologică). pe 1908.
- „*Dorințele drăptcredinciosului cler din Bucovina*“. Cernăuți, 1861.
- Enăceanu Ghenadie*: Mitropolia Ungrovlahiei. 1880. (în Biserica ortodoxă).
- Engel C.*: Geschichte von Serwien.
- Espen, Van*: Ius ecclesiasticum. Coloniae. 1748. 2 vol. folio.
- Fustel de Coulanges*: La cité antique. Paris. Hachette 1919.
- „*Foaia pentru minte, inimă și literatură*“ pe 1849 și 1850.
- Frenț Ioan dr.*: Istoria catolicismului în Moldova („Revista Cultura creștină“ din 1920.)
- Grama Al.*: Instituțiile calvinești în bis. rom. din Ardeal. Blaj. 1895.
- Grama Al.*: Chestiuni din dreptul și istoria bis. rom. unite. Blaj 1893.
- Giurescu C.*: Despre boeri, București 1920.
- Gorovei, Artur*: Primul proiect de Constituție întocmit de Comisiunea centrală din 1859. Fălticeni, 1914.
- Guignebert Charles*: Le Cristianisme antique. Paris. 1921.
- Gyárfás E.*: A roman gör. kat. autonomia. Budapesta 1905.
- Harnack* Entstehung und Entwicklung der Kirckenverfassung in den zwei ersten Jahrhunderten. Berlin 1910
- Hanuy Ferencz dr.* Hetvenéves küzdelem az autonomiáért. Budapesta 1918.
- Hefele C. I.* Conciliengeschichte. Freiburg în Breisgau. 1865-1837 8 vol.
- Hinschius P.*: System des kath. Kirchenrechts. Berlin. 1869-1897. 6 vol.
- „*Hunyadmegyei történeti és régészeti társulat evkönyve*“. Budapesta 1882, Arad 1884.
- Hurmuzachi E.* Documente privitoare la istoria Românilor. București.

- Hurmuzachi E.* Fragmente zur Geschite der Rumänen. București 1831.
- Ioan gură-de-aur, sf.*: Despre preoție, traducere de Iosif Barac. Sibiu 1865.
- „*Indreptarea Legii*“, Târgoviște 1652.
- Ioannovics Euthimius*: Principia iuris echesiastici veteris orthodoxae orientalis ecclesiae. Neoplanta. 3 vol. 1841, 1844 și 1847.
- lirececk I. dr.* Actenmässige Darstellung der Verhältnisse der gr. n.u. Hierarchie in Österreich dann der illyrischen National-Congresse und Verhandlungs-Synoden. Wien 1861.
- Iorga N.*: Istoria Bisericii românești, Vălenii-de Munte 1908. 2 vol.
- Iorga N.*: Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veac. XIV.-XV. București 1913.
- Iorga N.*: Papi și Impărați. București 1922.
- Iorga N.*: Documentele Bistriții. București 1902. 2 vol.
- Iorga N.*: Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria. București 1915 vol. I.
- Iorga N.*: Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, București 1904.
- Iorga N.*: Studii și documente. vol. XII. București 1906.
- Iorga N.*: Scrisori și Incripții ardeleni și maramurășene II. București 1906.
- Iorga N.*: Sațe și preoți din Ardeal. București 1902.
- Iorga N.*: Histoire des Roumains de Transylvanie et. Hongrie. Bucarest 2916. 2 vol.
- Iorga N.* Die Geschichte des Rumänischen Volkes. Götha. 1905 2 vol.
- Károcsanyi Iános dr.*: Magyarország egyháztörténte föbb vonásiban. Oradea-Mare 1906.
- Kemenyfy K.*: Ötven év alkotmányos egyházpolitikaja. Strigoniu 1898.
- Kosutany Ignác dr.*: Egyházjog. Cluj. 1906.
- Laurian, A. T.*: Die Rumänen der österreichischen Monarchie. Viena, 1851. 3 vol.
- Lebediew A. P.*: Clerul în Biserica veche ecumenică. Moscova 1905. (rusește),
- Legendre M. et Chevalier I.*: Le catholicisme et la société. Collection des doctrines politiques). Paris 1907.
- Lepădatu Al.*: Pater Ianoș în „Prinos Sturdza“. București 1903.
- Lupaș I.*: Intrepretarea §§-ilor 18, 40, 88 și 150 din Statutul organic. Sibiu, 1914.
- Lupaș I.*: Șaguna și Eötvös. Arad 1913.
- Lupaș I.*: Istoria bisericească a Românilor ardeleni, Sibiu 1918.
- Lupaș I.*: Contribuțiuni la istoria Românilor sub Iosif al II-lea. București 1916. An. Ac. Rom.
- Lupaș I.*: Mitropolitul Andrei Șaguna. Sibiu 1911. ed. II.
- Lupaș I.*: O încercare de reunire a bisericilor Române din Ardeal la anul 1798. Arad. 1913.

- Mateiu Ion dr.*: Vacanțele mitropoliei ardelene în veacul al XVIII-lea (ediția Academiei Române.)
- Mateiu Ion dr.*: Independența eparhiei Clujului. Cluj. 1920
- Mateiu Ion dr.*: Este Statutul organic opera lui Șaguna? (în ziarul înfrățirea) Cluj. 1920.
- Mateiu Ion dr.*: Se poate modifica Statutul organic? (în ziarul Înfrățirea) Cluj. 1921.
- „Magazin istoric pentru Dacia“. București 1846.
- Mangra V.*: Șaguna ca organizator constituțional (în scrierea comemorativă: Mitropolitul Andrei Șaguna. Sibiiu 1909.)
- Meteș St.*: Șerban Vodă Cantacuzino și Biserica românească din Ardeal. Vălenii de munte 1915.
- Mihaly I. dr.*: Diplome maramurășene. 1900.
- Milaș N.*: Drept bisericesc. Traducere de D. Cornilescu și V. Radu. București 1915.
- Mitropolitul Andrei Șaguna* scriere comemorativă Sibiiu. 1909.
- Melik E.*: Condițiunea juridică a Papei în dreptul internațional. București 1905.
- Maior Petru*: Istoria Bisericii Românilor. Buda 1813.
- Maior Petru*: Protopapadichia în Sionul Românesc pe 1865.
- Mihălcescu I.*: Modificarea legii sinodale, București 1909.
- Moldovanu I. M.* Libertatea conștiinței în Transilvania (în Arhivul lui Cipariu).
- Moldovanu I. M.*: Acte sinodali. Blaj. 1869. 2 vol.
- Müller Georg*: Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Sibenbürger Sachsenlande. Sibiiu 1912.
- Nistor I.*: Istoria Bisericii din Bucovina. București, 1916.
- Papiu Ilarian A.*: Istoria Românilor din Dacia superioară. Viena 1852. 2 vol.
- Păcățianu T. V.*: Cartea de aur. Sibiu, vol. I. 1904.
- Pârvan V.*: După 1848-9 (în Convorbiri Literare, pe 1903.
- Pârvan V.*: Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman. București. 1911.
- Phillips G.*: Kirchenrecht. Regensburg, 1855-1869. 7 vol.
- Pocitan V.*: Compendiu de drept bisericesc. București 1898.
- Popea N.*: Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna. Sibiiu 1879.
- Popea N.*: Memorialul mitropolitului A. Șaguna. Sibiiu 1889.
- Popescu Simion*: Origina ierarhiei bisericești. București. 1920.
- Popp v.*: Disertație despre tipografiile românești. Sibiiu 1838.
- Popoviciu Eusebiu*: Istoria Bisericească. București. 1900. 2 vol. trad. de Episcopii Atanasie și Gherasim.
- Popoviciu Eusebiu*: Socotința mea neînsemnată privitoare la constituirea Bisericii României-Mari și la adunarea constituantă, ce este prevăzută de Consistorul superior. Cernăuți. 1920.
- „Protocolul congresului național bisericesc“ din 1863.

- Puşcariu Il.*: Reflexiuni la § 122, din Statutul organic (Telegraful Român No. 10—11 din 1873).
- Puşcariu Il.*: Mitropolia Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania. Sibiiu 1900.
- Puşcariu Il.*: Documente pentru limbă şi istorie. Sibiiu 1889. vol. I.
- Puşcariu Ion C.*: Un comentariu la § 96 al St. organic (Telegraful Român pe 1899).
- Puşcariu Ion C.*: Notiţe despre întâmplările contemporane. Sibiiu 1913.
- Preda Ioan A. de*: Constituţia bisericii gr. ort. române din Ungaria şi Transilvania sau Statutul organic comentat şi cu concluzele şi normele referitoare întregit. Sibiiu 1914.
- Radic Radoslav dr.*: Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei der Serben in Österreich-Ungarn. Vârşeţ. 1877.
- Radic Emilian*: Die ort. orient. Partikularkirchen in den Ländern der Ungarischen Krone. Budapest 1886.
- Radic Emilian*: Die Verfassung der ort. serbischen und ort. rumänischen Partikularkirchen in Österreich-Ungarn Serbien und Rumaenien. Prag. 1889.
- Radic Emilian*: Ein Kampf um's Rech. Prag. 1879.
- Rannicher I.*: Die neue Verfassung der ev. Landeskirche A. B. in Sibenburgen auf Grundlage ämtlicher Quellen. Hermannstadt. 1856.
- Raţiu, Ioan dr.*: Instituţiunile dreptului bisericesc. Blaj, 1877.
- Şaguna, Anhang zur Promemoria etc.* Sibiiu 1850.
- Şaguna A.*: Antorismos. Sibiiu 1861.
- Şaguna A.*: Elemente dreptului canonic. ed. I. 1854, ed. II. Sibiiu 1855.
- Şaguna A.*: Compendiu de drept. canonic. Sibiiu 1868.
- Şaguna A.*: Enchiridion, Sibiiu 1871.
- Şaguna A.*: Istoria bis. ortodoxe. Sibiiu 1860.
- Şaguna A.*: Actele soboarelor Bisericii din 1850 şi 1860.
- Şaguna A.*: Ziarul său din 1857. (în Puşcariu, Documente pentru limbă şi istorie I. p. 314 şi urm).
- Şesan Valeriu dr.*: Proiect de unificare a organizaţiei Bisericii autocefale ortodoxe din România întregită. Cernăuţi. 1920.
- „*Sionul Românesc*“. revistă, Viena 1865.
- Smith Philip*: The History of the Christian Church. London 1902.
- Stinghe Sterie dr.*: Documente privitoare la trecutul Românilor din Schei, Braşov, 1903. 5 vol.
- Stinghe Sterie dr.*: Istoria Bisericii Scheilor, Braşov 1899.
- Schuller V. Libloy*: Protestantisches Kirchenrecht vornehmlich das der evangelischen Augsburgischer Bekenntnisses in Siebenbürgen. Sibiiu, 1871.

- Schulte*: Geschichte der Quellen und Litteratur des Kanonischen Rechts.
- Schwicker I. dr.*: Politische Geschichte der Serben in Ungarn. — Budapest 1880.
- Stojacskovics Al.* Ueber die statsrechtlichen Verhältnisse der Serben der Wojwodina und überhaupt in den Ländern der ung. Krone. Timișoara, 1860.
- Szilágyi*, Monumenta comitalia regni Transilvaniae. Budapesta 1875—1899. 21 vol.
- Szemecz Emil*: Katolikus Autonomia. Budapesta 1897.
- Tășiedan St.* Icoane din viața poporului român din Bihor (Cultură creștină 1913).
- Teodorian Carada M.* Dreptul canonic oriental. București 1905—7. 3 vol.
- Teutsch Fr.*: Die Kirchlichen Verhältnisse Sibenburgens. Halle. 1906.
- Török Magyarokori okmánytár* 1872.
- Transilvania* (revistă). Sibiu pe 1877.
- Tulbure Gh.*: Activitatea literară a mitropolitului Andrei Șaguna. Sibiu 1909.
- Unirea*, ziarul, 1892.
- Veniamin mitropolitul*: Pidalion, M-stirea Neamț 1844.
- Veress A.*: Fontes Rerum Transilvanicarum, Budapest 1913.
- Vering Fr.* Lehrbuch des kath. orient. und protest. Kirchenrechts. Freiburg 1881.
- Voileanu M.*: Momente din viața bisericească. Sibiu 1902.
- Walter Ferdinand*: Lehrbuch des Kirchenrechts aller Kristlichen Confessionen. Bonn. 1836.
- Zimmermann—Werner*: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen. Sibiu 1892.
- Zsilinszky Mihály*: Az 1848 idi vallásügyi törvényczikk története. Budapesta 1908.
- „Zur Lösung der Serbischen Kirchenfrage“ von einem gew. Congressmitgliede. Budapesta. 1873.
-

GRESELI OBSERVATE

<u>Pagina</u>	<u>Rândul</u>	<u>Greșit</u>	<u>Corect</u>
3	13	1855	1854
6	31	necunoscută	recunoscută
8	29	Ingrădirea	Inșirarea
8	33	la fol	la fel atât
9	24	resultatului	resultatelor
9	25	și	și a
13	2	episcopii	episcopi
13	4	eră	erau
14	11	puteam	puteau
19	17	iveșe	ivesc
20	22	cari	și
22	4	documentăm	documentar
26	8, 9	devansată	avansată
26	10	lor	lui
26	13	vaec	veac
26	17	Beinăului	Beinșului
27	7	numit	menit
27	11	Balița	Balița
27	28	Astfel	Altfel
28	22	veri	Peri
28	31	Ele	EJ
29	25	fixat	fixat în
29	26	predicării	practicării
30	19	Sibiașului	Silvașului
32	16	lor	episcopilor
32	22	Isf.	St.
32	41	Super	Lupaș
37	10	nici	aici
45	28	sânge	sânge față
48	19	rezultă	rezulta
49	11	cu ca	ca
54	9	care	care dacă
75	4	drepnul	dreptul
81	6	sub	la

<u>Pagina</u>	<u>Rândul</u>	<u>Greșit</u>	<u>Corect</u>
81	11	noi ca	ca
81	20	să	să-i
81	20	ființa lui	ființa
82	12	îndemnă	îndemnară
83	11	Ardeal	Hondol
93	30	Cormciaia	Cormciaia
95	3	care	cari
95	22	Statului	Statutului
95	31	motrimoniale	mătrimoniale
96	15	ni s'au	s'au
110	24	cronologică	cronologică
111	17	cer	cere
111	38	depă	după
112	27	slaborat	elaborat
115	16	Dar	lar
127	25	unei	nouii
128	4	31	— 36
129	28	deș	das
129	33	de u	de a
130	31	ardeal	Ardeal
133	11, 12	respinderea	respingerea
138	14	convorbitoare	convocatoare
149	29	dietei	vieței
141	1	favorarea	favoarea ei
143	23	taraconeuz	taraconenz
145	19	artiedioiezan	arhidiecezan
164	2	confătui	constătui
148	24	îndasinat	îndatinat
153	6, 7	numitare	unitare
154	20	principiile	principiul
155	35	Eötvö	Eötvös
157	29	constituonat	constituant
152	14	aceastroa	acestora
162	18	ea	instituția
165	24	sau	s'au
175	1	nimic	nimeni
178	3	bueura	bucura
178	19	biserica în	biserica din
178	41	—	2. Anthorismos p. 101
183	20	interzice	interzic
183	22	oprește	opresc
187	27	deci	deși
188	9	d. p.	d. p. cel ce
190	41	—	2. drept bisericesc p. 181-2
191	45	Kirschenrechts	Kirchenrechts
194	15	definită	definitivă

<u>Pagina</u>	<u>Rândul</u>	<u>Gresit</u>	<u>Corect</u>
203	35	consultaiiv	consultativ
203	49	limsă	limbă
204	1	pdate	poate
204	20	afacerilor lor	afacerilor
217	4	dominante	dominate
297	15	de	din
208	7	mărgnește	mărginesc
208	27	cera	cerea
213	17	a	ale
255	38	oan	Ioan

TABLA DE MATERII.

	<u>Pag.</u>	
CARTEA I.		
Organizația Bisericii românești până la 1848	11	
CAPITOLUL I.		
Condițiile de viață. bisericească în epoca veche, până la constituirea Mitropoliilor din Principatele românești	11	
CAPITOLUL II.		
Desvoltarea organizației bisericești dela întemeierea Mitropoliilor până la unirea religioasă din Ardeal	23	
CAPITOLUL III.		
Urmările unirii asupra organizației bisericii românești până la 1848	65	
CARTEA II.		
Anul 1848 și înrăurirea lui asupra vieții și organizației Bisericești	100	
CAPITOLUL I.		
Lupta pentru introducerea laicilor în instituțiile bisericii	100	
A. Biserica Românească		102
a) ortodoxă din Ardeal	102	
b) ortodoxă din Bucovina	123	
c) biserica din vechiul Regat	130	
d) „ greco-catolică	136	
B., Biserica romano-catolică, protestantă și sârbească	152/	
CARTEA III.		
Opera de legiuire a mitropolitului Andrei Șaguna și atitudinea Bisericii	168	

CAPITOLUL I.

Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna cu privire la organizația bisericească 168

CAPITOLUL II.

Proiectul original de constituție bisericească al Mitropolitului Andrei Șaguna 207

I. Parohia 213

 A) Sinodul parohial 214

 B) Comitetul Sinodului parohial 215

 C) Epitropii parohiali 215

II. Protopopiatul 216

 A) Scaunul protopopesc 216

 B) Sinodul protopopesc 217

 C) Comitetul sinodului protopopesc 218

III. Mânăstirea 218

 A) Sinodul mânăstiresc 219

IV. Eparhia 220

 A) Episcopul 220

 B) Sinodul presbiterilor 221

 C) Sinodul eparhial 223

 D) Epitropia eparhială 223

 D. Senatul școlar eparhial 224

V. Mitropolia 225

 A. Mitropolitul 225

 B. Sinodul mitropolitan 225

 C. Consistorul, senatul școlar și epitropia mitropolitană 226

VI. Sinodul episcopesc 227

 Sinodul comun al mitropoliei române și sârbe 228

 Drepturile majestatică 228

 Critica Proiectului 228

CAPITOLUL III

Atitudinea Bisericii față de Proiectul mitropolitului Șaguna 235

 A. Sinodul eparhial din 1864 235

 B. Congresul național bisericesc din 1868. 246

Paralelă între Proiectul lui Șaguna și Statutul organic 256

